

15
IOAN. PETRI DE LYDEWIG,

FRIDERICIANAE CANCELLARI,

DE

AETATE LEGITIMA

PVBERVM

ET

MAIORVM,

Don

Schannbarem und mündigem Alter,

CAESARIS; REGVM; PRINCIPVM; CLIENTVM;
SVBDITORVM; IDQVE EVROPAE VNIVERSAE,
PRAESERTIM GERMANIAE.

HALAE VENEDORVM,

LITTERIS IOAN. GRVNERTI, ACADEM. TYPOGRAPHI.

CID ID CC XXV.

CONSPECTVS CAPITVM.

CAPVT I.

Iuris Romani portenta in aetate puberum & maiorum.

CAP. II.

De iure Graeco in ephebis XIV. & adolescentibus XX. annorum.

CAP. III.

De iure Germanico in feris matrimoniis & XX. atque XXI. anno finienda tutela.

CAP. IV.

De iure Longobardico maioribus XVIII. aetatis anno.

CAP. V.

De Caesaris & principum Germaniae aetate maiori cum uirtute; non cum annorum numeris.

CAP. VI.

De uenia aetatis, inaudita olim in Germania.

CAP. VII.

De iure naturae in pubertate & aetate maiori.

CAP. VIII.

De maiori aetate regum Lusitaniae; Hispaniae; Galliae; Angliae; Scotiae; Daniae; Sueciae; Bohemiae; Poloniae; Hungariae.

CAP. IX.

Problemata forensia iuris priuati; publici; feudalis.

CAP. X.

De iure Ebraeorum in puberum & maiorum discriminibus.

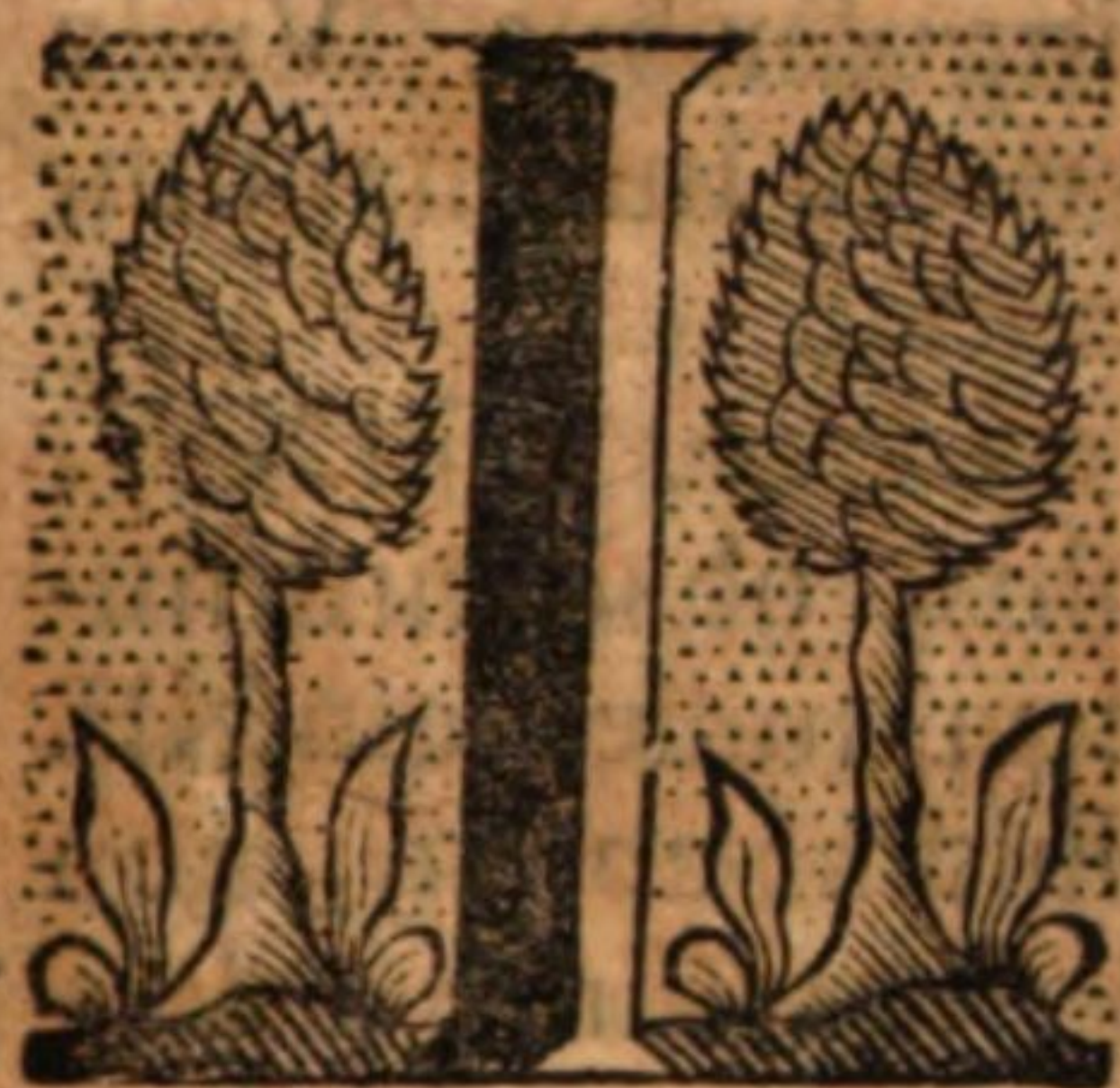
CAP. XI.

De iuri canonico solenni uentris inspectione & auctoritate barbae.

CAP. XII.

De iuri Iudaico solenni pube oris & XX. annorum aetate ciuili.

PRAEFATIO.

Terum luci damus opusculum, OPUSCULI
plura SIN-
GULARIA.
refertum plurimis singularibus iurisper-
sudentiae omnis generis ac
aeui in cultiori orbe uniuerso. Cum
enim maximi momenti illud sit,
quo quisque tempore ac aetate in-
cipiat esse rerum suarum arbiter,
tutela & cura aliena relictis; in hoc ipso tamen errores
multiplices cum in tribunalibus regnent, tum in rebus-
publicis ac imperiis: omnino ad hoc studium excitauit
animum meum, ut huic argumento demum satisfaceret,
falsis opinionibus reiectis & proscriptis, imo dubitatio-
nibus sublatis, quae adhuc tenuere scholas ac curias pas-
sim. Hoc, ne dicis gratia aut arrogantiae ergo, scri-
ptum esse uideatur; doceri potest figillatim per duode-
cim capita, segmenta huius opusculi.

§. 2. In primo discutiuntur deliria LATI, quae I.
in iure RO-
MANO,
a) ueteri,
b) In iuri-
aneo.
non frustra ita adpello. Neque enim in iurisprudencia
Romana pars ulla deprehenditur, inepta magis, quam
haec, quae aetatem hanc solet definire. Putidum est;
omnem puellam duodecennem credere uiripotentem ei-
que nuptias commendare lege. Stultius; anno eodem
puellam credere sapientem, ut testamentum condat faciat-
que alia, quae decent adolescentem; contra hoc puerulis
negare eosque perhibere infirmioris animi, quam pu-
ellas. Infantiae proximum; ob pilos, in ore pubis emer-
gentes, liberare pupillos tutela uiamque pandere ho-
mullis, ad licentiam effrenem, libidinem ac luxum.
Nullius consilii est; inter tutelam & curatelam fingere
discrimina atque ultimam non dare, sed commendare
adolescentulis. Sunt plura Romani iuris aenigmata ge-
neris eiusdem, quae nos, fide classicorum auctorum,

ostendimus, soluimus, explosimus, erutis ac indicatis prolapsionum causis, Latio prorsus singularibus. Vnde fieri aliter non potuit, quam in peius ruere Iustinianum, rerum uetustioris Latii non ita peritum.

II.
in iure
GRAECO.

§. 3. Alterum uersatur in iure GRAECO. Illi XIV. annorum pubertas obtrusa a philosophis, ob septimi numeri mysteria inania. Nesciuit Graecia muliebrem XII. annorum pubertatem, lusibus & libidini aptam, non matrimonio. Eadem quoque abfuit longissime a delirio hoc; ob emergentes pilos adolescentem dandum suae tutelae, quae anno demum aetatis XX. finita. Nulla illi tutelae ac curae discrimina. Rei Hellenisticae peritissimi uiri, Stephanus, Salmasius, S. Petitus, Meurfius aliique ideo fuerunt notandi & reducendi in uiam.

III.
in iure
GERMANICO.

§. 4. GERMANICA iura tertium caput absoluunt, naturae hic concinna, non infecta numerorum argutiis. VIRTUS apud Germanos maiorem fecit, patris aut iudicis censu agnita. Ob hanc suos liberarunt tutela & cura, quae discrimina etiam exulauerant apud illos. Etiam ideo commendarunt suis fera connubia. Nisi causae singulares essent, utrique demum sufficere uidebatur annus XX. Noluerunt enim nuptias festinare, quod mariti & matronae non tantum sit, generare & concipere: sed etiam regere familiam, agere oeconomum, res suas & alienas procurare. Vniuersae Europae idem hic concentus, eadem instituta. Sed unde quaeso! anni unius adpendix & illud XXI. annorum spatium? Prodidimus arcanum; unum annum datum esse restitutioni in integrum, intra quod maior reuocare debuerat, in quo crediderat selasum fuisse minorem. Haec causa est spatii maioris XXI. annorum. Quod si ante nos aliquis docuisset Saxoniae iureconsultos; cauere illi potuissent dissidia & errores, quibus scatent sententiae eorundem in hoc argumento. Hispanorum; Francorum; Anglorum; Danorum; Sueco-

Suecorum sensus hic plane iidem cum nostris Germanis. Quod mirum non est, cum omnibus iidem maiores eademque propago. Dant ideo leges eorundem nostro iuri lumina optima & multifida. Quibus iurisprudencia cum Schilteri, tum aliorum scriptorum caret; quorum oculi occupati sunt umbris utriusque speculatoris, Sueuici & Saxonici, instar glaucomatis.

§. 5. IUS LONGOBARDICVM succedit quarto loco facitque maiorem XVIII. annos natum. Quod haec aetas militiae apta esse uideretur idque iudicio Latii ipsius, Graeciae, Alemanniae. Indulgentiores fane hic fuerant legislatores, in contrahendo termino, quoniam gregarii milites sub cura suorum officialium, ut occasio illis non sit, transilire limites militaris disciplinae & uitae frugalitatis. Quod uero etiam in statu ciuili eundem adprobauerint terminum aliquae respublicae, illud factum ob causas prorsus singulares. Praesertim ad maturiorem fidem consequendam in negotiis ac commerciis. Vti uero Germaniae principes omnes, ita etiam electores tum habiti maiores atque idonei ad reipublicae suscipienda gubernacula, cum adpareret in illis uirtus & prudentia, quod saepe euenerat XII. aut XIV. aetatis anno: est tamen in ultimis limes prolatus ad XVIII. annum aetatis. Idque ideo, quod, Caesarem adpellare, res uideretur iudicii firmioris. Quod autem in solis archiprincipibus suffragatoribus est definitum & nouatum: illud eo ipso relictum est in principibus aliis in pristino loco & iure, ut his liceat, principatus subire & regere maturius, anno XIV. XV. & qui hos sequuntur. Dummodo agnita uirtus, iudicio principalis domus, populi, procerum.

§. 6. Est igitur in IVRE PVBLICO, quod sequitur, illud falsissimum, quod archiprincipum electorum maior aetas hac lege tutelari fuerit contracta; cum constet,

IV.

in iure

LONGO

BARDICO.

V.

in IVRE

PVBLICO.

R. I.

stet, illam, grauioris momenti ergo, quod sustinet adolefcens elector, prolata esse. Falsum est, quod principes alii teneantur limite Romano XXV. aut Saxonico XXI. annorum; cum testis temporum historia doceat, plerosque Germaniae principes XV. aut XVI. annos natos ad regendam rempublicam accessisse, nulli uero unquam in plena pubertate XVIII. annorum motam status quaestionem. Vt adeo dementiae instar sit, principem Germanicum constringere ac detinere carcere Romano iusto diutius. Quae tamen opinio, quam peruersa etiam illa sit, duobus abhinc seculis corripuit, infecit, tenuitque, instar morbi, imperium Germanicum.

VI.
*in VENIA
aetatis.*

§. 7. Ex eodem utero abortus alius in VI. capite descriptus. Inaudita olim nomina VENIAE AETATIS in principibus S. R. I. Qui enim certis annorum numeris non erant constricti, neque opus habuere numerorum priuilegio. Imo ordinum prouincialium iudicio illud relictum, quo anno suum principem uocare uellent ad regendum ac imperandum, dummodo non serius iusto uocarent, post plenam pubertatem. Verum, iure priuato Latii in scholis & curiis Germaniae recepto, quod neque princeps maior, nisi XXV. annorum; tum demum tegumenta quaesita & ueniae aetatis diuertacula. Non solum principibus indulta; sed etiam principatibus, quod in Latio erat inauditum. Cum ipsi augustissimi imperatores facile deprehenderent, iniquissimam rei nouitatem, principes XVIII. aetatis anno minimum uocari ad regna, ad archiprincipatus: contra destitui eosdem aut suspendi a regimine modici territorii. Paradoxa omnia, quae discussimus per leges & rationes.

VII.
*in iure
NATVRAE.*

§. 8. Et sane NATVRA illum habet maiorem, qui rebus suis sufficit ob iudicii firmitatem. Eius uero inanes argutiae ex pilis & protuberante semine. Emergens pubertas nuptiis maturos facit; non rerum administra-

nistratiōni. Pleraque igitur Latii decreta in hoc argumento natura horret, spernit, auersatur.

§. 9. Vti uero GENTIVM CONCENTVS haberi solet IIX.
instar uocis naturae: ita is quoque a nobis fuerat omni- in iure
no conducendus uocandusque sub unam harmoniam. GENTIVM.
Produximus igitur in hanc scenam omnia Europae uni-
uersae imperia & regna &, quem quodque annum sta-
tuat suis principibus aptum, ad suscipienda gubernacula,
ex omni aëuo ac loco congeessimus. Habes in hoc seg-
mento imperatores ROMAE ueteris & nouae; reges POR-
TVGALLIAE, HISPANIAE, GALLIAE, ANGLIAE, SCOTIAE,
DANIAE, SVECIAE, POLONIAE, BOHEMIAE, HVNGARIAE,
indicatis annis causisque, quando ad imperium uel olim
uenerint uel etiam nunc. Vnde quisque decerpere pot-
est, quod cuiusque respondet palato.

§. 10. Dici enim non potest, quam facile sit, horum IX.
omnium non ignaro, ad soluendum cuiusque iuris PRO- in iuris
BLEMATA FORENSIA. Specimen edidimus in quindecim PROBLE-
causis, tantopere litigiosis alias, ut opus habere uide- MATIBVS
rentur legislatoris decisione. Quae tamen clara sunt forensibus.
nostris curis persistuntque firmo loco.

§. 11. Cum illi, qui litteras Ebraicas & Iudaeorum X.
magistros manibus terant, sint uel philosophi uel theo- in iure
logi: mirum non est, in IVRE EBRAICO nos plura de- EBRAEO-
prehendisse, quae medicas requisuere manus. Sub ex- RVM.
amen igitur uocandi fuerant SCALIGER; SELDENVS; WA-
GENSEIL; BVXTORFIVS; LIGHTFOTIVS; LVNDIVS, alii,
quod non sustinuerunt. Nam *pubertatem* Ebraeorum
miscuere cum aetate *maiori*. Cum tamen clarum sit:
annum aetatis XIII. & XIV. aut duos pilos, in ore pu-
bis emergentes, Iudaeos nuptiis aptos reddidisse; non
uero rerum suarum administrationi. Quam anno de-
mum XX. susceperunt. Illud autem prorsus singulare,
quod uentris inspectione opus, quoties dubitaretur. Vt
adeo

adeo Romani hunc morem uel Iudaeis uel, quod magis opinabile, ultimi primis acceptum ferre uideantur.

XI.
in iure CA-
NONICO.

§. 12. Et sane hunc, ob temporum castitatem, uel improbare uel uocare uetustiori Latio in dubium, propterea est lepidum, quod, post Ebraeorum disciplinam, etiam adprobet eandem *IVS CANONICVM*, saluo pudore. Est uero illud singulare, quod canones cum sponsalia, tum nuptias indulgeant infantiles, dummodo bonum pacis, id est, commoda & lucra ecclesiae illud suadeant. Quod dogma ualde inconcinnum connubiali, quod fingunt, sacramento. Ludicros nostra aetate euentus habuerunt eius generis connubia iocularia in Hispaniae & Galliae regnis, quae infantulas cum repudio, reciproca lege, sibi inuicem remisere. In aetate maiori, apta muneribus & dignitatibus ecclesiasticis singularia praecepta habent pontificii, quae sequuntur. Vbi enim species inanium regnat, ibi auctoritas concilianda barbae aut canitiei spectaculo, ad circumueniendum plebeculam rebus umbratilibus. Quoties tamen e re est ecclesiae, toties alma mater indulget, mutat, uertitque omnia in alium statum, iure & ratione omnino instabili.

XII.
in iure IV-
DAEORVM
hodierno.

§. 13. Vltimum est, quod mihi discendum fuerat ab hodiernis Iudaeorum magistris, qui loca ex *MISCHNA*, *THALMUD*, *GEMARA* in mei gratiam excerpserunt tam in aetate puberum, quam maiorum. Atque hi fontes postquam mihi aperti & reclusi sunt, sententiam meam, uiris rerum Ebraicarum peritissimis oppositam, omnino confirmarunt. Vt adeo in fine certiori esse liceat eorum, quae supra sensi & adsecutus fueram nonnisi coniecturis & ueluti in re ambigua diuinando. Addidi hanc epitomen in gratiam cum typographi; tum eorum, qui recensione librorum delectantur. Quoniam opusculum excelsit academicae arenae limites pluraque habet singularia, quam liber non paruae molis. Scio, collectores rei litterariae nauseare academicas dissertationes, scriptas plerumque leui brachio. Sed ab his mea longe absunt ideo, quod non memini thematis unius, disputati frustra, id est, sine rationibus nouis iisque singularibus. In aliquibus uero uiam ostendi; in plerisque iter ipse absolui. Ad ultimam classem hoc, quod nunc damus, opusculum omnino licet referre. Scriptum in *FRIDERICIANA* die *III. nonar.*

Historia iuris Romani in PVBERTATE inchoanda & FINIENDA tutela.

I Pse frangam iter, ducibus relictus alienis. Principio urbis ad *tutelam finiendam* opus fuerat aetate XVII. ingressuue XVIII. annorum. Quoniam *animi* uires expectandae: non inspicienda uentris lanugo aut ex uirga uel utero emissum *semen*. Docet hoc fragmentum *Tuberonis* historici, quod nobis seruauit A. GELLIVS lib. X. c. 28. Seruius Tullius, rex, quinque classes instituit, census faciendi gratia. PVEROS esse existimauit, qui minores essent annis XVII. Atque inde ab anno XVII. quod IDONEOS esse arbitraretur REIPUBLICAE, milites scripsit. Hinc, instar olim portenti fuerat, adolescentem XIV. annorum, habitu indui uirili, quod tamen euenerat, post XII. tabularum leges. Testis est MACROBIUS lib. 7. Saturn. c. 4. aliis 6. TARQUINIUS PRISCUS filium annos XIV. natum, quod hostem manu percusserat, bulla aurea praetextaque donauit. Hinc deductus mos, ut praetexta & bulla in usu puerorum nobilium. Fingat autem ille praetextae historiolum hanc. Mihi illud satis: regum tempore XIV. aetatis annum nondum talem fuisse, ut uirili ueste, qualis tum fuerat praetexta, indueretur. Sigillatim de hac eadem aetate, militiae apta etiam C. GRACCHI LEGE cautum: νεώτερον ἑπτὰ καὶ δέκα ἐτῶν μὴ καταλέγεσθαι στρατιώτην, quod PLVTARCHVS habet in *Gracchis* p. 837. Neque aliter hic accipio locum VEGETII lib. I. c. 4. quod ANTIQVA consuetudo (ad Seruii Tullii forte & legem respicit & pubertatem) INCIPIENTEM PVBERTATEM, scilicet plenam siue ciuilem, ad delectum militarem uocet. Vbi non pubertas in sensu naturali, XIV. annorum accipienda, quae non antiquitatis, sed nouitatis deliria; uerum in sensu uetustatis ciuili XVII. Qua luce collustrandi LIPSIVS lib. I. milit. Rom. dial. 2. atque

Principio
finita tu-
tela XVII.
anno.

NAVDAEVUS *de studio militari lib. I. c. 7.* qui significatum *pubertatis naturalis & civilis; ueterem & nouum* nesciunt hic distinguere atque ideo Vegetium conuellunt. DODWELLVS *in praelect. Camd. V. §. 9. 10. 11.* existimat, ueteribus *aetatem militiae* aptam fuisse XIV. annorum. Profertque ideo exempla. Verum illa pertinent eo: quod nonnunquam, publicae salutis causa, si satis militum legitimae aetatis non esset, *aetas militaris* fuerit contracta. Vel, si quis citius militare uellet, ut eo maturius absolueret *expeditionum* definitum numerum, hoc poterat ei indulgeri: cogi autem non poterat ante XVII. annorum aetatem.

Inde pu-
bertas ple-
na XVIII.
etiam
nunc.

§. 2. Est etiam aliud argumentum *pubertatis civilis*, seu, quod Romani post dixerunt, *plenae*. Quam illi secuti sunt; post finiendam tutelam, in causis aliis plerisque. Certo indicio, illam olim Romae uniuersim obtinuisse. Post enim distinctione hac *in pubertatem simplicem & plenam* opus demum fuit; quam prima ad finiendam tutelam, non animi iudicio; sed indicio pudendorum, pudendoque errore, esset introducta. Principio qui *adoptare* aut *arrogare* uoluerat, non XIV. sed XVIII. annis debuerat superare adoptandum aut adrogandum *l. 40. adrogato D. de adoption.* atque §. 4. *Inst. de adopt.* Vbi mirum est, *generandi* potentia hominibus tributa, XII. aut XIV. pueritiae annis, negari tamen *adoptandi* facultatem ad annum usque XVIII. cum, ipsa lege loquente, adoptio imitetur naturam, id est, generationem.

In alimen-
tis,

§. 3. In legatis praeterea *alimentis* hac formula: *usque ad pubertatem*: pietas Adriani ad ueterem respexit *pubertatis civilis* terminum XVIII. aetatis annum *l. 14. Mela D. de alimentis leg.*

Iudicis
munere,

§. 4. Tum *sententia* iudicis non ualuit, licet *pube- ris*, nisi annum XVIII. consecutus esset, id est, *plenam* aut *civilem* pubertatem *l. 57. quidam D. de re iud.*

§. 5. Porro idem in *postulando* terminus. Si qui- ^{Postulan-}
dem puer, aduocatus, licet *pubes*, plenam pubertatem; ^{do.}
id est, XVIII. aetatis annum non inchoauisset *l. 1. hunc*
titulum §. 3. D. de post.

§. 6. Praeterea, quin *puberes* manumitterent nisi ^{Manumis-}
XX. annos nati, prohibuit AVGVSTVS imperator per *l. sionibus.*
AELIAM SENTIAM, §. 7. *Inst. qui & ex quib. causis manu-*
mittere non licet. Quem terminum Iustinianus contra-
xit ad XVIII. annum §. *ult. Inst. eod.* aut XVII. Quia
in huius fine initium illius & contra. Sed *Nou. 119. c. 2.* suf-
ficit XIV. annus. Arte imperatorum, ut seruorum nu-
meri cum iisque potentia ac opes ciuium Romanorum
decrederent neque possent principis potentatui porro
obesse.

§. 7. In VENIA AETATIS indulgenda *fæminis ii-* ^{Venia ae-}
dem aetatis limites XVIII. annorum definiti a *Constanti-* ^{tatis.}
no M. Cuius legem recitant codices cum THEODOSIA-
NVS in *tit. de his, qui ueniam aetatis impetrarunt*; tum
IVSTINIANEVS in *l. 2. omnes adolescentes tituli eiusdem.*
Quod uero protulerit terminum in *masculis biennio*, no-
lueritque ueniam aetatis his ante indulgeri, quam XX.
anni clauserint aetatis adolescentiam; illud Graecus im-
perator haud dubio hausit ex iurisprudencia Graeca.
Haec enim anno demum XX. aetatis finiuit pueritiam
& tutelam atque adolescentes inscripsit ΑΕΞΙΑΡΧΙΚΩΙ, id
est, albo ciuium, quod ante locum ac numerum non me-
reri uiderentur in republica. Qua de re inferius.

§. 8. Hoc igitur cum ita sit, Romanos in *ciuili pu-* ^{Inde xvii;}
bertate toties in oculis habuisse XVII. anni egressum in- ^{annorum}
gressumue XVIII. quod dictum doctumque; putauerim, ^{MEMORIA,}
illos ad pristina *finiendae tutelae* tempora, sub regibus
animum retulisse, definita XVII. uel XVIII. annorum
spatiis.

Pudendus
error XII.
tabula-
rum in FI-
NIENDA
tutela cum
PVBERTA-
TIS initio
XII. aut
XIV.

§. 9. In alia iuere, regibus exactis, *decemviri*. Post enim quam Romani, regiarum legum, uti nominis regii, pertaesi fuerunt; novas requirendas esse aliunde, constituerunt. Vti uero ex litteratissima *Graecia* disciplinas alias omnes hauserunt Romani; ita etiam inde LEGVM petiere adparatum. Viri igitur ex Latio in Graeciam missi legatique sunt: ut, quicquid legum bonarum *Graecia* uel uniuersim haberet uel figillatim per *prouincias* ac *urbes*, illud describerent. Eo quidem fine, ut Romani inde acciperent conficerentque nouum IVRIS CORPVS. Receptus ille legum Graecarum publicus ac solennis fuit. Ideo in XII. TABVLAS illae relatae. In quarum *quinta*, lege *quarta*, uerba sunt haec: SI PATER-FAMILIAS INTESTATO MORITVR CVIMPVBES (cui impubes) SVVS HERES ESCIT (sit): AGNATVS PROXIMVS TV-TELAM NANCITOR. Certo indicio, *puberem* non subfuisse porro auctoritati *tutoris*. Ab hoc igitur tempore & occasione deliria *insanientis Latii* deduci debent: quod *pu-beres* debeant relinqui *suae tutelae* & aliena liberari. Quod olim factum non fuerat ante annum XVII. aetatis, licet homulus egressus *pueritiae* annos consecutusque sit *pubem*, *lanuginem*, *pilos*. Non *pueri* aut *puerae* tantum ad XII. aut XIV. aetatis annos in *tutela* egerant: sed etiam *adolescentes*, XVII. annos nati, suberant tutoribus. Anno enim XVIII. demum, SERVII TVLLII iudicio ac lege, arbitrati sunt Romani *adolescentes*, reipublicae idoneos atque dignos, ut, *praetexta*, loquor in significato recentiori, posita, induerentur toga *uirili* referrenturque in *censum*.

CONFUSIO
immanis
temporum
1) ad nu-
ptias 2) fi-
niendas
tutelas.

§. 10. Nam, perturbatione rerum iuriumque immani, confuderant XII. TABVLARVM scriptores: tempus *nuptiarum*, cum aetate, ob quam liberandus esset *tutore* pupillus. *Nuptiarum* ratio requirenda in *genitalibus* atque *semine* protuberante *uirili* uel *uterino*. Atque in hoc argumento Romanorum iudicia recta. Vt, quod

TER-

TERTULLIANVS *de uirginibus uelandis* sub finem scribit, *ex lege naturae iura sua aetatibus reddant.* Nam *fœminas ideo a XII. annis: masculum uero a duobus amplius ad negotia mittunt.* Pubertatem in ANNIS; non in SPONSALIBVS aut NVPTIIS decernentes. Certe XIV. aetatis annus Graecis erat *nubilis* aut connubio maturus. Neque, praesertim in oriente, terminus fallit aut serior est iusto. Vnde facile deinceps fuit philosophis & legislatoribus, in hoc numero fingere mysterium *duplicis septennarii, duarum hebdomadarum* annalium siue annatarum. Qua de re in capite sequenti.

§. II. Illud non minus condonandum est Romanis; *Causa, in quod tempus pubertatis anteuenterint duobus annis in pubertate foemellis, XII. annum illis statuendo.* Siue, quod natura *sexus diuersa, qui diuersa?* uirgines citius uestiret & semen uterinum seu menstruum expelleret celerius, quam *uirile*: siue quod facilius esset, *pati & concipere; quam agere & generare.* Quae tamen rationes parum consultae. Quoniam utero immaturo maiora damna ac pericula si concipere; si gerere *Inconcinna prorsus* ac nutrire in uentre partum debet; si edere, demum in lucem proferre: quam puero *hirquitallienti* intempestiue. Inde olim inter *foeminae & masculi* pubertatem *Olim foemellis & masculis* nulla discrimina, Vtrique certe audiuerunt *puer hic & haec; imo puerae & pueri* auctore PRISCIANO (*). Post *pubertatis terminus idem.* autem, quam *duodecennis* foemella *pubes* diceretur: nomen quoque mutandum in hac fuerat dicendumque,

(*) Lib. VI. Grammatic. p. 696. 697. uerba illius sunt: Puer, PVERI, cuius foemininum antiqui dicebant PVERA. Vnde etiam puerpera dicitur, quae pueram, id est, puellam parit. Est autem puerae diminutivum puella. Et puerilis simplicitas etiam de foeminis. Livius in odyssea: mea puera, mea puera, quid uerbi ex ore tuo. Idem alibi: PVERA-RVM manibus confectum. Non est etiam igno-
randum, quod hic PVERVS; hic & haec puer, & haec puella uetustissimi protulerint. O PVERE, PVERE Afranius. Et Plautus: doles PVELLVS. Sancta puer Linus in Odyssea. Idem habet repetitque lib. XI. p. 923. Certe ueteres Germani: bub & bubin. Imo primum in genere etiam utroque cum foemineo, tum masculino usurpare solent etiam adhuc.

Inde puer, puella in deminutiuo, uti etiam XII. annorum *puellus* siue *puera*. *Puella* autem uox obsoleuit ideo; quod, in XII. annorum muliebri pubertate, Romani nescirent deinceps *pueras* siue *has pueros*. Quod utrumque olim, nondum introducta pubertatis differentia, fuerat in communi usa.

*Foeminea
pubertas
brevior,
quam ma-
sculorum.
Nuptiis id
concin-
num; non
finiendae
tutela.*

§. 12. Licet autem *foemina* citius, ob *pubertatem* celeriore, *nubere* posset, quam *ducere* masculus: ille tamen stupor magis horrendus, quod crederetur ideo prudentior *puella*, quam *puellus duodecennis*. Imo anno hoc, ad libidinem ad luxum procliui, daretur homunculis, ut suo indulgerent genio, uiuerentque sine praefecto aut duce. Deinde *nasutulae puellae* facultas esset, testandi scribendique heredes, non *puello* aetatis eiusdem. Cum tamen *fragile* mulieris iudicium per omnem uitam. Et quae non inde legum portenta alia: in aestimandis delictis; testibus; uenia aetatis & innumeris puberum iuribus aliis, quae foeminas *duobus annis* citius consequi oportuit, quam masculos. Inuita certe Minerva & natura. Ex uno hoc lutulento fonte non riui puriores.

*PVBERTA-
TIS ARGV-
MENTA
diuersa
diuerso-
rum.
a) Cassia-
norum ex
ore pubis
inspecta.*

§. 13. Requisiuerunt enim XII. tabularum interpretes: quo demum *aetatis* anno finienda *tutela* & sibi relinquendus homullus? si quidem sapientiae sedes requirenda in genitalibus, uentre, utero, peniculo, femine. In *tres* partes iuere Romani iuris periti. Quorum sententias audiemus uerbis VLPIANI tit. 11. §. 28. *liberatur tutela* masculi *quidem* pubertate. *PVBEREM* autem CASSIANI *eum esse, dicunt, qui HABITV corporis pubes adparet, id est, qui generare potest*. Errat enim in hominibus diuersis generandi potentia per aetates diuersas. Quia temperamenta, quo *calida* magis sunt, eo concipiunt generantque *citius*; quo magis *frigida*, eo *serius*. PROCVLIANI autem *eum, qui quatuordecim annos impleuit*.

Quo

Quo tempore euenit pubertas plerumque. Igitur ex illis, quae plurimum fiunt, merito conficiuntur iuris axiomata & leges. *Verum PRISCVS eum puberem esse, in quem utrumque concurrit. Habitus corporis & numerus annorum.* Licet enim hirquitalliuerit puer ante aetatis annum XIV. non tamen ante eidem indulgendae nuptiae. Quoniam fera connubia, robur corporis firmant; destruunt festinata. Contra, licet nubilus XIV. annorum aetas adsit: naturae tamen; si illa tardior, in cogendo & emitendo spermate, ideo non debet fieri uis per leges intempestiuas. In triplici hoc opinionum diuortio quaenam sanior, aequior, melior? frequentior olim in Latio?

§. 14. Dicam, quod ego sentio, cum castra haec relinquant alii. Ultimam ego praetulerim primis ea que etiam praelata olim. Nam *primae* pudor; *alteri* natura obstrepat: *tertia* omni puncto ac numeris absoluta. Nam coniunxit utramque. In XII. aut XIV. aetatis annis pubertas credita aut praesumta eo usque, quo usque alter litem non mouit naturae. Negando, foemellam uiri potentem; masculumque pubuisse. *Naturam* deesse: licet *leges* adsint. Tum igitur, spatio seculi totius forte semel, instituenda erat indagatio aut aestimanda pubertas ex ore, mamillis, uentre, lanugine, spermate, habitu. Rerum omnium ignari sunt, qui Iustiniano in ultimo hoc themate intendere uolunt litem. Lucem rei dabit exemplum. Est pater, qui filium impuberem, moribus Romanis, comitem adsidentem habet in balneo, XIV. annos natum, sed inuestem caluumque in ore pubis. Post anno XV. aut XVI. uidet, pubescere eum, fieri lanuginosum, hirquitallire, cetera. Exinde pater intelligit, pudorem porro non ferre filii consortium balnearium. Inde, cum ob numeros annorum XIV. tum ob emissam pubem; filium declarat *adolescentem*.

b) PROCV-
LIANO-
RVM ex an-
nis solis
XIV.

c) PRISCIA-
NORVM ex
utroque
denuum.

Ex his RE-
GNAVIT
uere sen-
tentia
PROCVLE-
IANA aut
PRISCI
magis.

lescentem ac puberem; exiit eum praetexta induitque toga virili. Atque haec fuerat doctrina PRISCI iurecon-
sulti: quam Romani non poterant non adprobare usu
ac more.

Inde ER- §. 15. Est enim hoc illud, in quo haerere solent
RAVIT pu- *critici* omnes. Quos omni dubitatione liberabo. Re-
bertas a- quirunt litigantque inuicem: quo aetatis anno pueri
pud Roma- Romani posuerint *praetextam* induerintque *togam viri-*
nos inter *lem*? Alii factum hoc esse putant anno XIV. alii XV. alii
XIV. & XVI. nonnulli XVII. aut etiam XVIII. ineunte. Quas
XVIII. an- sententias diuersas etiam auctores diuersi tuentur idque
nos. per exempla & rationes. Vtpote BAYFIVS *de re uest. c.*
Ideoque *10. CRINITVS de honest. discipl. III. 7. SIGONIVS de iudic.*
tempus *III. 18. DODWELLVS in praelect. Camden. V. alique fere in-*
PRAETEX- *numeri. Videt quidem agnoscitque; uariauisset tempo-*
TAE & TO- *ra & pueros, nunc citius iterumque serius posuisse prae-*
GAE virilis *textam Francisc. PAGI in crit. Baronii ad an. 175. §. 4. sed*
non pote- *causam ignorat. Henr. NORISIVS in cenotaph. Pis. diff. II.*
rat non es- *c. 4. licet ipse XV. annum exactum tueatur, plenior &*
se diuer- *curatior aliis; tamen ultimo dolet miraturque Romano-*
sum. *rum opiniones diuersas in re, tantopere uulgari. Vnde*
Causa haec *Samuel PITISCVS in u. toga virilis, stat quidem, licet er-*
latuit o- *rore manifesto, pro XVIII. anno incepto; sed tamen suc-*
mnes *cinit illi uersu;*

Elige cui dicas, tu mihi sola places.

Ratio ge- Egone uero his omnibus sapientior aut oculatior, qui
nuina ex- omnem hic tollere queat difficultatem, soluere nodum
plicatur. & extricare? Tentabo. Veritas utut difficilis inuentu;
cognitu est facilis. Mysterium rei pandam; quod est
hoc. Romani, antequam hoc lege definiuisset aliter
Iustinianus pr. Inst. quib. modis tutela finitur, in puberta-
te aestimanda, sequuti sunt doctrinam PRISCI. Ipse hoc
dicit his uerbis: *pubertatem ueteres quidem* (non opus est,
ut reponatur *quidam*) *non solum ex annis* (scilicet opus
quidem

quidem fuerat his XIV. aut XII. numeris; sed hi non fuerant satis, nisi & accesserit legibus natura:) *sed etiam ex habitu corporis aestimare uolebant.* Vides nunc, quam, in re clarissima, coeci fuerint uiri doctissimi. Fuerat enim hoc Romae institutum; ut ante nemo haberetur pubes, poneretque praetextam, nisi annus natus esset XIV. licet forte citius, X. aut XI. annis, quae naturae portenta, adpareret lanugo in ore pubis. Talem enim homunculum in *toga uirili* comparere τῷ πρέπῳ aduersum habuit Latium. Inde praetextam nemo, nisi forte principum filii, ob spem imperii, anteuenterunt. Et tamen non annis solum opus fuerat ad pubertatis ingressum; sed etiam sanguine & semine uterino ac uirili. Hoc cum saepe adpareret tardius aut, si adparuisset, a parentibus aut tutoribus parum attenderetur: ideo tempus ponendae praetextae dilatum multoties. Nunc ad XV. nunc ad XVI. aut XVII. imo XVIII. usque aetatis annum. Ut adeo in toga uirili sumenda, ponendaque praetexta, non possent non *uariare* in annis exempla, rationes, iura. Id quod docere debueram uiros doctissimos.

§. 16. Num uero ideo etiam ita *mobile & incertum* Errauit
fuerat tempus finiendae tutelae ante Iustinianum? Ita m. tempus
omnino puto fidenterque hoc adfirmo idque auctoritate finiendae
Iustiniani ipsius. Qui dissidia CASSII, PROCULI & PRISCI tutelae in-
non in titulo de *nuptiis* recitat; sed in *pr. Instit. quib. mod.* XVIII. an-
fin. tut. Ast urges, nullum eius rei in legibus uestigium. nos.
Do hoc. Nam expunxit merito eius generis loca omnia
Tribonianus, aduersa iurisprudentiae *Iustinianae*, stabili
hoc passu. Non igitur ante Iustinianum tutelae semper
finitae in pueris XIV. annorum. Si enim tum pubem
non, neque lanuginem habuit: tutelae finis prolatus in
aliquot annos, eo scilicet usque, quo illa adparerent. Fa-
teor, esse haec iuris paradoxa omnino. Inaudita & igno-
rata interpretibus iuris, etiam humanissimis.

Ante IV-
STINIA-
NUM XIV.
anni non
finierunt
tutelam.

§. 17. Igitur illud quoque uerum est; Romanos ante Iustinianum *pueros* XIV. annorum non liberauissent *tutela*; sed eo reliquissent sub eadem, usque uel ostentaret se *pubes*; uel, hac adparente, ille tutorem recusaret. Porro uel ipse tutor e re esse crederet sua aut pupilli, ponere praetextam & indui eum tunica & toga uirili. Atque ideo factum esse multoties iudicio PRISCI, ut continuaretur tutela ad plenam pubertatem usque, id est, XVIII. annos aetatis inchoatos quidem, non impletos. Atque hoc idem fuerat illud, quod lege quondam statuerat Seruius Tullius. Quod cum saepius euenisset, exemplorum multitudo fefellit doctissimos uiros, ut crederent, *uirilem togam*, id est, tempus, *finiendae tutelae*, demum uenisse sub exitum XVII. & ingressum XVIII. annorum.

Ante Iusti-
nianum
puberta-
tis INIFI-
VM INCER-
TVM &
uagum.
Inde lu-
men
a) l. 21. D.
quando
dies leg.

§. 18. Ex hac doctrina legibus lumen accedit, nulli intellectis adhuc. Principio in *l. si dies 21. D. quando dies legati cedit*, Paulus IC. formulam legati: *cum pubes erit*, habet pro *conditione incerta*. Instar aliarum, *cum magistratum inierit*; *cum nupserit in familiam*. Qui autem hoc potuit ita definire Paulus; si pubertas ultimo puncto infixa XIV. annorum. Certe quod stabile & perpetuum: illud referri nequit in classes incertorum. Verum salua res est. Nam eo respexit Paulus; quod ex sententia communi *pubes* non fieret, ob numeros aetatis annorum XIV. nisi hoc tempore etiam adparuisset *pubes* in uentre ac peniculo. Constaretque ultimum ex corporis habitu. Ita enim demum incertissimum tempus pubertatis, errantis inter XIV. atque XVIII. annorum spatia. Sed urges Paulum cum Paulo. Quoniam *is lib. III. sentent. tit. 4.* ita definiat rem: *testamentum facere possunt masculi post completum XIV. foeminae post XII. annum*. Vnde facile constet conditionem, *si pubes factus*, non esse incertam, cum omnium sit certissima. Repono.
Paulus

Paulus uel respexit ad puerum cum pilis & lanugine; non ad inuestem. Cui satis non erat XIV. annorum curriculum. Vel hic ore locutus est Proculeiano: in superiori autem lege calamum acuit coticula Cassiana. Vtrumque ita planum & sincerum. Succedat huic *lex uideamus 4. D. de in litem iurando*. In hac enim VLPIANVS loquitur: *in tutelari causa iurare non potest pupillus, si IMPUBES est*. Inde paradoxon; dari, ex dogmate Vlpiani, *pupillos puberes*. Quis stomachus hanc formulam concoquet? Noli eam nauseare. Nam Vlpiani aequo, quod supra ostendi, non satis fuerat ad finiendam tutelam habitus corporis, nisi ad lanuginem accessisset tempus ac aetas XIV. annorum. Igitur omnino tum *pupilli inuenti puberes*, in *naturali* scilicet significatu; non in ciuili. Accedit, quod saepe *tutela* ultra XIV. annos tum producta ad annum usque XVII. si mallet *pupillus* a tutoris iudicio pendere, quam suomet, ultra tempus definitum alias. Si horreret, inspicere. Nam ante tutelam finitam *inspectos* esse pueros omnes, stultum est, credere. Certe post XVIII. annos inspectus est nemo atque ideo eousque continuata tutela. Doctissimus PINELLVS *lib. II. interpretat. iur. c. 4. §. 18.* hoc lumine indiget; licet praeferre uideatur faciem. Neque alio fine PAPINIANVS in *l. 101. c) l. 101. D. de condit. & dem.* patri indulsit formulam in fideicommissis: *Si tutelam in annum XVIII. gesseris filii mei*. Quoniam saepe euenerat, ut *tutela* continuaretur eousque. Quam tamen ultra continuare, fuerat nefas. Quod *regia iura* uellent, ut postea puer euaderet *adolescens* positaque praetexta indueret togam uirilem.

§. 19. Etiam illud est falsissimum, quod comminiscitur Sam. PETITVS *lib. II. obseruat. c. 6. institutum Iustiniani esse, quo plenae pubertatis terminum XVIII. annorum definiuerit*. Nam hoc uerum non esse, docere eum poterat, discipulus Vlpiani, Herennius MODESTINVS in *l. adrogatio 40. §. 1. D. de adoptionib.* Vbi plane rem definit: *IVSTINIANVS non primus definiuit XVIII. annis PUBERTATEM PLENAM. Error S. cum Petiti.*

cum quis adoptat uel arrogat, maior debet esse filio adoptiuo. Et utique PLENAE PVBERTATIS, *id est,* DECEM & OCTO *annis eum praecedere debet.* Sed tamen ipse VLPIANVS in *l. 14. Mela D. de alim.* ait: *sed tamen ita pubertatem* GENERALITER *non definitam.* Quae uerba iterum non adsequuntur interpretes. Nostro lumine sensus clare patet. Variauit Latium in pubertatis finibus inter XIV. & XVIII. aetatis annos. Ob hominum nunc cito, nunc tarde pubescentium naturam diuersam. Adeoque generaliter pubertatis terminus, statuto tempore, non poterat definiri. Verum tamen nemo XVIII. annum transiit in uestis. Vnde fuerat hoc tempus pubertati satis semper, neque uentris *inspectione* porro tum opus, uel alio *genitalium* specimine. Atque haec pristina *regii iuris pubertas* fuerat XVII. annorum cursu, a Seruio Tullio, quod principio dictum, definita. Hoc tantummodo debet attendi: egressum anni XVII. aetatis, ingressum esse anni XVIII. ut adeo utrique numero significatus unus idemque. Cetera omnia nunc plana & extra aleam & dubitationem sunt idque nostris curis.

Hinc etiam
SPADONVM
pubertas
XVIII. an-
norum.

§. 20. Firmat nostram coniecturam alio argumento PAVLVS *lib. III. tit. 4.* ubi dicit: SPADONES *eo tempore testamentum facere possunt, quo pubescunt plerique, id est, decimo octauo anno.* Cum enim in *spadonibus* frustra expectaretur protuberans semen; neque, ut PRISCVS & CASSIANE iusserant, illud posset prouocari aut diuinari specimine ullo: necessarium fuerat, cum in finienda tutela, tum in ceteris puberum iuribus, in memoriam reducere Seruii Tullii legem, qua, anno XVIII. ineunte, quilibet adpellatus est *adolescens*, sui iuris, suaeque tutelae. Ex quo autem *Iustinianus*, neglecta pube, fines tutelae statuit in XIV. annis: ex eo quaestio domitiana stultaque fuerat, num iisdem numeris uti debeant in dimittendo tutore; condendo testamento; ceterisque etiam spadones? Hinc iterum corrigendi errores, eximendi scopuli & scrupuli

scrupuli uiris doctissimis. Errat enim *Samuel* PETITVS obser- PETITVS
uat. lib. II. cap. 6. qui suspicatur sententiam hanc non Pauli
esse, sed addita uerba ab aliquo, Iustino iuniori interprete.
Quoniam Iustinianus plenae pubertatis fuerit demum ^{confuta-}
auctor. Cum tamen hic terminus definitus sit iure La- ^{tus.}
tii regio, uetustiori XII. tabulis. *Iacob.* GOTHOFREDVS
ad l. 17. *Eunomiani spadones C. Theod. de haeret p. 135.*
tuetur Paulum; sed Petiti dubio non respondet. Neque ^{defensus.}
is, quod SCHVLTINGIVS in not. ad Pauli lib. 3. tit. 4. §. 2. n. 5.
ei exprobrat, adeo ignarus est, ut crederet, excerpta
Pauli iuniora esse aetate Iustiniani. Sed uero quid de l. 5.
eunuchi C. qui test. facere possint dicendum: ubi Constan-
tius, diu ante Iustinianum, rem ita definit: *Eunuchis*
liceat facere testamentum, componere postremas, exemplo
omnium, uoluntates. SCIO CUIACIVM ad Pauli lib. III. tit. ^{Explicatio}
4. §. 2. n. 2. EXEMPLO OMNIVM, referre eo, quasi Constan- ^{l. 5. C. qui}
tius uoluerit, ut etiam XIV. annos natis spadonibus esset ^{testam. ad-}
testamenti factio. Verum cum illud sit certissimum, ante ^{uersus Cu-}
Iustinianum opus fuisse uel emersione pubis uel annis ^{iacium.}
XVIII. soli enim *Proculiani* acquiescere sola XIV. an-
norum aetate, quod nos docuit supra cum Vlpianus;
tum Iustinianus: ideo uerba, *exemplo omnium*, non de-
bent trahi temere ad limites aetatis. Potius illa ad indul-
gentiam spectat, eunuchis factam, quibus testamenta
nunc negata sunt iterumque indulta. Quod ipse CUIA-
CIVS docet lib. XVII. obseru. c. 24. Et sane ad legem cor-
rigendam maiori opus est luculentia; quam deprehendi-
tur in his uerbis ambiguis. Praesertim cum eunuchis
de parte tantum bonorum licuerit testari: quam his po-
tuit explere Constantius. Ut opus non sit, euertere si-
gillatim ea, quae scimus fide Pauli.

§. 21. His moribus incertae pubertatis & finium ^{PUBERTAS}
incertorum tutelae atque praetextae uixerunt Romani: ^{IUSTINIA-}
usque dum Iustiniani, imperatoris & philosophi Graeci, ^{NI in XIV.}
lege ^{annis no-}
ua & belle- ^{nistica.}

lege factum: ut omnia illa darentur XIV. annos natis. Clarus & planus est legislator in *pr. Instit. quib. mod. tutela finit. Pupilli pupillaeque, cum puberes esse coeperint, a tutela liberantur.* Errore pudendo, illato reipublicae per XII. tabulas. *Pubertatem autem ueteres, (solis Proculeiannis exceptis, reliqui omnes) quidem non solum ex annis (quatuordecim annorum;) sed etiam ex habitu corporis in masculis aestimari uolebant (ne pubes praecox ante XIV. annos, in finienda tutela ceterisque attendere- tur).* *Nostra autem maiestas dignum esse castitate nostro- rum temporum existimans (ut mutati iuris causam habere uideretur, licet inanem) bene putauit (imo satis peruerse, ne quidem in finienda tutela expectando pubem ac pilos, quod uoluerant ueteres): quod in foeminis, etiam anti- quis; impudicum est uisum (quod inspicienda ante tem- pus nupturiret) id est, inspectionem habitudinis corporis (in ore pubis); hoc etiam in masculis extendere. Et ideo nostra sancta constitutione (l. ult. C. h. t.) promulgata, pubertatem in masculis post XIV. annum completum (uti dogmata Graecorum fuerant, ob numeros septennarii duplicis aut hebdomadam annalium duarum) illico ini- tium accipere, disposuimus.* *Antiquitatiis, normam in foe- minis bene positam (imo pessime, quia agitur hic de sapientia mulieris, non de sanguine uterino) in suo ordi- ne relinquentes (qui excusari poterat apud Romanos, si non in causis pubertati accersoriis aliis, certe in tutela fi- nienda, cum muliebris tutela fuerit perpetua, licet tem- poraria esset pupillaris).* *Vt post XII. annos completos uiri potentes (num tamen ideo prudentiores uiro, ad con- dendum testamentum, cetera) esse credantur.* Idem an- tea ab eodem iam cautum statutumque uerbis pene iis- dem l. ult. C. quando tut. l. curat. esse des. indagatione cor- poris in honesta cessante. Ita Iustinianus. Repetunt idem BASILICA lib. XXVIII. tit. 19. etiam in maribus puber- tas

Improbat
puberta-
tem ex
pube co-
gnitam in-
deque di-
ctam.

Vis natu-
rae facta
ac ciuitati
in XIV. an-
nis.

tas definita annis solis; μηκέτι ζητέοντων ἡμῶν τὸ σχῆμα τῆς σώματος, διὰ τὸ ἀπρεπές.

§. 22. Mira ex hac lege in Latio rerum iuriumque confusio ac perturbatio. Nam XIV. aetatis anno statuto, ad finiendam tutelam, siue *pubesceret* puer siue *persisteret inuestis*: causae porro nullae esse poterant, ad continuandum ad *plenam* usque XVIII. annorum *pubertatem*. Ipso iure tutoris munus expirauerat anno XIV. neque poterat illud uel *pupilli* in gratiam continuari. Nulli inde *pupilli puberes* id est, maiores natu XIV., annorum aetate. *Praetextae* positae & indutae *togae uirilis* tempora non uaria errantiaque, ut olim, inter XIV. & XVIII aetatis annos: sed stabilia adfixaque XIV. annorum numeris. Nulla exinde uentrisuteri, aut peniculi indoles ualuit requisiuitque inspectionem ac indagationem: sed *qualitatem* uicit *quantitas* annorum *quatuordecim*. Prudens habitus & prouidus rerum, qui in *numero* fuerat: licet animo ac moribus desiperet & insaniret. Graecula & inepta iurisprudentia, quae animum Iustiniani occupauit infecitque sub imperii fere ingressum, ut ex eius allegata *constitutione* adparet, ante edita, quam de nouo iure condendo consilia iniret.

Pubertati
IUSTINIA-
NEAE AD-
VERSARA-
TIO ac V-
SVS mille
annorum
Latii.

§. 23. Hoc cum ita sit, mirum est, reperiri auctores, qui Iustiniano dubium mouent: *an huius insaniae ipse possit debeatque haberi auctor aëtorque?* Perhibent enim, Iustinianum, hominem Graecum uerbo deceptum esse *habitus*, quasi ille in ore pubis requirendus, nudato corpore: cum tamen Romani *habitus* cognoscere soleant ex vultu, facie, membrisque corporis aliis. Adeo Iustinianum cum umbris & laruis pugnare & fingere laesi olim pudoris offucias. Deinde auctores esse cum *Graecos*, tum *Romanos*, qui multis seculis ante Iustinianum definiuerint *pubertatem* numero XIV. annorum. Quales sint TERTVLLIANVS; MACROBIVS alique, a nobis iam

In IUSTI-
NIANVM
crimina-
tio impu-
dens.

a) quod pu-
bertas ae-
stimata ex
HABITU
corporis,
non ex ore
PVBERIS.

b) quae
inspectio
laedat ve-
recundi-
am.

iam nominati superius. Ita RAEVARDVS *uar. IV. 10.* cuius opinioni, licet praeposterae, succinunt recentiores alii, GIPHANIVS; BACHOVIVS, plures. Verum non difficile est, ad scribendum Iustiniano apologiam & confutandum ea, quae solent oggerere. Nam I) principio dicunt *pubertatem* ex corporis habitu *externo* aestimatam: necquicquam ex pudendis corporis nudi. Sed falsum hoc esse, docere eos potest QVINTILIANVS *in declamat.* 279. pluribus testatissima. Problema ibi occurrit: *utrum maritus sit impubes?* Quaeso! unde cognoscenda *pubertas?* Num ex circulo annorum XIV. an uero ex facie ac uultu? Audi responsum iureconsulti: *Non satis est, maritum osculo* (seu oris officio) *putari.* NVDARI *filium atque in conspectu iudicum constitui,* decet. Nisi hoc factum, si res ambigua sit: *tanquam pro impubere dicendum.* Et qui omissa *inspectio* in foeminis solis? nisi talis fuisset, unde laesus pudor? II) *Corporum inspectio turpis.* Quis dixerit hoc iureconsultus aut medicus? Si hoc fiat, necessitate componendarum litium, non temere aut per libidinem. Si fiat clam in tribunali idque officium peragant uiri graues & rerum periti. Et qui fit, quod Raenardi satellites non eadem audacia eradicent expungantque *l. 1. D. de uentre inspiciendo* atque sententiam PAVLI *lib. II. tit. 24. §. 8. ubi uenter inspiciendus per V. obstetrices medicas,* quod addit *Anianus.* Si uero legum sanctitas muliebrem *uerecundiam* non uiolauit, *inspectione uentris* & pudendorum, iniuncta *probatae artis & integrae fidei obstetricibus:* quis hanc ita laesam fuisse in puerulo, dixerit somnians? Sacros canones conuellet, quisquis laedi ita pudorem perhibet *c. 3. X. de desp. IMPVB.* Et licet non, instar Germanorum, nudi incederent Romani: uestes tamen eorundem non totum corpus inuoluerunt, qui mores hodie. Sed membra pleraque tecta parum. Nudum caput; pectus; brachia; genua; femur; pedes, alia. Imo non ueste constrictum corpus; sed conditum tegmine. Vt pubes facilius posset

posset nudari. De quo rei uestiariae scriptores uidendi omnino. Plenius BYNKERSHOEKIVS *lib. III. 24.* quem supra audiuius, procuratorem Caesaris in hoc argumento.

III) Fuisse tamen *pubertatis initium annos XII. in puellis* c) *Pubertas XII. aut XIV. AN- NIS defi- nita ante Iustinia- num.* & *in masculis annos XIV. ante Iustinianum.* Vt adeo, in una re fabulosus, neque fidem in alia mereatur. Quae- so! autem, ubi negauit hoc imperator? Ipse nos docet, fuisse *Romae iureconsultos, qui pubertatem ex annorum numeris* ita aestimauerint pariter. PROCULIANOS scilicet.

Verum maior pars contra sensit uoluitque: *ut, si dubium esset, non anni numerarentur; sed inspiceretur corpus, ea parte, qua pubes emergit idque cum CASSIANIS & ad- seclis PRISCI, cohorte ita sentientium duplici.* Adeoque *litem* non excitauit Iustinianus; sed composuit decedit- que. Non dogma nouum effinxit; sed antiquum sua auctoritate roborauit, ne porro esset ambiguum. IV) Ex-

probrant Iustiniano *stuporem, ignorantiam, inertiam:* d) *Fabula- tor rerum sui acui in- ers.* ut Tribonianus facile potuerit, eundem his officiiis cir- cumuenire. Non est huius loci, *Iustiniani* sistere ac de-

scribere imaginem & mores. Suo tempore id faciam; contundam calumnias; uirtutes, fortitudinem, litteras, doctrinam, solertiam, prudentiam, rerum iuriumque usum huius imperatoris ostensurus idque fide Latii & Graeciae historicorum, patrum ecclesiae, conciliorum, legum, tabularum, numorum amplissimo adparatu. Et quis crediderit, imperatorem adeo omnem pudorem exuisse; ut iura mentiretur, usu cognita in suis tribuna- libus? Quod si euenisset, certe facile fuisset Theophilo & Graeculis aliis, ad eum arguendum & confutandum. Leo in BASILICIS, *lib. 38. tit. 19.* non repetiisset idem, si inane commentum. Pueriles gerrae, quarum pudeat

eum, qui expenderit incerta pubertatis tempora ante Iustinianum, a nobis plane pleneque descripta. V) Non defendendum Iustinianum: sed tamen excusandum esse

D

ideo, e) *PVBIS INSPECTIO ad iura nuptia- rum, non*

tutela
aliaque.

Explicatio
l. 4. C. qui
test. fac.
pos. singu-
laris ad-
modum.

ideo. Quoniam in *nuptiis minimum* corporis inspectio admissa in pubertate in dubium uocata: nec quicquam uero in finienda tutela; in libertate testandi; praestatione doli; in restitutione in integrum. Vbi stultissimum fuisset: tentare, ad haec problemata resoluenda, ora pubis. Praesertim cum *DIOCLETIANVS & MAXIMIANVS* seculo III. in *l. 4. si frater C. qui testam. facere possint* confecerint iam litem: *annos XIV. natum testamentum recte fecisse, licet uigoris* (id est pubis) *nondum emerfissent uestigia.* Ut adeo, extra nuptias, in decidendo, sibi hic nihil adrogare potuerit Iustinianus. Hoc temperamento inter nimium & parum utitur *Vlr. HVBERS lib. III. obseru. cap. 14.* ut honor Iustiniano aequae, quam illis saluus, qui eum uolunt ideo impetere. Meo iudicio probatur haec doctrina necquicquam, cum saluum uelim doctissimum imperatorem ex omni parte. Nam ex illis, quae §. 18. superius scripsi, clarum est, post *nuptias*, in aliis etiam *puerum iuribus* opus fuisse pube ac pilis. Neque obest doctrinae huic lex *Diocletiani & Maximiani.* Nam decidunt casum: *adolescentis testatoris post XIV. aetatis annum antequam pubes emerfisset & quidem ita demortui.* Est uero supra dictum, annorum XIV. aetatem credi puberem, eo quidem usque, dum id in dubium non uocetur. Qui igitur *inspici* ac in *pube tentari* debuerat uiuus, lite ipsi intentata ab heredibus ab intestato: illud in mortuo efficere, uerecundia prohibebat cadauerum non tractandorum. Imo si forte imperator alicui sine exemplo subuenit, ex causa singulari: illud legis non habet ideo uigorem. Praesertim si aduersa opinio occupauit seculum. Mallem igitur parcere manibus ac legibus imperatoris, de iurisprudencia meritissimi, quam, post uulneratam causam, quaerere uel admittere remedia.

Finis tute-
lae in FOE-
MINIS an-
no XII. quod

§. 24. Sed quid nunc dicendum de *foemellis* earumque maturiori *pubertate* causaque uelociori ad tutelam finiendam

endam XII. annos natis? Cessant hic *duplicis septennarii* ^{mereatur}
aut *hebdomadum* duarum mysteria & reconditi sensus. ^{ueniam?}
Cessat Graecula in hoc pubertatis termino philosophia.
Qui *festinatam* mulierum *pubertatem* *calori* tribuunt mu-
liebris sanguinis cum Horo apud MACROBIUM VII. *satur-*
nal. c. 7. illos adiuuat auctoritas HIPPOCRATIS *lib. I. de*
morb. mul. sect. 5. Sed tamen contra *frigidiores* habet foe-
minas *maribus* ARISTOTELES *lib. IV. de gener. c. 6.* Alii sunt,
qui *foeminas* minus *perfectas* habent, quam *mares*, ideoque
putant, illas his citius faciliusque a natura efformari.
Alii iudicant: *facilius esse pati; quam agere; concipere,*
quam generare. Excitant agitantque has lites HUBERVS
II. *obseru. 13.* & Paul. ZACHIAS in *quaest. medicoleg. lib. I.*
tit. 1. qu. 6. Nostra parum refert; praematuram habe-
re foeminas *pubertatem* finireque ideo *tutelam pupillarem*:
cum ex iurisprudentiae nostrae institutis pateat, agere
ipsas sub *perpetua tutela muliebri* etiam deinceps, post
finitam pupillarem. Scilicet postquam XII. *tabularum* scri-
ptores semel istud portentum excluserunt, instar mon-
strosi partus, *finiendam esse tutelam, pubertatis* ergo: o-
portuit hoc esse causa plurium ineptiarum. Vt etiam
ante liceret *testari* foeminis, quam maribus. Cum homo,
suae tutelae datus, prohiberi non posset facultate, con-
dendi *testamentum.* Vna igitur turpissima erratio mater
plurium aliarum. Fuere quidem, forte etiam Graeculis
causae: *citius nuptiarum iura indulgere foeminis, quam*
maribus. Sed uirum pati, illud *uteri* opus; non *animi* aut
integrae mentis. Neque ideo *prudens* puella, quia *uiri*
potens. Adeo uero XII. aetatis anno credita est foemi-
na connubio apta esse in Latio: ut nemo iureconsulto-
rum, praeter hanc aetatem, desideraret corporis aut
uteri *inspectionem*; in masculis necessariam tantum, si
quid dubitaretur. Quid autem scholiastes VIRGILII

ad lib. VII. *Aeneid.* u. 53. commentum habet? Repeto uersum, exscriptum tot aliis:

Iam matura uiro, iam plenis, nubilis annis.

SERVII interpretatio est haec: *non est iteratum: sed secundum IVS dictum. In quo & ex ANNORVM ratione & ex HABITV corporis aetas comprobatur. Primum ergo ad habitum, secundum ad annos pertinet. Plane uti sensit PRISCVS IC. apud Vlpianum tit. XI. §. 28. uti uidimus supra. Rectum est iudicium Sam. PETITI lib. II. tit. 4. p. 156. praeter Romanorum instituta, haec ad foeminas refert Seruius. Cognoscendae enim pubertatis causa inspectum utrum; in iure Romano neque uola neque uestigium ullum. Doctissimus GVELLIVS ad VI. *Aeneid.* u. 53. Nescio, an ad Romana hic iura respexerit Maro? cum marium quidem, antiquo iure Romanorum, non ita puellarum NVDA CORPORA explorarentur. Quod me mouet, ut credam Seruium potius ad PLATONIS lib. I. de LL. respexisse, qui, in ambiguo nuptiarum tempore, iusserit, ut iudex mares nudos; foemellas γυμνὰς δὲ ὁμΦαλᾶ μέχρι θεωμένους τὰς θηλείας ad umbilicum usque. Certe SERVIVS tantopere sibi placet in hoc commento; ut etiam eclog. VIII. u. 39. repetat illud.*

Alter ab undecimo () cum iam me ceperat annus,*

Iam fragiles poteram a terra contingere ramos.

Et bene cum ANNIS iungit HABITVM corporis. Nam IVRE pubertas ex VTROQUE colligitur. Vltimum hoc nihil habet dubitationis, nam de mare sermo est. Sed aduersio de puella fidem non meretur. Cum simus certissimi: Romanos in foeminis, ab eo tempore, quo lex connubialis finiuerat aetatem XII. annorum, porro nihil desiderauisse. Nisi quod parentum forsitan curae, ne ante nu-

(*) Num alter ab undecimo, annus sit BOORELIUS alii: pro primo SIGONIVS; de la XII. an uero XIII. disputant ualde inuicem. Nostre parum refert, quod sermo de masculo sit, utrinque ita impubere, SERVIVS; Ios. SCALIGER ad Manilium; RO-

beret filia, quam natura posset uirum pati. Sed hoc non ad *iura* referri debet; uerum ad prouidentiam consiliaque parentum.

§. 26. Interim, ne aliquid, quod huc facit omit-
tam: quo quaeso! casu consilioque factum, ut *leges foe-*
minae pubertatem XII. anno adsignarent, *biennio ante*
mauculos? Hoc enim factum esse, in legibus & scripto-
ribus est testatissimum. Quo tempore, quo casu hoc
euenerit, illud constat neque dum. Dicam, quae con-
iectura mihi. Romani principio rerum connubia in
foemellis celerarunt. Siue quod requirerent illas in ae-
tatula mares sibi que inde polli cerentur delicias, nescio
quas. Siue quod ipsae puellae ob calorem climatis, ci-
tius iusto nupturirent. Siue quod exempla docerent, ni-
hil obesse ualetudini puellarum, rumpere ante uirginita-
tem, quam illa maduisset aut spes adpareret, concipiendi.
Siue quod metuerent Romani, ad libidinem & lasciuiam
procliues, ne acciperent, nisi in hac aetatula, illibatam.
Siue quod uxorum parua aut nulla potestas in re fami-
liari. Ut e re esset, iugo huic adsuescere iuueniculam
facilius. Siue, quod Romae non satis foeminarum esset,
ut ideo etiam immaturae adpeterentur. Quicquid sit,
crediderim, saepius foemellas Romae ante nupsisse,
quam tempus uenisset pubertatis, XIV. annus. Imo di-
cit PLUTARCHVS, grauis scriptor, in contentione *Numae*
& *Lycurgi* p. 77. quod LYCVRGI lege nupserint non nisi
maturae satis, quo conciperent recte, gererent in utero
partum ederentque eum felicius. Quod unicum con-
nubii finem crederet procreationem. Contra *Romae*
fuisse instituta NUMAE. Secundum ea enim *puellas* nupsis-
se *δωδεκαετείς καὶ νεωτέρας*, DVODECENNES &, hac aetatula,
MINORES. Indicata causa: ut nuberent integrae & illi-
batae, corpore ac mente, discerentque facilius marito
obedire. Hunc locum admodum singularem, qui ex-
pende-

Quo tem-
pore XII.
ANNIS fi-
niri ince-
perit tute-
la FOEMI-
NARVM
ante ma-
sculos?

Causae nu-
bilis aeta-
tulae in
Latio.

Etiam x.
aut xi. an-
ni nobiles
Plutarcho,
tempore
iam Nu-
mae.

Licentia
uxorum
impube-
rum.

IDEM TEM-
PVS *puber-*
tatis ma-
sculae &
foemine-
ae cum
Romae,
tum in
Graecia
XIV. anno-
rum,

penderit, illi erit facile ad credendum, in *foeminis nu-*
pturientibus neque annis neque signis opus fuisse *puber-*
tatis. Verum ex quo *puberibus* multa iura indulta fini-
taque tutela per XII, TABVLARVM leges: ex eo opus
fuerat certo annorum numero. Putauerim igitur, licet
nubere ante licuerit foemellae: ante tamen *iura puber-*
tatis ei negata, quam essent XIV. annos natae. Qui ter-
minus *duplicis hebdomadis* annatae & *septenarii* sanctus
fuerat *sexui utrique*, ex Pythagorae, Solonis, Stoicorum
philosophia. Quae inde a NUMAE aevo & magis per XII.
TABVLAS occupauerat rempublicam Romanam teste Plu-
tarcho. Hinc etiam intelligitur illud, quare, in *foemella-*
rum pubertate, nulla *inspectione corporis & pudendorum*
opus fuerit. Nam qui opus fuisset? si puellae licuit pu-
bertatem nuptiis praeuenire. Haud igitur dubie *pubes*
fuerat XIV. annos *nata*: cui integrum fuerat nihilo-
minus, *biennio* aut *triennio* ante, doctore PLVTARCHO,
nubere (*). Nunc audi, qua demum causa contracta
puerarum pubertas & *biennio* ante finita XII. aetatis anno.

Aetas XII.
annorum
NVBILIS,
L. IVLIA,
PAPIA,
POPPEA A.
V. C. 737.
stabilis
demum.

§. 27. Nisi prorsus fallor, euenit hoc demum in
LEGE connubiali IVLIA, PAPIA, POPPAEA aut non multum
ante. Fuerat forte occasio haec. Postquam OCTAVIVS
AVGVSTVS & ipse IVLIVS dictus, in ciuium Romanorum
paucitate, sollicitus esset de adaugendis eorum numeris,
LEGES condidit CONNVBIALES. Quae ab illo IVLIAE, a
consulibus *Papia & Poppaeo* etiam PAPIAE POPPAEAE so-
lent audire. In illis poenas statuit coelibatui & sero con-
nubio praemiaque nuptiis maturis. Vt igitur, primis
euitatis, consequerentur ultima ciues, sibi desponsaue-
rant fere *infantes* & nupserant *puellae impuberes*. Quod

(*) Et quae naturae portenta offendi-
mus apud PETRONIVM in *Satyrico* p. 68. 69.
Pannychen puellam uix infantia maiorem
cum Gitone puero nuptias fecisse. *Lascium*

Quartillae iudicium: posse taurum tollere,
quae utulam sustulerit. Cum his sordibus
certauerat Latium & Roma in paganis-
mo.

facere omnino licuerat, ob licentiam pristinam nubendi impuberum. Sed ne porro eluderetur cum lex, tum natura; constitutum: NE ANTE NVPTIAS CONTRAHERET FOEMELLA, QVAM NATA ESSET ANNOS XII. NEVE SPONSA ESSET NISI DECENNIS, VT BIENNIO POST QVEAT ESSE VXOR. Ideoque haec aetas inde contulit *pubertatem*; licet senior esset natura in *ore pubis*. Loquatur, sed uerbis Latinis, DIO lib. LIV. ad an. V. C. 737. AVGVSTVS *graviorem MVLTAM imposuit INNVTIS utriusque sexus*. Contra NVPTIIS MATVRIS & liberorum numeris statuit PRAEMIA. Igitur quidam de infantibus *pactiones nuptiales faciebant*. Id, ut corrigeret, edixit: NE QVA PACTIO NVPTIALIS RATA ESSET, VBI VLTRA BIENNIVM NVPTIAE ESSENT DIFFERENDAE. VT X. ANNOS NATA ESSET SPONSA. PVELLIS XII. ANNVS PERFECTVS AD NVPTIAS MATVRVS TERMINVS EST. Δώδεκα γὰρ ταῖς κόραις ἐστὶν τὸ γάμος ὥραν ἔτη ΠΛΗΡΗ. Et SVETONIVS lib. II. c. 34. figillatim quidem dicit, ante hanc legem *sponsalia* saepe contracta fuisse, *aetatula sponsae*, nondum *matura*. Nihil hic de *sponso*: quoniam huius, ad ducendum, *pubertas* lege aut more Graeco XIV. annis fuerat definita. Verum foemellas solas hunc limitem praeuenisse, ut XII. anno atque antea nuberent; illud nos docuere scriptores, unus grauis ac castus, Plutarchus; alter ad omnem libidinem proiectus, spurcus ac lutulentus Petronius. Ante nos magnus CUIACIUS hanc coniecturam habuit in notulis ad *Inst. quib. mod. tut. fin. n. 3.* ubi definitam pubertatem fuisse credit L. PAPIA POPPAEA. Sed in lib. XVI. *obseruat. c. 35.* nihil habet, quod hic possit prodesse. Licet thema hoc tractet ibidem. Vnde nescio quo iure scribat Ian. Vinc. GRAVINA in libro de LL. cap. 42. p. 569. Ex hoc LL. (de Iulia, Pappia, Poppaea ei sermo) capite, Cuiacio repugnante (imo adiuuante coniecturam) aliqui ortam putant praefinitionem aetatis maturaе nuptiis. In foeminis XII. annorum; in masculis

masculis XIV. Sane uetustiore legem non habemus, ad quam haec definitio recte reuocetur. Sunt in his sententiis plura desideranda. Primum falsum est, Cuiacium nostrae coniecturae repugnare. Deinde cum, in masculorum pubertate definienda, philosophia regnauerit Graecorum in Latio & mysteria duplicis hebdomadis magnae, non est, quod aliam originem hic fingat requiratque. Praeterea XII. annis minores puellas nupsisse, auctor fuerat PLVTARCHVS idque obtinuisse ex instituto NUMAE. Igitur OCTAUIUS in L. Iulia Papia Poppaea foemineam pubertatem non iuniorem fecit, sed magis adultam: ne scilicet puellae porro liceret uxori esse, nisi XII. annos natae, cum antea citius quandoque nuberent & deuirginarentur.

PVBERTAS

XII. anno-
rum qui
non finie-
rit tute-
lam?

§. 28. Sit, placuisse hoc Romanis, ut *nubilem pubertatem* in foeminis iuniorem uellent; quare idem tempus praematurum indulgere *tutelari*. Vt foemina, quia *conciiperet* citius; quam masculus *generaret*, licet etiam hic dubitent medici (*): eadem etiam citius crederetur *sapere*. Scio *Solonis & Stoicorum* placita, qui a iuribus & flore corporis aestimauerint quoque animum ac mentem. Sed illis praematura pubertas muliebris ignara, Idem utrique sexui terminus XIV. (†). Verum

(*) Est sane doctrina haec ipsius ARISTOTELIS lib. VII. hist. anim. c. I. quod pari tempore, id est, his septimo anno, protuberet semen cum foeminae, tum masculo. Foecundum tamen & maturum semen annos requirere ter septem. Quae philosophia est numerorum. Interim etiam medici edicunt: uno eodemque tempore semen in maribus, quam menstruum sanguinem in foemellis comparere. Licet in utroque tempus differat pro climatis, caloris & temperamenti diuersitate. Vbi plenius ZACHIAS in medico legal. lib. I. tit. I. qu. 6. p. 20. Quod si uerum est: nulla Romanis causae ad discrimina pubertatis diuersae in diuerso sexu.

(†) Nam etiam foeminae pubertas est XIV. annis definita Graecis; non XII. ut errauit Latium. Planus est HESIODI in ergis uersus 696. Η δὲ γυνὴ τέτορ' ἡβῶν, πέντε πτω δὲ γαμοῖτο. Est enim sub quarto anno decimus intelligendus simul. Vti POLLUX exponit. Decimo sed foemina quarto anno pubescit, nubat mox deinde sequenti. Imo etiam in foeminae nuptiis commendarunt plenam pubertatem Graeci, auctoribus PLATONE & ARISTOTELE. Tantum abest, eosdem uel in pubertate sexus diuersi aetates diuersas & duodecennem in puellis adprobauisse.

tanta

tanta haud dubie religio aut superstitio Romanis; ut crederent *pueritiae & tutelae* tempora regenda esse limitibus iisdem. Idque ex XII. tabularum auctoritate.

§. 29. Et sane minora tum damna ex hoc neglectu. MULIERES
Nam egerat olim FOEMINA sub PERPETVA TUTELA. Vt per- sub TUTE-
sona tutoris mutaretur, post pubertatem, permaneret LA PERPE-
uero muneris auctoritas. Ille enim *tutor* non *pupillaris*: TVA aeter-
sed muliebris dictus. De qua *muliebri perpetua tutela* lo- naque.
ca testimoniaque Vlpiani (*) aliorumque dedimus alibi.
Imo perhibet RAEVARDVS II. *uar. 10.* adeo certum esse,
nesciuisse *foeminas curatores*, antequam illis hos quoque
dederit Iustinianus: ut in omnibus legibus pandectarum,
ubi *foeminae curator* offendatur, reponi debeat *tutor*. Non *sub*
Quod Triboniani manus uerba commutauerit, *muliebris* curatela
curatela primus auctor actorque. Contradicunt autem illi usque ad
interpretes alii, inprimis doctissimus SCHVLTINGIVS (**). Iustinia-
num.
Mihi impingere uidentur utrique inter nimium & parum.
Nam omnibus *foeminis* sui *tutores*, a quorum auctoritate
pependerunt in iure personarum. Sed tamen potuit eue-
nire; ut, tutore absente aut impedito, aut deficiente, ob pri-
uilegium mulieris, foemina in iure *rerum* uersaretur, ubi
fatis fuerat, adhibere illam curatorem in hac uel illa causa
singulari. Quare uero ad tutoris auctoritatem adstrictae
fuerint (†*) tam diu foeminae Romanae; illud facile ad in-
telligendum est ei, qui legerit, quae nos de *uerecundiae* Causae tu-
sepimento, quo illae circumdatae fuere, scripsimus ad telae mu-
Sct. Velleianum dissert. I. different. 1. 2. 3. 4. 5. liebris
Vbi quoque singulares.

(*) In fragm. tit. XI. §. 1. *tutores consli* & alibi ad *Sct. Velleianum diff. 5. n. 46.* Le-
tuuntur tam masculis, quam foemellis. His gendus quoque CUIACIVS lib. 22. obs. c. 20.
quidem tam impuberibus, quam puberibus. (***) In not. ad Paul. lib. II. tit. 19. n. 34.
Et propter sexus infirmitatem & propter fo- (†*) Prae aliis hoc thema plene plane-
rensum rerum ignorantiam. Quae scilicet que instruxit Ant. CONTIVS lib. II. lect. sub-
non fuerant in maritorum uel parentum, *seciu. c. 12.* quod est de *muliebri tutela.* Ad-
CICERO addit *pro Muren. c. 12.* Plura di- dendus est locus PAPIANI *Responsor tit.*
ximus tom. I. misc. opusc. de mutuo p. 1133. 35.

illud inuenies: *quare, nonnisi tutore auctore*, potuerint testari; quam *curta* illis *supellex*; nec ulla *hereditas* ex lege VOCONIA; quam difficilis aut nulla in *testimoniis* fides; quam auctoritas aut potestas nulla in *liberos* suos. Adeo, ut agerent uere *aniles pupillas* mererenturque dicier *matronae & uetulae pupillares*. Frustra doctissimus SCHVLTINGIVS ad *Vlp. tit. XI. §. 25. not. 75.* perhibet, Catonem de mulieribus, quod *ne priuatam rem ullam agere potuerint, sine auctore*, scripsisse oratorie, re uera peccauisse in nimio. Nam non CATO solus hoc dicit: sed incredibilia magis PLVTARCHVS aliique. Imo omnis Romanae reipublicae ratio, indoles, formula, iura exemplaue produnt idem. Quae nos ideo conduximus maiori studio: quo magis haec ueritas latet etiam uiros doctissimos. Hoc cum ita sit, damni nihil est illatum reipublicae cum XII. annorum pubertate muliebri; persistente deinceps in perpetua tutela.

In VENIA
AETATIS
XVIII. an-
norum
quae nu-
gae?

§. 20. Quae autem uertigo egerit legislatorem CONSTANTINVM A. ut ideo foeminis biennio ante, quam masculis, *ueniam aetatis* indulserit: quidem ipse prodit, sed ratione ualde insipida & furibunda. In codice *Theodosiano lib. II. tit. 17.* causa dicitur esse haec: *quod non se-ra* (id est plena; sed minus plena aut simplici XII. annorum) *pubertate biennio masculos praecedant.* Quas ger-ras merito expunxit Tribonianus in *l. 2. omnes adolescen-tes §. 1. C. de his, qui ueniam aetatis impetrauerunt.* Cum facile intelligeret, ineptum esse: *foeminis iugum perpetuae & necessariae tutelae imposuisse*, idque ob animi muliebris imbecillitatem & tamen habere foeminas ipsis masculis prudentiores biennio ante. Igitur mauult acquiescere in sola uoluntate legislatoris: qui ueniam aetatis *foemi-nis* pollicetur XVIII. contra *maribus* XX. aetatis anno. Est haec non uera iurisprudencia; sed simulata & inuoluta puerilibus offuciis. Quas nauseat omnino homo

sanus

sanus & sincerus. Imo hodieque nugatorio hoc iure uiuere nos ac uti: illud quidem uix est tolerabile in re publica ingeniorum.

§. 31. Sapientior ueteribus IUSTINIANVS. Ille enim quod *foeminas primus fecisset maiores*, cum ante eum *ma-* FOEMINARVM CURATORES inauditi ante Iustinianum.
nerent pupillae ad tumbam usque: non tamen ideo, ex causa eadem, *biennio ante masculos*, illas dixit tales. Sed unum eundemque maiori aetati statuit reliquitque terminum XXV. annorum *pr. Inst. de curation. masculi puberes & FEMINAE uiripotentes usque ad XXV. annum completum curatores accipiunt.* Gerraie sunt interpretum, etiam doctissimorum HOTOMANNI, ALTESERRAE aliorumque ad h. l. *ita foeminas biennio diutius agere sub curatela, quam masculos.* Quoniam ultimi ab anno XIV. primae inde a XII. iam nunc accipiant curatorem, *pr. Inst. quib. modis tutela finit.* Pupilli pupillaeue, cum puberes esse coeperint, tutela liberantur. Factum enim fuerat hoc in foeminis tantum in tutela pupillari: *non perpetua, muliebri, cessitia, Praetoria.* Tutor enim *puberi etiam mulieri ob-* Non uoluntarii: sed necessarii;
trusus datusque. Sine uoluntate & optione eius; num & quem uellet tutorem porro habere. Igitur caute Iustinianus de *masculis adolescentibus* solis dicit, quod *inui-* Loco perpetuae tutelae.
tis non dentur curatores. Non idem de foeminis, quoniam illas inuitas admittere oportet, sibi datos, ab agnatis aut praetore.

§. 32. Licet autem uerissimum sit, ita se rem habere in *necessariis curatelis foeminarum*: de masculis tamen clare ac definite Iustinianus: *inuiti adolescentes curatores non accipiunt.* Praeterquam in litem §. 2. *Inst. de curat.* Quod repetit non solum THEOPHILVS *lib. I. tit. 23. §. 2.* MASCULORVM CURATORES aliis popularibus inauditi uoluntarii tamen.
Ονέος ἄκων οὐ λαμβάνει κουράτωρα: sed etiam statim post axiomata iuris edicit hoc: ἄκων ὅδεῖς κουρατωρεύεται; ἐπιτροπέυεται δὲ τις καὶ μὴ βεβλόμενος, *inuitus nemo curatorem accipit; tutorem uero etiam nolens.* Doctissimis uiris, haec senten-

tia fixit crucem. Et sane cum, ratione parum consulta, Romani adolescentes suae tutelae relinquerent XIV. annos natos; cum Graecorum & gentium aliarum omnium instituta uellent, ut in tutela & ipsi adolescentes & puberes agerent ad annum usque XVIII. aetatis: opus omnino fuit, consulere alio modo lubricae adolescentiae.

Causae
1) benefici-
cium resti-
tutionis.

Hinc *primo* illos ad *negotia* quidem gerenda admisere: uerum, si qua parte *laesi* essent, illis subuenire remedio salutari, *in integrum restitutionis*, idque ex prouidentia praetoris. Cuius EDICTVM recitat VLPPIANVS in *l. 1. hoc edictum §. 1. praetor edicit D. de minorib. XXV. annis*. Deinde effinxere nouum genus hominum, nulli iterum po-

2) L. LAE-
TORIA in
prodigiis
tantum.

pulo auditum, scilicet CVRATORES, qui illis solum dati ac indulti, qui moribus erant dissoluti & prodigi aut causas idoneas alias allegare possent, quare negotiis rebusque suis non possent ipsi interesse. Tum enim *desiderantibus* datur curator, quod PAPINIANVS habet in *l. 13. si impuberi §. 2. D. de tutor. & curat. datis* (*). Atque haec est LEX LAETORIA, illa cuius mentio auctoribus uetustis-

3) maior
aetas. XXV.
admodum
fere.

simis, licet aetas latoris ignoretur. Nam absurdum fuerat, XX. annorum adolescenti obtrudere rerum suarum administratorem obtorto collo, aliisque gentibus iure inaudito, quod ipsi Graeci XX. aetatis anno hominem liberant a cura aliena suaeque tutelae permittunt.

Necessaria
tamen L.
LAETORIA.

1) ob mo-
res malos.
2) si liti-
gandum.
in iudicio.

Imo indicium malae causae fuerat hoc quasque bonis ille interdictus esset: *curatorem habere ad latus*, id est, rectorem & paedagogum. Illo tamen casu etiam lege fuerat adolescenti necessarius curator, si *agendum* aut *re-spondendum* in foro. Tum enim cogi poterat adolescens, ad curatorem, illo actu, uel eligendum uel agnoscen-

(*) Quae uerba de puellis aut foeminis habeant nesciantque, ordinario iure, cum non possunt intelligi. Cum quod illae et- ratores. Ergo uerba accipi debent uel in iam puberes habeant tutores; tum quod ha- causa extra ordinem uel restringi ad solos beant ex lege, non uoluntate; imo tutores mares.

dum, si datus fuerit a praetore *l. 3. qui habet §. 2. idem* <sup>3) ex cau-
sis aliis
idoneis.</sup> *Cassius D. de tutelis.* Cum interfit alterius partis *ne sen-*
tentia, in minorem lata absque curatore, sit inita ac nulla ipso <sup>4) L. AN-
TONINA,
si uellet
adolescens</sup> *iure l. penult. C. si adu. rem iudic. atque alibi.* Aut si for-
te alias causas haberet adolescens, iudicio praetoris pro-
batas. His moribus usi Romani usque ad tempora *M. An.* ^{170.}
ANTONINI, philosophi. Is enim cum deprehenderet li-
centiosae adolescentiae corruptelas ac damna: uoluit
iussitque, ut cuique adolescenti curator daretur, si qui-
dem requireret eum, sine causae, ut factum olim, uel
inquisitione uel indagatione. Ita enim forte intelligendus
Iulius CAPITOLINVS in uita Antonini c. 10. cuius uerba sunt <sup>CAPITOLI-
NVS expo-
situs.</sup> *haec: de curatoribus uero, quum ante nonnisi ex LEGE*
LAETORIA (lectoriae uox emendanda iuris legitimo sensu)
uel propter lasciuiam uel propter dementiam darentur (cau-
fas alias praeterit historicus, quas uix omisisset iurecon-
sultus): ita statuit; ut omnes adulti curatores ACCIPERENT,
non redditis causis. Accipere curatores, illud est uolen-
tis; nolenti uero curatores dantur. Est igitur interpre-
tatio haec interpretum humanissimorum: quod Antoni-
nus imperator non obtruserit curatores minoribus coactis;
sed uoluerit, ut hoc in eorundem esset arbitratu, accipere
uel eligere sibi curatorem, siue boni siue mali essent; siue
sufficerent rebus suis siue minus; siue ex causis requi-
rerent siue ex consilii rationibus; siue nota alicuius porro
dedecoris, suspicionis, maculae ().* HOTOMANNVS ad §. 3.
Inst. de curat. Antoninum ita intelligendum esse dicit pari-
terque ita eius sententiam exponunt BALDVINVS; ALTESER-
RA; GIPHANIVS; BROEVS; OISELIVS *ad Caium*, interpretes
cultissimi (**). Quid uero reponendum ad uerba *VLPIANI,*

(*) Laudatur hic Georg. Cunr. CRYSIVS,
I& Lugd. in opusculo singulari: *ad con-*
stitutionem D. Marci ad LEGEM LAETO-
RIAM.

(**) Quorum nomina addi debent *Christ.*
WILDVOGELIO in commentatione academi-
ca Triboniani circa LL. Laetorianam non er-
rantis.

Oppositio
l. D. de mi-
nor.

admodum significantia in *l. 1. hoc edict. §. 3. D. de minorib.*
 & ideo HODIE (inde a temporibus Marci Antonini) in
 hanc usque aetatem (Seueri Alexandri) adolescentes cura-
 toris auxilio reguntur. Nec ante rei suae administratio eis
 committi debet; quamvis bene rem suam gerentibus. Non
 mihi satisfaciunt effugia, forte inania. Quasi Vlpianus,
 sub uerbo *administrationis*, intellexerit sigillatim *aliena-
 tionem*. Vbi curatore opus omnino. Vel quasi posuerit
 casum, si ita exigeret rerum pupilli multitudo; si urgerent
 illud amici, consanguinei, ubi non opus fuerit probatio-
 ne alicuius dementiae, adolescenti obiectae, ut olim.
 Vel denique si *curatio* illi placuisset semel, electo curatore,
 cui deinde neque nuntius mitti potuerit, cetera. Quibus
 oberrant uiri eruditi; in iisque etiam HVBERVVS *lib. III. ob-
 seru. c. 16. 17.* Hos confutat SCHVLTINGIVS ad *Caicum lib. I.
 tit. 8. n. 7.* Neque clara uerba decent tales officinae.

Curatela
non erat
nolentis.

An. Chr.
215.

§. 33. Verum enim uero quicquid eius rei sit; illud
 satis est: ipsius Vlpiani aevo leges latas, unde constat:
 adolescentes, nisi ex causa singulari, non cogi iure ad ac-
 cipiendos curatores. Ita ANTONINVS CARACALLA in *l. 1.
 adinone C. qui pet. tut.* scribit: adolescentem tantummo-
 do obstringendum curatore, iuris forma tum, si *consiste-
 re* in iudicio debeat. Imo ipse VLPIANVS, qui tum uixit
 in *fragm. tit. XII. §. 2.* dicit: *praectorem ei puberi tantummo-
 do curatorem dare, qui negotia sua idonee tueri nequeat.*
 Aliter, quam in *l. 1. §. 3. D. de minorib.* idem, sed ante, scri-
 pserat: *quamvis rem suam bene gerentibus.* Et ALEXANDER
 SEVERVS in *l. 6. martis C. eod.* arbitratus adolescentis hoc re-
 linquit; *si res eius hoc exigant.* Imo DIOCLETIANVS &
 MAXIMIANVS in *l. 3. si curatorem habens D. de in integr. rest.*
 adolescentem; qui *curatorem* acceperit; conferunt cum
 eo, cui bonis sit interdictum. Quod repetitur in *Basili-
 cis lib. X. tit. 4.* Igitur fieri potuit; sublatam iterum fuisse
 legem Antoninam de necessitate adolescentis, habendi tuto-
 rem,

An. Chr.
225.

An. Chr.
293.

rem, si quidem aliqua fuit, quae coniectura doctissimi COSTAE. Forte quoniam id exegit CARACALLA a pueritiam egressis; quod de ipso narrauit SPARTIANVS in uita illius c. 2. egressus pueritiam restrictior, grauior, ultu truculentior factus. Prorsus, ut eum, quem puerum scirent, multi esse non crederent. Vt curatore illi non opus esse uideatur. Quo exemplo suo forte etiam aestimauit alios.

§. 34. Quid uero iuris in Graecia post Iustinianum de necessario curatore cuius adolescenti? Sane BASILICA lib. X. tit. 4. admodum inculcant legem Vlpiani primam D. de minorib. Verba eorundem sunt haec: *minores ad annum XXV. sub curatoribus degunt*, μή ἐπιτροπόμενοι τὴν τῶν ἰδίων διοίκησιν, εἰ καὶ καλῶς διοικῶσιν. Neque rerum suarum administratio eis committitur, quamuis bene res suas gerant. Et statim in lege sequenti: *licet etiam liberos habeant*. Quia priuilegia liberorum pertineant ad honores, ut singuli liberi singulos annos ualeant, non etiam ad rerum administrationem. Certe uerbo διοικεῖν τὰ ἴδια ea uis fieri nequit, ut accipiatur pro alienatione. Vt l. 1. §. 3. de minorib. nihil possit adfingi. Idem fere repetit contrahitque ATTALIATA in synopsi tit. 5. quod *minores ad annum usque XXV. sint sub curatoribus*. Et tamen restitutioni locum nihilominus. Indefinite non minus loquitur Constantinus HARMENOPVLVS lib. 1. promptuarii tit. 12. Singulare autem est illud, quod LEO & CONSTANTINVS AA. in delectu LL. tit. 19. n. 1. habent. Scilicet *minores sub curatela esse debere uenerabilis domus, coenobii, ecclesiae ad annum usque XX*. Quo res omnes ipsis minoribus debeant reddi. EVSTATHIVS antecessor de tempore legali numero XXV. dicit: quod minor ὁ δύνάται καλῶς διοικεῖν τὰ ἴδια, nequeat proprie res suas administrare. Oporteat igitur exinde aliquem arguere: quod omnis adolescens teneatur requirere curatorem. Sed tamen eadem BASILICA lib. X. tit. 4. num. 53. casus referunt respondentque. Vnum quidem;

Post Iust.
nium
CVRATO-
RES num
NECESSA-
RII?
Basilica.

Attaliata
Harmeno-
pulus.
An. 838.
Leo &
Const.

Eustathius

quidem; si adolescens *curatorem habeat* sitque ideo instar illius, cui bonis interdictum. Deinde alterum, si *curatore destituatur*. Adeoque adolescenti licuit, curatorem non accipere. Si primum; omnes actus, sine curatore factos, ipso iure nullos esse: si alterum, subsistere eos, ita tamen, ut, si *laesio* probata, locus sit in integrum restitutioni. Igitur, curatorum necessitate introducta legibus, primum exemplum fuerat expungendum neque recitandum ac repetendum ex iuris antiqui reliquiis.

Quare
SERA ni-
mis ADO-
LESCEN-
TIA apud
Romanos;
iunior o-
mni popu-
lo & acuo?

§. 35. Sed quaeso! cur Romani *adolefcentiam* ac curatelam finiuerunt demum XXV. annorum spatio? licet aliis populis suffecerit annus XVIII. aut XX. illud quidem meretur expendi & indagari. Institutum hoc antiquissimum esse, doceri solet ex loco PLAVTI ipsius in *Pseudolo*; ubi querelam mouet adolescens, quod in credendis numis inuenturus sit neminem, quia minor sit XXV. annorum, cui credi non soleat; ob beneficium restitutionis in integrum. Verba sunt: *Perii. Annon tum LEX me perdit QVINAVICENNARIA? Metuunt ideo omnes credere*, id est, mutuo dare minori. Atque hoc est, quod in iure expeditum: cum XXV. aetatis anno cessare aetatem *minorem*; iuuenes tum dici *maiores*; finiri *restitutiones in integrum*; porro non esse *curatores*. Vti ergo Latio *pubertas* uelox; sic *iuuentus* admodum fera. Erratio insignis inter nimium & parum. Olim forte, more Graecorum, adolescentes Romani sui iuris plene facti anno aetatis XX. sed tamen per V. annos post in integrum *restitutioni locus*. Haec tempora in *curatellis* forte deinceps coniunxerunt ac confuderunt. Vel, quod uerius, ueteres Romani egressu XVII. aetatis anni adolescentes habuere pro *maioribus*: sed, ob *septennarii* numeri superstitionem, *septem* annos addidere, quo spatio restitutioni locus in integrum & ideo iuri, eligendi *curatorem*. Vel, quod ipse MOSES, Num. VIII. 24. definiuerit XXV. aetatis annum. *Leuitis* ad

Quinaui-
cennaria
LEX.

bella domini gerenda usque ad annum aetatis L. Vt etiam lex haec positiua peregrinae reipublicae. Annus XXX. habetur *Num. IV. 3.* Sed ita forte euenit. Mallem ego hic discere; quam docere. In *SALMASII climactericis* annorum & aetatum lusus uarii atque apud uarios populos & ipsi diuersi. Sed qui XXV. anno responderet, aliqua ueri specie, non reperi. Neque puto temere casuque factum: quod illis ita *placuerit*. Latii enim instituta quaeque comitem habent rationem & *causam*, si non ueram, fictam certe & fucatam. Neutrum hic adsequor etiam nunc coniecturis. Illud scimus, ob *seram* nimis hanc *adolescenciam*, liberauisse imperatores, ex singulari indulgentia, plures utriusque sexus adolescentes curatore & metu in integrum restitutionis. Vt *foeminas* XVIII. *masculos* XX. aetatis anno *maiorum* classi adscriberent priuilegio. *Aetatis* hac *uenia* aliis populis ac temporibus ideo inaudita prorsus. Solis Romanis placuit, illa priuilegio accensere; quae alibi ueniunt ex iuris ordine. Id est, in *foeminis aetas* numerata *Seruii Tullii*: in masculis *Graecorum* tempus, maturum iuribus ciuitatis in *lexiarchico*. Quod thema tractabimus in segmento, quod succedit.

CAP. II.

HISTORIA IURIS GRAECORVM IN TVTELA FINITA, non cum *ephebis* seu *pubertate* annorum XII. aut XIV; sed cum *adolescencia*, XX. aetatis anno.

Quam peruersa fuerint Latii instituta, finientia *A. LATINI* *tutelas* cum *pubertatis* ingressu, id est, cum pilis *amentia* & lanugine aetatis parum maturae, anno XII. *alieni* aut XIV. illud quidem est, quod superiori segmento plene planeque ostensum. Huius autem *GRAECI.* *amentiae* & uesaniae nulla uenia ideo, quasi eam ex Graecia in

Latium Romani attulissent. Cum in Graecia ita turpiter iudicio lapsi sint nullo unquam tempore.

Penes quos
PVBERTAS
causa nu-
ptiarum,
non a. fini-
endae TV-
TELAE.

§. 2. Nam distinxere semper aetatem *nubilem* ab ea, quae porro subesset alterius *tutela*, curate prudenterque. *Nubilis* aetas fuit, qua homines lege admissi ad ineunda matrimonia nuptiasque faciendas. Atque fieri hoc poterat eo tempore, quo se exeruit *semen* siue *uterinum* siue *uirile*. In *utroque sexu* annus XIV. creditus est connubio maturus. Medicorum hoc fuerat, indagare; si forte, quod tamen contigerat raro aut nunquam, dubitatum, utrum puer aut puella connubia adpeteret citius iusto, id est alio fine, quam ad generandum aut concipiendum. Cum interesse uideretur reipublicae, ne personae immaturae ita illuderent connubiis periculaque incurrerent uirium & ualetudinis.

Pubertatis
INDAGA-
TIO.
1) ex habi-
tu

2) flore.

3) uentris
inspectio-
ne.

Eius uenia

Gallorum
accou-
cheurs.

§. 3. Neque tamen existimandum est, fuisse hanc indagationem pudori siue muliebri siue puerili aduersam. Nam & oris & mammillarum indicia erant & prodromi pubertatis. Quod si neque ita fides facta: pleniori filo docuerat pubertatem *menstruum* & *lanugo* aut protuberans *semen*. Sed uentrem inspicere, praesertim in puella, illud quidem prohibuit pudor? Reponit, honestissimus senator, *Cornelius van BYNKERSKOEK lib. III. obseruat. c. 24. quid in eo est inuerecundi, si mulierculae inspiciant & tractent uirgines? Neque enim necesse erat, uiris hanc pro-* uinciam demandare. Imo quis dicam, uerecundiae causa, scripsit uerbis *l. i. temporibus, pr. D. de inspiciendo uentre*, quae sunt haec: *commodissimum, eligi honestissimae foeminae domum, in quam ueniat Domitia. Et ibi tres obstetrices, probatae aetatis & fidei eam inspiciant, imo uentrem tangant & tractent.* Et Gallia in quos demum mores prolapsa est? Vbi obstetricis munia demandari solent *uiris* rerum peritis, chirurgis: quos, nouo, in hunc finem nomine facto, adpellant *accoucheurs*, quasi in uernacula

macula pro *wehmutter* diceret *ein wehuater*. Addita causa: quod cum *foeminae* obstetrices in partu difficili adiuuare nesciant parturientes, imo multoties obsint magis, quam profint; consultum magis sit, uiros adhibere, anatomiae gnaros & manus, in tractando partu ac uentre, solertiores. Verum hanc insolentiam concoquat Gallorum stomachus, qui, quod lubet, licere putant. Nauseabunt certe alii hanc Cynicam philosophiam. Quod si tamen adsint pericula uitae aut uoletudinis: tum rumpit necessitas uerecundiae leges. Estque iudici hodieque integrum: hanc spartam demandare rerum peritis, ad cognoscendam & tentandam pubertatem.

§. 4. Interim, licet erret pubertas, pro diuersitate *climatum* regionis & *temperamentorum*, per gradus aetatis diuersos: est tamen in iure positio illud consultum; praescribere & definire, ex eo, quod plerumque fit, *certum pubertati tempus* ac annum. Itaque placuit Graecis tam in foemellis, quam in pueris annus XIV. Nam licet *Romani*, ex lege Numae, auctores essent, ut celebrarent nuptias *puellae*, anno XI. ac XII. contra tamen sensit *Lycurgus, Graecus*, qui seras etiam nuptias *puellis* commendauit, ne ante nuberent, quam XIV. aetatis annum essent egressae. Vti PLVTARCHVS nos docet in collatione *Numae & Lycurgi* p. 77. Vnde causa: quare idem tempus connubiale in Graecia statutum tam foeminis, quam maribus. Prodit hoc idem HIPPOCRATES *lib. XXXVIII. in coacae praenot. n. 397. p. 574.* Ostendit ibi, qui morbi post *ephebos* metuendi, id est, *pueribus*. Explicat igitur initium pubertatis ἀπὸ δωδεκά εἰσέων. Quorum exempla alia XII. alia iterum XIV. habent aetatis annum. Hebdomodas duas, id est, bis septem annos ad pubertatem Heraclitum & Stoicos requisuisse, auctor est PLVTARCHVS de *de placit. Phil. lib. V. c. 24.* addita ratione: τέλειος ἐν τότε ἄνθρωπος. Περὶ δὲ τὴν δευτέραν ἑβδομάδα ἐννοία

ἐννοία γίνεται καλῶ τε καὶ κακῶ καὶ τῆς διδασκαλίας αὐτῶν. *Quia perfectus tum homo. Quippe, altera hebdomade hac, boni & mali cogitatio & disciplinae eorundem.* Eiusdem numeri testis est CENSORINVS *de die natali cap. 14.* tribuitque is causam eius Soloni. Atqui huius leges sunt, quae XII. tabulas Rom. replent, ut est testatissimum, MEVRSIVS *in Solone c. 23.* Verba eius sunt: *ait Solon in elegia septimum quemque annum pati metamorphosin.* In prima periodo homini cadere dentes: in altera pubem apparere; in tertia barbam; in quarta vires; in septima prudentiam; in octava eadem manere; in nona languorem sentiri; in decima mortem. Pergit idem: Graecos παῖδα uocare annorum XIV; μελλήφῃβον XV; deinde XVI. ἑφῃβον; tum XVII. ἐξέφῃβον. reliqua. Eadem septennarii numeri simplicis & dupli mysteria nobis aperiunt CLEMENS *Stromatum VI.* PHILOΚΟΣΜΟΠ. Praecipue ARTEMIDORVS *lib. II. in oneirocritica cap. 7.* *Humana aetas annos septem habet. Vnde medici dicunt, nemini duarum aetatum uenam esse secandam τὸν τέσσαρες καὶ δεκα εἴη λέγοντες, QUATVORDECIM annos natum significantes.* Taceo lusus numerorum in aetate alios, quibus indulgit nimium Graecorum philosophia. Quos ad rationes reuocauit SALMASIVS *de annis climactericis* idque sigillatim atque ex instituto. In ephēbis autem nuptias recte contrahi, notat EVRIPIDES *in Helena* uersu 12. ἐπεὶ δὲ εἰς ἡβὴν ἦλθεν, ὥρᾳων γάμων; *cum ad pubertatem uenit, tempestiuus nuptiis.* Et define magis HESIODVS *in ergis u. 696.* de quo c. 1. §. 28. p. 32. superius. Fuit igitur ἡβή seu pubes nuptiarum tempus, non finium tutelae.

Perstiterē

PVBERES

sub tutela,

quam

finierunt

§. 5. Nam licet ephēbi (*) essent annorum XIV. tam pueri, quam puerae, ut contrahere possent nuptias & colere matrimonium: non tamen ideo Graeci

(*) ἡβή non procul distat a Latina *pube*; aut gregem *puerorum*, auctor est HESYCHI proxime etiam a Germanico *pube*, puer. vs h. u. Vulgus certe in Sueuia hodieque: B̃ga & B̃gáγop Laconice dictos *pueros*, β̃g, bu, pro *bub*; imo β̃ga, b̃na, b̃uger, cetera.

ephebos siue *puberes* de auctoritate *tutorum* dimisere. Vt ADOLESCENTES
XX. annorum. potius illud constet; *tutelas* omnes ad XX. aetatis annum apud Graecos perdurauisse. Tutore enim liberatus fuerat nonnisi Qui
μείρακες. *μειράκιον* XX. annorum adolescens, quam aetatem ita definit *POLLUX* h. u. Et *GALENVS* *μειράκις* aetatem post *ephebos* ponit. Optimus quoque interpretres *TULLIVS*, ἐκ *μειράκιου* reddit ab *adolescencia*. Nam Graecis impuberes pueri; puberes *ephebi*; adolescentes, *μείρακες* audiebant. Ideoque XX. anno dicuntur Δοκιμα-
θέντες? *δοκιμαθέντες* παῖδες & *δοκιμάζεσθαι*, suaeque tutelae permitti; *μηκέτι ἐπιτροπευόμενοι*; sed *ἀνδροῦσθαι*. Quod tum demum adolescentes *spectati*; *sui iuris*, sine magistro; *uirorum* nomine & consortio digni. Fuit igitur *Graecorum* ideo *politicum* quoddam *axioma* siue edictum: pueros ad XXI. aetatis annum *discere* debere reipublicae; inde autem *prodesse* eidem, ciues initiari & inscribi *LEXIARCHICO* aut *LEVCOMATI*. Eo certe digitum intendere uidetur *ARISTOTELES* *lib. VII. de republ. c. 17.* sub finem: δύο δὲ εἰσὶν ἡλικίαι, πρὸς αἷς ἀναγκαῖον διηρῆσθαι τὴν παιδείαν. Μετὰ τὴν ἀπὸ τῶν ἑπτὰ, μέχρι ἡβης. Καὶ πάλιν μετὰ τὴν ἀφ' ἡβης, μέχρι τῶν ἐνὸς καὶ εἰκοσιν ἐτῶν. Οἱ γὰρ ταῖς ἐβδομάσι διαιρῶντες τὰς ἡλικίας, ὥς ἐπὶ τὸ πολὺ, λέγουσιν οὐ καλῶς. Δεῖ δὲ τῇ διαιρέσει τῆς φύσεως ἐπακολουθεῖν. Πᾶσα γὰρ τέχνη καὶ παιδεία, τὸ προσλείπον βέλεται τῆς φύσεως ἀναπληρῆν (*). Quae sententia nobis hic prodest multifariam. *Principio* ostendit causam; quare Graeci per *septennarios* distinguunt aetates, quasi diuini aliquid *septem* numeris inesset. *Deinde* prodit ex eodem fonte, quod Graecis infantes ad VII. pueri ad XIV. indeque *ephebi* sint ad XXI. annos. Vnde esse incipiant uiri, pars non domus porro; sed reipublicae. Post *ridet* hoc

(*) Meretur etiam exscribi uersio Latina. Quae est haec: Duae porro AETATES, ad quas necessario institutio diuidenda est. Altera ab anno SEPTIMO ad PUBERTATEM; altera rursus, a pubertate usque ad *XXI. annum*. Nam qui aetates per *HEBDOMADES* partiuntur; magnam partem non recte dicunt. Sequenda uero naturae diuisio est. Vult enim omnis ars omnisque doctrina id, quod naturae deest, supplere.

ipsum, nisi respondeat natura. Hanc enim in *aetatibus* distinguendis attendendam, non *numeros otiosos*. Demum illam iuris etiam artem improbat, quae indoli uim afferat rei ipsius. Sequi artem naturam: non eidem obstrepere & obuersari. Non significantius perstringi potuisset, uerbis & sensibus, iurisprudencia Romana, delirii plenissima, in his finibus *tutela* cum *pubertatis ingressu*. Contra *septem* porro annos, in *adolescentibus*, continuauerunt tutores *Graeci*. Ut iuuenes, suae tutela relictī non essent, nisi XXI. annos nati. Est uero, ut saepe dictum, XX. anni exitus, XXI. ingressus: ut numerus uterque unam eandemque aetatem habere uideatur. Neque exempla defunt, quae comprobant idem. Facit huc imprimis *LYSIAE oratio* ultima, quae est aduersus *Diagitonem*, tutorem improbum. Nam p. 536. dimittit e tutela *adolecentem* & *uirum* *μεῖράκιον καὶ ἄνδρα*; non puerulum puberem. Ad *uigesimum* hunc annum digitum quoque intendit *PLUTARCHVS* in *Lycurgo* p. 81. Οὗτος δὲν ὁ εἶρην, εἴκοσιν ἔτη γεγεναὺς, ἄρχει, *hic itaque IREN*, cum *uiginti annorum fuerit*, imperat, sibi scilicet subiectis. Requiritur uiri docti, quid *εἶρην*; *ἱεῖρες* sibi uelint? Nam lexicographi *Graeci* id tantum dicunt; quod haec nomina certae aetatis. Inde *CRAGIUS* lib. I. de *repub. Lac. cap. 5.* atque *MEVRSIUS* in *miscell. Lacon. lib. II. c. 3.* dolent, desiderari pleniorē significatū. Si quid adsequi licet coniecturis, existimauerim: uerba *εἶρην* & *μεῖράκιον* unius sensus atque significare rei suae arbitrum ac dominum. In uernacula dicerem: *der sein eigen HERR worden* tutore dimisso (*).

Ληξιαρχ.

χικόν

matricula

adolescen-

tum xx.

annorum.

§. 6. Adolescentia finita ex ea XX. annorum aetate, post finitam tutelam, in album ciuium siue, quod in sua lingua dixerant, *ληξιαρχικόν* siue *λέυκωμα*, inscripti sunt iuuenes. Testis est *HESYCHIVS*: *ληξιαρχικόν γραμματεῖον, εἰς ὃ ἐντεγρά-*

(*) Vtrum *εἶρην*; *iren*; *herrn* nomina sint? Vulgares lexicographi *εἶρην*, reddunt *puer*; *πρῦμι* & *elementi* eiusdem, credat, qui uelit. Sed rectius *adolefcens*.

Φοντο οἱ τελεθέντες τῶν παίδων. Inde δοκιμαθεῖς ἀντὶ τῆς εἰς ἀνδρας ἐγγραφεῖς; id est, in *album uirorum* relatus. Errant igitur lexica passim, in iisque etiam ille *Henr. Stephani* thesaurus, quod *puberum* nomina relata esse putet in *lexiarchicum*, in quo, constat, nonnisi *uiros*; hoc est, *maiores* natu nomen locumque habuisse. Protulit hoc CRAGIVS *de republ. Laced. lib. I. c. 5.* ad plenam pubertatem. Sed haec distinctio Latina, in Graeciaque non meretur attendi. Vbi, causa finiendae tutelae unica & perpetua XX. annorum aetas. Quos circulos etiam turbat *Henr. DODWELLVS praelect. Cambd. V. §. 11.* Cuius erratio duplex. Prima, quod existimet, *ephebis* adscriptos, eosdem fuisse, quam δοκιμαθέντες. Cum tamen *ephebi* iidem, quam *puberes*: sed μεῖραξ & μετρίκιον aut etiam δοκιμαθέντες iidem, quam *adolescentes* aut *uiri*: *Ephebi*, facti anno aetatis XIV. sed *meiraces* XX. demum. Primi utebantur *praetexta*: ultimi *toga uirili*. Primi neque in *censum* neque *album* ciuitatis relati: cum ultimorum nomina ideo LEXIARCHICO aut LEVCOMATI inscripti; quod ex *ephebis* excessissent ἐξεφῆβιοι. Licet nullus dubitaue- rim; ex indulgentia singulari ipsos Graecos quandoque hos annorum limites contraxisse. Quorsum exempla, ad quae prouocat DODWELLVS *praelect. Camd. V. §. 11.* Sentiunt uero nobiscum *Guil. BVDAEVS in Graecis* atque *Sam. PETITVS lib. VI. tit. 7. p. 493. §. 6.* Quapropter mi- rum non est, apud Graecos solis *epitropis* siue tutoribus opus fuisse: *curatores* autem illos nesciuisse. Quoniam, serius finita tutela, post annum XX. *adolescens* sui iuris factus; *suae tutelae* datus neque porro ei opus freno, capistro, rerum arbitro alieno & moderatore. Quae causa fuit, quare THEOPHILVS, interpretes Latini iuris Grae- cus, nomen *curatoris* non potuerit Graece reddere. Inde *lib. I. tit. XXIII.* περὶ κουρατωρείων & sequens: de *satisfatio- ne tutorum & curatorum* περὶ τῆς ἐγγύης τῶν ἐπιτρόπων καὶ κουρα-
Graeci
muti in
CVRATE-
LIS,
ἐπίτρο-
πος, κουρά-
τωρ.
κουρα-

νοῦργατῶρων idemque in aliis. Quae omnia Germanorum institutis congruunt: apud quos ex iisdem quoque causis exulat cum nomen, tum munus curatoris. Quae uero ex eo tempore, ex quo *Graecia* iuribus ac legibus *Latii* subiecta, uersa in alium statum, illa repeti ac requiri omnino debent ex segmento priori.

CAP. III.

HISTORIA IURIS GERMANICI IN PVBERTATE
inchoanda finiendaque TVTELA:
*von mannbar, männlich und mündig
werden.*

A Roma-
nis &
Graecis
ad Ger-
manos.

DUplex iter confecimus, *Romanum & Graecum*: tertium succedat, *patrium*, si non prioribus spatio longius, certe impeditum magis & tenebris atque offuciis alieni iuris occupatum. Vt ergo etiam inde emergamus & gressu recto deueniamus ad lucem, portum, ueritatem; repeti debet res haec a prima origine.

Vbi pu-
bertas
nonnisi se-
ra XX. an-
norum.

§. 2. Principio illud est testatissimum: quod *sera* magis *pubertas Germanis* fuerit, cum ad *nuptias*, tum ad finiendam *tutelam*: quam uel in *Graecorum bis septem* mysticis numeris uel in libidine puellarum *Latii*, X. aut XII. annis inupturientium. Ita enim *MELA lib. III. c. 3.* describit mores Germanorum: *maximo frigore nudi agunt, antequam PVBERES sint & LONGISSIMA apud eos PVERITIA est.* Nam antequam pili emergerent, nudi egerant masculi & foemellae, quod eousque nescirent peccare libidine. Qua etiam causa huius aetatulae homullis licebat interesse balneo cum parentibus, sine opprobrio. Porro dicit *Mela pueritiam* non longam, sed *longissimam*. Definitam forte non XVIII. plenae pubertatis anno: sed XX. qui annus fuerat, in pubertate plenissimus. Ne-
que

que dubitandum, idem tam de masculis intelligendum, quam de foemellis. Quoniam grauissimus interpretes *etiam in* nobis TACITVS de M. G. c. 20. *foemellis.* *sera* IUVENVM uenit eoque inexhausta pubertas: nec VIRGINES festinantur. Et sigillatim VARRO de re rust. II. 1. ob mores impudici Latii, demiratur: uirginem adpellari Illyriis, foeminam XX. annos natam (*). Conueniunt haec cum illis, quae legimus apud CAESAREM lib. VI. comment. Gall. c. 21. Qui DIUTISSIME IMPUBERES permanserunt, inter suos maximam ferunt laudem. Hoc ali staturam; ali uires; nervosque confirmari putant. Intra ANNUM uero XX. FOEMINAE notitiam habuisse, in turpissimis habent rebus. Cuius rei nulla est occultatio. Quod & promiscue in fluminibus perluuntur & pellibus aut paruis renorum tegumentis utuntur. Magna corporis parte nuda. Ridet HOTOMANNVS Caesaris formulam: qui diutissime impuberes permanserint, quasi pubertatis tempus a nostra uoluntate penderet, non uero ab indole naturae. Inde Graecus interpret explicat uerbis aliis: καὶ τῆς ἐξ αὐτῶν ὅτι πλείονα χρόνον ΑΓΑΜΟΣ διαμένοντας, μάλιστα ἐπαινεῖσι. Vt impubes idem sit, quam ἄγαμος. Cum enim Romani festinarent nuptias ante pubertatem, quam saepe noluerant expectare; impuberes & coelibes habebantur pro synonymis. Est igitur illud certissimum: nubilem in utroque sexu aetatem habitam fuisse XX. annorum apud Germanos, si non lege, tamen moribus & uirtute.

§. 3. Quid uero nunc porro dicendum de aetate Germanorum in finienda tutela? Licet pubertatis alii limites, ad nubendum; alii sapientiae, ad finiendam tute-

Eadem aetate xx. annorum finita TUTELA.

(*) Pro quo XX. annorum numero frustra substituere uolunt interpretes XXX. Quasi foemina XX. annorum nihil miri aut noui sit. Verum loquitur Varro de moribus libidinosi Latii; ubi XX. annorum uirgo referri potuerat inter reipublicae portenta. Quod, PLUTARCHO teste p. 77. inde a Numae aeuo, uirtutis ac legis in Latio esset: puellam X, aut XII. iam anno deuirginari.

lam: utriusque tamen apud Germanos idem fere concentus ac harmonia. Quod putarent, non satis esse, *conjugem* fieri ideo, quod *generare & concipere* posset; nisi *sciret* simul regere familiam, bona administrare & acquirere ea, quae ad cultum & victum necessaria. Praesertim quod tam *uxor*, quam *maritus* novus ad hanc spartam obeundam in Germania uocarentur. Ipsa non minus *uxor admonita, uenire se laborum periculorumque sociam*, auctore TACITO d. M. G. cap. 18. Contra hoc fuerat in Latio; ubi *uxor* uocata nonnisi ad otium & concipiendum & edendum partum: omnibus curis ad maritum solum deuolutis. Quod explicauimus ad St. Velleianum diff. I. differ. 2. 3. 4. reliquis.

Quod in
connubio
non satis,
generare
& concipere.

Sed tamen

XX. ANNVS

1) NVBILIS.

2) causa finiendae

potestatis

PATRIAE

3) TVTELARIS.

I. G. qui

turpe

maritum

pendere a

tutore uel

curatore?

§. 4. Quicquid sit: uti, historia teste, hoc scimus, quod ante XX. aetatis annum *pueri Germani* non in ciuium numero; sed eousque crediti pars domus *pater-nae* aut *tutelar*is: ita post aetatis annum XX. connubio maturi ex domo patris multoque magis tutoris sui exiungere suaeque tutelae sunt relict. Vnde nobis est certissimum; *tria* haec terminum eundem habuisse: *emancipationem; nuptias; tutelam*. Si enim turpe fuerat, *maritum patris* porro subesse *potestati*; certe turpius, *maritum* pendere a *tutoris* (curatorem enim, ut omnes alii populi, ignorarunt) *auctoritate*. Ex aduerso res se habuit apud *Romanos*, quorum mariti uti in patria domo substitere: ita etiam dedecus nullum, *interdici maritum bonis* eumque curatori, in hac causa, subesse. Est igitur sententia mea haec: *finiuisse tutelam aut legem aut uirtutem apud Germanos*. *Legem* quidem si adolescens esset XX. annorum: *uirtutem*, si insigni aliquo *prudentialae* praematurae specimine *terminum* iuris positiui anteuenteret. TACITI narratio de M. G. c. 13. est quidem haec: *Arma sumere non ante cuiquam moris, quam ciuitas suspecturum probauerat. Tum in ipso consilio uel PRINCIPVM aliquis uel PATER uel PRO-*

I. G. quare

uir ARMIS:

I. R. TOGA

agnoscan-

tur?

PRO-

PROPINQVVS (tutor) *scuto frameaque iuuenem ornant.*
Haec apud illos TOGA (posita scilicet praetexta puerili)
hic primus IVVENTAE (non adolescentiae) honos. Ante
hoc DOMVS PARS uidentur; *mox reipublicae.* Aut enim
 a minoribus AETAS *separat*; aut VIRTVS agnoscit, ut idem
 TACITVS *de M. G. c. 20.* est auctor. Vti ergo apud Ro-
 manos nemo suae tutelae relictus est ante terminum iu-
 ris positiui, annum XIV. plures uero, ex rationibus con-
 sultis, ultra hoc tempus sub *tutela* perseuerauerunt: ita
 apud Germanos, ob *seram* annorum XX. *pueritiam* plu-
 res fuerunt, qui hunc limitem anteuenterunt & antici-
 parunt *uirtute*. Si nempe puer uel adolescens rebus prae-
 clare ac fortiter gestis inclaresceret. Vt, solito citius,
 mereretur numero adscribi hominum sui iuris. Vti ho-
 dieque fit inter *pueros*, *palatinos* nobiles (*denen pagen*);
 quorum alii citius, alii ferius gladio solent accingi. Eo
 quidem fine, ut se ipsos deinde possint defendere ac tu-
 eri *suis armis* ac manibus neque opus porro eis esset tu-
 tela & manu *aliena*. Licet hodie, ex iuris Romani re-
 ceptu, ideo ille non exeat *curatela*. Et sane, licet mul-
 toties contingat, ante annum XX. aetatis, *pueros* eius-
 modi *palatinos gladii* & *belli priuati* iura consequi: ferius
 tamen illo tempore iste ritus non solet differri. Nisi for-
 te ipsius pueri intersit; diutius agere in principis cubi-
 culo (*als cammer- oder leibpage*): quam locum illum
 relinquere.

I. G. TUTELA
 abrupta:
 I. R. pro-
 rogata?

I. G. pubes
 m. MILES,
 wehrhaft:
 I. R. non
 idem.

§. 6. Est igitur illud luculentum satis; quemad-
 modum *Romani*, post *pubertatem*, *pueros* induerunt
 TOGA *uirili*, atque retulere in *album* ciuium ac *censum*
 quod *cap. 1.* ostensum; *Graeci* autem, non *pubis*, sed *iu-*
dicii ergo, adolescentes anno demum XX. inscripserunt
 LEXIARCHICO siue ciuium *matriculae* & LEVCOMATI, quod
cap. 2. explicatum: ita Germani eodem anno XX. ado-
 lescentes *ense* & *framea* siue *hasta* donauerunt eoque sym-
 bolo,

SYMBOLA
 pubertatis
 a) Graecis
 lexiarchi-
 cum
 b) Roma-
 nis toga
 c) Germa-
 nis fer-
 rum.
 d) uirtus,

bolo, qui antea *pars domus* siue *familiae* alterius *patris* sui aut *agnati* tutoris fuerunt, suo iuri tutelaeque suae reliquerunt. Idque ideo, quod Germani, litterarum ignari, *albo ciuium* destituerentur: contra quilibet subditus liber ac sui iuris *gladio accinctus* incederet, quasi iure quodam belli priuati ad ultionem iniuriarum instructus, cum apud Romanos, enssem gerere, nemini datum, nisi militi. Et, nisi fallor, hoc idem illud est, quod TACITVS *de M. G. c. 31.* commemorat de Cattis figillatim: *ut primum adoleuerint* (positis pueritiae ac pupillaribus annis) *crinem barbamque submittere* (alere). *Nec, nisi hoste caeso, exuere uotiuum obligatumque uirtuti oris habitum* (siue barbam). Id est aetas XX. annorum reddit hominem Germanum suae tutelae: *uirtus agnoscit*, etiam sine aetatis definito termino. Si hunc fortitudine ante uertit.

Etiam XX. anni WGO-
THIS ad
finiendam
tutelam.

§. 7. His moribus usi sunt populi GERMANIAE etiam deinceps omni tempore ac loco; nisi in illis oris, ubi, instar ignis fatui, acti sunt, per Latii iura, in transuersum a uiaque trita & recta turpiter aberrarunt. Quod indicabimus infra ex instituto. Nam OCCIDENTALES GOTHOS pariter XX. aetatis anno adolentes habuisse pro hominibus sui iuris; tutelae suae; non alienae domus, sed reipublicae parte: illud nos docent antiquissimae leges eorundem *lib. IV. tit. 3. §. 3.* Si filius iam ad PERFECTAM aetatem, id est, usque ad XX. annorum perueniat aetatem; ipse iuniores fratres sub sua TVITIONE defendet. Vnde satis elucet per Gothica instituta, XX. annos natum habitum pro MAIORI siue, ut nunc barbare dicimus, MAIORENNI. Idque quinquennio ante, quam factum fuerat per iura Latii. Sed, dicis, in iisdem LL. WGO. *lib. IV. tit. 3. §. 1.* haberi sententiam contrariam & Romano iuri concinnam omnino: *filios infra XXV. annos dicendos pupillos*, ubi forte pro minori accipi debeat

Codex LL.
WGO-
THI-
CARVM
MSCTVS.

beat uox pupilli. Iterum detegam errorem idque fide CODICIS MEMBRANACEI, quem possident musae meae de LL. WGOthicis MSCTVM. In illo certe pro numero XXV. habetur nomen, *litterarum* elementis exscriptum, QVINDECIM. Vt adeo sensus sit; XIV. annos natum *pupilli* uerbo adpellandum. Sed hoc nihil cum aetate MAIORIS habet commune (*).

§. 8. Concinnunt in hoc VIGINTI annorum spatio, MAIORIBVS definito, etiam NORMANNI. Quorum LL. in MEMBRANACEO CODICE, musula mea custodit pariter. Vt loca dare & enarrare liceat ex *autographo*, non iuniori seculo XII. quod indicant ductus elementorum (+). Verba LL. NORMANNICARVM tit. VII. sunt haec: *Tutelam aetate MINORVM habet princeps NORMANNIAE in feudis LO- RICAe (militaribus). MINOREM autem aetatem habere dicuntur, qui nondum spatium XX. annorum compleuerunt. Qui in TUTELA usque ad VICESIMVM annum completum tenendi sunt. VNVS enim VLTRA ANNVS eis conceditur, ex usu Normanniae. Quo CLAMOREM (actionem in iudicio gerichtlichen widerruff) de REVOCATIONE SAISINAE ante-*

Idem xx. annorum limes NORMANNIS.
Verba: e CODICE MSCTO.
Addito VNO obrestitutionem in in-

(*) Saepe questus sum, uulgarem LL. WGOthicarVM editionem admodum esse mendosam. Indeque huius iuris lacunas & dissensus. Mendis enim sublati constabit sibi *WGothica iurisprudencia* omnino. In Gallia egomet, Parisiis, meo aere, redemi harum legum *membranas*. Forma eius libri, ut plicari solent libri nostri chartacei, octupla. Litterae uetustatem habent seculi XII. scriba nulli cedit uel elegantia uel cura in euitandis mendis & sphaematibus. Animus est, uel illius edere *variantes lectiones*; uel recudere codicem totum. Eique iungere LL. alias NORMANNICAS; ANDEGAUENSES; SAXONICAS; FRISIAS. Quas in MEMBRANIS possideo pariter MSCTAS.

(+) Debeo etiam hunc CODICEM MEMBRANACEVM LL. NORMANNICARVM Galliae, profusae & prodigae nuper, in his thesauris uendendis. Absoluit ille plagulas DXVI. Cum patrio iuri facem praeferant luculentissimam hae leges; uti scilicet septentrionalium populorum omnium in moribus, lingua, institutis ac iure pulcherrima ubique harmonia: in eo ero, ut proxime prodeant illae in lucem. Habebunt inprimis iureconsulti *Saxonici*, quod inde discant & doceant emendentque patriae suae legum uerba; sensus; sententiasque. Interpretum, praesertim recentiorum, oscitantia, corruptos, turbatos, huc & illuc tortos, perfusos Latii & cerebri offuscis & pigmentis. Vt pristina eorundem indoles & ratio uix possit agnosci etiam ab oculatissimo: nisi lumen accedat mediæ aeni reliquiarum.

cessorum, per inquisitionem (actionem) debent in curia
 proponere. Ei enim, qui VIGINTIMVM annum compleuit,
 inquisitio (actio) de SAISINA (possessione, dominio) ante-
 cessorum non conceditur; nisi infra ANNVM & DIEM, cla-
 moris facti (actionis institutae) mortuus fuerit. Et porro:
 sciendum est, quod dux Normanniae habet CVSTODIAM (tu-
 telam) MINORVM, quousque XXI. annos habuerint comple-
 tos. Ea uidelicet ratione: quod, cum a custodia (tutela)
 exierint, DESAISINAS (possessiones alienatas) ad eos perti-
 nentes, potest inquirere (vindicare in iudicio agendo) &
 eas eis tenentur restituere, si male fuerint alienatae. In
 custodia (tutela) autem heredes esse, quousque XX. annos in-
 tegros compleuerint. Et tunc debent illi, qui eos habebant,
 eis omnia feuda reddere, quae, occasione custodiae (tute-
 lae) ad manus eorum deuenerunt. In PRIMO autem anno
 post VICESIMVM heredes SAISINAS (possessiones) antecesso-
 rum suorum & eorum, quorum ESCAETE (hereditas, erb-
 schaft) ad ipsos, tanquam ad propinquiores heredes de-
 bent uenire, possunt per inquisitionem (processum in iu-
 dicio) reuocare. Si autem taceuerint, quousque VICESI-
 MVS VNVS suae etatis annus penitus fuerit adimpletus, ad
 dictas SAISINAS (possessiones) reuocandas per recognitio-
 nem audiri non poterunt nec debebunt. Et iterum
 paulo post: FEMINA tamen, nisi per matrimonium (tum
 enim ei maritus est instar tutoris, der eheliche vormund)
 custodiam non egreditur nec etiam aetatem habere (zu ihren
 tagen kommen) dicitur, quousque XX. annos compleuerit.
 (Vt in sexu diuerso nullum discrimen). Si quis uero in
 nonaetate (i.e. minori aetate) constitutus, duxerit in uxo-
 rem, habentem feodum, feodum in custodia erit, quamdiu
 adolescens aetatem non habebit (maior factus non fuerit).
 Mulier enim conditionem uiri sui sequitur & legem. Sunt
 haec aurea prorsus: quae patriae & Saxonicae iurispru-
 dentiae lucem adferunt in tenebris, quibus illa adhuc
 fuerat

tegrum.

Inde XXI.

anni SA-

XONVM.

Eodem XX.

anno FOE-

MINAE

MAIOREN-

NITAS; nisi

haec uxor.

Vbi sub

TVTELA

mariti,

fuerat inuoluta & irretita. Patet inde, quod SAXONICA MAIORENNITAS aetatem requirat XX. annorum, instar Graeciae & ueteris Germaniae. Patet deinde, quod eadem aetas XX. annorum praescripta foeminis; sitque perpetua mulierum tutela aut curatela partus Latii alienus. Praeterea patet, uxorem agere sub *tutela* & *curatela*, utrumque nostris Germanis unum idemque, sui mariti. Porro etiam hic elucet; quod pupilli *uassalli* tutela sit penes *dominum* eaque *fructuaria*. Tum intelligitur hoc, quod discrimina Normannis inter aetatem *nubilem* & illam, ob quam *finienda tutela*. Sed ultimum restat, quod est maximum: *qua causa VNVS VICESIMO, in maiori aetate, sit adiectus ANNVS, prolataque ad XXI. annum maiorennitas?* Antequam prodidisset mihi codex meus causam: illam adsecutus sum coniecturis. Nempe *maiorennitate XX. anno adepti*: unus annus addi ac relinqui debuerat iuueni, ut, si quando laesus esset in minori aetate, *anni* spatium superesset, intra quod posset agere remque temere alienatam aut perditam reuocare. Inde euenit, ut, addito hoc anno, dici posset: NORMANNOS (idem de Saxonibus) *XXI. aetatis anno completo fieri maiores*. Quo iure, in his oris, uiuimus ac utimur nos hodieque. Olseci idem supra *cap. I. §. 35.* in MAIORI aetate Latii XXV. annorum. Quorum XX. anni *terminus uerus* ac sincerus, Graeciae & Alemanniae concinnus; V. reliqui habendi pro *adiectiis* & *accessoriis*, ob *restitutionis* in integrum beneficia, quibus lustrum & *census* tempora debuerant absolui (*). Neque mirum, etiam prolato ita maioris aetatis termino, nouam restitutionem effectam nihilominus. Nam

IN MAIORE
annus XXI.
qui AC-
CESSORI-
VS?
Iure
a) Nor-
mannico
b) Saxo-
nico
c) Angli-
co &c.
Vera cau-
sa adiecti
anni VNI-
VS.

(*) Licet enim postea per *l. ult. C. de temporib. in integrum restitutionis* Iustinianus statuerit *quadriennium*: antea tamen *quinquennium* fuerat & multa discrimina alia: utrum restitutio Romae & in Italia facienda, an alibi, Quod huius loci non est, uberius explicare. Non vero ideo ignorantiae incusandus imperator. Quoniam, statu Romae in Latioque mutato, non opus fuerat porro attendere iura ea, quae ad pristina tempora unice respexerant.

idem hodieque fit in Saxonia. Licet enim annus VNVS, post *uicesimum*, tempus definiat *restitutionis*: illo tamen ad uicesimum adglutinato semel, siue ignorantia siue fauor nimius pro *minore* noua restitutionis tempora effinxit iterum requisivitque a iuribus Latii. Vt adeo *duplici* restitutionis spatio gaudeant hodieque iuuenes nostri cum in Latio, tum in Germania.

FRANCIS
maior XXI.
natus.

§. 9. Gratum operam praestitimus haud dubie pluribus populis. Indicando illis ueram nullique haecenus detectam & proditam causam: *quare hodie demum XXI. non uero, ut olim XX. aetatis anno, homines fiant maiores?* Nam plurimi hoc aetatis penso uel olim usi sunt uel utuntur etiam nunc. De FRANCIS memorabilem locum e tabulario produxit deditque FRESNEVS u. *aetas*. Charta est IOHANNIS reg. Hierosolymitani an. 1214. Verba eius haec: *scire uos uolumus; quod CONSVETVDO, ANTIQVA & per ius (leges publicas) adprobata, talis est in regno Franciae: quod nullus ante XXI. annum potest uel debet trahi in causam, cetera (*)*. Quod igitur Ioan. FABER, Galliae cancellarius olim ad C. scripsit: *maiorem XIV. annis aetatem generali Galliae consuetudine haberi pro perfecta: illud in nuptiis est requirendum, non autem in finienda uel tutela uel cura*. Licet enim discrimina horum nominum ac munerum ignorent Galli: solent tamen hodie aetatem non ante habere *perfectam*, quam XXV. maiorem, idque ex iuris Romani receptu.

BRITANNIS XX. annorum aetas MAIOR.

§. 10. Regnant tamen pristina *maiorennitatis* tempora in quibusdam prouinciis. Ita enim BRITANNIAE MINORIS est lex, tit. XXI. art. 457. his uerbis concepta: *l'homme ou femme, qui sont sous l'aage de VINGT ans;*

(*) Sed Gallia hodie sequitur ius Romanum neque antefinit *tutela* aut *curate* lam, (quorum munerum nulla ibi differentia) quam XXV. aetatis. Quod testantur MOLINAEVS in Paris. consu. AVTVMNVS in collatione iuris Gallici & Romani; DOMAT en loix ciuiles dans leur ordre naturel, alii.

sont mineurs. Et VINGT ans accomplis & passez sont MAIEURS. Igitur tam mares, quam foeminae maiores fiunt XX. anno aetatis. Dolet *Bertrandus d'ARGENTRE*, insignis ad has leges commentator, p. 1763. 1764. quod homines fuerint nasutuli & calumniatores; qui hunc terminum uocauerint huic prouinciae in dubium. Quod Latina *maiorennitate* iunior esset totis *quinque* annis. Quasi nihil rectum, quod non Romanum. Cum tamen, in hoc saltem argumento, certissimum sit, Romano iure nil stultius; contra patrio nihil aequius & sincerum magis fuisse.

§. II. Etiam AVRELIANÆ urbis ac principatus hic *idem terminus maiorennitatis XX. annorum & diei unius*, ne super fine anni orirentur discrimina. Itacerte in *consuet. AVRELIANIS tit. I. cap. 30.* definitum: *MASCULI MAIORES annis suique iuris efficiuntur, ubi VIGESIMUM aetatis annum unumque diem superauerint. FOEMINAE QVATVORDECIMO & uno die peracto.* Cui addendum *cap. 35.* Vbi idem repetitur de foemina figillatim. Huic legi ideo succenset interpretes *Pyrrhus ANGLEBERMEVS*, quod foeminae maiorennitas sit iunior. Verum factum est hoc ideo, quoniam mulieres agunt sub curatela maritorum.

AVRELIA-
NENSIBVS
XX. annus
MAIOR.

§. 12. Parem limitem MAIORIS aetatis habent ANDEGAVENSES. Produnt hoc a Choppino editae *consuetudines ANDEGAVENSES artic. LXXXVI. le bail, du masle noble, dure iusque a ce, que celuy, qui est tenu en bail. S'il est MASLE ait VINGTS ans accomplis: & de la fille iusque a ce, qu'elle ait QVATORZE ans accomplis.* Dolet ipse quoque commentator insignis CHOPPINVS, quod hic mores Latii migrentur ideo; quasi Galli, uasfer populus & uersutus, citius sapiant, quam Romani. Interim, putat, constringendam interpretationem, ne obsint destruantque leges Romanas. Neutrum placet. Nam ad-

ANDEGA-
VENSIBVS
XX. an. ae-
tas MAIOR.

scribi non debet *insolentiae* aliquid; ubi pristini antiquissimique moris imitatio. Deinde castra Latii hic quidem deferenda, ubi pugnant cum laruis & umbris.

PICTAVI-
ENSIBVS
XX. an. ae-
tas MA-
IOR.

§. 13. In PICTAVIENSIBVS statutis illud notandum, quod exempla uetustiora *artic. CCCXVI.* ita se habeant: *le fils estant en la puissance de son pere & non emancipe. S'il est marie des ce qu'il a passé l'aage de VINGTS ans.* Sed, manu interpretis, additum CINQ. Vt hac fraude apud *Pictavienses* regnarent iura Latii. Petrus RAT, *senator Pictaviensis* & patriarum legum commentator, prodit hanc fraudem addito iudicio: *in illa XX annorum aetate hominem idonea mente ac ratione esse, ut suis rebus praesit neque opus habeat AETATIS VENIA & indulgentia.* Verum satis de moribus Gallorum.

SVECI &
septentri-
onales XX.
anno MA-
IORES.

§. 14. In regnis SEPTENTRIONALIBVS, quorum incolae uel *soboles* nostra uel *maiores*, existimat Ioannes LOCCENIVS *dissert. IV. iuris Suecici qu. 11. p. 112.* nihil de *maiorenitate* definitum; quod *uirtus maiorem* fecerit; non *annorum numeri.* Vt adeo *uni* citius; *serius alteri* gladii iura cum iisque *maiorenitas* data esse uiderentur. Quod idem illud fuerat institutum Germanorum, descriptum §. 4. Verum utut facile crediderim, ob uirtutem in Suecis adolescentes ante XX. aetatis annum adpellatos esse maiores: iura tamen *maiorum* ultra XXI. aetatis anni ingressum uix dilata. Prodit hoc ius VPLANDICVM, quod definit *maiorenitati* XX. aetatis annum. Vt agnoscit Io. O. STERNHOOK *iuris Suecorum lib. II. c. 1. p. 154.* Atque inde argui omnino potest ad Sueciam uniuersam, si mores, si instituta attendantur uniuersim. Quod si, in gratiam alicuius, is terminus contractus, illud ad *pruilegia* pertinet, quae ius commune non destruunt. Vnde rectum est iudicium Caroli LVNDII in *prolegomenis ad LL. Vpland. p. 18.* conuenire in eo *Vplandis* cum LL. Graecorum, quibus homines, XX. annos nati,

nati, habiti sint *maiores*, digni, qui *cives* ac *militēs* initiarentur.

§. 15. De *Polonis* illud mirum. Cum enim uiuant illi ceteroquin *iure Magdeburgico* siue, quod unum idemque, *Saxonico* iure, ubi *MAIOR* aetas spatio *XXI.* annorum definita: nihilominus addendum apud illos *triennium*, ut *XXIV.* annos nati demum *maiores* suaeque *tutelaē*. Ita *HERBVRTVS* in *u. anni discretionis*; *LIPSKIUS* in *obseru. X. n. 8. Nicol. ZALASZOWSKY lib. II. iur. Pol. tit. 17. art. 8. p. 257. sq.* aliique. Sed tamen, crediderim, *Polonos* eundem cum *Saxonibus* habuisse *limitem maioris aetatis*. Postea *quatuor* annos adposuisse *pristinis institutis* ideo; quod intellexerint tempora *restitutionis* in integrum esse *quadriennium*. Qui enim *LITHVANI*, *uicini*, *XVIII.* *maiorennitatis annum* haberent, quod *Aug. KOLVDZKIUS* in *promptuario iuris Lithuaniae u. minorennis*: nisi iunior illis siue *Saxonica minorennitas*, ob *iuris Romani officias* prolata deinceps *triennio* aut *quadriennio*. POLONICO
iure XXIV.
annis quā
MAIOR? LITHVANI
XVIII. an-
no aetatis
MAIORES

§. 16. Ne tamen aliquid dissimulem, etiam *HUNGARIAE* est annorum *XXIV.* *MAIORENNITAS* atque ita utriusque regni in *Slauica* forte gente colluies ac concentus. Aperiat nobis rem *Steph. de WERBOECZ iuris Hungarici part. I. c. III.* Cuius sermo est hic: *Perfectae aetatis sunt MASCVLI XXIV. annorum. FOEMINAE uero, iuxta modernorum consuetudinem, XVI. annorum. Eorum, qui imperfectae aetatis, alii legitimae alii illegitimae. Legitimae aetatis masculi & foeminae sunt XII. licet forte olim aliter. Et MASCVLI an. XVI. super debitis & pignoris titulo: anno XVIII. de auro & argento ceterisque rebus ipsorum mobilibus FASSIONES (*) facere possunt. Anno* I. HUNGARICO XXIV.
annos natus, est MAIOR.

(*) Forte idem, quam sibi ipsi prospicere contrahendo; *sich selbst fassen oder handlungen abfassen*. Alii putant idem esse: quam agere in iudicio. Cuius coniecturae causam hic video nullam.

tandem XXIV. *uniuersa bona & quaelibet iura eorum possessionaria uendendi, permutandi, & quocunque titulo uoluerint, alienandi, plenariam habent facultatem.* Ceterum, quae de masculorum hic pubertate habentur anno XII. aetatis; illa tribuenda confusione pigmentorum Latii exceduntque limites omnes naturae & rationis.

I. BOHEMICO
CO XX. annorum
est MAIOR.

§. 17. BOHEMICO iure tenentur quidem tutores pupillis rationes reddere; masculis quidem anno XVIII. atque foemellis XV. sed anno XX. demum consequitur adolescens rerum suarum administrationem. Postea rescindere & reuocare ei licet, intra I. anni spatium, quae in damnum facta minorennis. Ut adeo, tempore utroque coniuncto, annum habeas XXI. *Saxonicae maiorenitatis.* Quo iure regitur utiturque *Bohemia* alias.

I. PORVSSICO
CO XXI. annis
est MAIOR.

§. 18. In PORVSSIAE regno pariter lege cautum est: ne uel citius uel serius adolescentes utriusque sexus tutela liberarentur, quam XXI. aetatis anno plene exacto. Ut uerba habentur *lib. II. iur. Poruss. art. 8.* Et licet cogitauerit quis, datum hoc esse iure nouissimo; *und solle das Rœml. recht hiemit durch diese gegenwärtige ordnung cassiret und aufgehoben seyn:* est tamen hoc instituti antiquissimi. Idemque statutum in ueteri CODICIS exemplo 1620. atque in ipsis CVLMESENSIBVS tabulis *lib. IV. tit. 14. c. 5. 13.* Ut adeo MAGDEBURGICO siue, quod uulgo dici solet, *Saxonico iuri*, quod principio rerum in *Porussia* regnauit, hoc idem tribuendum esse uideatur.

I. HISPANICO
qui reges
XX. annorum
MAIORES.

§. 19. Binis uerbis addo de HISPANIS; quod lex regni uelit: *ne quis Hispaniam regat, nisi annos natus XX.* testibus MOLINEO *de primog. lib. I. c. 2.* GVTIERREZIO *part. I. de tut. c. 18.* Licet uero in subditis tempora Latii regnent neque eorum aliquis maior, nisi XXV. annorum: putauerim tamen in *regibus* permanfisse WGOThICI iuris reliquias. Hoc enim anno XX. tutelas finire, diximus §. 8. superius.

§. 20. Et quemadmodum hodierni *Angliae* populi sunt *Normanni & Saxones*: ita quoque iura MAIORVM his sunt concinna, initium facientia ab anni XXI. exitu. Definite FLETA, iureconsultus *Angliae* seculi XIII. in *comment. iur. Anglicani lib. I. c. 9. de tutelis: plena aetas VIGINTI VNIVS anni. Ante hoc tempus VNDRES* (inferiores, iuniores, iungen) *dicuntur & sub tutela remanent. Inde a VIGESIMO SECVNDO anno se ipsos tueantur.* Est autem hoc de hominibus alicuius numeri aut census intelligendum, qui post VICESIMVM & VNVM annum completum fiunt suae tutelae; alii citius, quod docet *Ranulphus de GLANVILLA lib. VII. iuris Angl. cap. 9.* Idem terminus XXI. annorum in MAIORI definitus BRACTONO *lib. 2. iur. Brit. c. 37. §. 2. LITTLETONO sect. 103.* Atque his moribus uiuunt hodieque Angli, teste *Io. COWELLO lib. I. instit. tit. 22.* ubi de foeminis tamen addit, quod ipsae anno XIV. aut in grauiori causa anno XVI. liberentur tutela. Ratione adiuncta, quoniam maritum habeant instar tutoris. Sed quid de illis, quae colunt coelibatum; paucissimis in isto regno. Quod tamen *curatores* Angli nesciant: non crediderim, ex indole ac institutis populi esse, his porro omne negare auxilium.

§. 21. In GERMANIA nostra, licet receptus iuris Romani nonnisi subsidiarius fuerit, illud tamen in multis prouinciis patriae instituta depresso & expunxit. In aliquibus mansit terminus anni XX. & XXI. definitus a ueteri Germania aetati MAIORI, barbare MAIORENNITATI. De SAXONIAE moribus illud adeo est certum, ut plures existiment, his unice deberi XXI. annorum maiorennitatem. Cum tamen hoc sit falsum inane. Sed nihil noui est: *Saxonico iuri sigillatim tribui, quod GERMANICI iuris uniuersim.* Loquitur hic, sed non absque nugis & pigmentis Latii, SPECVLATOR *lib. I. art. 42, iiber XXI.*

jahr ist der MANN zu seinen tagen kommen ()*. Welches
mannes alter man nicht weiß: hatt er haar in dem BARTH
und danieden an dem BAVCH und unter ieglichem ARM deß-
gleichen: so soll man wissen, daß er zu seinen tagen kom-
men (††). Friuolae gerrae! ut solet nugator stultissi-
mus. Euomit uno halitu deliriaplura. Falsum est, Ger-
manos, in tutela finienda, lanuginem & pilos respexisse,
qui mores fuere Latii infanientis. Animi robur uirtutem-
que sibi proposuerant promiserantque in homine XXI,
annos nato. Falsum est, hos pilos nuntios creditos legis
primaevicennariae. Falsum, in his ipsis trium membro-
rum esse concentus ex asse? Adauget nugas glossator
suis commentis, uix dignis margine. Idem XXI. anni
limes, repetitur im LEHENR. cap. 26. weil sie zu ihren ta-
gen noch nicht kommen seyn, das ist zu XXI. iahren, so
müssen Sie dann wohl vormünder haben. Cuius decreti
Saxones tantopere sunt tenaces, ut eodem etiam uinculo
iplos PRINCIPES ac DVCES suos audeant constringere. Ce-
terum labitur hic SCHILTERVS, exerc. XI. §. 24. 25. nescius
eorum, quae diximus, casibus aliquot. Prima erratio
illius est haec: quod existimet terminum XXI. anno-
rum in MAIORI aetate esse Saxonibus nouum; cuius loco
XVIII. annus obtinuerit quondam. Sed cum inde a
prima origine ostensam sit, quod XX. annus probatus

SCHILTERI
triplex
erratio.

(*) Quae addit: über 60. iahre ist er zu sei-
ne tage kommen; illa figunt inanibus inter-
pretibus crucem. Stultissimum est com-
mentum glossae: quod imperator senectu-
tem LXX. annis definiat: ius Saxonicum ha-
beat LX. Quoniam uires naturae cum mun-
di fine adpropinquante decrescant: imo Ca-
roli M. aetate iam decreuerint, qui iuris Sa-
xonici sit lator. Pueriles gerrae; indignis-
simae lectione & oculis hominis sani. Nisi
nugatur hic, ut alias, speculator noster
LX. annorum spatio, respicit ad honestam

missionem in militia.

(††) Germaniae iureconsulti rerum iu-
riumque ueteris aevi & aliorum populo-
rum ignari, tantam fidem habent nugacis-
simo speculatori: ut dubitent, ab eius in-
eptissimis sententiis discedere latum un-
guem. Verum constat aliunde, annos ma-
iorennitatis testibus aut monumentis do-
cendos fuisse, non lanugine oris aut pu-
bis. Imo aetas Germanorum uirtute agni-
ta; non barba hirsutalliente,

fit Germanis, ex causisque *unus* postea adiectus, nihil opinabile remanet in Schilteri coniectura. *Deinde* etiam hoc est commentum inane: quod Germanorum maiorennitas *quinquennio* aut *quadriennio* anteuenterit Latium ideo: quoniam corpora Germanorum firmiora incolis Italiae. Nam cum Romani anno iam XVII. & XVIII. bella gesserint olim obierintque munera; imo etiam praeuenerint potius Germanos pubertate, quis somnians ita argueret. Non *uirium* defectus in causa; sed opum amplitudo in diuite Latio. *Tertium* est, in quo se Schilterus huc illuc cum Saxonice iureconsultis torquet: *num quadriennium restitutionis apud Saxones ideo ab anno XXI. numerandum finiendumque in XXV. anno; an uero in XXIX. cum Romanis?* Facile me expedio; licet ipsi etiam Galli ita litigent. Patria iura ex moribus patriae aestimanda ac supplenda; non ex dictariis peregrini Latii. Sed §. 8. plane docuimus: XX. anno aetatis addidisse demum Germanos annum VNVM: ut XXI. anno integro elapso porro nullum restitutionis beneficium. Igitur hoc satis esse poterat patrio iure. Cui, si adglutinare uelis *restitutionis Romanae quadriennium*, initium faciendum a temporibus *patriae maiorennitatis*, ab anno XXI. scilicet, ut illa XXV. anno expiret; ne quicquam uero XXIX. anno, quod Romanum est & peregrinum (*).

§. 22. Inter eadem tempora inter XX. atque XXI. annos *ciuitates* quoque imperii errant passim, moribus quidem antiquis, qui uigent etiam nunc. Ita MVLHVSA *statuta lib. IV. artic. 35. Vormündere sind bisß die kinder mundbahr oder mündig werden und zu ihren iahren kommen. Nehmlich die KNAEBLEIN bisß sie 14. iahr: der MAEGD-*

(*) In Boioaria ita an. 1660. decretum art. 5. & in *femicent. l. controuersia XXIV.* est lisque composita in supremo tribunali. ex instituto. Licet ille etiam luce destitutus Quod habet SCHMIDTUS ad ius Boio. tit. V. tuatur: quam nos rei uidemur attulisse.

LEIN aber biß sie 12. iahr erlangen. Darnach bleiben Sie (die vormünder) furder ihre curatores oder vorsteher und versorger biß in das XX. iahr oder daß Sie zu ehren greiffen (heurathen) doch nach gelegenheit der person und unserm erkänntniß. Fuerat enim legislator rerum ac morum patriae ignarus. Igitur ex Latii pigmentis adsperfit inter pubertatem & maiorem aetatem discrimina; foeminae, more impudici Latii, pubem citius tribuit, quam maribus; neque ulla inter tutores & curatores differentia, si commenta exceperis Latii inanis.

BVTTIA-
DINGERA-
NIS XXI.
aetas MA-
IOR.

§. 23. In Oldenburgico tractu est MAIORENNITATIS terminus XXI. annorum. BVTTIADINGER landr. artic. VIII. die vormundschaft, samt der curatel soll nicht erloschen seyn, es müßten dann die kinder XXI. iahr vollnkomlich erreicht oder für erreichung solcher iahre auf gutbefinden unsers praetoris pupillaris und der vormünder bewilligung sich verheurathet haben. Idem utri-que sexui terminus. Et uniuersim moris in ueteri Germania: per matrimonium contractum liberos emancipari, multoque magis liberari tutela.

MAGDE-
BVRGICI
iuris filia
Saxoni-
cum & u-
triusque
in XXI. bar-
monia.

§. 24. Vti MAGDEBVRGICA iura fons & origo Saxo-nici; ita etiam utriusque hic concentus & harmonia: ut MAIOR aetas XXI. anno definita in maribus; foemi-nae tamen agant sub perpetua curatela (*).

(*) Res ipsa loquitur. Principio enim HALAE & MAGDEBVRGI inde a Carolo M. conditore, praetoria urbana, teste auctore chronici Moissiacensis an. 806. & mandauit rex Karolus aedificare duas ciuitates. Vnam in aquilone, parte Albicae contra MAGADA-BVRG; alteram in orientalem partem, Sala, ad locum, qui uocatur HALLA. Quo tem-pore nulla ciuitas in reliqua Saxonia. De inde etiam speculum Sax. MScTVM hac com-putatione utitur: iura peti a Magdebur-go; cum ab Hallis; post a Lipsia; demum Viteberga. Quasi iuris praetoriani haec ue-ra propago. Post in Poloniae, Porussiae, Bobemiae ac Silesiae prouinciis ac regnis ius hoc alio nomine non gaudet, quam Magde-burgico idque tam in ciuilibus, quam feu-dalibus causis. Vtpote leben zu Magdeburgl. recht nach einem & porro zu beydem ge-schlecht, opusc. de diff. iuris Poruss. & com-munis. Praeterea scabinatus Halensis & Magdeburgicus tantae uetustatis & celebri-tatis; ut Poloni, Porussi, Bohemi inde requisierint iura, cum Lipsia & Viteberga

§. 25. Quid autem de SVEVICO iure statuendum, in tantis discriminibus legum uerborumque, debet omnino requiri. Praesertim, quod in suis nugis utrique speculatores, SAXO & SVEVVS inuicem contendere uideantur: ut unus alterius habeatur dux, auctor actorque. In GOLDASTI *reichsfatzungen* p. 31. exhibetur *landr. und lebenrecht* sub SPECULI SVEVICI adpellatione. In cuius cap. I. §. 2. uerba haec sunt: *der XXI. iahr alt ist, der soll das voyt ding suchen, da er gefessen ist.* Sed in aliis locis exemplisque speculator hic uariat. Nunc enim XXI. nunc XVIII. iterumque XV. & XXV. aetatis annos habet in hoc argumento: calamo iudicioque instabili. Vt nunc mores Latii; iterumque patriae aut Longobardiae adprobare uideatur. Nisi dixeris, *speculi Sueuici* auctores & tempora diuersa fuisse: qui ideo in causa horum discriminum.

SVEVICO
iure XXI.
annorum
MAIOR?

§. 26. Dignum est commemoratione, BOIOS in MAIORENNITATIS finibus statuendis diuerso tempore uariauiffe. In *codice iuris BOICI* nouissimi tit. V. art. 5. uerba sunt haec: *Die kinder, ob sie sich gleich wegern, sollen biß sie das XXI. iahr ihres alters vollkommenlich erreichen, und also nicht mehr vor mindeiährig gehalten werden, curatores, das ist, treusträger und versorger haben.* Licet uero hodieque Boioaria hac lege uiuat utaturque, ut Sebast. KHRAISER in *institutionib. Romano-Boicis* lib. I. tit. 23. MANZIVS; RATH; BALTHASAR; ERTEL aliique domestici iureconfulti habent: prodit tamen Caspar

BOICO iure
XXI. anno
aetas MA-
IOR?

famam scabinatum debeant potissimum academiis. Porro municipale ius Saxonicum a metropoli adpellatum *Magdeburgicum*, non *Vitebergicum* aut *Lipsiense*. Tum *Magdeburgicum* hoc ius inde demum audire etiam incepit Saxonicum, ex quo Saxoniae archiprinceps ab antistite *Magdeburgico* inauguratus *Burggrauia*. Demum eius ideo memoria celeberrima sub nomine *Magdeburgico & Halensi*, cum *Vitebergenses* & *Lipsienses Burggrauios* i.e. praetores urbanos nesciamus. Haec cursim & in epitome. Plenius egi de hoc argumento in oratione, habita a me anno MDCCXXIII. cum, iussu regali, *Salzgrauium* & *Scabinos* solenni actu introducerem (in die schöpfenbanck einweisen), primus tum legatus. Quod est instar nouae initiationis, repetendae annuatim.

Olim anno
XVIII. ae-
tatis.

SCHMIDIUS *L. B. de Hasselbach ad tit. V. art. 5. iur. Boici* aliquid, quod est omnino singulare. Certum est ex reformatione 1588. tit. 51. art. 4. quod antiquitus tempus maiorennitatis ad XVIII. aetatis annum fuerit restrictum. Vt proinde hodierna statuta maiorennitatem non abbreviauerint: sed, pro tribus annis auxerint. Et ex hoc adparet, quam inepte aliqui pro singulari notent: quod duces Bauariae, sicut electores imperii XVIII. anno legitimam aetatem, pro adeundo regimine prouinciarum suarum, consequantur. Cum quilibet rusticus & plebeius homo in Boioaria XVIII. aetatis anno pro maiorenni habitus & a curatela liberatus fuerit. Vltimum antea quoque dixerant HORTLEDERIVS lib. IV. de causis B. G. c. 31. n. 19. atque Ioan. RVDINGERVS lib. II. controu. feud. cap. 38. Fuisse uero hoc instituti & Longobardici iuris, ut XVIII. anno aliquis haberetur MAIOR, quod aetas illa, militiae apta omnimodo: illud quidem inferius declarabo sigillatim.

I. AVSTRI-
ACO anno
XX. aut
XXII. ali-
quis MA-
IOR?

§. 25. Vti uero AVSTRIAE principatus quondam Boioariae accessorius: ita requisieris causam, ob quam maiorennitatis Boicae limitem Austriaci vno anno protulerint ultra. Ita enim Francisc. Anton. GVARIANTIVS in codice iuris Austriaci u. G. tit. 16. legem exhibet: *Wann der pupill, so er ein manns person, XXII. und wann es eine weibsperson XX. iahre diß alters erfüllet hat: so endet sich die gerhabschafft.* Haec sane discrimina temporis ac sexus mihi necquicquam ad palatum. Quoniam delirat, qui sibi persuadet, foeminas citius sapere, quam mares, licet forte concipiant maturius. Neque est, quod in nuptiis huius instituti ueniam requiras. Nam quid si foemina coelebs? Et nuptias tam in mare, quam in muliere tutelas finire, dicitur deinceps. *Wann sich ein pupill manns- oder weibsperson, vor obbemeldter zeit VERHEVRATHET oder im geistlichen stand würcklich profess gethan, wird sie auch der gerhabschafft entbunden.* Vt adeo alia
quaestio

quaestio esse non possit, quam de *coelibum* tutela. Latii iuris *aenigmata* tenellis mentibus solent infigi; ut nequeant illis desuefieri penitus. Rectius tamen se habent Iustiniana, quae in MAIORIBVS utrique sexui statuunt aetatem eandem.

§. 28. ARGENTORATENSI, uetustissimae & liberri-
mae ciuitati, uetustissima quoque sunt instituta. Verba
in COD. MSCT. art. V. p. 106. sunt quidem haec: *Wann ein
kind, es sey knab oder tochter XX. iahr alt ist, von dem tag,
so es geboren würd, ob es seine sinne hat: so soll und mag
es wohl sein selbst VOGT seyn über ein gut und mag thun
und lassen, was es will mit seinem gut. Es mag aber niemand
diß andern vogt seyn: er sey dann XXIV. iahr.* Com-
mentaria SCHILTERI uideat, qui uoluerit. Nos exem-
plorum multitudine & uetustate sumus certissimi, hunc
ueteris Germaniae limitem MAIORIBVS semper definitum
fuisse.

ARGEN-
TORATEN-
SI XX. annis
MAIOR.

§. 29. Veteris BELGII iura uti Germaniae nostrae
inprimis concinna esse solent: ita etiam ibidem MINO-
RES adolescentes antequam XX. aetatis annum exiue-
runt. De GELDRIS suis testatur SANDEN *de feud. Geld.
tract. 2. tit. 1. c. 2.* quod ibi mares XX. foeminae XVIII.
euadant MAIORES. Contra prudentiores VLTRAIECTINI,
qui in foeminis longiorem aetatem XX. annorum exi-
gunt: in masculis, quod facilius sapiant, XVIII. annum
ad iura MAIORIS putant sufficere *Paulus VOETIVS ad pr.
inst. de curator.* Cum tamen in illis oris Romani iuris
maximus esse soleat in scholis cultus: omnino inde fit,
ut, depreffis & expunctis patriae institutis, illud pro-
ferat limites suos usque ad inuidiam. Adeoque hodie
in prouinciis plerisque, per Latii iura, nemo maior,
quam XXV. annos natus. Quod etiam agnoscunt *Si-
mon van LEEWEN in censura forensi lib. I. c. 8. & 18. &
Belgii iureconsulti alii.*

I. BELGICO
XX. annis
MAIORES.

AETATIS
VENIA ex-
ul in Ger-
manorum
MAIOREN-
NITATE?

§. 30. Verum *patrii iuris* speciminum satis: quae cum iudicio & industria conduximus neque diuifimus fine censura aut coniecturis. Vbi enim, oblitteratis Germaniae institutis, Latii in hoc argumento auctoritas, non opus est eorundem commemoratione. Illud addendum instar corollarii: Romanos, quod eorundem MAIOR aetas iusto serior, finiuisse etiam CVRATELAM & MINORES annos VENIA AETATIS. Sed huius omnes alii populi ideo ignari sunt: quod illis MAIOR aetas *breuior*, tot quidem annis, quot remittere *minoribus* solet *principis Romani* indulgentia.

CAP. IV.

Historia iuris CLIENTELARIS & LONGOBARDICI in *finienda tutela* in XVIII. annorum aetate.

L. LONGO-
BARDICO
quis MA-
IOR?

Non solius *Latii* instituta colimus *Germani*: sed etiam mores *Longobardorum* sequimur, utrumque ex receptu eodem. Cum igitur quaedam prouinciae & loca sint: ubi XVIII. annorum aetas dat iura MAIORVM, illud quidem *Longobardico* ritu fieri, nunc docebimus & explicabimus. Ne quem utriusque codicis offendant aut turbent discrimina.

MINOR?

§. 2. Illud principio requirere solent *iuris beneficiarii* interpretes; quid in eodem ueniat nomine MINORIS aut MAIORIS? Num Romana periodus XXV. an uero Graeca & Germanica XXI. an demum singularis prorsus XVIII. annorum? Vltimum esse, facili & luculenta opera docebimus.

Annus
XVIII. sed
COMPLE-
tus.

§. 3. Principio loquantur LONGOBARDORVM leges uetustissimae. Nam *lib. II. tit. 29.* habetur constitutio Liutprandi uerbis, quae sequuntur. *Hoc respeximus, ut*

intra

intra X. & VIII. non sit legitimus homo ad res suas alienandas. Sed in XIX. anno homini Longobardo sit legitima aetas. Et quodcunque fecerit aut iudicauerit de rebus suis; stabili ordine debet permanere. Sed tamen, ante hos annos, sit ei libertas, condendi testamentum in animae suae salutem. Haeret hic aqua aliquibus. Quibus euellendum dubium. Putant illi, decimo nono hic definito, annum decimum octauum porro non sufficere. Verum saepius dictum ostensumque supra: egressum ultimi esse primi ingressum. Vt adeo uelit hoc legislator: non satis esse maiori aetati ingressum decimi octauum anni; sed requiri eius egressum. Qui esse debeat perfectus, absolutus, completus. Perstat igitur sententia talo firmissimo: Longobardico & clientelari iure MAIORES adolescentes post XVIII. aetatis annum.

§. 4. Atque hoc idem est, quod clavis uerbis edicit I. SICVLO FRIDERICVS imperator *lib. II. constitut. Sicularum tit. 39. anno XVIII. MAIOR.* *Minores autem tam masculos, quam foeminas (sexus differentia merito hic neglecta) intelligimus eos, qui uel quae nondum aetatis suae DECIMUM OCTAVVM annum EXCESSE- RINT. Quo completo ipsos tam in contractibus, quam in iudiciis & in omnibus perfectae aetatis uolumus reputari.*

§. 5. Et uero requisieris forte a nobis causam; *Quare MAIO- quare CLIENTELARIS MAIORENNITAS sit MATVRIOR aliis IORVM aetas ita ROMANA & GERMANICA? Repono. In clientelari maioren- CONTRA- aptam. Atque hanc in XVIII. anno cum Seruium Tul- GTA in feudis? lium, tum alios reperisse, illud quidem abunde ostensum est cap. I. §. I. superius. Contra in MAIORENNITATE CIVILI considerandae non corporis tantum: sed etiam animi uires, idoneae ad regendum & administrandum negotia cum propria, tum aliena. Quo iudicii acumine in militia non est opus: quoniam milites a nutu imperioque sui ducis alieno pendent, non a sua uoluntate,*

ut fit in causa ciuili. Igitur aequa lance aestimarunt *aetates* auctores legum: dum *militiae* XVIII. *ciuitati* autem XX. XXI. aut plures annos dederunt, ob quos dicerentur MAIORES siue, nostri seculi uerbo, MAIORENNES.

INTER-
PRETATIO
LEGVM
noua haud
intellecta
aliis.
In decreto
2. F. 26. §. 5.

§. 6. Hoc lumine nunc perfundemus leges uerbaque iuris Longobardici: ut sensus earundem aperti ac faciles, qui omnibus interpretibus uisi sunt difficiles & tenebrofi, inuoluti puerilibus commentis. Principio nodosissimum decretum 2. F. 26. §. 5. *si MINORI feudum datum fuerit, fidelitatem facere non cogatur: donec uenerit in MAIOREM aetatem, in qua DOLI capax est. Feudum tamen retinet. Si quis decesserit, filio IMPVBERE relicto; fidelitatem nec ipse, nec alius pro eo facere cogitur.* Tricarum & dubitationum plena omnia; si audiueris *Cuiacium; Zasium; Hotomannum; Bitschium* nostratem. Nam si *minor* hic ille est; qui annos nondum natus XXV. edictum est falsissimum, cum constet aliunde & ex superioribus, post XVIII. annos domino cum seruitia deberi, tum fidelitatem iurata, quam, ut putant, post annum XIV. quoque exigat a uasallo imperator 2. F. 55. §. *praeterea.* Deinde fieri non posse, ut MINOR uel MAIOR aetas hic intelligatur in sensu iuris Romani de aetate infra aut supra annum XXV. quoniam quaestio sit de ea, ubi aliquis *doli capax*, quae in *pubertate* mouenda; neque dubitandum hic in *maiori*. Accedere, quod sequentia uerba: *si quis decesserit, filio IMPVBERE*, ostendant, loqui compilatorem de eo atque sic uerbis *minoris & maioris* eum abuti, cetera. Dolendum est, cum *ius ciuile* collustratum sit Latii antiquitatum notitia: non eandem fortunam *iuri feudali* contigisse. Licet tractauerint illud CUIACIUS & HOTOMANNUS iureconsulti maximi, heroes in rebus Graeciae & Latii. Sed hi, in barbari & medii aevi historia, uix tirones, imo pueri omnino. Atque indetamen *feudorum institutis* debet accedere ratio ac lumen.

Speci-

Specimen dabimus, hinc requisitae, luculentiae ad tenebras dissipandas. Nam *principio* Longobardica iura Latii discrimina inter *pubertatem* & *maiores* aetatem uel ignorant prorsus uel non curant. Deinde *synonyma* ideo illis *pubes*, *maior*; *impubes*, *minor*; *perfectae* & *plenae* aetatis. Tum est illis, qui aetatem XVIII. annorum non impleuit, *impubes*, *minor*, *imperfectae* aetatis. Contra, qui XIX. annum ingressus est, audit eis *pubes*, *maior*, aetatis *plenae* & *perfectae*. Vti CAESAR ipse *lib. VI. bell. Gall. cap. 21. impuberes* dixit XII. annos natos. Quod magis est, usque ad XIX. annum *Longobardi* homines dicunt *infantes*, uti in uernacula *kinder*. Qui significatus in Hispania regnat hodieque in liberis regis, qui audiunt *infantes*, etiam adulti. Hoc si didiceris: iam omnia erunt, hic & alibi, plana. Id uult decreti auctor: clientem ante XVIII. annum neque praestare clientelam; neque eam iurare. Cum utrumque requirat *pubertatem Longobardicam* siue eorundem aetatem maiorem XVIII. plenis annis definitam. Neque *doli* ante capacem credi, in rebus scilicet non *ciuilibus*; sed *militaribus*, facientibus ad feudalem *clientelam*, de qua hic quaestio ac sermo. Igitur *impuerem*, infra XVIII. annos natum neque *fidelitatem* facere, praestare seruitia neque alium *pro eo*. Nam *tutores feudales*, quod rei clientelaris usufructuarii, *fidelitatem* & *seruitia* exhibent proprio nomine, non alieno *minoris*. Ideoque in suam iurant animam, non sui pupilli aut minoris. Quod docuimus alibi in opusculis: de *indultu feudali* & iterum de *tutela fructuaria* in feudis. Idem sensus decreto 2. F. 3. pr. idem decreto 2. F. 55. §. *praeterea*. Sed tamen urges: in eo haberi clara uerba: *infeudatus maior XIV. annis*. Fidenter dico, hos numeros expungendos, additos haud dubie manu aliena. Nam non ita *bardus* fuit doctissimi aevi imperator Fredericus I. ut sibi, uno halitu, contradiceret. Nam in

In decretis
2. F. 3. at-
que 2. F. 55.

constitutione, quam recitat uerbatim RADEVICVS *lib. II. c. 7. ad an. 1158.* & quae hanc sequitur statim, clare rem definit. *Vasallos siue maiores siue minores omnium locorum ab XVIII. ad LXX. annos constringendos formula iurandi; fidelitatis; clientelaris initiationis.* Stultissimum igitur est, illud credere; XIV. annos natis imperatorem uel *inuestituram* offerre uel requirere hanc in *aetatula*, militiae inepta. Utinam ad manus esset codex MSCTVS, qui proderet nobis errorem haud dubie: nisi corruptus infectusque esset mendo, libris feudorum, uulgari.

MAIOR

XVIII. an-
no qui VA-
SALLVS?

§. 7. Hoc igitur cum ita sit: *Longobardorum institutis XVIII. aetatis annum satis esse ad iura MAIORIS*: mirum non est, plures in Germania & alibi gentes haec instituta esse imitatas. Ut in pluribus quondam Germaniae prouinciis receptum usu: *quod XVIII. annos natus, credatur MAIOR.* Praesertim cum symbolum MAIORIS aetatis apud Germanos *ferrum, ensis, gladii iura*, quibus illi quondam insigni tergaui. Conduxere multorum populorum mores institutaque in aetate MAIORI GIESEBERTVS in *periculo II. statutor. art. 19. a num. 232. ad 319. Ernest. COTHMANNVS uol. 1. resp. 42. MYLERVS in etologia cap. 4. aliique.* Quorum tamen curta supellex, si haec cum illis, quae nos congeffimus, uelis conferre. Est uero ubique illa diuersitas: quod XVIII. annorum *maiorennitatem* alii dederint suis *principibus*; alii *uasallis* suis tantum; alii etiam *subditis plebeis*. In primis exemplis poterat asse *ratio militaris*, quae in ultimis deest. De Bois certe audiuius supra *cap. 3. §. 24.* Boiariae cancellarium; qui diplomate, 1588. concepto, docuit nos, eousque XVIII. annorum adolescentes MAIORES habitos eosque tam nobiles, quam plebeios, ut de ipso principe non potuerit dubitari. *Ioh. Theod. SPRENGERVS in iurisprud. publ. p. 427.* uno halitu ac spiritu diuersas nobis prouincias numerare audet, quarum principes post XVIII. aetatis

aetatis annum fiant maiorennes, instar principum electorum. Nomina PRINCIPATVVM, quos hac aetatis mensura aestimat ille, sunt haec:

*Principes
GERMA-
NIAE o-
mnes
quondam.*

1) BRVNSVICENSIS 2) HASSIAE 3) POMERANIAE 4) ANHALDINORVM. 5) PALATINATVS 7) SAXONIAE 8) BRANDENBVRGICI. Addunt alii 9) BAVARIAE 10) AVSTRIAE 11) BVRGVNDIAE 12) C. de HOHENLOHE 13) de MANSFELD, licet male.

Sprengeri fidem subsequuntur LIMNEVS *ad A. B. tit. 7. §. 2. obs. 27.* STRYKIVS *in usu Pandect. lib. IV. tit. 4. §. 3.* ENGELBRECHTVS *ad lib. XXVI. Dig. tit. 10. §. 23.* idque sine iudicio causaque, quam nos indicauimus *ad A. B. tit. 7. §. 4. p. 73.* cura singulari.

§. 8. Illud enim prorsus coniecto argumentis: *Olim quondam principes imperii uirtutem fecisse maiores, non uero numeros annorum inanes.* Nullam illis in fascibus reipublicae accipiendis definitam aetatem. Verum, ex quo *ordines uirtutem* minoris intellexere, ex eo etiam agnouere eum *maio-rem*, iam idoneum reipublicae regendae & administrandae. Verum, ex quo *positiui iuris* apices in Germania etiam oppositi principibus, quin agerent ex aequitate & ratione sola, ut olim: inde urserunt quoque aduersus eos MAIORENNITATEM MILITAREM, ne ante principatum regerent, quam XVIII. aetatis annum exiuisent. Hac causa permotus CAROLVS IV. in A. BVLLA *tit. VII. §. 3.* ut hoc eodem aetatis termino XVIII. annorum constringeret *principes electores* cohiberetque eos; ne, quod *olim factum*, principatuum ante adpeterent gubernacula. Cum igitur princeps elector antea fieret XV. aut XVI. forte aetatis anno, si scilicet *uirtus* eum *praematura* agnosceret; idque apud agnatos, penes quos interim principatus erat regnum & ususfructus, excitaret inuidiam: noluit imperator; ius adeundi

*Olim
PRINCI-
PVM S. R.
I. MAIO-
RENNITAS
incerta
ut uirtus.*

*A. BVLLA
XVIII. an-
nis defini-
ta.*

Sed in
ELECTO-
RATIBVS
solis.

principatum errare porro cum *temporis incerti uirtute* ac ordinum fauore; ut potius stabilis demum esset cuique candidato principali aetas ac terminus XVIII. annorum, quem absolueret eum oportuerat, cum ante nullis archiprincipibus credenda respublica, licet forte eandem bene prudenterque administraturis. De solis ELECTORATIBVS cura & lex fuerat CAROLINA, quorum cauere tantummodo uoluerat dissidia, ne in eligendo Caesare inde turbae. *Alios igitur principatus* reliquit in pristino, in quo ante fuerant, statu, ut princeps adolescens tum ueniret ad regendum; si satis ei *uirtutis* ac *prudentialae*, tum enim, ordinum iudicio, satis illi *annorum*. Verum enimvero demum factum est; ut in aliis etiam principatibus in mores iret, ante hanc XVIII. annorum aetatem, illos non suscipere. Partim ne *electoribus* alii *principes* uiderentur feliciores tempore: partim, quod aetas XVIII. annorum clientelas deceret ideoque etiam principatus quosque, imperio clientelares. Vltimum, sed barbarum ac bardum, fuerat hoc: quod, iura *priuata* docti, principibus etiam in *maiorennitate capeffenda*, illa opponerent darentque: ne ante regerent rempublicam, quam uel ex LATII instituto XXV. uel ex Germaniae aut Saxoniae XXI. annos essent nati eosque *exiuisent*. Quae commenta *puerilia* sunt: licet hodieque teneant contaminentque nostram rempublicam. Fateor, sunt haec *paradoxa*, intellecta iureconsultorum nulli. Verum, cognitis ex hoc *capite* MAIORIS aetatis principiis genuinis, ueritas rei elucet clare & definite, ut dubitationis umbram non relinquat. Quae enim in A. BVLLAE COMMENTARIO ad *tit. VII. §. 3.* olim uidimus: illa nunc clariori luce perspicimus. Idque ideo, quod nunc tractauerimus hoc argumentum non cursim cum aliisque: sed, ex instituto, figillatim, conducto ad id omnium rerum inuidendo adparatu. Aliud est, ostendere uiam; aliud frangere & persequi.

S. 9. *Augustinus* LEYSERVS (*) uir doctus ac solers, *Illustris*
a consiliis curialibus domui Brunswicensi & in Iulia ante- *ICti LEY-*
cessor, uerbis impetit nostra, re ipsa, quod a nobis di- *SERI oppo-*
 dicit, adprobat ac firmat. Nam principio illud esse ue- *sitio & op-*
 rum agnoscit: quod olim *Brunswicenses* duces post XIIIX. *positionis*
 aetatis annum accesserint ad principatum, quod nos ad- *dissolutio.*
 firmauimus de omnibus Germaniae principibus. De- *In BRUN-*
 inde comprobat id ipsum exemplis. Nam *tabulas* lau- *SVICENSI-*
 dat FRIDERICI pii; in quibus iussit ille an. CIO CCCC LXXVII. *BVS duci-*
 ne *Henricus* nepos ante regeret ducatum, quam natus *bus, MAIO-*
 esset XIIIX. annos. *Wann unses sones son, hertog HEN-* *RIBVS an-*
RICH ACHTEYN iahr ALT geworden is, danne und nit eher *no XIIIX.*
willen wy ome dat regiment unser land lude befallen. Porro *An. 1477.*
 ad eandem aetatem XIIIX. annorum in PACTIS respici,
 inter HENRICVM & WILHELMVM fratres an. CIO IO XXXV. *An. 1535.*
 neque ipse dissimulat. In quibus uerba haec: *si posteri*
principes XIIIX. annos natiessent, tum demum, non uero ci-
tius, finiendam tutelam eorundem & fasces reipublicae il-
lis dandos in manus. *Wann unsere unmündige erben ihre*
vollkommene iahr und alter (sed quaenam aetas dici debet
plena & perfecta?) als ACHTZEHEN iahr erlangen, und
nicht ehe sollen der vormünder und rathe gelübde, zusage,
brieff, siegel und burgschafft tod, ab, und gefallen seyn.
 Praeterea ipse quoque iudicium improbat HORTLEDERI *Hortlede-*
 lib. IV. de causis B. G. c. 31. n. 19. litt. b. quasi in hoc diplo- *ri discrim-*
 mate discrimen faciendum inter aetatem, sufficientem *men inane*
 ad ineundum pactum atque tenendum clauum reipublicae.
 Quasi tantummodo *primum* detur in anno XIIIX. non
 ultimum, ubi XXV. aetatis annus omnino expectandus.

(*) Dissert. de feudis Brunswicensibus, commendat maximopere mereturque in ex-
 quam, illo praeside, habuit Sylu. Frid. *emplum proponi, ne, millies dicta repe-*
 WISMANNVS, Helmstadii CIO IO CCXX. Quod *tendo, ut hodie fit, charta & otium perda-*
 thema utrumque auctorem, ob rerum iu- *tur in his problematibus academicis.*
 riumque uariorum adparatum egregium

Sed hinc intelligit uir doctus, quam se huc & illuc tor-
 queant iureconsulti in deferendo iure Latii; si lumine
 careant, quod nos dedimus, in definienda *legitima* prin-
 cipum *uasallorum* aetate. Tum etiam in eo sentit nobis-
 cum iureconsultus; quod in nouissimistemporibus iura
 Latii expunxerint terminum *aetatis maioris* XLIX. anno-
 rum protulerintque eundem, integro *septennio*, ulterius
 ad XXV. annorum periodum. Demum quoque recte ad
 nostramque mentem decidit causam; quod cum ignoran-
 tia *patrii iuris* produxerit annos; ideoque uitio necquic-
 quam uertendum Brunswicensi duci, si ille, neglecto XXV.
 annorum erroneo spatio, *septem* annis ante clauum arri-
 piat sibi que adserat XLIX. anno aetatis gubernacula reipu-
 blicae. Quid uero est demum, quod *iureconsultus* nostrae
 sententiae obmouet? Principio, ait, altioris indaginis
 esse sententiam: *omnes Germaniae principes post annum*
aetatis XLIX. ante iuris Romani receptum, *fuisse maio-*
rennes. Repono, satis rem inuestigatam nunc; si loquantur
iura clientelaria hanc aetatem comprobentque eandem
 principum Germaniae, qua imperii uasallorum, exem-
 pla. Conducenda maiori numero, siquidem otium ef-
 fet, uagari per *principis Germaniae* historiam. Deinde
 esse tamen *Saxones* ab hoc aetatis *maioris* limite alienos;
 quibus XXI. anni definiti. Verum quo instituto *Saxo-*
nes hic utantur, diximus in *cap. III.* praecedenti. Teti-
 gerat uero haec lex non *principes*; uerum *subditos* Sa-
 xoniae tantum. De *primis* autem nobis fuerat sermo,
 non de *ultimis*. Imo ineptos esse iureconsultos Saxoni-
 cos; quod hodie misceant utrumque & circulos tur-
 bent; illud quidem dicendum docendumque *capite* se-
 quenti deinceps. In *tertio* iureconsultus offuciis utitur
 manifesti sophismatis. Adfirmare; indignum esse prin-
 cipibus imperii, eos adligari ad *iura Latii priuata* cum
 plebe

REPOSITIO
 ad dubi-
 um pri-
 mum.

ad alte-
 rum.

ad terti-
 um.

plebe ac subditis: hoc idem esse, quam credere; indignum illis fore, eodem *coelo tegi*; regi *numine*; seruatore; sacris iisdem; gaudere cum plebe ac subditis suis coelitem *sede eadem*, cetera. Pigeat uirum doctum, probum & sincerum: *miscere diuina humanis; dei & naturae decreta cum inanis cerebri partu*. In ultima certe classe *leges Romanae*, in *pubertatis & finiendae tutelae* argumento, *stupidae & insipidae*. Vt supra probauimus. Pudeat igitur principes earundem hic omnino: ne uel ex ore *pubis animi* robur aestiment; uel *sapere* incipiant iusto *serius*, demum XXV. aetatis anno. Est hoc grande peccatum inter parum & nimium: quod ratio exprobrat exhibilatque gentium communis quidam concentus, id est, ipsa NATVRAE VOX.

§. 10. Licet autem constet ex illis, quae haecenus dicta; quare *plena aetas uasallorum* cuiuscunque sortis, siue *militaris* siue *curialis*, fuerit XLIX. annus: est tamen non minus dicendum & indagandum, quare *Germaniae emporia* quaedam hunc eundem terminum fuerint secutae; ut anno XLIX. pariter incolae *suae tutelae* relinquerentur initiarenturque tum ciues, in *inscriptione in leucoma* siue *lexiarchicum*. Forte aliquid hic est datum *commerciis: mercaturae: opificiis*, militiae togatae, ut haec eo citius exercere liceret adolescentibus, positis tyrociniis. In statutis HAMBVRGENSIBVS, cum uetustioribus, tum recentissimis, illud habetur definite: *ut plenae aetatis suaeque tutelae adolescentes sint XLIX. annos nati*. Exemplum *uetusti CODICIS*, cum *glossa*, in uetustiori Saxonica lingua descriptum atque INEDITVM adhuc possident musae meae. Ita autem in *tit. van vormunderen* §. 3. legitur: *Noch FRVWE, noch MANNES hœueth benedden XLIX. iharen schel sake vorderen vor gericht; noch antwerden; noch guet uplaten; effte geuen, sunder vormund*. Vnde satis intelligitur ex aduerso: *annos XLIX.*

MAIORENTAS *militaris*
XLIX. *annorum*
probata
m. EMPO-
RIIS Ger-
maniae.

a) HAM-
BURGO.

natum posse agere in iudicio ac respondere; imo alienare & acquirere sine tutoris uel curatoris auctoritate. Idem habetur in dem HAMBVRG. landrecht artic. 43. his uerbis: Tho ACHTEIN iharen syn kinder MVNDIG; ehr goth tho verwarende und dat wedder tho eschende. Doch soll sollhes von MANNLICHEN eruen verstanden werden. Nam mulieres sub tutela uel cura suorum maritorum aliorumque agunt perpetuo. Aliter paulo, ob Latii peregrini iura admixta, in den HAMBVRGL. STATTRECHT part. III. tit. 6. art. 21. Alle vormünder, so unmmündiger kinder gesetzt oder geordnet; die bleiben in verwaltung solcher vormundschaft biß die pflegkinder ihr mündig alter: das ist die KNABEN XIV. iahre und die MAEDLEIN XII. iahre völiglich erlanget haben. Und, nach ausgang dieser zeit, sollen die vormünder deroselben ihrer pflegkinder curatores oder vorsorger seyn, biß die KNABEN XVIII. iahre ihres alters erfüllet haben. Als dann dieselbe der curatoren und vormundschaft alterdings erlediget. Ihre person und güter in und außserhalb gerichtes selbst regieren und vertreten mögen. Aber die frauen können keine sache fordern für gerecht noch gut auflösen oder geben ohne vormund. Dabero derselben curation und vormundschaft eher nicht, dann dieselbe in die ehe bestattet, geendiget wird. Alsdann, wie obstehet, der mann ihr rechter vormund ist. Und mag der biß dahin gewesener vormund und curator, nach gethaner schlußrechnung, die vormundschaft und curation gantzlich abtreten. Patrium est: quod eadem aetas definita tam maribus, quam foeminis. Nisi quod ultimae agant sub perpetua tutela. Sed peregrina Latii instituta sunt: quod in pubertatis termino masculi differant a foemellis: quod his detur XII. aetatis annus ad nubendum, ex moribus Latii, ad libidinem proiecti, a quibus Germanorum clima; uirtus; natura omni tempore abhorruit: quod statuatur discrimen inter tutelam & curam, nulli gentium agnitum, praeter Romanos: quod mulieres sub perpetua curatela & quae alia generis eiusdem. Docetur hoc, specimine: quanta utriusque

iuris

iuris perturbatio & quam pessime tum iurisprudencia cohaereat.

§. II. Concinnantur his BREMENSIATA *part. II. tit. 12.* BREMEN-
 uerbis, quae sequuntur: *De VORMVNDER, de korne met de ge-* SIA *statuta*
bohrnen, schællen vormunde bliven, den IVNGEROWEN wenthe se MSCTA *fi-*
tho VOEFTEIN iahren kamen und den KNECHTEN tho ACHTEIN iah- nientia
ren. Addit GLOSSATOR, quem possidemus in MSCTO: *Die Kay-* XIX. *anno*
serl. beschriebene rechte behalten die vormünder biß XXV. die tutelam.
Sachsen biß XXI. nullo inter tutores & curatores discrimine.
Nach BREMISCHEN recht aber bleiben die vormünder den IVNG-
FRAVEN biß zu dem XV. den IVNGGESELLEN biß zu dem XLIX. iahr.
Hie fælt sehr bedencklich, warum die erstere ehender befreyet wer-
den, als die letztere? Idem in iure Latii XII. & XIV. annorum
discrimen. Da doch ia es dem mænnlichen, wie dem weiblichen
geschlecht am verstand mangelt? Ia das mænnliche dem weibli-
chen an verstand vorgehet. Antwort. Die weibspersonen wer-
den in ihrem geschlecht und weiblichen verrichtungen eher ver-
stændig; als die mannspersonen. Sed nunc tale statutum, annos
contrahens, instar ueniae aetatis, ualet? Respondetur ualet.
Nam & populus & magistratus dant ueniam aetatis: Non me-
lior est hic GLOSSATOR BREMENSIS, SAXONE: nam uterque re-
rum patriae prorsus ignarus est, stupidus ubique & bar-
dus. Habuerat enim ciuitas & ditio Bremensis, uti in
Germania alibi, nullum inter tutelam & curam discrim-
men. Neque nuptiae festinatae ante XVIII. aetatis an-
num. Vbi autem maiorennitas non ita lenta, uti in La-
tio, sed breuior septem annis; ibi locus nullus ueniae
aetatis aut principali indulgentiae. Cum etiam in foemi-
narum maiori aetate non agatur de mundo, ornatu aut
otio muliebri siue de colu & fuso, uerum de robore ani-
mi prudentis, se suaque regere: stultissimum est, pue-
ras ante, quam pueros liberare tutela uel cura. Nisi foe-
minam submiseris, uti Hamburgenses faciunt, perpetuae
tutela. Atque tum de aetate nubili quaestio: quam no-
stri mores foeminis citius indulgent ac maribus. Quod
 non

non ferendum aegre. Licet utrobique in ueteri Germania, quod supra ostensum, passus iidem.

NORIBER-
GENSIBVS
maior
XVIII. an-
norum qe-
tas.

§. 12. Moribus patriae antiquis stat porro hodieque respublica NORIBERGENSIS, ubi pariter aetas XII. X. uel XX. annorum habetur pro MAIORI. *Ioh. Hieron. WURF-BAIN in diff. iuris ciuilibis & Norici class. 1. membr. 1. tb. 29. p. 39. Nostris moribus hodie receptum (imo usitatum olim); ut non XIV. sed XVIII. uel XX. aetatis anno tutela finiatur iidem curatores sint qui & tutores.* Clare ac definite REFORMATIO NORICA tit. XXXIX. lege XI. *So unmündigen kindern vormünder gesetzt, die bleiben, biß die pflegkinder, nehmlich die knaben XIV. iahr und die maidlein XII. iahr vöellig erlangt haben. Nach ausgang derselben zeit, sollen sie curatores und vorsorger seyn. Biß die pflegkinder XVIII. iahr ihres alters erfüllt haben.* Cum uero XVIII. annus etiam repetatur in lege 1. tit. 39. non uideo, quare in numeris uariet Wurfbeinius. Licet enim in quibusdam forte causis ille annus requiratur: est tamen ideo a lege non discedendum. Ceterum quilibet facile intelligit hinc, ultima patria esse, prima legislatorem, dicis gratia, desumpsisse ex Latii officiiis.

MAIOREN-
NITATIS
termini
VAGI

§. 13. Iure LVBECENSI, miror, ius ciuile esse receptum in XXV. annorum definita aetate *maioribus lib. I. tit VII. artic. 6.* atque sic a moribus patriae fuisse discessum. Vellem indicauisset MEVIVS, quo tempore hoc factum. Nam in hac ciuitate olim uel XVIII. uel XXI. annis adolescentes *maiores* factos, nullus dubito. Sed ille hic & alibi mutus est, ubi patriae pristina instituta indaganda & deducenda e prima origine ac uetustate.

1) uirtus,
2) patri-
monium.
3) oecono-
mia.

§. 14. Illud enim omnino est in oculis animisque hic circumferendum & attente considerandum: quod *maiores* apud Germanos nunc *uirtus* fecerit; iterumque *annorum numeri*. Hinc in SUEVIAE atque FRANCONIAE legibus hodieque ita cautum legitur; *ut praetoris officium sit hoc;*

hoc; aestimare mores pupilli ac minoris, utrum dici mereatur MAIOR suaeque tutelae relinqui. Concinnunt hic statuta prouincialia plura; quorum aliqua recitabo. In *IureFRANCONIAE.* TRIBVNALI FRANCONIAE, dem Fraenck. landgericht zu Würzburg part. III. tit. 3. uerba legis sunt haec: Dann auch disponiret, daß die vormundschaft, so langes die nothdurfft der minderjährigen erfordert, wahren, und die zeit, wann dieselbe der pflegschaft zu erlassen, bey uns iederzeit geordneten LANDRICHTERS oder BEAMMTENS GVTACHTEN stehen solle. Welche dann die personen und ursachen in acht zu nehmen und ob der minderjährige der pfleg zu erlassen oder dieselbe ferner zu confirmiren, deroselben beschaffenheit nach, sich zu resoluiren wissen. Dabey es dann auch nachmahlen gelassen wird. Ob auch wohl die VERHEVRATHUNG eine ursache zu endigender treusträgerschaft zu halten: Wenn sie aber nicht gnung verständig, solle dieses allein nicht genug seyn. Idem etiam iure WVRTENBERGICO cauetur in der landsordnung tit. 44. uerbis amplioribus: *WVRTENBERGICO Sueviae.* Wenn aber die pfleg- und vormundschaft der iungen ihr endschaft haben solle: das mögen unsere amtleute und gerichte ieder stadt und flecken, nach gelegenheit und verstand der iungen, ihrem gutansehen nach, zum besten erkennen. Da sie XXV. iahre erreicht oder sonst zu gebührlicher VERHEVRATHUNG und eigener HAVSHALTUNG kommen oder in andere wege zur verwaltung TAGGLICH befunden worden. Quatuor igitur ex causis aliquis potest adpellari maior. Primo ab annorum numero; deinde ob contractum *PALATINO* matrimonium; post propriam oeconomiam; demum mores probatos prudentia & uirtute. In PALATINA BIPONTINA domo pariter mentio fit termini Romani XXV. annorum: subiunguntur tamen causae aliae quoque, matrimonium aut oeconomia peculiaris. ZWEYBRÜCK. landsordn. tit. 72. Taedet, laudare ac conducere constitutiones plures. Cum ex illis, quae hactenus enarrauimus, facile sit

ad iudicium ferendum in centum aliis. Velenim GERMANICA vel LONGOBARDICA iura in usu; uel, utroque depresso, ROMANVM regnat; uel ex utroque facta coniunctio & COMMIXTIO, imo perturbatio immanis. Ex his IVRIVM DIFFERENTIIS euoluenda, explicanda, reducendaque omnia in ordinem ac uiam.

CAP. V.

Historia IVRIS PVBLICI in MAIORI aetate finiendaque *tutela* ac *cura* cum PRINCIPVM S. R. I. tum ipsius IMPERATORIS augustissimi.

PRINCIPES
S. R. I. maiores
VIR-
TVS reddit
non anno-
rum nu-
meri.

S Tomachum mihi iureconsulti mouere solent: si in principum definienda aetate, regendo principatui apta, audent mensuram requirere ex iure *positiuo* priuato, eoque uel *patrio* uel *peregrino* Latii. Ita enim fit, ut, errore intolerabili, cogant principes; perseverare sub *tutela* ad annum XXI. aut XXV. & eousque subditis imperioque carere iusto quidem diutius. In his enim tenebris uersantur omnes publici iuris interpretes: *si prouincia iure ROMANO uiuat, ante XXV. si SAXONICO, ante XXI. aetatis annum principi uiam non aperiendam ad tractandum gubernacula reipublicae.* SOLLIS ELECTORIBVS hoc indultum esse a Carolo IV. in A. BVLLÆ tit. VII. §. 3. ut clauum teneant in archiprincipatibus annos XVIII. nati. His glaucomatibus obducti oculi omnium, magna cum iniuria ac damno principum imperii: ut opus non sit, nominatim eos uocando, atrambilem mouere, irritare crabrones & excitare inuidiam aduersus iustitiam & ueritatem. Etenim cum huic errori locus factus etiam in tribunalibus; conuelamus illum cum rationibus, huic argumento idoneis &, si fieri potest, ad pristinos mores, errantem in his numeris Germaniam reducemus.

§. 2. Illud uerum est; olim PRINCIPIBUS S. R. I. HISTORIA testis; sed raro, quod ueterum NATALES ignoti. nullum aetatis limitem sigillatim definitum, quem illi ante consequerentur, quam susciperent fasces sui principatus. Nam usi fuerant, in hac sparta adeunda, decretae naturae: ut tum regnare inciperent, cum in illis adpareret prudentia & uirtus. Haec autem, cum in pueris principibus nunc citius se ostenderet, iterumque serius: ideo eorundem alii in breui aetate ad regendum admissi; alii nonnisi in longiori. Ut exempla non desint; quod alii XV. alii XVI. iterumque alii XVIII. aetatis anno regimen demum susceperint. Sed auget tamen rei huius caliginem illud, quod Germaniae principum natales olim historicis proditi perraro: ut adeo de aetate candidatorum principalium nequeat iudicari. Mihi nunc otium non est, uagari ideo per Germaniam principem in eaque aetatis annum indagare, quo successerint omnes ad auitos principatus. Delibabo tamen exempla aliqua in hoc grandi personarum principalium theatro. Segetem maiorem illis polliceor, qui infixerint diutius in hac indagatione animos. Certissimos interim esse uolo: Germaniae principes nulli aetati adstrictos quondam fuisse; sed tum ad imperii gubernacula suscipienda admissos esse, cum, ordinum prouincialium iudicio, adolescentibus satis prudentiae & uirtutis esset, ad regendam rempublicam. Atque hoc in alio citius; in alio serius; nulli autem post XVIII. aetatis annum euenisse.

§. 3. Ex historia AVSTRIACA in exemplum proponemus SIGISMUNDVM Austriae ducem, natum anno MDCCCXXVII. qui patre anno MDCCCXXXIX. mortuo, Austriae heres factus XII. annorum puer. Hinc uaria, super TUTORE dando, inter ordines diffidia & motus intestini; demum hac lege & pace compositi: ut AVSTRIAE duces XVI. anno MAIORES. An. Chr. 1443. exemplo SIGISMUNDI. Fridericus agnatus pueri ducis tutor esset, sed non diutius quadriennio, ut adeo pupillus post annum XVI. aetatis principale

An. 1452.
LADISLAI
in aetatis
XIII. anno.

capale regimen ipse adiret finireturque sic tutela. Plenius recensetur historia in margine, uerbis *Ioan. Iacobi FVGGERI* (†), scriptoris illustris ac domestici. Hinc plura possunt intelligi, conici, probari. *Principio* in hac controuersia nemo prouocauit ad *LEGEM* imperii *TUTELAREM*, quo aetatis anno illa finienda & clauus reipublicae dandus principali pupillo. *Imo*, cum agnatus hic non difficilis fuerit ad consentiendum ac subscribendum pactis de finienda tutela post annum XVI. aetatis pupilli; est omnino opinabile, legem positiuam nullam tum superfuisse, ad quam lis posset exigi. *Praeterea* negotium tutelare *ordinum* Austriae tum esse uidebatur; non *Caesaris*; claro argumento, penes illos fuisse principem appellare, ob maturitatem iudicii, *MAIOREM*. Eodem fere tempore *LADISLAUS* annos XII. natus ad *Hungariae* & *Bohemiae* regna & Austriae ducatum uocatus est *an. CCCCCLII*. Equidem non nescio turbas, studia, contentiones, diffidia ac bella de huius principis aetate *MAIORI*, idonea ad rempublicam gubernandam; neque illud dissimulo, plus hic regnis *Hungariae* & *Bohemiae* datum, quam *Austriacis* ditionibus, quae ideo pupillo debuerant parere, ne princeps, *regno* habilis, minus sufficere uideretur *ducatui* administrando: uerum enim uero, uti non reperi, eo tempore uel *imperatorem* *FREDERICVM* V. uel alium ullum ad *legem* & *annum tutelarem* prouocauisse, qui in adrogando sibi principatu esset

(†) Verba *I. Iac. FVGGERI* lib. IV. *Austr.* spec. c. 13. p. 504. sunt quidem haec: Die STAENDE in Tirol hatten, nach dem tod hertzog FRIDERICHs 1439. einen LANDTAG nach Insbruck angesetzt und daselbst beschlossen dem iungen hertzog SIGISMUNDEN (nato 1427) einen VORMUND zu verordnen und das land, bis er seine völlige iahre erreichten würde, durch eingeborne des ADELS

zu regieren. Hertzog FRIDERICH war, als AELTESTER fürst, zum GERHABEN erkobren, und ihm gehuldiget. Er mußte aber den STAENDEN eine verschreibung geben, daß diese vormundschafft nur IV. iahre (ut aetas pupilli esset XVI. annorum) währen sollte. Datum Halle im innthal 1439. Paria habent scriptores Austriaci alii, quos in Germania principe recensuimus plene ac integre.

ex.

expectandus; ita licet certo esse, tum *principes ac duces* VIRTUTEM MAIORES fecisse, non annorum numeros. Testes, compendii ergo, *in infima cera* audiemus, ore & calamo, illis proprio (††).

§. 4. In SVEVIAE ducatu historia iuris tutelararis est tragica admodum. Nam mortuo an. CIO CCLXXXIX. RVDOLFO, Sueviae duce, superstitis filii IOHANNIS, eodem anno editi in lucem, tutor fuit patruus ALBERTVS I. imperator. Is cum iusto diutius, id est, ultra XVIII. aetatis annum tutelam continuare uellet: furore correptus pupillus, ut patruum, tutorem, imperatorem suum occideret ferro anno CIOCCCVIII. Historiam enarrabunt historici in infima cera (†*). Vnde iterum plura nobis discenda & intelligenda. *Principio* ad nullam *legem tutelarem* aut definitam aetatem prouocauisse IOHANNEM principem adolescentem, quare sibi posset nunc adrogare Sueviae regimen aduersus tutorem: sed uniuersim tantummodo rogauisse tutelae finem ideo,

(††) Narratio annalium est haec: Anno 1452. die 10. sept. LADISLAUS, puer duodecennis, ordinum iudicio, ob egregiam indolem adpellatur MAIOR suscipitque regimen AVSTRIACARVM prouinciarum. Austriacorum exemplum sequuntur HVNGARIAE & BOHEMIAE regna admonentque puerum ad clauum utriusque reipublicae. Plura FVGGERVS lib. V.c. 8. §. 9. 10. 11. atque c. 10. pluresque alii in Austriacis.

(†*) Habent quidem de huius caedis causa iudicia diuersa scriptores. Putant aliqui; ALBERTVM tutorem recusauisse SVEVIAM pupillo IOANNI ideo, quod ipse eam adpeteret cogitaretque ideo de insidiis adolescenti struendis. Sed quis credat, ALBERTVM agere uoluisse parricidam nepotis ex fratre, pupilli, familiaris? MAIORENITAS casum attulerat, tum quidem principibus non definita; sed tamen ultra XVIII.

aetatis annum non differenda. Loquatur domesticus Austriae scriptor Gerardus de ROO, qui lib. II. p. 77. tragoediam his uerbis describit: IOANNES TUTELAE iam annos egressus sibi uidebatur. Itaque & ipse aliquoties & per alios paternae hereditatis ditiones sibi tradi flagitabat. Patruus neque negatum iri, simul ac ad aetatem eamque VITAE frugem peruenisset, ut suis praeesse cum dignitate posset. Nunc uero in ea aetate (XIIIX. annum fuerat egressus) idesse ingenium, eos mores, qui RECTORES adhuc indigerent. Hanc repulsam male admodum concoquebat, imperandi adpetitu aeger adolescens: trucidat eum ad seclis TUTOREM morosum. Concinnunt scriptores alii plures uetustioris & recentioris aevi ad annum CIOCCCVIII. Albertus ARGENTORATENSIS; VECERIVS; TRITHEMIVS; GVILLIMANNVS; FVGGERVS; AVENTINVS alii innumeri.

quod *auitae prouinciae* regendae sufficere iam uideretur cum sibi, tum subditis. *Deinde* tutor imperator rogatori non reposuit aliud; quam hoc, satis mature, si bene satis accederet ad principatum. Igitur e re fore, corporis ac animi robur ac uires ante experiri expeditione militari: ut, armorum usu ante inclaresceret, quam susciperet subditorum regimen. Confici lis acerima facile potuisset *lege tutelari*, id est, anni certo numero definito, si quidem ille tum stabilis ac iure statutus fuisset.

ANHALDINA
NAE do-
mus augu-
stae aetas
MAIOR.

§. 5. De ANHALDINA, uniuerſae Germaniae uetustissima augustissimaque domo, est concorſtestium ac iureconsultorum fides: *principes huius familiae* XVIII. aetatis anno fieri MAIORES. Id est, habiles ad suscipiendum principatum. Concinunt ea in re SPRENGERVS *de iurisp. publ. p. 427.* LIMNAEVS *ad AB. tit. §. 2.* STRYKIVS *in usu pandect. lib. IV. tit. 4. §. 3.* ENGELBRECHT *ad lib. XXVI. Pandect. tit. 10. §. 23.* & forte plures alii. Quamuis autem dubium omnino sit, quae causa mouerit iureconsultos, ad ita sentiendum: nos tamen sumus certissimi, ueterrima ANHALDINORVM principum exempla praeluxisse in hoc argumento eorumque occupauisse oculos, ut *pruilegio* tribuerint; quod tamen pertinet ad *publici* in Germania *iuris* uetustissimas reliquias. Quod magis est, in eo laudandi curiae ANHALDINAE administri, quod in *principum tutela* finienda, intellexerint inter *dominum* ac *subditos*; *principem* ac *ciues* discrimina noluerintque ultimorum MAIORENNITATEM cum primis permiscere ac perturbare. Rerum in eo gnari, quod *ciues* ob *annorum* numeros; *principes* ob *uirtutem* solam suae tutelae relinquendi atque admittendi ad principatus auiti regimen. Mallem, *Anbaldinos* historicos curatiores fuisse in hoc argumento. Verum quis requisierit definitionem iurium a *theologis* aut *medicis*, qui hanc
spar-

spartam in *Anbaldinis* occupauerunt. Nostro instituto satis erit, quorundam tantummodo exemplorum commemoratio: plurium enim cumulos conducent facile alii, nostro lumine perfusi. Vti uero ANHALDINA domus MARCHIAE quondam & SAXONIAE domina: sic plures nobis scenae patent, unde requirenda tutelaria instituta. Anno 1221. obierat ALBERTVS, dux BRANDEBVRGI. *An. 1221.* *IOHANNES, OTTO* *Branden-* *burgici.* *CVS, urfi* nepos: duobus filiis relictis IOHANNE & OTTONE, impuberibus aut, quemadmodum formula eius aevi se habet, *infra annos (minderiährig)* existentibus. Requirebatur, quis eorundem TUTOR? Imperator FRIDERICVS II. *tutelam* eorundem ideo demandauit Alberto MAGDEBVRGICO antistiti, quod huic spem dedisset successionis, his pupillis extinctis. Patrio iure dicimus *expectatiuam, anwartung; aperturam, angeuelle.* Aegre hoc tulerat cum MATER pupillorum, ob *maternae* tutelae in Germanico iure fauorem: tum agnatus, *patrueilis*, HENRICVS, *Anbaldinae* domus conditor, ob *legitimae* tutelae iura manifesta. Redimit *litem* hanc MATER ab archiepiscopo 1900. marcis auri an. 1221. solutis. AGNATVS *Henricus Anbaldinus* se pariter dixit scripsitque TUTOREM MARCHIAE BRANDEBVRGICAE horumque pupillorum. Sed quo tempore finita tutela? illud omnino requires. Annum sigillatim nemo definiet, cum constet de neutrius aetate. Verum anno 1229. utrique bellum intulerunt *Magdeburgico* archiepiscopo, suscepto haud dubie iam *Marchiae* clauo. Verum nihilominus utrumque PVERI uerbo compellat archiepiscopus *Magdeburgicus*. Cuius sententiam prodit autor chronici MAGDEBVRGICI apud MEIBOMIVM tom. II. p. 330. qui ita scribit: *adhortantibus archiepiscopum ministerialibus, ut ciuitatem (Brandenburg) caperet & possideret, respondit paterna uoce: uasalli nostri sunt & adhuc PVERI sunt & eorum destructionem nolumus. Quia adhuc ecclesiae nostrae seruire &, si* *quid*

quid fecerunt, poterunt emendare. Habes itaque in Anhaldina domo MAIORES siue *maiores* principes, in *pueritia*, a qua longe abest iuventus Latii. Debemus historiam & monumenta, huc facientia, doctissimo BECKMANNO *part. IV. cap. 4. §. 3.* sed quam peruersum illius de his iuribus sit iudicium, ex infima cera constabit (a). Lapsus enim *theologi* in patrio iure notare, ratio exigit: sed exprobrare, prohibet aequum & bonum. Succedat exemplum aevi recentioris in principe ANHALDINO WOLFGANGO, qui anno 1492. editus in lucem, post

WOLF-
GANGI pii
an. 1508.

(a) Multa sunt, quae merentur in *Bekmanniana* narratione lumen, notam, censuram. I. Fallit ille, quod perhibet, Magdeburgicum antistitem marchionum, pupillorum, non *tutorem* fuisse; sed *protectorem*. Quoniam *tutela* iura illi obuerunt ceu *expectatiuario*; dum antistes factus fuerat *marchio speratus*. II. Fallit, dum docet, *tutorem* dare, non Caesaris fuisse; sed *ordinum comitialium*. Nam imperator, consensu ordinum, archiepiscopo dedit *expectatiuam*, *das angefallte oder die anwartung*; unde proueniebat, nexu firmissimo, ius *tutelare* in regione *sperata*, *darauf er expectiuiet war*. Hinc patet, uerum esse, quod nos in *Germania* principe adfirmuimus: olim prouincias Germaniae non *imperator* apertas; sed *imperio*; neque huius fuisse, uel eadem uel *expectatiuam* eorundem largiri, nisi cum ordinum consensu. III. Fallit, perhibendo, imperatorem iniuriam fecisse pupillis, ob inimicitiam cum eorundem parente. Nam iure suo imperiiue usus est, indulgendo *expectatiuam* in principatum, casui proximum, *der auf dem falle und vier augen stunde*. IV. Fallit, dum in eligendo Caesare & commendando seu praesentando nescit distinguere. Cum *primum* populi fuerit; alterum nonnisi S. R.

I. archiprincipum. V. Neque illius attendenda diuinatio, pupillos, mortuo patre, XV. annos natos fuisse, quoniam pater anno 1205. contraxerit matrimonium. Quis enim utrum ei prodidit adeo foecundum matris quod primo statim anno pepererit gemellos? Sane cum aevi illius scriptores omnes adfirmant; *utrumque pupillum puerum aut admodum iuuenem accessisse ad Marchiae gubernaculum*: admodum credibile est, illos tum adolescentiae annos non egressos fuisse aut attigisse patrii iuris limites, aetati *maiorum*, subditorum, XXI. annis definitos. Est enim in toto libro *Bekmannus* totus in eo; non ante principi Anhaldino indulgendum regimen, quam anno aetatis XXI. id est, eo, qui subditos decet. Quod tamen existimo, coniunctum esse cum maxima principum iniuria. VI. Est illa inferioris aevi uox & significatus, quo *fratris* aut *patrui* filii ac posterii audiunt *nepotes*, *neffen*, quasi familiae gentilitiae *nouelli*. Quo sensu hodieque notamus *nepotismum Romanum* pontificis summi. Causa est haec: quoniam in Germaniae oris eadem gente oriundi, egerant quasi in una domo familiaeque, ut iuniores in lineis omnes audirent ideo *nepotes*.

decimum sextum aetatis annum suscepit principatus gubernacula, inde a morte patris, anno 1508. Ipse BECKMANNVS testis *part. V. lib. II. c. 12. §. 3.* Anno 1508. *hatt er nach ableiben des herrn vaters sich der regierung seines fürstl. erbtheils angenommen. Auch darauf 1509. der statt Sandersleben priuilegia confirmiret und 1510. die statt Zerbst sich huldigen lassen.* In historia tutelari SIGISMUNDI principis quinque filiorum, *Wolodomari; Iohannis III. Sigismundi II. Alberti VI. & Georgii I.* non eripit scrupulos, WOLODOMARI & fratrum an, 1405. sed mouet BEKMANNVS *part. V. lib. 2. c. 8. §. 3.* Dicit quidem; mortuo parente anno 1405. maiorem natu WOLODOMARVM aetatem habuisse XVI. annorum, cuius agnatus ALBERTVS III. sibi arrogauerit *Seruestam* sub tegumento *tutela*e legitimae; sed postea iure SENIORATVS, in Anhaltinis principibus solennissimi. Porro documentum profert *anni 1413.* ubi formula pupillaris reperiatur adhuc; *Wir V. fürsten in Anhalt geloben unserm lieben vettirn, fürsten Albrecht, welcher unsir, die noch CZV IHREN FVLKOMMEN TAGEN NICHT KOMMEN sint, das die, so schire sie CZV IHREN TAGEN kommen werden, die vortrunge und verlassunge in gericht stetigen und thun sollen. So daß dieser brief damit unvernichtiget und by seiner macht und cräfte blibe. Gegeben 1413.* Biennio post in pacto, cum Magdeburgico antistite inito, *uerba pupillaria* porro non reperiuntur. Verum quod Beckmannus indicare nesciat diem natalem horum principum, non licet aliquid in tutelaribus limitibus definire. Certissimi tamen sumus: ante iuris Romani receptum & cultum in Germania, studio & superstitione administratorum, Anhaltinos eodem cum aliis S. R. I. principibus iure uixisse: *quod illos VIRTUS agnouerit MAIORES;* non annorum numeri, subditis ac ciuibus anno aetatis XXI. statuti. Rexisse igitur eosdem principatum nunc XVI. iterumque XVII. aut XVIII. annos natos. Ultra hunc enim aetatis terminum olim

nefas fuerat, principi ANHALDINO, nisi causa admodum singularis, reipublicae clauum negare. Verum postea, ex causa indicata *cap. IV. §. 9.* eorundem administros legem sibi dixisse *Saxonicam* aut *Magdeburgicam* ciuilem. Quorsum exempla pertinent principum eorum, qui in duobus seculis nouissimis ad annum usque XXI. aetatis egerunt sub tutela & cura maiorum. Cum uero commixtio iurium publici & ciuilis hunc partum excluderet: dubium omnino, utrum a posteris haberi & agnoscere deinceps debeat pro legitimo?

BOIOARIAE
duces &
ARCHIPALATINI
XIIII. anno
MAIORES.

§. 6. Ducum BOIOARIAE & ex eadem causa ARCHIPALATINORVM mentio est facta superius *cap. III. §. 26.* Scilicet etiam *subditis* ibi uasallis licuit esse anno XVIII. aetatis omnino maioribus: ut de PRINCIPIBVS ipsis noluerit SCHMIDIVS, cancellarius & interpretis iuris Boici purpuratus, dubitare. Verum licet iureconsultus in eo recte iudicet; quod clauus reipublicae anno aetatis XVIII. non potuerit Boioariae ducibus negari: hoc tamen nondum est proditum; utrum principes Boioariae oportuerit hanc aetatem expectare semper; si VIRTVS eos citius agnouisset MAIORES. Quod omnino iuerim inficias: cum quod LEX OCTODECENNALIS uasallis ac subditis Boioariae sit dicta, non principibus ipsis; tum quod exempla in Boioariae principum & archipalatinorum historia supersint, ubi in MAIORI aetate VIRTVS in oculis habita, non calculi annorum; imo hodieque, cum MAIOR aetas in subditis ad annum usque XXI. aetatis prolata, illud PRINCIPES non obliget, etiam si illi non essent in classe *archiprincipum electorum*.

PALATINOS XIIII.
& XX. annis
MAIORES.

§. 7. Sed quid de *domo Archipalatina* sigillatim dicendum in argumento tutelari? Extat constitutio RUPERTI senioris archipalatini electoris Heidelbergae anno MDCCCXCV. concepta: in qua discrimen habetur in hac augusta domo inter ELECTORES atque *palatinos simplices*.

In

In illis AB. legem obseruandam OCTODECENNALEM; in ultimis uero XX. annum expectandum principi in suscipiendo regimine. Verba sunt haec; *Setzen wir, der unser herrschafft, die Pfalz, auch Bairen nit regieren solle von eigener gewalt, als lang er unter sinnen XX. iahren ist. Uszgenommen doch, so man einen Römischen KÖNIG WÄHLEN sollte, so mag er alsdann wählen, wiewohl er unter XX. iahre. Als ihme das, von unsers churfürstenthums wegen, zugehöret.* Diploma integrum exhibemus in infima margine (b). Verum enimvero haec ipsa nostram senten-

(b) SENATVSCONSULTVM ARCHIPALATIVM Heidelbergae cio ccc xcv. editum est quidem hoc; *Wir RUPRECHT der eltter von Göttes gnaden PFALTZGRAFF by RINE, des heyligen Römischen richs obrister TRUCHSASSE und herzog zu BAIRN: Und wir RUPRECHT der iünger, sin sohne, von denselben gnaden PFALTZGRAFF by RINE, und herzog zu BAIRN. Bekennen für uns und für unser herzog Ruprecht des iüngern sohn, mit namen Ruprecht den iüngsten, Friderich, Ludwig, Hansen, Steffan und Othen, und für all unser erben: daß wir mit wolbedachten muet, gueten sinnen und gesundts leibs, uns, unsern erben und unserm CHURFÜRSTENTHUMB bey RHEIN, und unsern hertzogthumb zu BAIRN, und unsern landen und lüthen zu ewigem ruhe, friden und gemach, als ferr es menschlich sinne zu versorgen bestellen, geordenen und setzen mögen, ein EWIGE ORDNUNG und SATZUNG GEORDNET, gesetz und gemacht, setzen und machen: daß fürbas alle zytt von unsern erben das söhne sinnd, ein EINIGER herre unsers churfürstenthumbs an der Pfaltz und auch unsers fürstenthumbs und landts zu BAIRN samentlich sein soll, der dann der eltist sohne ist, und in vermögen sins leibs und gueten sinnen ist. So soll auch der eltist unser sohne und sin erben, der unser landtschafft besitzet, von seinem*

eignen willen und unfürsichtigkeit kinen krieg anheben oder thun, gegen einigen der grösser oder ime glychen wer, oder sunst der gros-macht hette, als mitt guetem wohlbedachten rathe und willen seiner mitterben und der dryzehen unser ræthe hernach geschriben. Item wann die wyle des menschen IVGEND zunimpt und an dem wachsen ist; so mag das altter der iugend ir sinnlich cræffte und vernunft nitt, als natürlich, haben zugebrauchen, darumb so setzen wir auch: daß unser eltistet sohne und sinn erben, der unser HERRSCHAFFT besitzet, unser land die PFALTZ und auch zu BAIRN, NITT regieren soll, von eignen gewalt, als lang er under sinnen ZWENTZIG IARN ist. Denn nachrath der dryzehen rathe, herren, ritter und knechten oder des mehrsteils unter ine hernach geschriben. Uszgenommen doch so man einen Römischen könig wehlen sollte, so mag alsdann zu derselben zytt unser erbe, der dann der herre ist, sin selbs sin zu wehlen nach seiner besten vernunft, wiewol er zu der zytt VNDER ZWENTZIG iarn wer. Als ime das danu von unsers churfürstenthumbs der PFALTZ wegen zugehöret. Und sind diß unser gueten lieben frunde hernach geschriben, die wir umb sunderlich zuversicht zu allen diesen sachen zu unsern ræthen, und auch in etzlich articulu zu SELNWERTERN

tiam firman omnino. Nam si LEX VICENNARIA extisset in palatinatu; non opus fuisset pactis; minime omnium *prouincialibus* ordinum. *Nach dem rath, uti se constitutionis uerba habent, der XIII. rätthe; herren; ritter und knechten.* Vnde certissimum est, ante hanc constitutionem, VIRTUTEM fecisse MAIOREM, non annorum, numeros aut calculos certos. Sed quae ineptiae: XVIII. annorum aetati committere *electoratum*; bienio demum post principatum *simplicem*. Est haec ratio conuersa & corrupta: prudentem credere ante in rebus maximis, quam in minoribus ac pusillis. Accedit, quod hoc *palatinum senatusconsultum* tangat quoque BOIOARIAE ducatum. Sed statim audiuius: finem tutelae ibi nullo tempore dilatum ultra XVIII. aetatis annum.

In BRVN-
SVICENSI
principa-
tu MAIOR
aetas ob
uirtutem.
Annorum
XVIII. nu-
meros.

§. 8. De BRVNSVICENSI domo scripsimus *cap. IV.*
§. 9. plane pleneque. Cum enim in singularibus moni-
mentis principes uoluerint definite; ne ante *pupillus*
princeps regimen susciperet, quam natus esset annos
XVIII. plura inde patent manifesto. Primum, quod,
ob *uirtutem*, alias principes pupilli in ista domo termi-
num *octodecennalem* anteuenterint. Deinde nulla defi-
nitae aetatis MAIORIS inter principes uel lex fuerit uel
pactum aut domestica consuetudo. Porro aetas MAIOR

gekorn haben, für uns und unser erben, mit
namen: Die edlen Symont grass zu SPON-
HEIM und zu Vianden, unsern lieben schwä-
ger und getreuen; Friderich graven zu Lyncei
gen, und dazu unser diener und lieben ge-
zruen; Schenck Eberhard von Erbach den
Eltern; Wiprecht von Helmstatt; Albrecht
von Veningen; Iohann Kemmerer Hoffwei-
sler, genandt von Dalburg; Brenner vom
Stein; Tam Knebel; Rudolff von Zeiskeim;
Hansen von Hirtzhorn, rittern; Hanne-
man von Sickingen, Vitzthumb zur Nuen-
statt; Dietber von Handtschusheim; Cun-
zen Landschaden von Steinach; und sie sol-

len auch, so ein pfaltzgraff VNDER SINEN
IAKEN IST, und auch in anderen sachen wie
obgeschriben, ine und unsern erben und dem
land also ratben, als sie darüber leiblichen
aid. Die sieben unsers raths in unserm land
zu Baien, der ersam herr Otto apt zu Castel,
oder der dann apt zu zytten ist, Ulrich der
Stauffer ritter, Hans der Heckhel; Altman
der Kemnater; Cassar der Schwepferman;
Ortliop der Wolff; Conrad landschreiber zu
Amberg. Geben zu HEIDELBERG uff sant
Margarethen tag nach Christus geburt dry-
zehenhundert iahre, und in dem fünff und
neunzigsten iar.

prolata

prolata in XVIII. anno; non uero deminuta. Demum & ipsa iuris *privati* & *publici* commixtio hunc partum edidit protulitque sententiam: *Brunsvicenses* duces non ante fieri maiores; quam subditi, id est, anno uel XXI. uel XXV. aetatis. Sed quam infelici fidere hic foetus conceptus & exclusus sit; illud quidem monuimus & deplorauimus multoties. Parum digna certe nouioris aevi exempla: quam ea posterum sequantur; si casus, quos *numen* auertat, contigerit olim.

§. 9. Sed quid demum sentire licet de lege OCTO-DECENNALI A. BVLLAE. Diximus primi *cap. IV. §. 8.* sententiam: in qua persistimus etiam nunc. Scilicet quum CAROLVS IV. intellexisset, quandoque principes electorales ad gubernacula reipublicae accedere maturus iusto, anno aetatis XV. XVI. aut XVII. noluit hoc fieri deinceps: *ne Caesaris electio a iudicio penderet adolescentis suffragatoris*; igitur limitem maioris aetatis in illis & stabilem fecit & protulit usque ad annum XVIII. aetatis. Sed graue est, quod reperitur in A. BVLLA SIGISMVNDI Caesaris, anno MDCCCXXXIV. cuius uerba, huc facientia, recitabimus: *In PRINCIPATIBVS autem DVCATIBVS & DOMINIIS aliis temporalibus* (quae non in classe electorali) *GVBERNANDI AETATEM obseruandam decernimus, prout a diuis Romanorum imperatoribus & regibus nostris praecessoribus est sancitum.* Igitur clarum est: principem non uirtutem maiorem fecisse; sed numeros annorum, lege imperiali definitos. Iam olim ad haec regeffit, quae debebant regeri, Marq. FREHERVS de testamentaria tutela electorali, adiecto ad hanc bullam commentario p. 155. Cuius uerbis respondebimus etiam nos. *Quibus? ubi? quando? quomodo? Heu crucem ingenis nostris fixam! Ego enim adeo libenter fateor, mihi non satis de ista CONSTITVTIONE liquere.* *Vt potius credam, uix ipsos CANCELLARIVM G. & REFERENDARIVM Th. & REGISTRATOREM M. satis,*

De A. BVLLA
IAE MA-
IORENNI-
TATE
XVIII. annorum.

Oppositio
AB. SIGISM.
1434.

*quid scriberetur, intellexisse. Et incertum sibi que igno-
tum ius, ne nihil facerent, in priorum Caesarum regumque
constitutionibus altissima indagine perquirendum & eru-
dum nobis reliquisse.*

Fuerunt forte scriptores in com-
muni errore, in principum aetate MAIORI tenendos Lon-
gobardiae aut Latii limites. Sed usu principes olim neu-
trum agnouisse, illud quidem dictum adhuc doctumque.

DE MAIORI

aetate CAE-

SARIS olim

in VIRTU-

TE posita,

non ANNO-

RVM nu-

meris.

Exemplo

OTTONIS

III. anno

983.

§. 10. Extremum est, ut etiam aliquid dicamus
de eo: *quae aetas CAESAREM fecerit MAIOREM?* Repono,
pari passu ambulandum etiam hic. VIRTUS Caesarem maio-
rem fecit; non annorum numeri. Sed tamen cura imperii
candidati protrahi non potuit ultra XVIII. aetatis an-
num. Possem in exemplis esse uberior ac longior: sed
pariendum est otio. OTTO III. an. 983. parenti in imperio
successit ne quidem infantia maior, *quatuor* annorum, HE-
PIDANVS *ad an. 988.* Ut falsi omnino sint, qui filiolum
uel *duodecennem* faciunt, uti GLABER *lib. I. hist. c. 4.* aut
octodecim annorum cum ENGELHVSIO *chronici p. 1079.*
Cum ergo in ea aetate & *electus* sit imperator & *corona-*
tus; imo suo nomine scripta omnia *diplomata*, *litterae*,
constitutiones: uix dici poterit WILLIGISIUM, archiepisco-
pum Moguntinum aut matrem THEOPHANIAM puerulo,
a regni proceribus, hoc sine praefectos, ut munus obi-
rent tutelare; licet in ea aetate esset, ut regere nesciret
uel se uel alios. Notum quidem est, HENRICVM Boicum,
agnatum illius sibi adrogauisse legitimam tutelam,
quae etiam debebatur eidem ex iure *tum* ciuili, *tum*
clientelari. Verum quod regnum ac imperium electi-
tium esset, negauerunt hoc ei merito Germaniae pro-
ceres malueruntque curam relinquere *matri* & *Mogun-*
tino; quam, uerbo tutelae, alicui deferre *potestatem.*
Vero igitur *tutore* caruit pupillus: sed tamen usque ad
XVIII. aetatis annum totus pependit ab auctoritate *ma-*
tris & *antistitis Moguntini.* Tum enim suo usus est iu-
dicio,

dicio, remoto consilio alieno. Quae causa forte est, quare cum ENGELHVSIO quidam scripserint: *puerum XVIII. annorum coepisse imperare.* Et DODECHINVS *ad an. 1160.* de Wiligiso, Moguntino archiepiscopo adfirmavit: quod XVI. annos rexerit imperium. *Villegisus archiepiscopus memoria dignus, qui ipsum Ottonem adhuc ualde puerum & imperatorem educauit & interim per XVI. annos rexit imperium, non ut tutor; sed ut consultor & rerum administrator.* Caruit enim eo tempore Germania VICARIIS LEGITIMIS; caruit REGENTE; caruit augusti filioli TUTORE. Hinc diu ante XVIII. aetatis annum Otto III. ipse comitia coegit habuitque; gessit bella; suscepit a proceribus clientelam. Imo expeditio Romana anno 995. indicta ab eodem atque anno post peracta fuit, Caesare nouello an. 996. inaugurato manu GREGORII V. pontificis, paulo ante creati a se & instituti. Errore igitur manifesto officia consilarii, administri, procuratoris: cum tutoris potestate commiscentur & confunduntur. Idem iudicium est ferendum de HENRICO IV. Nam *anno 1056.* HENRICI IV. *anno 1050.* is parenti successerat V. annorum, ut LAMBERTVS *Schafnaburgensis* habet uel VII. uti *continuator* Hermannii *Contracti* ad h. a. Qui etiam uerus est idque ideo, quoniam annus 1050. eidem natalis, notantibus eundem ipso HERMANNO; chronici AVGVSTENSIS auctore; BERTHOLDO Constantiensi, aliisque. Verum enimvero uti puer *septennis*, licet diademate cinctus, idoneus non fuit regendo imperio: ita requirendum, num fuerit ei *tutor imperialis*? Fidenter hoc nego. Idque ideo, quoniam auctores silent, qui matri *Augustae* AGNETI tribuunt tantummodo *pupilli augustalis* educationem. Deinde ANNO *Coloniensis* antistes, ausu priuato, matri puerum Augustum subducere non potuisset, priuata auctoritate, cum eoque sibi adrogare summam rerum, si mater TVTRIX aut REGENS AVGVSTA facta fuisset decreto imperii.

imperii. Post Henricus IV. puer XIII. annorum, qui aliquot annis omnia fecerat ex consilio ANNONIS, non potuisset hunc pro lubitu dimittere eique ADELBERTVM BREMENSEM archiepiscopum surrogare, siquidem eorundem aliquis TYTOR imperii fuisset adpellandus. Potius suo nutu & arbitrato omnia fieri uoluit AVGVSTVS PVER. Nam XIV. annos natus accingisse iussit gladio BERTHOLDVS ad an. 1064. *rex anno REGNI sui IX. AETATIS suae XIV. accinctus gladio.* Qui Germanicae pubertatis symbolum, quod ostensum superius *cap. III. §. 4.* Vt iam certe dubitare non liceat, puerum imperii clauum tenuisse. Licet scribat LAMBERTVS *Schafnaburgensis ad an. 1072.* quod res imperii demandauerit antistiti Coloniensi, usque dum anno CIO LXXIII. etiam hunc rerum administrum dimiserit. Verba historici sunt: *Ibi quoque Coloniensis archiepiscopus offensus his, quae plurima, praeter aequum & bonum fiebant in palatio, petiit a rege (non a regno) uacationem. Is ergo, ubi se in sua recepit, rex iam, quam seuerissimo paedagogo liberatus, statim in omnia genera flagitiorum se praecipitem dedit.* Frustra igitur est coniectura eorum, qui opinantur tum demum HENRICVM IV. anno aetatis XXI. aut XXII. consecutum aetatem MAIOREM. Potius haec tenus dicta illud docent: Caesarem MAIOREM non fecisse *annorum numeros*; sed uirtutem, fortunam, casum. Vt ineptum sit, requirere hic uelle *terminos tutelares* Latii, Graeciae, Germaniae, Longobardiae, descriptos haec tenus. Hinc Caesarum successorum aetas admodum diuersa. Nam WIL-

WILHELMVS
an. 1247.

HELMVS, Hollandiae princeps an 1247. electus imperator aetatis anno XX. uti MATTHAEVS *Parisiensis ad h.* a. testatur; dum adhuc fuit *imberbis*, ante quam cinctus esset ense & eques inauguratus, quem ritum descripse-

scripserit *Ioannes de BEKA in Ultraiekt. episc. 36. (*)*. In uita CAROLI V. plura occurrunt singularia. Nam prin-^{CAROLI V. an. 1500.} cipio anno XV. aetatis suae tutelae est datus, ut regimen adiret prouinciarum Belgii HEUTERVS *lib. VII. c. 9. atque VIII. c. 1.* Deinde XVIII. annos natus in *Hispaniae* regnis clauum accepit reipublicae; non quod Hispani hunc aetatis limitem in illo requirerent, de quo *cap. III. §. 19.* sed quod superstes *mater*, mentis parum emotae. Anno XIX. salu- tatus IMPERATOR mortuo auo. Neque legitur ei *status & aetatis* quaestionem ullam ideo factam. Vnde iterum re- peti debet; principes uirtute MAIORES agnosci: subditos solos NVMERIS annorum. Firmet idem hoc claudatque argumentum LEOPOLDVS M. imperator. Puero enim^{LEOPOLDI M. an. 1640.} XV. annorum dixere homagium AVSTRIACI; HVNGARI; BOHEMI *an. MDCLV.* Idem anno MDCLVII. inter candidatos imperii fuit XVII. annorum adolescens. Non uero adolescentiae causa; sed, ob studia archiprinci- pum diuersa, aetatis anno XVIII. demum electus & in- auguratus imperator *an. MDCLVIII.* IOSEPHVS *an. MDCLXXVIII.* editus in lucem, *an. MDCLXXXVII.* rex^{IOSEPHI MAIOR aetas XVIII. anno ad- fixa 1690.} HVNGARIAE inauguratus &, triennio post, REX ROMANO- RVM, puer DVOCENNIS *an. MDCC.* Licet uero ex ue- teris Germaniae moribus, instar Ottonis III. & Henrici IV. etiam tum accedere is potuisset ad imperium, si qui- dem LEOPOLDVS pater decessisset: noluerunt tamen hoc archiprincipes ELECTORES, quibus, haud dubie in gratiam imperii VICARIORVM, iurisiurandi formula se adstrinxit: ne ante imperii fasces adriperet, nisi XVIII. aetatis an- num esset ingressus. Est enim *Capit. art. XLVII.* his

(*) Scilicet isto aevo nobilium duplex dem. De ultimo genere *maioris aetatis* hic quasi MAIORENNITAS. Vna ad *militiam* sermo. Quod non est patrum, sed ex Latii gregariam, cuius symbolum ensis, quod *equestri ordine* requisitum in gratiam mili- *cap. 3. §. 6. p. 51.* ostendimus: altera ad *di-* *littiae cruciatae.* Plura congescit *litteratissi-* *guitatem sagatam*, qua militibus potuerat *mus STRVVIVS Halens. obseru. tom. II. obs.* aliquis imperare & agere officialem eorum-^{13. 45.}

Inde a
principio
imperii
non defi-
nita.

uerbis conceptus: *Wir sollen und wollen uns auch zu KEI-
NER REGIERVNG oder administration im H. R. R. so lang
Ihro Kayserl. Maiest. im leben oder auch nach dero tod zu
PRAEIVDIZ der REICHSVICARIEN, welche inmittelst die
reichs-administration führen, die expedition aber in unsern
nahmen verfügen sollen, unterziehen; biß wir das XVIII. iahr
unfers alters ERREICHET und angefangen haben. Als dann
wir uns von neuem zu einem reuers, als wenn wir die ca-
pitulation von neuem abgeschworen, verbunden. Primum
autem non euenerat, postquam LEOPOLDI M. uita ad
annum ccccv. producta: quo IOSEPHVS successor pridem
excefferat annos XVIII. ut opus porro non esset VICARIO-
RVM auctoritate. Ceterum inde esse poterit iuris problema:
utrum nequeat posthac fieri imperator, nisi XVIII. annos
natus? Fidenter hoc negauerim. Nam primo SYMBO-
LVM IOSEPHI non obstringit successores; quod cum illius
uita expirauit. Deinde OCTODECENNALIS aetas est statuta
pacto, quod obligat non nisi partes paciscentes; non lege,
quae est aeterna. Porro cum dictum sit doctumque,
olim Germaniae imperatores *uirtutem* agnouisse MAIO-
RES: nihil ergo temere dandum inanibus numeris. Ta-
ceo, in ELECTITIS regnis tempora ab ordinibus pendere:
qui, si quem *puerum* elegerint, *pueritiam* electi nequeunt
spernere. Et *pueri* tum erit, sibi rerum consultores &
administros quaerere; necquicquam accipere, a subditis
sibi obtrusos tutores. Sibi enim tribuant ordines, submit-
tendo se suaque *pueri principis* iudicio & uoluntati. Neque
est, quod se moueant tum VICARII. Nam horum nulla
potestas uel auctoritas, nisi uacante imperio. Quod
dici non potest, *puero* adpellato imperatore. Interim pa-
tis in electione omnino potest caueri; quo tempore &
qua formula suscipi debeat imperium ab electo candida-
to. Docuit me commentarius legati octouiralis; quod
in IOSEPHI electione illud sibi tribuerint S. R. I. VICARII;
ante*

ante XVIII. annorum aetatem frustra alicui imperium deferri; cum eousque uicariis administratio competat ipso iure. Sed illi calculum merentur necquicquam. Quoniam CÆSAREM *uirtus* facit fecitque maiorem, agnita ab archiprincipibus tempore diuerso, nunc longius iterumque breuius. Vt adeo, si *electo* nulli limites positi sigillatim; ipsi administratio rerum nequeat negari. Imo in arbitratu archiprincipum est etiam illud: pueri augusti, duodecennis, imperium agnoscere, siquidem illis ita uisum. Idque facere poterunt sine ullo VICARIORVM intercessu, quorum auctoritas alia non est, quam in interregno, quod tum non contingit.

CAP. VI.

De VENIA AETATIS principum S. R. I.
& obiectionibus, aduersus nostram
sententiam, aliis.

NE tamen fugere uideamur illa; quae sententiae, *Causa AB-
principes S. R. I. VIRTUTEM agnouisse MAIORES; PENDICIS
non annorum NUMEROS, creduntur obesse: fa- buius.*
ciamus illis etiam dubitationibus satis.

§. 2. Principio ex uulgari doctrina facile est, no- *OPPOSITIO*
stra impetere his argutiis: *si VIRTUS, nonnisi priuilegio, I.*
a principe per ueniam aetatis indulto, MAIOREM facit; *VIRTUS ei
non suffi-
cit: cui
opus VE-
NIA AETA-
TIS.*
non facit uirtus MAIOREM LEGE. Quoniam priuilegio tum
demum est opus; ubi lex resistit. Cum igitur ex histo-
ria illud omnino constet: tot principes S. R. I. adolescen-
tes ac pueros, ob animi robur ac uirtutem, illud requisi-
uisse ab imperatore; ut ideo REGIMEN acciperent ante XXI.
aut XXV. aetatis annos: uinculum consecutionis mani-
festum esse, cum quod sola uirtus his non fuerit satis;
tum, quod opus fuerit alias annorum XXI. aut XXV.

numeris etiam ad *regendos Germaniae principatus*, si quidem res definienda *legi tutelari*.

VENIA AE-
TATIS *in-*
dulta in
S. R. I.
I.
AVGVSTA-
LIBVS FA-
MILIIS,
exemplo
HOLSATI-
CAE.
An. 1646.

§. 3. Circumdabo castra aduersa exemplis, maiori numero conducendis, si esset opus. Nam *principio* imperatores VENIAM AETATIS largiti sunt non personis solis: sed DOMVI quandoque & FAMILIAE. Quod Latii iure inauditum. De HOLSATICA DOMO extat diploma FERDINANDI III. Caesaris anno MDCCXLVI. in hunc finem conceptum: *ut posthac Holsatiae principes omnes ad REGIMEN accedere queant, XVIII. tantum annos nati. Quae aetate illi principes omnes haberi debeant pro MAIORIBVS. Idque ex indulgentia augustali.* Codicillum recitat LVNIGIVS in archiui tom. IV. domus Holsaticae num. 133. Causa huius rei allegatur in ipsis augustalibus codicillis: *quod illi principes, SLESVICENSIS ducatus intuitu, anno XVIII. fiant MAIORES: adcoque ualde inconcinnum fore, eundem haberi alibi maiorem; iterumque minorem alibi eodem tempore.* Succedit altera ratio: *quoniam plurimi Germaniae principatus id habeant ex ueteri instituto: quod* Anno 1593. *XVIII. aetatis anno fiant maiorennnes.* Imo, DANIAE regni causa, imperator RVDOLFVS II. anno XVII. aetatis in *Holsatia* maiorem dixit CHRISTIANVM IV. scripto ueniae aetatis libello *die 26. mensis aprilis, anno MDCCXCIII.* Quem laudat Anton. HERINGIVS *de fideiuss. cap. VII. n. 110.* Verum uti haec talia aeui recentioris; ita referri omnino debent inter *iuris priuati* glaucomata: quae oculos obduxere principalium administrorum: ut quaererent *priuilegio*, quae habuerant *lege*. Facile enim esset ad docendum, *Holsatiae* olim principes clauum sui principatus & reipublicae tractauisse manu tenella etiam ante XVIII. annorum aetatem; ob *uirtutem & legem* solam: non annorum numeros & *ueniae* singularis indulgentiam. Quid? quod ipse imperator in codicillo existimat; talia indulgeri, admodum facile, quoniam plerique S. R. I. princi-

principes lege utantur OCTODECENNALI. De SVECIS, intuitu *Pomeraniae*, tum MAIORIBVS; cum maturi ad suscipiendum fasces regni ipsius: quaesitum est anno MDCCXCVII. SVECIS. Licet POMERANIAE quondam *duces*, aut potius eorundem administri Latini non dubitauerint, ueniam aetatis requirere ab imperatore, teste oculari STEPHANO *de iurisdictione lib. II. part. 1. c. 1. memb. 2. n. 137.* Addo, sed cum censura prorsus eadem, priuilegium a FERDINANDO II. anno MDCCXXV. indultum HASSIAE familiae principali: ut post eius principes & ipsi MAIORES fiant XVIII. HASSIACA
DARMSTAD-
DIENSI
1625. aetatis anno instar archiprincipum electorum. Audiamus domesticum testem REINKINGIVM *in regim. secul. lib. I. class. III. c. 12. n. 57.* uerbatim: *sic & inuictissimus imperator FERDINANDVS II. ad petitionem quondam illustrissimi & celsissimi principis domini LVDOVICI HASSIAE Landgrauii, filio eius primogenito, domino GEORGIO, domino meo clementissimo eiusque liberis & deinceps OMNIBVS EX CORPORE domini impetrantis descendentibus masculis, ad quos, iuxta familiae statutum, regimen principatus peruenturum est, hoc PRIVILEGIUM concessit: ut quilibet ex illis, quem ordo ad regimen admittit; quam primum XVIII. AETATIS ANNVM ADIMPLEVERIT, ad instar electorum, administrationem principatus ac si legitimam aetatem compleuisset, suscipere possit. Sublatis, ex PLENITVDINE POTESTATIS, omnibus in contrarium disponentibus iuribus & statutis. Idque priuilegium ita concessum & AVREA BVLLA adpensa roboratum die 18. Nouembr. an. 1625.* Vti uero sumus persuasissimi, etiam HASSIAE principibus olim uiam patuisse ad reipublicae clauum ac regimen, ex quo in illis illuxere animi robur ac VIRTUTES; neque fieri potuisse, ut aliquis XVIII. annis ad illud accederet SERIVS adeoque uix opus fuisse uenia, indulgentia, priuilegio: sic in seculis tamen nouissimis etiam hi principes intra limites retenti Latii tardi hic ac

N 3
lenti,

lenti, ut ab alieno nutu penderent ad annum usque XXV. Sed quanta cum principum iniuria ita factum peccatumque sit a rerum administris, cultoribus legum Latii: illud quidem dictum doctumque adhuc. Nostri aeui princeps CAROLVS, ut canitie: sic fortitudine; sapientia; magnificentia; litteris; doctrinis; munificentiaque MAIOR aliis in Germania, imo in Europa uniuersa, legis huius tutelaris sensit in adolescentia duritatem. Licet enim erumperet in puero uirtus ac animi uis, ut reipublicae regendae sufficeret: persistendum ei tamen fuerat sub tutela ac cura, Romani ciuis instar. Quam historiam tutelarem annales prodent domestici, commendati uiro litteratissimo.

II.
PRINCIPI
S. R. I. si-
gillatim.

Ottoni
BRVNSVI-
CENSI
1398.

§. 4. Eodem iudicio aestimandi etiam principum singularium CODICILLI, in VENIAE AETATIS largitione, magis ex consilii rationibus requisita & indulta, quam ex iuris aut legis alicuius necessitate. Probabo hoc exemplis. De BRVNSVICENSI domo codicillus extat WENCESLAI Caesaris; in quo anno MDCCCXCVIII. OTTONI duci Bransuicensi scripsit deditque VENIAM AETATIS. Quam formulam recitat auctor *der Braunschweigl. händel part. I. sect. 2. c. 1.* Wir haben dem hochgebohrnen OTTEN, herzog zu BRAVNSCHWEIG unserm lieben oheim und fürsten, die IAHR GEGEBEN. Also daß er mündig seyn; seine herzogthum und lande SELBST VERWESEN; ihme selber RATHEN kiesen; und HELFFER nehmen soll und mag. Quod etiam habet MYLERVS in *etologia cap. I. §. 3.* Factum uero hoc esse gratis, nullo iure cogente: facile euincam. Nam *cap. IV. §. 9. p. 75.* tabulas allegauimus ducis BRVNSVICENSIS, FRIDERICI an. MDCCCCLXXVII. in quibus ipse, non imperator, definit, quod ante aetatis annum XVIII. non debeat nepos HENRICVS regimen adire. Certo argumento licuisse, nisi prohibuisset testamento. Recitat illud LYNIGIVS *archiui tom. III. adpendicis n. 12.* unde uerba

Sed an.
1477. HEN-
RICO defi-
nit MAIO-
RENNITA-
TEM AVVS.

uerba notanda: *Vünde sick ock, dat wy vor demselben, ehr he to so denem VORGESCREVEN namlicken ACHTEYN iahr gekommen wäre, von dodes wegen affgiengen: so given und setten wir omedenn alse nu und nu als deme, to rechten VORMVNDEN unsere råde unses landes Lunoburg alle geistlich und weltlich. Und wann he denn ACHTEYN iahr alt geworden, sulen se on to dem vullen regimente syner lande und lüde staden und kumen laten.* Eandem aetatem, mortuo nepote, idem etiam definit agnatis ibidem. Quid? quod magis est, PACTO statuitur XIIIX. *An. 1535. definitur illa PACTIS.* annus aetati MAIORI anno CIOIOXXXV. in Guelfica hac domo; quod laudauimus *cap. IV. §. 9.* Verum displicuit haec aetas IULIO duci; hinc profert idem limites MAIORENNITATIS ad annum usque XXV. in supremis tabulis anno CIOIO LXXXII. *An. 1582. in TESTAMENTO.* In quibus clare dicitur: *Wenn wir ehe mit tode verfahren würden, dann unsere SÖHNE und TÖCHTER, alle oder zum theil zu ihren VOLLMÜNDIGEN iahren kommen werden und unser ältester sohn, HENRICH IULIVS sein vollkommenes alter und zum wenigsten XXV. iahre erlanget und seine studia compliret haben wird, uti exhibet etiam has LÜNIGIVS in archiuo tom. III. adp. n. 23.* Cuius exemplum quoque imitatus est GEORGIVS dux *An. 1641. in testamento iterum.* Brunswicensis anno 1641. Licet enim filium reliquisset CHRISTIANVM LVDOVICVM annos XX. natum; habuit tamen eundem pro MINORI noluitque, ut ante XXV. aetatis annum filiorum suorum aliquis crederetur MAIOR. Verba testamenti sunt: *ehe und bevor unserer sohne einer das XXV. iahr erreichet, sollen sie sich der landesregierung enthalten.* Inde igitur arguo fidenter. *Primo, in hoc ducatu virtutem, incerto tempore maturam, principes maiores fecisse: non legem ullam, uel domesticam uel imperialem. Quod si enim extitisset ultima: MAIOR aetas non in arbitratu fuisset testatorum: ut illam nunc contraherent iterumque proferrent. Deinde ideo uenia aetatis opus non fuisset indul-*

An. 1213. in
OTTONE
PVERO so-
la uirtus.

Iura post-
liminii
GVELPHI-
GAE do-
mus.

OPPOSITIO
II.
limites
TVTELA-
RES CARO-
LI IV. 1376.

SIGISMVN-
DI anno
1434.

indulgentiaque *imperiali*. Quoniam satis esse poterant uel ultimorum principum *tabulae* uel *uirtus*, subditorum iudicio agnita & adprobata. Quid enim de OTTONE *pue-ro nouenni*; cum pater eius GVILIELMVS anno cicc XIII. obiisset? Est ille stirpis *augustissimae* conditor: qui uix XIV. annos natus res maximas gessit, sine arbitro ac tutore. Meo igitur iudicio; non habent illi principes, quod exempla sibi ad imitandum proponant temporum nouissimorum. Quae *seram* nimis aetatem requirunt XXV. annorum, post Romanos, nulli probatam genti. Rectius auita instituta tuebuntur, MAIORENNITATEM definientia aut VIRTUTE sola aut XVIII. annis non longiori aetate. Reminiscantur hi principes patriae quondam prouinciae, BOIOARIAE, quae omni aeuo uocauit uix XVIII. annos natos ad reipublicae clauum, de quo supra *cap. III. §. 26.* atque *c. V. §. 7.* Imo, postquam non solum *insula nouemuirali*; uerum etiam *trium regnorum* diademate ornati sunt, indignum esset; eundem maiorem dici ARCHIPRINCIPEM & REGEM; sed, qua DVCEM, appellari MINORENNEM.

§. 5. Alterum est, quod poterat obmoueri sententiae; *principes olim VIRTUTEM agnouisse MAIORES; non annorum NUMEROS*; quoniam CAROLVS IV. anno ciccclxxvii. codicillos scripserit SAXONIAE etiam DVCEBVS; in quibus MAIOR aetas definita uerbis, quae sequuntur; *Aetatem eligendi imperatorem XVIII. annorum esse uolumus: in principatibus autem, DUCATIBVS & dominiis aliis temporalibus gubernandis, AETATEM obseruandam decernimus, prout a diuis Romanis imperatoribus & regibus, nostris praedecessoribus, est sancitum.* Quod diploma, post alios, exhibet LVNIGIVS *arch. part. II. contin. 2. in Sax. n. 15.* Iisdem prorsus uerbis ac syllabis conceptum illud, quod est SIGISMVNDI Caesaris anno ciccclxxxiv. ut patet supra in *cap. V. §. 9.* Nam definitur in ultimo *hoc*

MAIOR

MAIOR aetas principibus PALATINIS ita pariter. Verum repetimus de utroque Freherianam censuram etiam hic: *diplomatis scriptorem, dicis gratia, ultima uerba profudisse calamo; re uera, quid scriberet, nesciuisse.* Et sane plagiū manifestum uix meretur plenam fidem. Si autem BARTHOLVS, Carolo IV. a consiliis, auctor fuit huius codicilli, haud dubie MAIOREM Germaniae principum aetatem adligandum esse censuit limitibus Latii XXV. annorum. Sed quam inepte ita senserit, quando sensit: illud *cap. IV. & V.* ostensum superius. Nam seram tantopere iuuentutem explosere Germani cum gentibus aliis in orbe uniuerso.

§. 6. Sed tamen si ELECTORIBVS statuta aetas certa XVIII. annorum in A. B. CAROLI IV. tit. VII. §. 3. neque reliqui principes sine lege ac limite erunt in MAIORI aetate. Verum exemimus hunc scopulum *cap. IV. §. 9.* superius. Nam principatui praeesse, in eoque regendo uti rerum administris; hoc etiam in PVERO supplere poterat uirtus: Caesarem dare, nonnisi *adolescentiae maioris* ac pubertatis plenae. Inde *maiorenitas nouemuiralis* non contracta; sed prolata longius, quam mere *principalis*, uirtuti adfixa, non *annorum* definito *limiti*. Plura diximus in CAROLINA illustrata ad tit. VII. §. 3. eaque singularia prorsus.

§. 7. Porro uti *cap. IV.* ostensum CLIENTELAREM maiorenitatem non esse, nisi XVIII. annorum: ita eadem forte etiam PRINCIPALIS in Germania. Quod certum sit, eius principes agnoscere *imperii clientelam*. Verum loquuntur Longobardica instituta de *militibus*, qui castra sequi debent. Quod de S. R. I. principibus dici nequit; quod sistere suos teneantur in *expeditione imperiali*, non ipsi comparere & arma ferre. Interim in uetustiori aeuo nullum exemplum occurrit: quod S. R. I. principi XVIII. annos nato quaestio facta fuerit unquam

OPPOSITIO
III.
AVR. BVL.
LAE tit. 7.
§. 3.

OPPOSITIO
IV.
ex lege
LONGO-
BARDICA
XVIII. an-
norum.

quam in suscipiendo principatu ex aetate MAIORI. Suffecerat hoc tempus principi omni: sed nulli opus fuerat, si praecurreret *uirtus*.

OPPOSITIO

V.

ex iure

GERMANI-

CO XX. &

SAXONICO

XXI. anno-

rum.

§. 8. Praeterea cum XX. atque XXI. annorum spatia ad aetatem MAIOREM requirantur cum a *Germanis* uniuerſim; tum ſigillatim a *Saxonibus*; quod plene planeque explicatum *cap. III.* ſuperius: etiam PRINCIPES S. R. I. forte harum legum ferire debet religio in MAIORI aetate. Praeſertim cum ultimorum ſeculorum exempla adſint SAXONIAE ducum, cum eorum, qui annum XXI. aetatis expectauere *maiores*; tum eorum, qui illud poſteros iuſſerunt in ultimis uoluntatibus; tum denique eorum, qui, ob longiorem moram, *ueniam aetatis* requiſiuere ab imperatoribus, ut citius, quam lex *unovicennaria* uult,liceret ad *regimen* uenire. Verum ſae-
pius dixi; alia *officia* eſſe *ſubditi* ac *ciuis*: alia *principis*. Quae inuicem necquicquam confundenda ac commiſcenda. Primi iure *poſitiuo* coercentur: ultimi in oculis animisque habent *decreta naturae* ſolius. Quae ob *uirtutem* agnoſcunt maiorem: non ex annorum *calculis* inanibus. Haec discrimina neglexiſſe iura Romana doctos, hoc eſt, quod deplorauiſus ſaepe. Et, ſi SAXONIAE iureconſulti dubitant, principes eorundem lege VNOVICENNARIA olim conſtrictos non fuiſſe; uerum quandoque XVI. aetatis anno ad principatum ſuorum regimen acceſſiſſe: *duo* eis *exempla* dabimus, quibus illi ſuo otio ſtudioque facile addere poſſunt alia plura. De HENRICO *illuſtri*, *Miſniae* marchione & primo eius ſtirpis THVRINGIAE landgrauio & *Saxoniae* palatino, fide publici tabularii, ſcribit Anton. WEKE in *hiſtoria Dresdenſi part. II. tit. 1. p. 104.* quod puero, mortuo patre anno cicc XXI. tutrix data ſit *mater*, quae triennio poſt iterum nupſerit & *auunculus*. Sed anno aetatis XVI. matrimo-
nium contraxiſſe eundem cicc XXXV. & ſui principa-
tus

Exempla

SAXONIAE

principum

anno XVI.

MAIORVM.

HENRICI

illuſtris

an. 1234.

tus regimen suscepisse. Additque FABRICIVS; eum tum ex ephebis excessisse, more ac instituto istius aevi, principum familiis solenni. De FRIDERICO *gravi*, qui anno MDCCCIX. editus in lucem, scribit *idem ibidem p. 113.* FRIDERICO *gravis* qu. 1325. quod XVI. annos natus acceperit reipublicae clauum. Proderunt etiam historiae tutelares aliae, quas Saxoniae iureconsultis omnino commendamus, ut iniuriam intelligant, principibus suis in MAIORI aetate illatam, producta ad limites subditorum ac ciuium vulgares. Qui uero circuli, postquam semel ducti calamo tot magni nominis iureconsultorum, imo principum Saxoniae palatia illis constricta sint; nolim illos meis ideo doctrinis turbare. Illud satis est, quod SAXONICI OCTOVIRI usu probauerint; cum annos XVIII. nati *archiprincipatum* adeant regendum; illis ideo, quod tamen *Bulla Carolina* uelle uidebatur, de qua supra §. 5. 6. *capitis* huius, negari nequeant principatus reliqui. Ne iura ineptire uideantur, agnoscant principem MAIOREM in rebus *maximis*; contra in *minoribus* negantia hoc & exigentia triennio longiorem MAIORENNITATEM. *Historiam tutelarem* Saxoniae dare possem e CODICIBVS MSCTIS, quos habeo in mea litteraria supellectili; cum omnium, eo facientium, codicillorum, tabularum, principalium senatusconsultorum, epistolarum, comitialium decretorum & commentariorum adparatu. *Primus* agit de CHRISTIANI II. Saxoniae electoris tutoribus anno MDXCII. a parente Christiano I. nominatis. Brandenburgico electore Iohanne Georgio & agnato proximo Friderico Wilhelmo Altenburgensi duce. Absens fuerat primus, qui ideo administratos tutelares misit in Saxoniā: alter praesens rexit Saxoniā & adnexas ei provincias Torgauiae. Posuit uterque tutelam *decennalem* & clauum cum *electoratus*; tum reliquorum principatum ac territoriorum dedit principi *heredi* eo die, quo ille XVIII. aetatis annum absoluit anno MDCCII. Est hoc

Quae MAIOR aetas in principibus SAXONIAE electoratus adnexis?

Historia SAXONIAE TUTELARIS MSCTA, in tutela 1) Suscepta 1591. Christiani I.

decennium tutelare admodum memorabile ob res cum sacras; tum ciuiles. *Ordinum prouincialium* magna elucet in hoc regimine auctoritas ac uis: qui non solum decreuerunt, qui *pupillo principi* dandi magistri; institutores; uiri, pueri, iuuenes, serui palatini; quae disciplinae ei tradendae; qui legendi libri: sed etiam, quae acceptorum & expensarum rationes ac modi. Imo quae *leges* scribendae ac obseruandae tribunalibus & ecclesiis. Qui rerum administri dimittendi ac puniendi. In quorum ultima classe fuerat *Krellius*, cancellarius, reformatorum sacrorum in Saxonia ultimus martyr. *Alterum* uolumen tangit IOANNIS ERNESTI ducis VINARIENSIS tutelam, pariter *decennalem*. Quam anno *cioicv*. mortuo *Iohanne* Vinariensi duce, parente, susceperat *Iohannes Georgius I. SAXONIAE ELECTOR*; finiueratque eam *cioicxv*. quo princeps pupillus egressus fuerat *XXI*. aetatis annum. Licet uidua mater *Dorothea Maria*, princeps *Anbaldina* ante frustra rogauisset serio ac saepius; filium suae tutelae dare, postquam ab illa aetate *XXI*. annorum proxime abesset. Solennia finitae demum tutelae fuerant: ut princeps ante scriberet *apocham* tutori de redditis rationibus; adprobaret pacta cum de successionem *Altenburgensi*; tum de *ballia* siue praefectura sacra ordinis *Teutonici* in Thuringia. Quo facto, reipublicae clauus insigniaque in manus tradita nouo principi per legatos *electorales*. Qua de re forte in ultima cera.

a) *Finita*
Iohannis
Ernesti D.
VINARIAE
1615.

OPPOSITIO
VI.
ex iure PV-
BLICO
gentium.

a) *Hispaniae* xx.
b) *Galliae*
xiv.

§. 9. Tandem PRINCIPES S. R. imperii non liberioris nexus fore, quis dixerit, quam REGES ac imperatores orbis ac urbis. Quod si igitur *ultimorum* aetas MAIOR, certis *annorum* curriculis ac *circulis* constricta: neque *primos* ponendos extra limites ac fines. Scilicet ex *capite* sequenti constabit: HISPANIAE reges adolescentes anno demum *XX*. uocari ad regimen, *cap. III. §. 19.* reges GALLIAE anno *XIV*. incepto ex CONSTITVTIONE
anno

anno c10cccLXXV. ab ipso *rege* in senatu *Parisiensi* lecta ac promulgata, quam exhibet CHOPPINVS *de doman. lib. III. tit. 5. §. 3.* Verum uti *publica* haec iura sunt *uoluntaria* ac *positiua*; ita credi ante non debent, quam *doceatur*, sic populo aut *principi* placuisse. Sit igitur: aliqua *regna*, *naturae legibus* relictis, quae uirtutem solam ac prudentiam in *maiori* attendunt, se *pactis* adstrinxisse, definientibus deinceps *aetatem* MAIOREM annorum NUMERIS certis: exempla tamen haec *iuris publici positiui* & ipsa sunt, quae ideo *respublicas* alias neque obligant, neque impetunt aut impediunt in sua *naturali*, qua gaudent, libertate. Hac ergo gaudeant utanturque etiam principes S. R. I. eo; quousque de LEGE IMPERIALI constet, quae MAIOREM eorundem aetatem definiuerit certa annorum *periodo*.

§. 10. Vltimum esse poterat illud: quod IVS RO-
MANVM etiam principes S. R. I. obstringat ex eo mini-
mum tempore, ex quo doceri potest illius in Germa-
nia receptus c1010xcv. idque cum decreto *comitali*;
tum eius interpretatione *usuali*, quam *sententiae* & *iure-*
reconsulti camerales eo ipso declarant firmantque, dum
leges Latii colunt sequunturque, etiam in iuris publici
grauissimis argumentis. Accedit, quod *familiae prin-*
cipales, omnes fere, figillatim id quoque agnoscant:
illis non minus scriptas esse *leges Latii tutelares*; imo
actus principum *minorum* ideo habitos cassos, irritos,
nullos idque *sententia comitali*. Ut ab ultimo incipiam,
dedimus insigne DIPLOMA in *reliquiarum tom. II. n. 68. p.*
289. ubi LVDOVICVS IV. imperator anno c10cccXXXIII.
decreto comitali, codicillum *Brandenburgici electoris*, filii
sui primogeniti IRRITVM facit; quod scriptus esset a prin-
cipe *minori*. Verum causa decernendi est consideran-
da; quae singularis atque haec est: quoniam PVER ELE-
CTORALIS TVTORES haberet, qui in eo scribendo non
interposuerint suam auctoritatem. Nihil ergo inde ar-
gumentum

OPPOSITIO
VII.IVRIS RO-
MANI *re-*
*ceptu.*Repositio
a) ad sen-
tentiam
pacti pu-
pillaris
irriti.

gumentum ad *termini tutelaris* numeros Latinos. Quod autem *agnitionem termini Latini* in tutelis attinet: illud uerum est, plerasque *familias principales* illos agnouisse. Adeo, ut prouinciae, *Saxonico iuri* addictae, XXI. annos etiam requirant in principe MAIORI: reliqui autem annos XXV. instar Latii. Exemplum in *primogenere* fit principis ac ducis GOTHANI, FRIDERICI, quem anno aetatis XVII. augustissimus imperator, LEOPOLDVS ne imploratus quidem ideo, fecit MAIOREM, codicillo concepto die 12. mensis Sept. an. MDCCXCIII. ob cognitam principis pupilli singularem uirtutem. *Veniae aetatis* libellum exhibet LVNIGIVS in *archiuo part. spec. contin. II. in Saxoniciis n. 154.* Nam Saxoniae duces ante annum aetatis XXI. absolutum maiores non fieri, agnouit uerbis ac tabulis ERNESTVS PIVS, dux Saxo Gothanus in testamento anno MDCLIV. scripto, quod n. 104. habetur *ibidem.* In altero autem Latini iuris termino aetatis XXV. annorum MEKLENBURGICVS dux exemplo fit: qui in ultimis tabulis, anno MDCLXXIII. scriptis, clare definiuit: *Ferner wollen wir, daß beyde unsere sœhne, biß so lange der ältiste XXV. iahre VOLLKOMMLICH alt und SEINER selbst MÆCHTIG worden, beysammen bleiben sollen* idemque saepius repetitur deinceps. Testamentum exscripsit LVNIGIVS *ibidem n. 6. p. 502. in Meklenburgicis.* Quid? quod WVRTENBERGICVS dux Eberhardus Ludouicus XVII. annos natus pariter requisierit sitque consecutus *ueniam aetatis* anno MDCCXCIII. quod sibi quoque legem dictam crediderit QVINOVICENNARIAM. Imperialem codicillum pariter dedit LVNIGIVS *ibidem n. 45. in Wurtenbergicis.* Verum facta haec esse, ut centum alia, ex cautione superfluenta & suggestionibus administrorum palatinorum, qui non alia, quam Latii iura docti fuere: illud quidem est, quod persuadeo mihi omnino. Hi autem neque *successoribus* suis neque principalibus *familias* aliis

b) ad agnitionem
PRINCIPALIVM
familiarum
termini
Latini.

1) SAXONIAE
ducum, Gothani 1693.

An. 1654.

b) MEKLENBURGICI 1573.

c) WVRTENBERGICI 1693.

Repositio.

aliis potuere imponere Latii iugum, principali dorso indignum prorsus. Nam comitali decreto opus esset in tali argumento. Quod, nisi ostendatur, frustra sunt imperitorum administratorum officinae. Et cum Wurtembergico iure uirtus maiorem faciat agnita iudici, imo matrimonium atque peculiaris oeconomia, quod cap. IV. §. 14. ostensum: quis quaeso! principem arctiori limite tenuerit, quam subditum? Dixi egomet idem administris principalibus, cum anno MDCCXV. adfiderem indulgentissimo duci in conuictu. In Saxonica autem domo olim nemo uel somnians credidit; principes eius intra carceres teneri iuris prouincialis. In nouissimis autem seculis alicuius conuersionis nec uola nec uestigium. Vt adeo iugum prouinciale principes, qua facilitate ab administris suis acceperunt; eadem iterum illud excutere poterunt, rectiora docti. Nisi de imperiali constet decreto. Memini hac occasione colloquii principalis, cum FRIDERICO duce anno MDCCXXIV. habiti in Altenburgensi palatio. Cum enim in hoc principe eluceret animus excelsus; oris facundia insignis; habitus augustalis uere; doctrina etiam in omni litterarum genere singularis: ueniae aetatis, ab imperatore indultae ultro, causas demum intellexi, id est, praecurrentem annorum numeris uirtutem. Ad extremum quod de iuris Romani receptu patrio dicitur: illud dissoluitur uno ictu. Priuatas leges receptas in gratiam priuatorum ac subditorum: non principum imperantium. Etsi Camerae imperialis adseffores peccarunt praeiudiciis: illa tum habenda pro inanibus. Quod sententiae eorundem faciant ius necquicquam. Ex quo tamen his moribus palatinis utimur: nolim consultor esse rerum administro, migrare hos limites, sine AVXILIO IMPERIALI.

In Wurtembergicis.

Saxonici.

Gothanici.

c) Ad iuris Romani receptum.

CAP. VII.

De iure NATVRAE in pubertate finien-
daque TVTELA.

I. NATV-
RAE *er-*
rans in-
certo PV-
BERTAS &
aetas MA-
IOR.

VTi corpora hominum nunc citius pubescunt, nunc serius: ita tempus, quo sapere incipiat mens, certo non potest definiri. Sunt praecoces animi, qui annos praecurrunt in recto rationis usu: sunt ingenia lenta, quae sapiunt non nisi sero. Igitur naturam, per diuersa hic tempora errantem, frustra incluseris mensura & limite eodem. Dictoria sunt, vulgi ore probata: aliquos populos *trigesimo* demum anno recte intelligere ac uti ratione. Hi ergo, quod se suaque ante regere nesciant; sub *tutela* aut *cura* agent etiam *tricennarii*. Imo cum aliquibus infirmi animi sint usque ad tumbam: hi nullo unquam tempore suae tutelae relinquendi. Idem hoc est, quod Aristoteles edicit: quosdam homines *natura*, horrente alias seruitutem, esse tamen seruos. Cum optimum consilium sit: ut, qui se ipsos regere nesciant, pendeant ab alterius imperio. Haberes igitur *tutelas* omnino *perpetuarias* ac perennes.

EO PILL &
RATIO;
non anno-
rum NV-
MERI.

§. 2. Patet igitur hinc illud: *tam pubertatem; quam tutelae ac curae fines temporis esse incerti, nulla arte aut lege definiendi* periodo stabili & perenni. Ideo naturae decreta secuti sunt olim *Romani* non minus *cap. I. §. 14. 15. quam Germani, cap. III. §. 4. sequunturque adhuc dum Franconiae & Sueviae tribunalia cap. IV. §. 14. quibus institutum hoc: tum pupillum dicendum MAIOREM, si talem agnouerit VIRTUS. Quam attendere & aestimare debeant iudices omnino in tutelae limitibus finiendis, & indulgendis matrimoniis homulorum.*

§. 3. Quid autem in *utriusque sexus* tempore di- Verique
SEXVI le-
ges eae-
dem.
uerso, statuto per leges *Latii*? Principio negant *medici*
puellarum corpora citius pubescere, quam puerorum,
qua de re *cap. I. §. 24. 26. 28. atque cap. II. §. 4.* Igitur La-
tii inania aenigmata, tribuentia XII. puellis, XIV. an-
num pueris *puberibus*, natura explodit omnino. Causam
enim arcanam huius discriminis aperuimus *cap. I. §. 26.*
in proiecto ad lasciuiam Latio & cito nupturientibus &
hirquitallientibus Romanis. Quod cum ita sit, magis
illud naturae aduersum, *puellam citius* liberari tutela,
quam *puerum*; breuiori tempore aetatis ueniam indul-
gendam primae, XVIII. anno; quam ultimo, non-
nisi XX. Licet etiam hic in *perpetua mulierum tu-*
tela requisierimus huic legi praesidium & causam *cap.*
I. §. 20. 21. ut adeo in aetate MAIORI opus non fuerit mu-
lierum habenda ratione. Somnia autem delirantium
iuris interpretum, licet ceteroquin humanissimorum,
sunt: *in puellis supplere aetatem malitiam; puellas ante na-*
sutulas & dicaculas esse, quam puellos; ideoque primas ci-
tius sapere, quam ultimos; imo illas ante puberes & maio-
res ideo dicendas, quam alteros. Quasi talia satis essent,
ad se suaque regendum. Figmenta sunt, quibus illi opus
non habent, qui ex *cap. I. §. 20. 21.* didicerunt perpetuam
tutelam muliebrem.

§. 4. Est praeterea illud iure naturae certum: ut, Nulla TV-
TELAE &
CVRATE-
LAE disci-
mina.
qui se regere queat, etiam sufficiat ille *rebus suis.* Ne
animi vires statuamus *diuersas*, pro rerum argumentis di-
uersis. Illud uerum est; in aliis atque aliis rebus opus
esse maioris iudicii acumine; damni maioris aut mino-
ris esse pericula metuenda, unde Hungari homunculum
eundem, in diuersis causis peragendis, eodem tempore
maiores habent & *minores*, quod uidimus *cap. III. §. 16.*
Verum haec interualla subtilioris argumenti sunt: quam
ut pateant hominibus uniuersis sine lite & ambiguitate,

uitandis omnino in naturali disciplina. Vbi utramque paginam facere debet *luculentia* & facilis aliorum adensus. Et fane in *puberibus* honeste educandis, num minor prudentia ac cura; quam in bonorum, quae habent, frugali administratione? Taceo, damna maiora, in *primis* metuenda; quam in *ultimis*. Sunt igitur Latii discrimina in *tutelis* ac *curis* expungenda omnino in libro naturae. Imo edicti etiam ueritas hinc intelligitur: *gentium omnium concentum ac harmoniam, instar* VOCIS NATURAE aestimandam. Post Romanos enim alios populos nullos inter *tutelam* & *curam* discrimina statuisse: illud supra *cap. I. §. 35. cap. II. §. 6.* & plenius longe in *miscellor. tom. II. lib. IV. opusc. 3. diff. 2. p. 1075. 1076. 1077. sq.* est ostensum luculenter, conducto omnium Europae gentium concentu.

Commix-
tionem
PUBERTA-
TIS atque
aetatis
MAIORIS
improbat
natura.

§. 5. Porro Latii insipidum dogma non agnoscit natura: quasi indicium sanae *mentis* in puero esset, *hirsquitallire*; in puella *nupturire*; iidemque sic nuntii maturiscentis *corporis* atque *animi*. Illud potius experimur quotidie: eo tempore, quo *corpus uires* nanciscitur, *animum* esse *imbecillum* ac debilem; tentatum ac impetiturum illecebris ac stimulis ad libidinem, luxum, rixas, odia, iras, uindicias, otium, anomiam. Quare ad haec tempora usque minus fere opus *regimine alieno* ei, qui bonus est, quia nescit mala uersaturque in illorum optima ignorantia. Contra tum requiruntur frena & capistra; ubi corpus incipit feruescere, ebullire aestu, adsilire, ruere, furere, errare, uagari extra limites & leges. Vnde neque haec Latii schemata inania & argutiae ulli populo ad palatum alias: *ob oris pubem soluere aliquem tutela; sibi relinquere suoque arbitratui; neque curatorem dare, nisi uolenti; nisi ob causam; nisi ad litem, cetera.* Quae supra *cap. I. §. 9. 10.* reprehendimus uerbis & rationibus abunde. Neque enim calculum in regno *naturae* merebuntur illi:
qui

qui perhibent, pubem & pilos nuntios esse adolescentis iudicii.

§. 6. Demum lex Latii **QVINOVICENNARIA** longior *Lex QVINOVICENNARIA longior - spatium NATURALI.* est iusto, quam ut illa debeat, ex naturae decreto, expectari. Vt interim adolescens eludere & fallere possit contrahendo aut fidem dando uel in integrum restitui. Qui enim maturius non sapit: sapiat ille cum Phrygibus luatque damnum, suo facto contractum. Sanecirca XX. aetatis annum si non deferbuit sanguis & remisit ab impetu puerili: tamen moderatione quadam temperatus est; ut, quid consultum uel minus; aequum uel iniquum; nociuum aut conducibile sit, animus possit uel ipse decernere uel consulere ideo prudentiores. Quapropter haec etiam tempora usu se probauerunt omnibus populis, quod *cap. II. III. IV. V.* ostensum, ut sufficiant aetati **MAIORI**: Romanorum autem iuuentus longissima, XXV. annorum, calculos habuit meruitque nullos. Nam secula nouissima, in hoc argumento, iuris iam Romani superstitione regit: non trutina rationis. Neque est, quod huius aeui incuses corruptelas maiores, ut propterea aetas **MAIOR** prolata quinquennio: nam corrumpere & corrumpi suo tempore etiam seculum dixit **TACITVS** *de M. G. c. 19.*

§. 7. Refert tamen omnino plurimum; ut **MAIORIS** aetatis **LIMITES** statuantur certitiam *subditis*; quam *imperantibus*. Ad lites euitandas, quae metui omnino debent ex tempore, posito in sola **VIRTUTE**. Vbi requiring: penes quem sit, de hoc spatio decernere? In *subditis* hoc expectandum a legislatore. In *principibus* formula regni hic distinguenda & consideranda sigillatim. In *patrimonialibus* regnis uoluntas imperantis ualet, populo uoce aut litteris recte declarata. In *hereditariis* praeterea opus est consensu eorum, quos tangere potest *succedendi* ordo. In *electitiis* omne punctum dan-

*Quis I. naturae decernat aetatem MAIOREM?
a) in subditis?
b) principibus?*

dum ordinibus. *Mixta* autem regna etiam *mixta uoluntate* opus habent, eodem, quo temporata sunt modo. Quae axiomata frustra impetit HERTIVS *de tutela regia* l. §. 10. Demum illud uerum est, quod annorum haec spatia non ita sint aeterna: quin eo modo, quo statuta ac stabilita sunt, iterum possint conuerti ac mutari.

Interpre-
tes I. na-
turalis.

§. 8. Religioni nobis duximus; in hoc *capite*, in quo sola *natura & ratio* regnare debet, nominare autores. Ne hic aliquid dedisse uideamur his diuerticulis aut latibulis. Indice digito tangunt hanc causam GROTIUS *lib. II. de iure B. & P. c. II. §. 5.* Nam loca eius tutelaria alia huc non pertinent. Deinde PVFENDORFIUS *lib. III. c. 6. §. 4.* qui huic etiam uerbis succinit. Plures euoluant illi, quibus id uolupte est. Nos in hac sparta non tangimur, aut capimur sensu alieno.

CAP. VIII.

De IVRE ac institutis GENTIVM Europae in pubertate finiendaque TVTELA.

IVRE
GENTIVM
significa-
tus.

a) pro iure
hominum.

2) moribus
populo-
rum

a) domi
cum sui.

b) foris in
uicem.

Iuris gentium significatus multiplices. Romanis fuerat idem, quam *ius hominum*, distinctum a brutorum *animalium* instinctu, quibus iura nostra pariter *rationem* tribuerunt cum *Stoicis*, quod nostro aevo, in tanta *mechanismi* luce, minus ad palatum. Deinde accipitur ius gentium pro *moribus*, quibus *gentes plures* utuntur, idque uel *domi* uel cum *aliis* inuicem. Quorum concentus, ueterum iudicio, aestimandi instar *uocis naturae*. Imo *communia instituta*, usu cultuque, stabili ac perpetuo, gentibus solennia, quoties inuicem agunt, migrare & uertere uelle, ausu licentioso positoque extra limites arbitrii alieni, illa quidem nouitas & insolentia pariter solet improbari & trahi in contumeliam ab aliis idque omnium gentium adplausu accessuque.

que. Faciunt huc ritus, quo audiuntur aut dimittuntur legati; quo excipiuntur aduenae principes in prouincia aliena; quo dignitates, etiam gentilitiae, ab una re publica collatae, aestimantur ab aliis quibusque censu eodem, cetera. Talia siue *decori* siue *iuris* uerbo adpelles, illud quidem perinde est, dummodo uerum hoc sit, quod, sine iniuria, nequeant omitti, negligi, conuerti. Quod semel placuerit sitque usu probatum & tacitae uoluntatis consensione.

§. 2. Quid igitur nunc dicendum in aetate MAIORI? Sane hoc argumentum cuique reipublicae est singulare: quae uel ex naturae decreto in principe suo VIRTVTEM expectat uel definit annorum NUMEROS lege positiua. Quae *publica iura particularia* sunt: non *uniuersalia*, continenda ideo intra singularis populi limites. Adeoque aliae ab aliis hic non accipiunt ullum modum aut mensuram. Licet illud sit uerum nihilominus; ad principis aut subditorum pacandos animos, siquidem in his dissenserint, conferre plurimum exempla aliena. Cum quod semper in his suspecta insolentia aut nouitas; tum quod uiam tritam facilius sequamur, quam nouo instituto demum perfringendam acumine rationis.

§. 3. Exigit ergo ordo, ut doceamus, quam AETATEM in principe nouello requirere soleant regna & respublicae hodiernae. Non quod unius instituta obligent alteram: sed quod illis, quae adhuc usae sunt iure naturae habueruntque in oculis candidati purpurati VIRTVTEM solam, ita omnium reliquarum unus sit conspectus, unde eligere possint illud, quod ad cuiusque palatum, pro populi, plagae, augustalis domus, genio, indole, rationibus.

§. 4. Sane GALLIAE populi sibi uidentur ideo citius sapere, quod maturius aliis REGEM adpellent MAIOREM, puerum annos XIV. natum: quod quidem supra *cap. III.*
§. 9. iam ostendimus. Lex lata mense sextili ccccc LXXIV.

PRINCIPALIVM exemplorum nulla iura; sed VIS maxima.

Vtilis inde HISTORIA TVTELA-RIS principum.

I.

GALLIAE regni anno XIV.

an. 1374. Eademque lecta & adprobata d. 13. kal. Iun. mensis an. c10cccLXXV. in senatu Parisiensi. Verba illius sunt haec: *Lege nostra* (Caroli V.) *edictali & irrefragili ac in perpetuum ualitura, definimus & sancimus: ut, si nos uel successores nostros decedere contigerit, qui princeps XIV. annum NB. attigerit, eum PVBEREM* (rectius maiorem, quia pubertas naturae & oris) *statuimus & decernimus reputari ac si esset XXV. maior.* Quae sanctio paterna iterum confirmata est a CAROLO VI. successore an. c10cccXCII. ritu festiuo ac solenni regno uniuerso. Exhibent edicta haec plures, FONTANANVS; CORBINVS, collectores eorum alii. Est tamen illud singulare: quod, licet non *regat*, puer annis *tredecim minor*, tamen sit *inaugurandus* diademate; omnia, illius nomine peragenda, insignienda ac promulganda, mandata, decreta, epistolae, codicilli, nummi, lapides, leges, edicta ceteraque abstinentumque in his a nomine REGENTIS. Quod plenius ac latius docent *Thom. CORMERIVS in codice Henrici IV. lib. VII. tit. 1. c. 1. MORNACIVS ad D. l. 3. de LL. PASQUIERIVS liu. V. des recherches de la France chap. 5. LIMNAEVVS in notitia Gall. lib. I. c. 8. p. 211. sq. atque lib. II. c. 3. p. 335. 345. aliique innumeri.* Aetarulam tamen hanc nihil praesidii in MAIORI aetate tribuere subditis, diximus *cap. III. §. 9.* Inde hoc uolunt proprium esse REGIBVS, uersu laudato ad hunc finem:

CAESARIBVS uirtus contigit ANTE diem.

Illudque MARONIS IX. *Aen. u. 311.*

ANTE annos animumque gerens curamque VIRILEM.

Memorabilia sunt, quae habet GRAMONDVS *lib. I. an. 1614. p. 5257.* Nouissimus tamen nostri aeui rex etiam ante non diademate cinctus & inauguratus fuerat, quam XIV. aetatis annum attigisset. Tutore carens porro; instructus solis rerum ministris.

§. 5. Addere solent ad MAIOREM regis aetatem *annum unicum* POLONI. Quod, in tanta huius populi licentia ac libertate, mirum omnino. Vt tempori parcamus & otio, loquatur domesticus eorum iureconsultus *Nicol. CHWALKOWSKIUS lib. I. cap. §. 6. p. 27.* Cuius uerba sunt haec: *Ita SIGISMUNDVM Augustum, patre uiuente regem nominatum & X. duntaxat anno CRACOVIAE sacro diademate solenniter coronatum esse, legimus. Ista- men conditionibus, ut a curis regni ABSTINERET & quan- do siue uiuo patre siue post mortem eiusdem, ad aetatem le- gitimam, hoc est, ad annos XV. COMPLETOS PERVENERIT, iura omnia confirmaret & ne, per hoc exemplum, liberae deinceps electioni aliquid derogaretur. Quo de pater per diplomata, Cracouiae CIOIOXXX. & Petricouiae CIOIOXXXVIII. data cavit decreuitque.* Igitur diadema conferre solent Poloni etiam infanti; sed clauum reipublicae nulli com- mittunt, nisi XV. annos nato.

II.
POLONIAE
RR. an. XV.

§. 6. In MAIORI aetate LATII IMPERATORVM aesti- manda illud certum est, exemplis plurium: quod annos XIV. nati & quandoque antea, ceu *puberes* facti, praetexta posita & induti toga uirili, conscenderint imperiale fasti- gium. Plenius ea de re *Henr. DODWELLVS in praelectione Camdeniana V. p. 245. sq. & X. §. 2. p. 375.* atque *THOLO- SANVS de republ. lib. XXVI. c. 5.* De GERMANICIS imperatori- bus factis MAIORIBVS, aetate admodum incerta, puerili ta- men admodum, scripsimus *cap. V. §. 10.* Num uero, inde a temporibus IOSEPHI imperatoris definitus sit annus XVIII. ea quidem lege; ut administratio imperii sit penes VICA- RIOS eousque, dubitauimus ibi pariter &, quae nostra sit sententia, diximus late ac plene. Quo liceat hunc locum remittere.

III.
IMPERA-
TORES S.
R. I. an.
XIV.

§. 7. In ueteri SUECIAE regno licet olim VIRTVS so- la principes fecerit MAIORES: demum tamen eius aetatis limes adligatus est anno XVIII. eiusque ingressui. Pro-

IV.
SUECIAE
RR. anno
XVIII.

dit

an. 1697.

dit nobis illud *Michael Wexionius* GYLLENSTOLPIVS (*de aurea columna*) professor Aboensis in *politica sect. II. c. 1. §. 11. p. 178.* uerbis, quae sequuntur: *Anno aetatis XVIII. cura & fasces reipublicae demum committi solent nouo regi & tutela* (senatorum V. cum Drotzeto) *cessare. Eodem aetatis anno MAGNVS ERICI R. S. administrationem regni suscepit. Idem in GVSTAPHO ADOLFO factum; in regina CHRISTINA filia eius, non sine singulari reipublicae emolumento.* Eundem Suecis *limitem* ponunt *THEVANVS lib. 131. ad an. 1614. atque LOGCENIVS lib. VIII. an. 1611. & lib. IX. an. 1644.* Qui pariter euoluendi. Sed CAROLVS XII. anno *CIOIOCLXXXII.* editus in lucem, mortuo anno *CIOIOCXCVII.* parente, non multo post accessit ad regimen anno aetatis XVI. Nam in conuentu, exequiarum ergo patris, instituto, Leuenhauptius tentauit proceres: num eorum iudicio rex puer appellandus MAIOR? Obstupuere omnes: quod non solum obesse uiderentur tabulae paternae; sed etiam instituta maiorum, statuentia regi XVIII. aetatis annum. Reposuit ille; VIRTVTEM in adolescente spectandam; non annorum NUMEROS inanes. Cum haec dixisset, exemplis conductis aliorum, qui in hac aetate reipublicae clauum acceperant in manus, demum secedit in atrii dextram, inclamatque: *ut, qui iam regere uellent principem adolescentem, conferrent se ad latus; ab ipso in conclauis occupatum.* Succedit unus alteri & nemo cunctari uoluit, ne mora ei adferret suspicionem aut iram regis nouelli. Igitur, suffragiis, secessu collectis, derogarunt maiorum institutis in lege OCTODECENNALI atque XVI. annorum adolescenti Carolo XII. fasces regni Sueciae demandarunt *die 9. mensis Nouembr. anno CIOIOCXCVII.* Auiac ac septemuiorum tutela, cui in testamento paterno iussus ideo fuerat parere, omnino finita.

§. 8. In SCOTIAE regum aetate MAIORI occurrit V.
 historia admodum singularis & momentosa ualde. Nam SCOTIAE
RR. anno
XIV.
 referunt domestici illorum annales: *quod ex lege FERGV-*
sii regis, qui legumlator Scotiae, instar Numae in Latio,
puberes demum reges facti, annos nati XXI. Verum displi-
cuisse hoc multis seculis post KENNETHO III. regi anno 1000. Lege KEN-
Qui ideo in oratione ad populum habita legem unouicenna- NETHI an.
1000.
riam, in principum aestimanda aetate, habuerit iniquam &
longiorem iusto. Praesertim, quod uirtus hic agnoscere
 debeat maiorem. Imo, cum neque puero regi desint re-
 rum administri, neque tum male consultum iri regno
 & quae reliqua. Sublata igitur constitutione Fergusia-
 na, *senatusconsultum regni his uerbis fuisse conceptum:*
Rege, adhuc IMPVBERE, insignem uirum prudentia simul &
opibus, qui ad XIV. regis annum in regni sit ADMINISTRA-
TIONE, communi primorum consensu dicito. EO ANNO
 EMENSO REX IPSE LIBERAM REGNI ADMINISTRATIONEM AD-
 SVMITO. Ceterorum heredes, patribus defunctis ad XXII.
 aetatis annum sub tutatoribus curatoribusque contineto.
 Summatim haec attingit Ioh. LESLAEVS lib. V. rer. Scot.
 ad an. 1000. p. 188. Sed plenior hoc est Hector BOETHIVS
 lib. XI. Scotor. hist. p. 231. 232. In gratiam filii haec ora-
 uisse & obtinuisse regem a populo, iidem testantur.

§. 9. HISPANIAE INFANTIBVS, quo nomine filios VI.
 augustales adpellant, in regimine suscipiendo annum HISPANIAE
RR. XX.
anno.
 aetatis XX. finitum esse, scripsimus supra cap. III. §. 19.
 atque cap. VI. §. 9. Quae constitutio etiam laudata plu-
 ribus aliis, *Caldasio de PEREYRA ad l. si curatorem habens C.*
de in integr. restitut. min. CHOPPINO de moribus Parisior. lib.
II. tit. 3. n. 2. Neque tamen obfuerat illa piissimo huius
 aevi regi, quin, ante hanc aetatem, positos ultro regni
 fasces traderet in manus filii primogeniti LVDOVICI I. Hi-
 spaniarum regis, nominis eiusdem. Qui tamen anno
 MDCCXXIV. morte praematura praereptus, patri ite-
 rum

rum locum fecit ac reditum ad regni gubernacula, licet recepta ab eodem satis inuite, quod maior illi diuinioris otii cura ac pretium. Et sane contraxit forte uela Hispaniae etiam regnum. Nam *Victorius* SIRI tom. III. lib. 2. commemorat: *Philippum II. Hispaniae regem poenituisse ueteris instituti, quod cum Galliae lege TERDECENNALI commutauerit.* Cum praestet, puerum simplicem regnare, quam ex fraude ac scelere compositos tutores.

VII.
HVNGA-
RIAE RR.
maiores
VIRTUTE.

§. 10. HVNGARIAE regnum MAIORES dicere non-nisi sero ac lente, anno XXIIV. aetatis, scripsimus supra cap. III. §. 16. Sed LADISLAVM Hungariae regem anno aetatis XII. suae tutelae datum ac relictum esse, illud quidem fide annalium, commemorauimus pariter cap. V. §. 3. Vt nihil dicatur de aetate VLADISLAI XV. LVDOVICI XIII. & LEOPOLDI, regum Hungariae anno XVII. quod cap. V. §. 10. ostensum. Vnde certis esse licet, quamuis Hungariae in subditis ac ciuibus MAIOR aetas serior iusto: in principe tamen iuuentutis, regni successore, praeter VIRTUTEM attendendum nihil in hoc argumento ac passu.

VIII.
BOHEMIAE
RR.

§. 11. Fuerunt procerum Germaniae iudicia haec: BOHEMIAE regem in aetate MAIORI adligatum ad legem A. BVLLAE OCTODECENNALEM. Verum BOHEMICI legati reposuere in *electoralibus comitiis* anno MDCLVII. plura singularia; cum regi suo LEOPOLDO M. imperii tum candidato quaestio status ac praeiudicialis moueretur, quod suffragator esse non posset in Caesare nominando, nisi XVIII. aetatis anno plene exacto. *Principio* dixerunt, A.B. instituta, cum in aliis causis, tum in hac ipsa, Bohemiae reges obstringere necquicquam. Quod *tit. VII. §. 5.* doceat, ubi in lege successoria S. R. I. archiprincipum exceptus sit Bohemiae rex nominatim. Deinde *Bohemiae reges* cum anno aetatis XVIII. ingressu MAIORES fieri haud dubie. Imo exempla superesse principum eorum, qui citius, hoc etiam limite, accesserint ad BOHEMIAE

HEMIAE gubernacula. Nam LVDOVICI regis exemplum nouissimum ante oculos habendum, qui XV. annos natus & rexerit Bohemiam & in collegio *septemuirali* auditus sit suffragator. Exhibet has argutias PVFENDORFIVS *Rer. Brandenburg. lib. VII. p. 1134.* Exemplo laudato addi potest aliud in LADISLAO, de quo supra *cap. V. §. 2.* De subditorum quoque aetate MAIORI in *Bohemia* scriptum est *cap. III. §. 17.*

§. 12. De moribus LVSITANIAE in MAIORI aetate definienda illud prodidit *Iac. Aug. THVANVS lib. LXV. ad an. 1577. uerbis, quae sequuntur: Post EMANVELEM regnavit IOANNES, qui plures liberos sustulit ac tandem 1557. fatis concessit. Relicto superstite ex omnibus SEBASTIANO nepote. PVER REX simul ac MINOREM AETATEM EXIVIT, hoc est, XIV. ANNVM ATTIGIT. Id enim seculi apud nos (Gallos) & apud illos, exemplo nostro, iuris est. HENRICVS cardinalis patruus, qui TVTELAM regni, tanquam proximior agnatus sumpserat, omnem cum tutela auctoritatem a se abdicavit. Quam rex, uana VIRTVTIS opinione stolidus ferox, auide adripuit & quae sequuntur deinceps.*

§. 13. In regibus M. BRITANNIAE illud reperio; VIRTUTEM elatam laudibus, quoties tempore praemature rex accessit ad rempublicam. De ARTHVRO rege multa quidem fabulantur auctores; scribit tamen de illo *Ioh. FORDVN in hist. Scotor. n. XXV. definite: Erat XV. annorum ARTHVRVS, iuuenis inauditae uirtutis & largitatis. In quo tantam gratiam sua innata bonitas sibi praestiterat, ut a cunctis fere populis amaretur.* Et tamen primo statim anno imperii bella gessisse, uictorias reportasse, omnibus bene fecisse dicitur idem. Vt nequeat, quod sine tutore rexerit, dubitari. In eadem aetate XV. annorum rexit EADMVNDVS in AngloSaxonia occidentali. De quo ita *ASSERIVS in annalib. ad an. 856. Hunbrechtus antistes hoc anno unxit oleo consecrauitque in regem EADMVN.*

IX.
PORTV.
GALLIAE
RR. an.
XIV. MA-
IORES.
Exem-
plum 1577.

X.
ANGLIAE
RR. maio-
res VIR-
TVTE.
Exempla.
Arthuri
an. 500.
an. xv.

DVM gloriosissimum cum gaudio magno & honore maximo, anno AETATIS suae XV. die natalis domini. Succedat exemplum aliud. De EDGARO rege adolescentulo narrat Ranulphus HIGDENVS lib. VI. polychronici ad an. 957. Northinbrenses & Mercenses Edroinum pro mala uita sua expulerunt & fratrem suum EDGARVM XVI. annorum existentem, in REGEM leuauerunt. In cuius Edgari exortu audiuit Dunstanus angelos canentes sic: PAX TERRAE ANGLO RV M EXORTI NVNC PVERI. Quasi praematura regis electio probata coelitem adplausu & incantamento. Taceo exempla alia, quae illi conducant, quorum interest, haec firmare ulterius. Verum destruere haec omnia uidetur HENRICI VIII. regis ultima uoluntas an. MD XLVII. Condidit enim ille testamentum: quo filium unigenam EDVARDVM VI. heredem & successorem scripsit; sed ea lege, ut, nisi MAIOR, TVTELAE subesset SEDECENVIRORVM, quos hoc fine nominauit ipse testamento pupilli ac regni tutores. Annos X. natus fuerat puer regius, indolis optimae, cuius doctrinam & uirtutem stupuere omnes, instar portenti adolescentiae senilis. Sed tamen sexennio integro, quo adpellatus est rex, illud consequi non potuit, ut suae tutelae relinqueretur, etiam XVI. annos natus. Nam celebris biographus EDVARDI VI. clare scribit: *Eduardus rex nondum XVI. annos natus, Grenouici animam exhalauit anno MD LIII. Iulii nempe VI. Cum annos VI. menses V. diesque XIX. SVB TVTORIBVS REGNV M tenuisset.* Sed cum in hereditario regno nefas sit, testatorem definire terminum MAIORIS aetatis suo successori, filio licet, quoniam ita iniuria fit formulae regni, a maioribus institutae, quod cap. VII. §. 7. dictum: ideo illud omnino requisieris, quare EDVARDVS VI. paternam uoluntatem non migrauerit? in tanta praesertim laude adolescentuli doctrinae ac uirtutis. Possem dicere, eidem non licuisse hoc ideo; quoniam LEX REGIA in Henrico VIII.

Edgari an.
xvi. 957.

Quid in
EDVARDO
VI. an.
1547. anno
xvi. MINO-
RI adhuc?

VIII. celebretur, qua populus uoluntati illius omnia regni iura submiserit. Sumpsit tamen idem hoc sibi: *tabulas scribere in iisque definire ordinem successorum*. Num hodie Anglia redierit ad pristina instituta, VIRTUTE aestimantia maiorem aetatem; non annorum numeris idque iure quodam postliminii; illud quidem definiant illius ciues. Ceterum qui MAIORI aetati constituti limites priuato ibi iure, illud ostensum *cap. III. §. 20.*

§. 14. In DANIAE regno uetustissima est memoria FROTHONIS III. PVERI REGIS, qui CHRISTO SERVATORI nato coaeuus. Narrat Saxo GRAMMATICVS *lib. V. p. 67.* quod, defuncto Fridleuo rege, filius FROTHO VII. annos natus, concordia Danorum arbitrio, surrogatus sit. Eosdem tamen INFANTIAM REGIS a tutoribus excipiendam duxisse. Ne, ob principis puerilitatem, rerum excideret summa. Verum, licet non prodatur simul, quo anno REX PVER suae tutelae relictus sit: illud tamen MEVRSII *lib. I. p. 16.* iudicium omnino probandum, *nunquam infelicia regna, quam sub regis, licet boni, PVERITIA.* In qua regem se existimet, quisquis regi sit praefectus. Vnde PONTANVS *lib. I. rege 24. p. 22.* ueterum annalium fide, refert, ipso rebus imperii admoto, quae passim inualuerat, dum adolesceret, aulicorum insolentia, paulatim exacta repressaque & regnum celebre redditum aequitate, legibus, uictoriis, trophaeis. De annorum calculis sollicitus est Arnoldus HVITFELD *part. I. chron. in rege XXIV.* Progredimur in Dania tutelari ad CANVTVM I. nominis illius an. 891. PONTANI *lib. IV. p. 115.* narratio est haec: *In Dania, post patrem ERICVM rerum potiebatur CANVTVS. Quem alii PARVVM, alii hirsutum (loderwudt) cognominatum tradunt.* Pergit SAXO *lib. IX. in rege LIV. p. 178.* uerbis, quae sequuntur: *huius infantia manente, regni pupillique tutor exposcitur.* Quem tum sorte electum dicit, ad inuidiam deuitandam ex suffragiis. Tandem claudit

DANIAE
RR. maiores ob VIRTUTEM
Frotho
III. coaeuus CHRISTO.

CANVTVS
I. an. 895.

historiam eius: *quod ex pene desperato adolescente uir in-*
speratae probitatis euaserit, postquam regni clauum ac-
 cepisset. Luculentiora sunt, quae occurrunt in historia
 ERICI *pii R. Daniae 86. an. 1287.* Licet enim puer DVO-
 DECENNIS, ex quo patri successit, *tutores habuerit cum*
 matrem, tum ducem Slesuicensem: postea tamen anno
 aetatis XIV. ipse fasces regni suscepit, solenni ideo ritu
 inauguratus. PONTANI *lib. VII. p. 375.* uerba sunt haec:
Hinc regis coronatio ipso die natiuitatis dominicae, cum
ageret iam annum XIV. regium in morem celebratur. Tum
& coeptum tractari per matrem eius de connubio. Quasi
 utrumque tempus uno gressu ac passu ambularet. Hoc
 rege uno anno iunior OLAVS VI. editus in lucem anno
 CIOCCCLXV. Successit auo materno Waldemaro III. ex
 suffragiis regni procerum anno aetatis XI. Cum igitur
 in hac aetatula ille non sufficeret rebus gerendis, mater
 ei data relictaque tutrix. Ita tamen: ut non solum ex
 hoc tempore nomine solius *pueruli regis* omnia fierent,
 scriberentur codicilli, promulgarentur leges, signarentur
 monetae, quod sigillatim notauit PONTANVS *lib. VIII. p.*
503. sed etiam, quam primum animi uires consequere-
 tur, omnia persisterent in illius arbitratu. Hinc suo
 nomine, uix XIV. annos natus, coegit comitia, gessit
 bella, dedit leges, indulgit priuilegia omniaque fecit,
 quae a rege poterant requiri aut expectari. Imo anno
 CIOCCCLXXXI. uix XVI. anno aetatis NORWEGIAE rex factus,
 parentis HAQVINI successor. Si uero matrem, quam SE-
 MIRAMIDEM SEPTENTRIONIS adpellare solent, comitem
 habuit: illud deinceps ultro ac sponte fecit, non cogen-
 te aliquo iure tutelari. Nam, mortuo OLAO VI. an. 1387.
tria regna septentionalia, DANIAM, NORVEGIAM & SVE-
 CIAM sub imperium redacta fuisse huius unius MARGA-
 RETHAE, nemini est ignotum. Quod cum ita sit, DA-
 NIAE *regi an. 1593.* ab imperatore ueniam aetatis, Holsa-
 tiae

ERICVS
 pius an.
 1288. aet.
 XII. ac XIV.

Olauus VI.
 an. 1376.
 XI.

NORWE-
 GIAE RR.
 an. 1381.

tiae intuitu, indultam, ne regno *maior* ducatus uideretur minor, indicauimus *cap. VI. §. 3. superius.*

§. 15. Sat exemplorum. Contraham uela. Cum *Eorum, quae dicta, epitome.* satis hinc doceri ac disci possit: quo iure, in MAIORI *aetate* indulgenda principibus suis, populi Europae omnes fuerint usi. Principio enim VIRTUS ubique reddidit maiores, agnita a proceribus aut ab ipso rege adolescentulo declarata manuque adrepto reipublicae clauo. Deinde NUMERI annorum definiti ad deuitandas lites. Qui iterum uarii ac multiplices XIII. XIV. XV. XVI. annorum. Ita tamen, ut, sine iuris positiui aliquo glaucomate, terminus MAIORIS aetatis ultra XVIII. aetatis annum non fuerit prolatus. Imo etiam *limites*, aetati MAIORI semel statuti, iterum mutati quandoque & nunc contracti, nunc prolati sunt. Accedit, quod *aetatis limitum definitio* facta uel a rege solo eoque aut *decessore* aut *successore* uel a familia augustali uel a populi proceribus; imo quandoque *trium* generum aut *duorum* consensio requisita. Ex quo multiplicum scenarum theatro facile nunc est, ad seligendum ac imitandum illud, quod saluberrimum domui principali ac reipublicae.

§. 16. Ceterum in BRANDEBURGICA DOMO, unica forte in orbe uniuerso, illud cum iureconsulti tum historiici referre solent inter quaedam praecipui iura: QVOD NESCIAT ILLA IN SVIS, inde a rerum principio, TVTELAS AVT CVRAS. Nullo enim unquam tempore contigit: *archiprincipem Brandenburgicum obuisse, relictis pupillis impuberibus aut illis, qui non fuerint plenae aetatis, quam principes requirunt.* Adeo enim in illa diuini edicti gratia & ueritas elucet exemplis: VT SIS LONGAEVVS SVPER TERRAM. Cumulet has fortunas optimum numen, etiam in FAMILIA REGALI PORVSSICA, propagetque illas, in secula omnia; adaugeat PORVSSICOS NESTORES nume-

In PORVSSIAE RR. & electoratu BRANDEBURGICO exulant TVTORES.

numeris ac annis; auerruncet tutores; auertat tutelas a GENTE AVGVSTALI faciatque etiam deinceps, ne aeternum in PORVSICA iuris publici prudentia opus sit ulla quaestione tutelari!

CAP. IX.

Problemata FORENSIA in *pubertate* fini- endaque *tutela*.

Corollarii
causa.

NE operas uideamur perdidisse in tam longa, difficili ac multiplici *iurium in pubertate finienda-que tutela* indagatione & explicatione, speciminis instar, *decisiones* addemus causarum huius generis, in tribunalibus & olim & nostra aetate actarum, ut quaeque nobis in mentem uenit ac manum.

PROBLEMA

I. Num definire aetatem successoris, penes principem decessorem?

HERTHII
argumentum I.

Repositio.

§. 2. Principio illud solet requiri ac disputari maximopere: *num, MAIORI successoris aetati tempus definire, sit penes principem decessorem?* Dare solet hoc GROTIUS *lib. I. c. 3. §. 15.* regi ac principi tum, si regnum aut prouincia in eius sit patrimonio, ut illius formulam suo arbitratu possit fingere ac uertere, Sed HERTIVS *de tutela regia sect. I. §. 10.* impetit enuntiatum argutiis, quas mittimus sub examen. *Principio* dicit, etiam in hereditariis regnis credendum, quod populus in regem transtulerit cum alia iura; tum etiam haec, ut limites statuatur aetati *maiori*, in qua successoribus dandum regimen. *Repono*; credi hoc non deberi temere. Nam in hereditario regno nequidem *pruata* iura statuere potest princeps; a quibus recedere nequeat successor pro arbitratu: multo minus publica. Deinde rex hereditarius non *format* regnum; sed *formulam* regni etiam in tempore successorio accipit, quam ei non licet uertere. Accedit, quod consanguineorum inter sit pariter, ne tempus succedendi,

cedendi, per instituta maiorum aut definitum aut relitum, ex nutu pendeat decessoris. *Deinde* urget, tot tamen principum tabulas superesse, in quibus aetatis MAIORIS tempora nunc contracta sint: iterumque prolata. *Repono*; qua facilitate illi talia inseruerunt suis testamentis, ut sui successores, exempli loco, regnarent demum XV. XVI. XVII. XVIII. aut etiam XX. aut XXV. annis; eadem facilitate hi talia floccifecerunt idque iure meritoque. Neque hic pietas paterna extendenda est eo, ut ualeat extra paternae potestatis limites. *Demum* prouocat exempla diuersorum regum ac principum, qui id sibi sumpserint statuerintque suae domui tempora aetatis certa, in quibus debeat demum successoribus clauus reipublicae committi ac demandari. Quorum numeros longe uberius instruere nunc posset ex nostro armario cap. VIII. instructissimo. *Repono*: exempla haec ius non facere. Nam, quod in Gallia est factum, illud constitutum ex ordinum Galliae consensu communi ac solenni, non ex intercessu regis solius cap. VIII. §. 4. Quod uero Dani hoc regi suo dederint figillatim: ut caueret de futuri regis tutela; illud regulam potius destruit, tantum abest, ut firmet. Nam ideo fuit hoc in regis uoluntate; quod ei hoc dederit populus uel XIIuiri, ut Ioan. DOLMERVS iuris aulici c. 3. not. g. Certo indicio non fore; nisi ille hoc daret. Ita explicanda sunt, quae THYANVS lib. 120 ad an. 1598. habet & de Suecis narrat PVFENDORFIUS in hist. Caroli Gust. lib. VII. §. 7. ad an. 1660. Imo si ex consilii rationibus aut iuris ignorantia successor stetit uoluntate ac tempore defuncti; illud ideo non dandum iuris rigori ac rationi. Perstat igitur illud: aetatem MAIOREM definire, non esse principis uel testatoris uel legislatoris. Verum requiri praeterea tam consanguineorum, quam populi liberos consensus. Ceterum, quod ridet illos, qui patrimonialia regna proscribant ex iure naturae; illud huc facit parum. Nam

R

sufficit,

sufficit, causam succedendi esse tum in decessore quaerendam adeoque illius uoluntatem attendendam omnino. Licet ceteroquin alibi dixerimus, seruilia imperia mancipia magis; quam homines decere. Vt adeo doctrinae de illis omnino requirant temperamentum.

II.

PROBLEMA
Num S. R.

I. PRINCI-

PVM sit,

domui suae

aetatem

definire

MAIOREM?

Argutiae.

Repositio

multiplex,

intuitu

a) Caesaris

b) consan-

guineorum

c) ordinum

provincia-

lium.

§. 3. Fidenter addit HERTIVS: *quod principes Germaniae in sua domo definire omnino possint, quo anno aetatis debeat regimen subire successor?* Laudat in his MYLERVM *de princ. Imp. c. 29. §. 3.* scenae suae inseruientem omnino. Accedit, quod *capita V. & VI.* instructissima sint exemplis eorum Germaniae principum: qui in ultimis tabulis adstrinxerint suos successores, nunc filios, iterum agnatos, ne adripiant reipublicae clauum, nisi uel XVIII. uel XXI. uel XXV. annos nati. *Repono;* hoc Germaniae principum nulli dari posse sine iniuria in Caesarem; imperium; consanguineos; successores sigillatim; uniuersum populum ipsum. Nam principatus Germaniae clientelares sunt & beneficiario nexu addicti Caesari ac imperio: ideoque nefas est, uasallos uel citius iusto obtrudere domino uel iusto longius detinere, quin fidem obsequiaque eidem praestare queant. Siue igitur successoria tempora lege naturae teneantur, ut *uirtus* agnoscat maiorem; siue clientelaribus institutis, ut XVIII. annus sufficiat: neutrubi dabitur aliquid decessoris uoluntati, licet ultimae. Deinde cum patriae principatus *feuda* audiant ex pacto & prouidentia maiorum sintque ita instar familiae fideicommissorum; fiduciarius heres nihil agit, in onere imposito fideicommissario heredi, ut pendeat in tempore utendi fruendique fideicommisso a uoluntate, licet ultima, decessoris. Tandem uti iura *publica particularia*, praesertim ex more maiorum, pendere solent a comitali ordinum prouincialium decreto consensuque: sic extra oleum uersabitur princeps testator in his, quae tangunt curas alienas.

Imo,

Imo, in tutelari principum causa, omne punctum fere dandum ordinibus, illud nullibi clarius patet, quam in *Austriacis*, cuius specimina habes *cap. V. §. 3.* eo etiam tempore, quo penes illam domum summa imperii. Neque legitur, augustissimos imperatores, his ordinum suorum iuribus uel moeruisse uel contradixisse unquam. Accedit, quod ipsi principes testatores intellexerint, ^{d) testato-} in his tabulas suas inanes fore, nisi tam ordinum ^{rum.} consensu comitali, quam autoritate imperiali fuerint corroboratae, ut *cap. V.* exempla offenduntur. Licet neque ita legibus satisfactum fideicommissi, a filiis & consanguineis urgendis omnino. Conatus igitur principum ^{e) exem-} tueri nequeo, ut potius illi, ut centum alia, tribuendi ^{plorum.} insolentiae & suggestionibus imperitorum administrorum, qui praesidium ac diuerticulum inane requirere solent ex Latii dictariis & umbratili fauore ultimarum uoluntatum. Vnde neque meliori censura digni iuris ^{f) iurecon-} publici consulti, qui talia profundere solent calamo, ^{sultorum.} commentis priuati iuris tincto, non instructo uel lege uel consuetudine imperiali. Vertendus omnino stylus & talia expungenda, licet omnem ceram occupauerint, nisi peruertere uelimus pristinam Germaniae principatum indolem ac rationem.

§. 4. Statim dixi: *in re tutelari principum momenti plurimum datum olim fuisse prouinciae ordinibus* dari- ^{III.} que Austriae etiam nunc, ut *cap. V. §. 3.* scriptum. Re- ^{PROBLE-} quiritur ergo: *utrum penes ordines sit, definire principi* ^{MA: num} *aetatem, ad regimem idoneam?* Neque hoc puto satis esse. ^{ORDINVM} Licet enim illud testatissimum sit atque ipsis imperato- ^{prouincia-} ribus confessum, quod *ordines prouinciae*, stirpe regna- ^{lium sit, de-} trice *Carolidarum* extincta, non acceperint *formulam* ^{finire ae-} principatus; sed dederint suis principibus libero arbi- ^{tatem MA-} tratu, cum qua postea illi oblata imperatori ac imperio ^{IOREM?} indeque recepti nexu clientelari; deinde, gente princi- ^{Rationes} ^{a) negan-} ^{tium.}

b) adfir-
mantium.

pali extincta, imperatores illis non obtruserint principes nouellos, sed initiauerint eos ritu beneficiario, populi iudicio nominatos; praeterea eo tempore, quo *uirtus* agnouerat *maiores*; haec ipsa quoque aestimata ordinum censu iudicioque, exemplo Austriae *cap. V. §. 3.* post nihil insolentiae habuerit quoque illud, populum *limitem* certum definire *aetati* eorundem, qui debuerint in principatu succedere, more pagi Mansfeldensis, de quo mox sigillatim: cum tamen *formula* cuique principatui iam praescripta indeque ius quaesitum *familiae* principali *im- perioque*, quam nefas est, uertere nunc aut migrare, in alterius incommodum aut iacturam; deinde, si quid factum peccatumque sit alicubi, conatu licentioso aut tolerato ex singulari indulgentia: ideo non putarem, iure componi ac constitui *formulam* nouam, in his maxime, ubi alterius interest, hoc fieri. Quo censu *tempora aetatis* aestimo, quae principi opponi debent, quin adeat regimen aut adeant citius iusto. Quare, si aliquid in his statuendum, consensione opus erit omnium eorum, quos causa haec tangit, imperatoris, imperii & consanguineorum.

IV.

PROBLE-
MA: num
sit hoc
VALVAS-
SORVM?

§. 5. Est uero illa iniquitas longe maior & acrior: si *ualuassores* (*) id est, *subuasalli* in eo conspirent statuuntque *subdomino* suo alium MAIORIS aetatis limitem, quam leges iubent prouinciales uel sibi hoc sumere uelint *subdomini* ipsi consanguinei, mutua conuentione. Exhibet LVNIGIVS *archiui tom. IV. in Mansfeldicis num. 85. tabulas*, in quibus, pacto comitum consanguineorum, MANSFELDENSIBVS *comitibus* MAIOR aetas statuta ac definita XVI. annorum, in qua subire debeant regimen

(*) Docere potuit nemo adhuc: unde *ualuassor*; *uauassor* sua etyma? Ineptiunt in illis omnes torquentque uerba & sensus praeter rem huc & illuc. Est enim *uauassor* dictus, quod *uassoris uassor*, id est, *subuassor*

& *ualuassor*, quasi *uasalli uassor*, *subuasallus*. Hinc alio nomine *ualuassores* audiunt *minores uasalli*, id est, agentes in clientum clientela.

comitatus. Quod magis est, aliud DIPLOMA habetur, ^{a) argu-}
 anno ccccc LII. uerbis conceptum munitumque ^{tiae,} *ualuas-*
forum, conspirantium in hoc instituto, adpositis XXXVI.
sigillis: in quo Mansfeldensibus comitibus uia aperitur ad
 regendum sua, si XV. aetatis annum inchoauissent. In-
 de concors omnium fere scriptorum erratio, *Mansfel-*
densibus priuilegium esse imperiale, quo anno unico se-
 rius sapiant, quam Galliae reges, si quidem XIV. aeta-
 tis annum fuerint egressi. Quorum nomina dedimus
cap. IV. §. 7. superius. Est igitur huius loci omnino, quid ^{b) reposi-}
 de hoc instituto sentiendum, uocare sub incudem iuris. ^{tio.}
 Sane *utrinque* peccarunt comitum consultores. Nam si,
 intuitu *rerum & feudorum* S. R. I. addictorum, absque
 principe intermedio, sibi adrogarunt gubernacula citius
 iusto in aetate parum matura: neglectus Caesaris impe-
 riique non uacat conuicio &, quae *cap. IX. §. 4.* diximus,
 hic sunt repetenda omnino. Praesertim cum in princi-
 pum Germaniae *historia tutelari* non exemplum occur-
 rat huius licentiae ac procacitatis; ut aliquis suae *domui*
 indulgere uoluerit *priuilegia maiorennitatis*, ea quidem
 immoderatione & inconsiderantia, uti sibi, quod lubet,
 licere crediderit, Caesare insciente & inconsulto. Si au-
 tem in aliis regionibus, ubi *iure prouinciali* tenentur,
 sibi ante iura maiorum uoluerunt tribuere, toto coelo
 errarunt neque hoc fecerunt sine crimine, in principem
 & rempublicam commisso. Summatim, MAGDE-
 BURGICO, de quo *cap. III. §. 21.* & SAXONICO iure
 de quo *cap. III. §. 21.* maiores demum fiunt annos
 XXI. nati; quo ipso etiam DVCEs SAXONIAE uiuere et-
 iam nunc, *cap. VI. §. 8.* scriptum: igitur nemo sibi in ani-
 mum induxerit, unquam derogare potuisse his princi-
 pum suorum legibus comites Mansfeldenses aut prae-
 uertere, uoluisse dominos suos immaturis sapientiae
 annis.

V.

PROBLE-
MA: num
maior ae-
tas xxv. iu-
ris Rom.
definita
principi-
bus?
Rationes
a) adfir-
mantium.

b) negan-
tium.

§. 6. Porro superstitio *iuris Romani* tanta quon-
dam fuerat, ut haberetur instar problematis; *num prin-*
cipes & reges tutelae ac curae, instar subditorum, *addictos*
esse oporteat ad annum usque XXV. absolutum idque ex
lege *Latii*? Torquent se hic *Panormitanus; Oldradus;*
de Anchorano; Imola; Bartholus & Baldus, quorum ali-
quos, animi causa, euoluimus & legimus. Sed *Antonius*
CORSETVS in faceto libro *de potestate & excellentia regia*
part. III. n. 2. 3. haec nomina & argutias exhibet in epi-
tome, qui ideo potest euolui, neque sine oblectatione
mentis rectius imbutae. Scilicet aliqui *adfirmant* quae-
stionem omnino. Quod animus ante XXV. aetatis an-
num sit imbecillior; quod opus ei sit eousque rectore
alieno; quod maiora pericula timenda ex mala reipu-
blicae administratione, quam priuatorum crepundio-
rum; quod Dei ira sit, habere regem puerum, *Esaiæ*
c. III. §. 4. quod inclamet Salomo: uae populo! cui prin-
ceps puer *ECCLES. X. §. 16.* & quae sunt reliqua. Verum
enimvero uti etiam ueterum plures hoc negant; ita ta-
men non rationibus ueris utuntur, sed offuciis argutia-
rum. Nos repetimus ea, quae iam diximus. *Princi-*
pio leges *Latii* ad iura positiua & uoluntaria pertinent,
quibus reges, principes, respublicae non addictae, quae
reguntur decretis naturae solius, *cap. VII.* Deinde sa-
cri codicis loca non tam intelligenda de rege puero, quam
illo, qui uiuit pueriliter, id est, stulte & licenter. Porro
cum rex etiam puer comites habeat consultores, ab illo
pericula minora, quam a sibi prorsus & genio suo relicto
homine priuato. *Praeterea* XXV. aetatis annus iusto est
longior & *tutelae ac curae* discrimina *Latii* inuenta solius,
a quibus aliae gentes prorsus abhorrent *cap. III. §. 16.* at-
que *cap. VII. §. 4.* Tum est cuique reipublicae proprium,
expendere illud, num maiora pericula a puero rege,
quam a pueri regis tutorum infidiis, fallaciis, studiis,
litibus,

litibus, tyrannide ac damnis, quod monuimus *cap. VIII.*
 §. 4. Demum *uirtus* MAIOREM facit; non *numeri* anno-
 rum inanes, ut adeo minus sibi consulant, qui ad ulti-
 mos se adstringunt *cap. V.* Germaniae autem principes
 Latii iuribus priuatis non subiectos esse, licet eodem re-
 gant subditos, dictum est pariter *cap. VI. §. 10.* Neque
 crediderim hodie, in tanta naturae luce & usu rationis,
 illis Latii pigmentis aliquem infectum iri. Licet illis
 occupauerint Germaniae principum quorundam oculos
 rerum administri *cap. V. §. 1. sq.*

§. 7. De VENIA AETATIS actum *cap. VI.* sequun-
 tur nunc illius singularia problemata. Principio requi-
 ritur: *num hac indulgentia opus, ubi VIRTUS MAIOREM*
facit? Quaestio propterea referenda in superfluis; quo-
 niam in re, quam lex nulla constringit, privilegio non
 est opus. In VIRTUTE autem aestimanda indulgentio-
 rem esse, non decet. Praesertim si plurimum interest,
 illius pretium aequum nancisci iudicem, imperii, po-
 puli, consanguineorum. Haec causa est, quare in ue-
 tustiori aevo altum silentium *ueniae aetatis*, impetratae
 a principibus imperii. Quas rationes, si aequa lance ae-
 stimare uolueris, ea tibi expendenda, quae diximus
cap. V.

§. 8. Vti uero iure Latii illud est certum, quod in
longiori demum spatio aetatis MAIORIS XXV. annorum
 obtinuerit LEX VENIALIS: ita certissimum quoque hoc;
 quod in *breuioris termini maiorenitate* XV. XVIII. aut
 XX. annorum, illa non habuerit locum. Imo, si dicen-
 dum, quod res est, non crediderim, quod Romani un-
 quam cogitauissent de ueniae aetatis beneficio, nisi XXV.
 annorum terminus fuisset bono & aequo longior. Ita-
 que ruborem Latio expressissent ALEMANNI, populi que
 alii; quibus quinquennio ante quilibet habetur *maior*
 ipsa lege, quod *cap. II. III. & IV.* ostensum. Atque est haec
 forsitan

VI.

PROBLE-
 MA: *num*
locus ue-
niae aeta-
tis?
 a) *ubi VIR-*
TUS maio-
rem facit?

VII.

PROBLE-
 MA:
 b) *si maior*
aetas
XVIII. aut
XX. anno-
rum.

Vbi in LL.
Rom. nul-
lus ueniae
locus.

Quae ta-
men dari
solet in
Germania

Conuersio-
nis prae-
textus.

QUERELÆ
aduersus
ueniam
aetatis
a) agnato-
rum.

forſitan cauſa, quare CONSTANTINVS imperator recuſa-
uerit *ueniam aetatis* omnibus maſculis niſi XX. annum
fuiſſent egreſſi. Habetur conſtitutio pleniori in *C. Theo-
doſ. lib. II. tit. 17.* quam in *Iuſtiniano l. 2. omnes adoleſcen-
tes C. de hiſ, qui ueniam aetat.* Si igitur illud uerum eſt,
quod plerorumque Saxoniae principum maiorenitas
uix XX. annorum numeris ſit longior, quod expedi-
tur *cap. V.* ideo ueniae aetatis locus non eſt faciendus,
ſi quidem confici debet res lege Romana. Verum Latii
hic nulla cura aut religio. Nam etiam breuiora tempora
contrahere ſolent imperatores Romani. Certe XVI.
XVII. atque XVIII. annis principum diuerſorum aeta-
tes ſuppleuerunt hac *indulgentia imperiali*, quod con-
ſtare poteſt exemplis *cap. V. & VI.* conductis magno nu-
mero. Imo LVDOVICO Hungariae & Bohemiae regi anno
XIII. aetatis ueniam indulſiſſe Maximilianum impera-
torem; auctor eſt HERMES *cap. XI. n. 119.* Quod ita ſolet
a iuris publici conſultis excuſari, quoniam in *breuiori
maiorenitate* etiam *uenia* eſſe poſſit *breuior.* Quod ſa-
tis ſit, imperatorem non transgredi *numeros Latii quin-
que aut ſeptem annorum*, qui etiam lege Conſtantini ſup-
pleri queant priuilegio imperiali, pro ſexus diuerſitate.
Quod magis ſit, eſſe imperatorem ſupra leges poſitum,
quas uti dare queat; ita etiam uertere, contrahere, pro-
ferre. Sed non opus eſt hiſ argutiis. Actum enim eſſet
de Germanica libertate; ſi eſſet uiuendum iure publico
Latii, quod imperio abſoluto & fere patrimoniali ſcri-
ptum, non adducto, quale eſt Germanicum. Et quis
neſcit? deſtitui Germanicum imperatorem legiſlatoria
potestate, qua tamen omni tempore gauiſus eſt Roma-
nus. Illud ſcio, grauiffimas quandoque motas fuiſſe
querelas ab agnatis & conſanguineis. Quafi hiſ *fructua-
ria tutela*, uti omnes principales eſſe ſolent, inique eri-
peretur. Praeſertim ſi in prouincia *anni tutelares*
figilla-

figillatim sint definiti. Quod cum in patrio iure sit extra dubitationem; inde facile discrimina elucent. Quod in Latio, tutela aut cura aliquem liberare, hoc idem fuerit, quam leuare aliquem & soluere publico onere: in Germania uero idem, quam destituere aliquem tutelari usufructu. Exemplorum igitur memini in Saxoniae ducibus, ubi, his causis indicatis & expositis in libello supplici ad augustissimum imperatorem, uenia principi pupillo iam decreta, dein negata sit, in gratiam principis tutoris aut curatoris fructuarii. Taceo formulam ac libertatem ordinum ita conuellendam omnino; si pueri imperium illis obtrudatur immature. Meminerint tamen etiam tum utrique pristinorum temporum; ubi pupillum principem *uirtus*, saepe *praematura* ac *praecox*, liberauit tutela, non longi annorum *numeri*. Vt esse liceat certissimis, post XVIII. annum nullum unquam Germaniae principem sub cura aliena permansisse; contra autem hunc etiam limitem plerosque anteuertisse bien- nio aut triennio. Quod habes *cap. IV. & V.*

*Quod tu-
tela fru-
ctuaris;
non onus.*

*b) ordi-
num.*

*Memoria
uetus.*

§. 9. Sigillatim uero requirere liceat illud: *num* VIII. *Caesaris sit, definitam electoribus XVIII. annorum aetatem contrahere ueniae aetatis indulgentia?* Non dubitat Dionysius GOTHOFREDVS lib. VII. de tutela elector. d. 1. refut. 6. p. 142. adfirmare hoc uerbis & rationibus, quae sequun- PROBLE-
MA: *num*
*ueniae ae-
tatis locus*
*in XVIII.
annis ele-
ctorum?*
Affirmat
*Dion. Go-
thofre-
dus.*
tur: *Imperatoris auctoritas tanta, ut possit principi ueni- am aetatis concedere. Sane si hoc potuit lege sua, Constanti- nus, ut anni XXV. metas expleret quinquennio: quidni poterit alius imperator, Constantini successor, electori ue- niam aetatis largiri uel breuius tempus facere. Quis enim hoc soli Constantino concessit, negauitque successoribus? Leo potius laudandus, qui in Nou. 28. & sibi hoc adroga- uit & tribuit hanc facultatem omni magistratui ad ueniam indulgendam aetatis, cetera. Et si priuilegio hoc fecerit imperator, non euertit legem octodecennalem: sed firmat.*

*Cuius lap-
sus multi-
plices.*

Verum omnia haec errorum & fallaciarum plenissima. Quod non miror. Nam qui uiri & heroes in iurisprudentia Latii, illi in patria multoties plus quam pueri & infantes. Pessimus consultor fuit; qui publicae & patriae causae patronum commendauit Gothofredum, in nostris rebus hospitem, stupidum & bardum. Etiam pueri norunt; in Germaniae regno imperatorem destitui cum legislatoria potestate; tum auctoritate, legibus dare sensus, uertere illas ac tollere. Germanicos etiam Caesares Constantini successores dixerit nemo, nisi puer. Cadunt igitur argutiae inanes iureconsulti in hac causa. Taceo, quod tutelae electoralis iura sint & commoda; non onera mera, ut in Latio. Quapropter agnatis inuitis nequeunt subtrahi aut eripi ullatenus. Protrahere autem & proferre tempus in longiores annos; illud coniunctum esset cum iniuria & damno pupilli electoralis. Vt maior erratio Gothofredi, qui etiam hoc dat arbitratui nunc Caesaris, iterumque principis testatoris. Apage nugae.

IX.

*PROBLE-
MA: num
opus coe-
ptus pro
completo?
Quod ad-
firmatur.*

§. 10. Quid autem iuris fuerit tum, si ab hoc li-
mite octodecennali parum abest pupillus electoralis? Sane
uult pragmatica A. B. lex tit. VII. §. 3. ut anni eius sint
completi, ut adeo incepti non sufficiant. Verum in his
ego fuerim indulgentior ob causas singulares. Nam
primo est illud opinabile, Carolinam A. B. calamo Lati-
no usam fuisse, cum requireret annos non inchoatos;
sed absolutos. Lapsus autem est manifestus ideo: quod
Romani iuris tutela & cura profuerint pupillo in rerum
iuriumque maiori securitate, ut adeo fauor pupillaris
uellet, tempora non truncari: contra Germanico iure
tutelae ac curae pupillo nocent & adferunt damna, quod
tutoribus & curatoribus uel salaria adsignent leges uel
usumfructum rerum pupilli. Vt adeo iuris Romani po-
tius tituli adlegandi de honoribus ac dignitatibus. Vbi
quoque

quoque Latium habet annum coeptum pro completo. Deinde res ipsa docet: qui hodie desipiat, ille non sapiat perendie, ob parua temporis interualla: quae in adolescente omnino parum habent momenti. Tum igitur uulgi ore loquendum: minora non curat praetor; parua mora, nulla mora. Quorsum etiam *exempla* illorum *archiprincipum* pertinent, qui, quod proxime a definito tempore *octodecennali* abessent, ioco ac iure aestimati maiorum. Quae conduxere interpretes ad A. B. nosque in eius commentario ad *tit. VII. §. 3.* Vbi inuenies, eandem quoque sententiam huius rei fouisse archiprincipes collegas. Videndi quoque KNICHEN *de Sax. prouoc. c. 5.* LIMNAEVS *tom. I. iur. publ. lib. 3. c. 7. n. 48.* Idem repetendum est, de principibus aliis, siquidem anni portio modica ad maiorem aetatem illis defuit. Praesertim si eo tempore hoc eueniat; quo obiit decessor. Ne tutor hodie fiat, qui perendie iterum sit abiturus. Vt operae pretium non sit, exigui temporis conuersione, reipublicae esse molestum in solennibus impensisque. Causam disputatam fuisse, docebit FREHERVS *de tutel. elect. p. 37. 44.* & ARVMAEVS *ad A. B. discurs. IV. thes. 13.* qui etiam recte patri *testatori* negat facultatem, ea, quae lege sunt definita limite certo, uel contrahere uel proferre.

*Etiam in principibus me-
ris.*

§. II. Num Caesaris aetas, inde a temporibus *Io-
sephi*, definita XVIII. annis: illam causam respondi-
mus *cap. V. §. 10.* Vbi etiam expediui hoc: num in con-
trahendo hoc limite VICARI S. R. I. habeant, quod con-
tradican? Habuerunt pueros imperatores & ipsi Ro-
mani, exemplo GORDIANI III. De quo Iul. CAPITOLI-
NVS *in eius uita c. 22.* scribit: *Tunc populus & milites Gor-
dianum PARVVLVM, annos agentem, ut plerique adserunt
XI. ut nonnulli XIII. (quos numeros HERODIANVS) ut Iu-
nius Cordas dicit XVI. petiuerunt, ut CAESAR adpellaretur.
Raptusque ad senatum CAESAR est adpellatus.* Biennio

X.
PROBLE-
MA: num
Caesaris
aetas ma-
ior defi-
nita?

post ipsum resque maximas, dicitur, gessisse, sine tutela ulla aut cura. Licet foceri uteretur consiliis. Taceo AUGUSTULUM, qui *pueritiam* neque dissimulat in numis. Vt adeo nil habeat puerilis aetas in imperio insolentiae. Sat ergo Caesari annorum; si reipublicae sat. Ineptias CASTALDI *de imperatore qu. 73.* OLDRADI *cons. 57.* aliorumque *privata* Latii iura ac tempora hic urgentium, discussimus saepe. Quid autem in puerili aetatula de *iuramento*? Potest illud uel omitti uel differri. Nullum exinde imperio damnum metuendum. Suscipit enim puer non formandum; sed *formula* sua instructum imperium, quam ideo non poterit transgredi aut migrare.

XI.

PROBLE-

MA: num

aetatis ue-

nia penes

princi-

pem in

subditis?

Illi qui

a) negant.

§. 12. Est etiam illud glaucoma Latii, quo oculi obducti Germaniae iureconsultorum, qui dubitare uoluerunt: num Germaniae principis sit, subdito largiri ueniam aetatis? Impetere enim solent principum iura his argutiis: quod hoc sit Caesaris reseruatum; quod Leonis Nou. 28. ubi hoc ius etiam magistratibus det, usum non recepta & probata nostris tribunalibus; quod camerae imperiali idem saepe sit negatum; quod hoc idem sit, quam iura aliena inuadere. Atque inde demum sententia auctorum: nefas esse principi imperii, indulgere ueniam aetatis subdito. In quorum classe GOEDDAEVS ad l. 21. D. de V. S. KNICHEN de Sax. prouoc. c. 5. n. 47. REINKING de reg. sec. lib. 1. d. 3. c. 12. atque innumeri alii fortis eiusdem. Verum relinquunt haec castra alii tribuuntque nostris principibus ius, indulgendi ueniam aetatis subdito. Faciunt tamen hoc titubanter, quasi status rerum esset cum tempore mutatus & conuersus. Qua causa, quo iure? illud nesciunt definire. Nisi quod putent, facere hoc principes in suis territoriis nomine imperiali, instar Caesaris procuratorum; praescripsisse haec iura usu; exempla eos sequi ducum & marchionum Italiae, cetera. Has facetias iuris offendes in BESOLDO de iurisd. qu. 16. MYLERO

b) adfir-

mant po-

rum con-

sulta,

in etologia cap. 2. §. 7. Verum melior ratio eluxit nostro aevo ex historia. Vnde negandum; principes nostros cum magistratibus Romanis conferendos, licet eodem cum ipsis nomine gaudeant *ducis, comitis, palatini, cetera.* Ultimi enim *administratores* rei alienae: nostri autem Germaniae principes rerum ac prouinciarum suarum *domini.* Idem inde a temporibus *Carolidarum*; quibus extinctis, conuersio imperii nostri est facta; indeque *principum* in prouinciis ueri ortus. Qui bella duxerunt; dederunt leges suis ac priuilegia feceruntque omnia ea, quibus in Caesaris gratiam non misere nuntium. Eo igitur usque omnia poterunt: quousque non probauerit alter, se sibi in eo derogauisse. Negabit solem in meridie, qui lumen hoc non agnouerit in *Germaniae principis* historia; unde bella a principibus Germaniae suo nomine, iure, authoritate, impensis gestanequeunt expungi aut conuelli. Claudam problema memorabili *CODICILLO PRINCIPALI, concepto in uenia aetatis, indulta* *dynastae uasallo ac subdito, de BVCH, anno MDCCCXXXIX.* *Largitore LVDOVICO, duce ac electore BRANDEBURGICO,* in quo uerba sunt haec: *Beneuolentia nostra POTERIT, si decreuerit, prolem IMPVBEREM, nondum aetatis debitae existentem, HABILITARE defectumque aetatis suae SUPPLERE & adeo habilem facere, ac si ad annos DISCRETIONIS omnimode peruenisset.* Et, ne quis hoc fieri crederet ex parentis LVDOVICI IV. imperatoris auctoritate uel mandato, addit archiprinceps: *VIRTUTE PROPRIA supplemus & habilitamus eundem (minorem) ad omnes actus faciendos ac si maturo & debito aetatis spatio potiretur.* Recitauimus formulam totam *reliquiar. tom. VII. lib. 1. n. 67.* Pudeat igitur inertiae suae patriae iureconsultos, quod, hospites domi, foris grassentur in conducendis auctorum nominibus peregrinis, ut turbent Germaniae instituta, luculenta ueteri aevo, in quod sollicitius illi debuissent in-

*nona &
idonea ra-
tione.*

*Probata
codicillo
D. & ele-
ctoris
BRANDEN-
BURGICI
1339. in ue-
niae aeta-
tis indul-
tu.*

& lege
prouinci-
ali Fran-
coniae &
Sueviae.

Boioariae
etiam au-
toris noui
spatii.

Sigillatim
Austriae.

XII.
PROBLE-
MA: num
Comiti
Palatino
veniae ae-
tatis in-
dulgencia
in princi-
pum ter-
ritoriis?
Negatur,
doctrina
Saxoniae
lectorum.

quirere neque in causarum publicarum sententiis euo-
mendis ita esse audaces, praecipites, proiecti ad dicen-
dum ac definiendum. Reminiscimur hac occasione eo-
rum, quae supra in ducatu FRANCONIAE & SUEVIAE *cap.*
IV. §. 14. indicauimus: *quod ibi MAIOREM aetatem cuius-*
que pupilli definire largiriue ueniam aetatis, sit quidem iu-
dicis cuiusuis. Vt religio sit: dubitare de principe in

hoc argumento. Imo BOIOARIAE quoque exemplum
huc confert plurimum: *quae MAIOREM aetatem, olim*
XVIII. descriptam, protulit ad annum XX. suo arbitratu,
nullo Caesaris intercessu; quod ostendimus *cap. III. §.*
26. & cap. V. §. 6. Certo argumento, principis & ordi-
num esse, haec aetatis spatia definire, remittere, tol-
lere. In quibus etiam fingendis, formandis, aestiman-
dis AVSTRIAM sibi sumplisse omnia, patebit non minus ex
superioribus *cap. III. §. 25. & cap. V. §. 3.*

§. 13. Non satis est; principibus iura adseruisse;
indulgendi ueniam aetatis subdito suo, uasallo, ciui; et-
iam illud requiritur: *num haec potestas comitis palatini in*
principis territorio? Negant hoc iureconsulti SAXONICI
idque non solum ex rationibus; sed etiam ELECTORALI-
BUS rescriptis. Clare ac definite RIVINVS ad *tit. IX. §. 12.*
enuntiatorum iuris. Cuius uerba recitabimus: *Hodie in*
Germanico imperio PRINCIPES & status imperii non patiun-
tur, subditos suos, qui MAIORENNES NON sunt, habere li-
beram rerum administrationem: sed ipsis hanc INDVLGEN-
TIAM, uigore, SUPERIORITATIS territorialis, SOLI conce-
dunt. Neque satis est hoc: munitur firmaturque sen-
tentia RESPONSO LIPSIENSIVM scabinorum, anno
CICIDXCIV. concepto hoc fine: PRINCIPIS esse SOLVS SUB-
DITIS suis INDVLGERE ueniam aetatis: illam, quam comi-
tes Palatini indulgeant, ipso IVRE in subditis esse NULLAM.
Addita ratione: quod haec indulgentia pro accessorio iure
habenda territorii; quod nolit imperator ipse suo facto
infrin-

infringere, multo minus opera comitum palatinorum. Iura *territorialia priuatiua* esse; non *cumulatiua*, ut olim creditum in Longobardia. Fidentior in his est *Mich. Imo Saxo-*
Henr. GRIBNERVS, Poloniae regi & Saxoniae electori a *nico codi-*
 consiliis curialibus, qui *tom. I. diff. I. de iure legitimandi cillo Ele-*
com. Palat. §. 27. in hanc scenam producit rescriptum *Etorali*
 electorale IOH. GEORGII III. cuius uerba, huc facientia, *1681.*
 sunt haec: *Wie wir nun dieses beginnen* (de comite Pala-
 tino sermo, qui aetatis ueniam indulserat Saxonico sub-
 dito) *MISFÄLLIG vermercken und dergleichen uns aus LAN-*
DESFÜRSTLICHER hoheit zustehendes regale weder IHME,
NOCH sonst IEMAND anders zu exerciren, gestatten können:
als begehren wir, ihr wollet dergleichen diploma (comitis
 palatini) *abfordern und denen curatoren die vormund-*
schaft ferner zu verwalten, andeuten. DRESDEN den 30. Dec.
 1681. Tuetur idem diploma praeterea auctoritate illustris
 uiri BERGERI; HORNII aliorumque in *tom. I. sect. 2. §. 12.*
 Ceterum nullius porro NOTARII operas & codicillos ha- *Rescri-*
 beri in *Saxonia* aliquo loco, nisi profectus eius explo- *ptum Sax.*
 rati examine ab ordine iureconsultorum; nisi nomen *Elect. 1721.*
 illius in numeris, inscriptum matriculae prouinciali: il- *adu. nota-*
 lud quidem ex *regali rescripto* patet, DRESDÆ die 19. Fe- *rios.*
 br. MDCCXXI. concepto exhibitoque in *processu Saxoni-*
co, illustrato nouissime in *adpend. n. 7. p. 70.* Cuius occa-
 sio fuerant comitum palatinorum in adpellandis notariis
 abusus sordidissimi. Querelas mouet aduersus hanc do- *Abasu.*
 ctrinam, quam dicit nouaturientem, FRITSCHIVS *addit.* FRITSCHII
ad Lim. lib. II. cap. 9. p. 96. 97. Sed illius studia hic suspe- *oppositio.*
 cta, quod ipse quoque in *C. Palatinorum* numeris. Est
 sane huius argumenti uis maxima penes eum, qui re-
 rum est gnarus: quod ne *Italiae* quidem procures, *Etru-*
riae, Sabaudiae, Mantuae, Modenae duces, imo ne *Ro-*
ma quidem *Genua, Luca, Pisa* illud nunc dent comitibus
Palatinis, ut in territoriis eorundem exerceant talia, in
 largi-

largitione *aetatis, natalium, famae*. Cum tamen historia doceat nos; quod *Italiae principum iura* sint emendicata a Caesaribus; sint noua; sint priuilegia; ipsi principes Caesaris olim *satellites* & homines *stipendarii*: contra Germaniae principum potestas *originaria*; usu VIII. *seculorum* probata; *lege* ac formula imperii; ipsi etiam rerum belli & pacis *domini*, cum imperio ac *potentatu*. Vt adeo nexus argumenti a minimo ad maxima, sit manifestissimus. Itaque causa erroris quaerenda hic in *duplici* latibulo. Iureconsulti enim uel ad statum rei *Romanae* respexere uel ad *Carolingicum*, ubi imperatoris quondam ubique *iurisdictio concurrens*, expedita *per missos* aut *comites Palatinos*. Sed, ex his temporibus antiquatis aut *Latio* in publicis causis nunquam agnito, nemo arguet ad iuris publici rationes post Carolingicas & hodiernas, nisi rerum patriae prorsus ignarus ac iners. Quorum murmura & uocitationes attendere, illud quidem non est operae pretium. Quid? quod etiam uerum sit hoc: *priuilegia imperialia*, damnum licet tangentia nullius, uti gentilitiae dignitates, *indulta tamen esse quondam cum in consessu tum consensu comitali*; nequicquam uero commissa arbitratui sordidorum homunculorum, quo stigmate *notarios* plures notat rescriptum augustale *Poloniae R. & Saxoniae* electoris, laudatum proxime.

XIII.
PROBLE-
MA: *num*,
uenia ac-
cepta,
princeps
possit alie-
nare?

§. 14. Ceterum cum *priuato iure* illis, quibus uenia aetatis indulta, non ideo concessum, in omni re gerere liberas manus, in *alienandis bonis* maxime *immobilibus*, in *fideiubendo*, in *tutela* uel *cura* sustinenda aliorum, causisque grauioribus aliis, in quibus definiendis totus est MYLERVS *etologiae* cap. 8. 9. illud requiritur: *an etiam his circulis ac limitibus circumscripti principes, qui regunt, adolescentes, ex ueniae aetatis indulgentia?* Vulgares doctores imperantes ac parentes; principes ac subditos

ditos habent aestimantque eodem loco ac mensura. Licet uero *cap. VI. §. 10.* exemplum attulerimus: quod *archiprincipis Brandenburgici* contractus, a minori initus, ideo fuerit, sententia imperiali, rescissus ac irritus factus: non tamen crediderim, recte principes tali latibulo usuros. Nam in exemplo proposito praesidii nihil. Quoniam archiprinceps fuerat sub cura; non extra eandem, indulgentia aetatis. Et si indignum est principe, iugum ferre priuati iuris, quod dictum *cap. VI. §. 10.* multo est magis indignum, uti iuris priuati decipulis. Quo sensu dicere potuit omnino *Ioh. BODINVS de republ. lib. 1. c. 8. p. 163.* quod reges Galliae sibi religioni ducant, confugere ad beneficia in integrum restitutionis. Satis est hoc principi: quod fraudem, si qua deceptus & circumuentus sit, queat uindicare breuiori ac fortiori manu.

§. 15. Est igitur etiam haec quaestio in principibus otiosa: *num tempus quadriennii, intra quod laesi restitui possint, a XXV. aut XXI. aut illo statim anno inchoandum, quo aetatis ueniam sunt consequuti?* Lardum & rancidum est etiam hoc latibulum, quo priuatis hominibus se recipere licet: quas sordes fugiat princeps, consultiorebus abundans omni tempore. Exscribemus locum modo laudatum *BODINI de rep. lib. 1. c. 8.* Est autem hic: *REGES, etiam infantes, nunquam AETATIS beneficio restituuntur. Contra quam in REPUBLICA fieri solet, cum qua semper agitur, quasi MINOR esset.* Et sane patria iura ideo XX. anno unum addidisse, ut maior intra annum spatium uel requirat restitui uel taceat deinceps, illud *cap. III. §. 8.* dictum doctumque. Qua occasione etiam soluimus nodum *cap. III. §. 21.* quod tempora restitutionis ab anno XVIII. aut XXI. numeranda, non ab XXV. In qua lite aqua haesit adhuc Saxoniae iureconsultis; qui, filo illis ostenso, imo dato in manus, facile nunc emergent ex hoc labyrintho.

XIV.
PROBLEMA: num gaudeant principes beneficio restitutionis?

XV.
PROBLE-
MA: num
qui maior
in uno ter-
ritorio, in
altero mi-
nor?

§. 16. Sit ultimum problema; sed ualde dubium, nisi ex idoneis principiis disputetur. Scilicet, cum in territoriis Germaniae diuersis, etiam limites diuersi *aetatis maioris*, requiritur: num qui *Hamburgi* anno XVIII. MAIOR sit; *Lubecae* aut alibi habendus minor, ubi uel XXI. uel XXV. anni exiguntur ad maiorem aetatem? Per iura Latii dubitari minus poterat: quoniam leges fuerant eadem in orbe Romano uniuerso. Hinc etiam *aetatis indulgentia*, quam uel imperator dederat uel, eius nomine, quod *Nov. 28.* admittit, alii magistratus, obstrinxit omnes orbis Romani subditos, quaqua uersum ille patuerat. Sed in Germaniae prouinciis aetatis maioris sunt limites multiplices ac uarii omnino. Deinde legum ferendarum cuique principi liberae & solutae manus, ut etiam derogare possit iuri communi, quoties lubet. Igitur quaestio est *adfirmanda* prorsus: quod tum unus ac idem eodem tempore & maior sit & minor simul. Quod ipsi & imperatores & principes agnouere. In ultimis exemplum habes *cap. V. §. 7.* in primis autem *cap. VI. §. 3.5.* Neque aliud dicendum in aetatis *uenia imperiali*. Ut princeps ex illius indultu maior sit in regionibus *immediatis*; contra in *mediatis* permaneat minor nihilominus, quod illustrare poterunt illa, quae *cap. IX. §. 13.* scripsimus, hic repetenda prorsus ac serio inculcanda animis, iurium studiosis. Hinc etiam doctrinae Latii *de foro superiori*; *de foro communi* inutiles prorsus in Germania, tum quidem, si lis in territoriis diuersis. Quam etiam causam anno *cioio ccxxiii.* respondi in *plurium creditorum concursu*, rerum intuitu diuersarum in diuersis prouinciis. Vbi tot fora, tot processus: tot sententia; quot prouinciae ac territoria. Vbi ne quidem *domicilii debitoris* aliqua haberi poterat ratio, ut ideo reliqui cogi possent sub imperium tribunalis unius.

CAP.

CAP. X.

De LL. EBRAEORVM in aetate PVBERVM
AC MINORVM.

QUotquot in Ebraicis antiquitatibus euoluere li-
cuit de hoc argumento: illi quidem mihi ui-
dentur ueteres iuris Ebraici magistros non
recte intellexisse. Iurium enim ignari non po-
tuerunt adsequi *pubertatis & maioris aetatis* discrimina
longissima, quae illi inuicem commiscent magnarum
iuriumque perturbatione.

§. 2. Principio illud est admodum singulare in *Iu-*
daicis institutis, quae etiam nunc solent obseruare nostra-
tes Iudaei, nec sine religione quadam; *pubertatis* limi-
tem positum apud masculos in XIV. annorum aetatis
ingressu & apud foemellas in XIII. Neque tamen cre-
dendam pubertatem temere, nisi & *pili* erumpant, mi-
nimum *bini*, ut pubes queat conspici. Sunt duo eius
moris testes ualde idonei *Ioseph. SCALIGER in elencho*
chronol. propheticae p. 68. sq. & Ioh. SELDENVS de successo-
rib. cap. 9. cuius uerba huc transcribemus: Regulariter
ante annum XIII. ac diem I. completum MINORES (rectius
impuberes) *haberi* MASCULOS: FOEMINAM *ante annum*
XII. *atque I. diem & postea pro* MAIORIBVS (rectius pro
puberibus). *Sed temperamenta adiiciunt.* PVLLAM, cui
XII. anno ac die I. exacto, duo saltem pubis PILI, quos
סימן התחתון seu signum inferius uocant, non excreuerint,
nisi ex mammillis sororantibus, papillisue, e quibus etiam
סימן העליון seu signum superius hic habebant, PVBERTAS
CERNERETVR aut ipsa, quod utramque signum superabat,
peperisset, pro minori *קטנה* habitam. Si tunc excreuerint, Pubertas
eam primis, qui sequuntur VI. mensibus *נערה* iuuentulam
dici & postmodum *בוגרת* seu pubertatis plenae. Aliter us-
que

EBRAEO-
RVM.I.
PVBERTAS
XIII. &
XIV. annorum.iuncta
uentris
inspectio-
ne.Pubertas
falso mi-
scetur cum
aetate MA-
IORI.

que ad annum XX. minoris (impuveris) nomen non exuere. Et paulo post: similis in MASCULO ratio, habitus גרר seu maior & זין siue uir, cum exacto XIII. anno praeter unicum diem bini huiusmodi PILI ei excreuerint. Quod si minime excreuerint, tametsi adparuerint SPADONIS signa in minoribus (impuveribus) habebantur usque ad XIX. aetatis annos & menses XI. Si neque tum emisit aut signum inferius aut totidem PILIS PUBVERINT GENAE, sed spadonis signa reperta fuerint, spado habebatur atque eo nomine maior. Ita MAIMONIDES Halach. Ishoth seu de re uxoria cap. XI. Quem uerbatim hic exscripsit uertitque Latine Ioan. Christoph. WAGENSEIL in Sota not. cap. IV. n. 2. p. 583. Sed pergit Seldenus paulo post: MAIORES in hereditate faciebant ipsi: MINORVM faciebant tutores seu curatores, quos magistri ex Graeco ἐπίτροποι, quod idem denotat, אפיטרופין epitropin adpellant. Quos epitropos uel tutores dabat uel pater uel iudex. Repetit similia SELDENVS in successionem Pontificum Ebraeor. lib. II. c. 4. Verbatim etiam Maimonidis loca haec exscripsit Germanice Ioh. LVNDIVS lib. III. cap. 3. n. 14. Licet autem in hoc litterarum genere loco cedam cuilibet: tamen nullus dubito, hos auctores conuellere & arguere erroris.

Pubertas
NUPTIIS
definit
tempus,
non aetati
maiori.

§. 3. Nam uti in sacro codice nihil habetur de aetate, annorum numeris definita ad coeundum in matrimonium, ut recte notat Wilh. ZEPPERVS lib. IV. de LL. Mo-
saicis forensibus cap. 20. p. 540. 541. ita certum est, pilos in ore pubis & XII. ac XIII. annorum numeros argumeta fuisse uiripotentiae & generandi facultatis, nec quicquam, ut tamen hi scriptores opinantur, finiendae tutelae & aetatis maioris. Nam, diuino teste, scimus, XX. demum aetatis anno adolescentes Ebraeos sui iuris factos; ut referrentur in censum; irent in militiam; offerrent de suo holocausta; imo contraherent negotia-
renturque, quod etiam agnoscit Ioan. BVXTORFFIVS in
syna-

synagogae c. 7. p. 143. Deinde cum Ebraei inter *tutorem* & *curatorem* nulla discrimina haberent, instar Graecorum, quod modo est dictum, quis crediderit, pueros *duodenarios* aut *tredenarios* fuisse sine cura & indulgere potuisse suo genio? Porro licet ille stupor Latii fuerit, quod ex ore *pubis* arguerint ad animi iudicium acrobatur, quod *cap. I.* castigauimus: eum tamen Ebraeis tribuere, religioni duco. Praesertim cum nostri etiam aevi iudaei suos ad XX. aetatis annum sub tutela habeant relinquantque, licet lege prouinciali, uti apud nos, non teneantur. Accedit demum, quod nos *DRVSIVS* ad *Numeros cap. I. u. 3.* doceat, quod Ebraei XX. demum aetatis anno adollescens dicant *hiscuni* uel *hascuni*, quasi tales, quibus animi nunc robur ad contrahendum & negotiandum.

§. 4. Illud autem est prorsus singulare: quod Ebraei *pubertatem* non ex *annis* solis; sed *corporis ac VENTRIS* *INSPECTIONE* iudicauerint, ut uellent, pilos & barbam *pubis* usurpari oculis ac cerni. Ut inde stultior doctrina eorum fiat, qui inficias eunt, *iure Romano* idem, saluo pudore, fieri potuisse, quod supra ostensum *cap. I. §. 3.* 23. Patet nunc clare, quod etiam *Ebraei* dogmata secuti sint *CASSIANORVM* & *PRISCIANORVM*, quae explicauimus *cap. I. §. 13.* Est *GROTII* doctrina in *florum spars.* ad *tit. Instit. quib. modis tutela finitur*, quam his uerbis prodit: *Qui mos* (pubertatem aestimandi ex uentris inspectione) *Hebraeis in utroque sexu.* (Nam in Latio apud puellas nulla inspectione opus, quoniam his XII. anni soli satis fuerant ad pubertatem, cuius moris causas indicauimus *cap. I. §. 24. 26.*) *Hebraeis id commune cum Phoenicibus, a quibus Athenas mos ille uenit.* *ARISTOPHANES:* Παιδων τῶν δοκιμαζομένων αἰδοῖα πάρεσι θεᾶδῃ. Vbi *SCHOLIASTES:* τῶν γὰρ παιδων τὴν ἡλικίαν δοκιμάζοντες τὰ αἰδοῖα ἰσκόπουν διὰ τὸ δεῖσθαι αὐτῶν εἰς τὸ χρησιμεύειν ἐν ταῖς λειτουργίαις.

Inspectio
uentris
necessaria
iuxta an-
nos XIII.
XIV.
a) Latio.
b) Iudaeis
in utroque
sexu.

c) Graecis.

Quod filium, otii causa, abrumpo. Cum de *Graeco iure* hic dictum *cap. II. §. 5.* Num uero Iudaei potius discere hoc potuerint natura magistra uel in Graecia aut Latio, in quibus populis egerant illi, dispersi ac subiecti; nolo uerbum addere.

Alii pu-
bertatis
effectus in
1) crimini-
bus.
2) discipli-
na.

CHRISTVS
PVER XII.
anno.
in domo
patris

1) coelestis.

2) natura-
lis.

§. 5. Praeterea tamen facile largimur hoc: quod post XII. aut XIII. aetatis annos, puberes nunc facti, suo delicto tenerentur, cum ante hoc tempus luere haec oportuerit patrem; quod tum dati seueriori disciplinae, & quae generis eiusdem. De quibus legendi *Ioan. LIGHT-FOOTVS ad Luc. II. u. 42.* atque *BYXDORFFIVS synag. c. VII. p. 143.* qui uero errorem, haecenus notatum, errat omnino, quum dicit; *Hoc tempore fit MAIORENNIS* (puella XII. puellus XIII. annos nati) & *parentum & tutorum potestate liber, ipsemet suarum rerum dominus. In temporalibus & spiritualibus. Ut, quicquid agit, negotiatur, contrahit, ualidum sit & ratum.* Sed homullo nemo hoc dederit indulseritque, nisi iurium rerumque ciuiliu ignarus. Quod uitio uerti non debet theologo. Praefertim cum idem p. 144. sequenti ipse confiteatur: *annos demum XX. natum Iudaeum, mercari, nundinari, locare & conducere libere suoque arbitratu, ut sui ipsius quodammodo oblitus esse uideatur.* Quod uero de PVERO CHRISTO habetur *LUC. II. u. 42.* nostram sententiam firmat omnino. Nam clare dicitur: *quod etiam XII. annos natus morem gesserit parentibus.* Egeritque in eorundem deinceps familia ac domo aliquandiu. Vbi nostro iudicio ualde adridet, quod habet *Lud. CAPELLVS in spicilegio ad N. T. in Luc. c. II. 49.* Noluisset *puerum Christum* increpari ideo, quod in templo egerit, quasi extra domum patris. Nam *duplicis patris* duplex ei esse *domicilium, templum scilicet DEI, patris coelestis & infimam casam Iosephi.* Ut agere ideo liceat ei utrobique. Hinc SYRI interpretationem esse hanc: *quod oportet me esse in domo patris, templo scilicet.*

§. 6. Neque porro hoc fatis est, XII. & XIII. annos Iudaeis non suffecisse, ut suae darentur tutelae puellus & puella: uerum etiam ratio instituti exigit hoc, ut, quae MAIOR aetas fuerit Ebraeis curate definiamus. Mea itaque sententia XX. ANNOS NATVS adolescens Ebraeus fit demum MAIOR. Pilos igitur puberes fecisse, puto, id est, maturos connubio: necquicquam MAIORES. Putat quidem BVXTORFIVS *synagog. c. VIII. p. 144.* quod, LEGE THALMVDICA, pueris uxores ducere licuerit demum anno aetatis XVIII. in plena pubertate, de qua *cap. I. §. 2. 3. 4. & cap. IV. §. 3.* tum enim adolescentes demum adpellatos *בני חן* filios uiuaces, quasi in illa aetate disceret uiuere ac sapere: ipse tamen statim post addit; aetatem hanc plurimos in nuptiis anteuertere; imo etiam *Thalmudico iure* uirginem XII. annos natam recte nubere. Quod cum ita sit, mihi est persuasissimum: pubertatem apud Ebraeos tempus fuisse connubio aptum, non finiendae tutelae. Quod enim accelerare soleant Iudaei nostri nuptias, ob inania uota, concipiendi Messiam, illud usu discimus quotidie. Quam licentiam festinandi connubii ante annum Rex Porussiae repressit constitutione singulari. Partim quod noui coniuges, non ad lusus; sed labores uenire debeant, acquirendi ea, quae necessaria ad uictum & cultum: partim, ne Iudaeorum numeri caperent inuidenda incrementa.

EBRAEORVM aetas MAIOR est XX. annorum.

L. Thal. mudica in XVIII. anno nuptias definiens.

R. P. constit. aduersus Iudaeorum praematura matrimonia.

§. 7. Quod uero Iudaeis MAIOR aetas XX. annorum fuerit, illud nunc probabo, argumentis, non leuibus, sed grauibus ac idoneis. Nam principio anno demum XX. adolescentes Iudaei in CENSVM relati *LEVIT. cap. XXVII. 3. atque EXODI c. XXXVIII. u. 26.* quasi matriculae ciuium siue leucomati aut *lexiarchico* inscripti, quod etiam anno aetatis XX. factum apud Graecos *cap. II. §. 6.* Eadem aetate XX. annorum licuerat illis, de suo offerre *holocausta & sacrificia* *EXOD. cap. XXX. u. 14.*

Argumenta XX. annum facere MAIOREM Ebraeis.

Quia tum in censu,

2) sacrificio.

Quasi

Quasi ante hoc tempus rerum administratione carerent,
 3) numero sub cura aliena constituti. Eadem aetate XX. annorum
aut classe. relati in *numeros & classes* NUM. *cap. I. u. 3.* quasi antea do-
 4) militia. mus pars, tum reipublicae *cap. III. §. 3.* Eadem aetate XX.
 uocati ad militiam NUM. XXXI. u. 2. atque 1. *Chron.*
 XXVIII. u. 23. cum tamen etiam *minores* alias ferre arma
 oporteat, uti de Latio *cap. I. §. 1. 2.* de Graecia *cap. II. §. 6.*
 de Germania *cap. III. §. 4.* de Longobardia *cap. IV. §. 2.*
 dictum, tantum abest, excusari a militia *maiores* aetate.
 5) poena. Demum in hanc XX. annorum aetatem etiam sparsae
 minae ac poena statuta, ne uiderent Canaan, tot annos
 nati NUMER. *cap. XXXII. u. 11.* quasi *minorum* conuitia
 6) posses- non tanta, quam *maiorum.* Eadem aetate XX. anno-
 sione. rum non antea *fundi* concessi & adsignati; seruato tamen
 succedendi iure, quod GROTIUS addit *Num. 27. u. 2.*
 7) negotiis Quapropter ipse BVXTORFIUS *cap. VIII. synagogae* tandem
 & merca- ita claudit; *anno XX. liberum Iudaeis est, negotiari; com-*
 tu. *mercium exercere; mercaturam facere; conducere; locare;*
emere; uendere; permutare; fallere; decipere. Atqui
 8) extra illa enim *maioris* aetatis uis. Quod magis est, etiam
 tutelam. SELDENVS *de success. c. 9.* docet, Ebraeos destitui uerbo,
 quo exprimant tutorem, quem ideo Graeco ore dicant
 אֵפִיטְרוֹפִין *epitropin, ἐπίτροπον.* Certo argumento, in iure
 tutelari eosdem sequi leges Graecorum, continuantium
 tutelas ad XX. annum aetatis, quod *cap. II. §. 6.* Cete-
 rum, Iudaeos, iure incolatus nostro aeuo donatos, le-
 ges sequi oportere suae prouinciae ac ciuitatis, uti in aliis
 omnibus causis; sic in hac ipsa quoque, illud quidem
 est, quod ignotum nemini.

De iure
 PUBLICO
 Ebraeo-
 rum in ae-
 tate MAIO-
 RI.

§. 8. In IVRE tamen PUBLICO Ebraeorum illud existimo,
uirtutem principes Israelis fecisse MAIORES, non numeros
 annorum. De SALOMONE memorat IGNATIVS (*) martyr.

(*) Quae inter epistolas interpolatas ibi tractat hoc argumentum ex instituto.
 Ignatii habetur p. 141. edit. Vossianae. Nam quod sperni in episcopo non debeat *adole-*
epist.

epist. ad Magnesios: Σολομών δωδεκαετῆς κρίσιν ἐπὶ ταῖς γύ-
 ναιξιν ἐποίησατο; *Salomon duodenarius iudicium tulit inter*
duas foeminas. Imo *regis septennis exemplum* adparet in
 IOA, Athalia occisa. Definite II. Reg. c. 12. u. 1. atque II.
Chronic. c. 24. u. 1. scribitur: IOAS septem annos natus fue-
 rat, quum fieret rex. Porro *duodenarius* puer accepit
 regni Israelitici clauum MANASSE, ut calculus ponitur
 II. Reg. cap. 21. u. 1. atque II. *Chronic. cap. 33. u. 1.* Praete-
 rea Amazia rege mortuo, successit in regno adolescens
 XVI. annorum ASARIA siue VSIA, quod pariter dicitur
 tum II. Reg. cap. 15. u. 2. tum II. *Chronic. cap. 26. u. 1.*
 Neque etiam inuenitur, pueris regibus datos esse tutores
 aut regentes aliquo tempore, usque dum adoleuissent.
 Quorum enim consiliis usi fuerant, illi non poterunt hoc
 censu haberi. Nam administrorum nomina gesserant;
 non tutorum aut curatorum regni. Et forte tenui aeta-
 tulae ad latus prophetae fuerant, acti numine, ut ideo fa-
 cilius esset, tolerare regum puerilem aetatem.

§. 9. Illud requiritur adhuc: num puer rex irati nu-
 minis poena? Ita edicere uidetur ESAIAS cap. III. u. 4. &
 eius uerba ita accipere Lutherus: und will ihnen iünglin-
 ge zu fürsten geben. Und kindische sollen über sie herrschen.
 Etiam Salomo, licet ipse in puerili aetate rex, inclamare
 ad solet ECCLESIA TES cap. X. u. 17. uae! tibi regnum, cuius rex
 puer & in uernacula: Wehe dir land? deß kœnig ein kind ist.
 Imo LXX. non minus interpretes uerbum ita accipiunt
 redduntque illud in sua lingua νεώτερος. Inde etiam pro-
 phetia S. BRIGITTÆ: uae atque iterum uae, quando PVER
 sedebit super sedem LILII, ad quae uerba prouocat Pierre
 de LANCRE au tableau de l'inconstance liu. 4. disc. 1. n. 4.
 Verum, ut ab ultima incipiam, pueri regis alii sensus

scientia. Quod increpauerit Samuel, ad-
 modum puer Heli sacerdotem nonagena-
 rium. Quod Daniel XII. annorum supera-

uerit canos sapientes. Quod Timotheo
 suator fuerit Paulus, ne patiatur spernere
 iuuentutem, cetera.

sensus occurrunt in S. BRIGITTÆ *reuelation. lib. VI. c. 41.* ubi, si fabula uera, christus adloquitur eandem, uerbis hisce: *Dixi tibi* (sancta Brigitta de rege Sueciae eius aevi) *quod PVER iste est REX. Et hoc poteris ex duobus intelligere: primo in sano regimine suo; deinde ex exercitu innumerabili, quasi in ultimo summa fortunarum.* Calculo igitur ipsius Christi non *anni regis* numerantur; sed parum sana consilia. Pueris magis digna, quam uiris. Vt nihil dubitare liceat, uirum tum pueri uerbo increpandum, si egerit pueriliter. Num uero etiam LXX. interpretes hoc sensu locuti sint, ualde dubito. Nam νεώτερος est aetate minor; non uirtute. Quod uero Ebraica uox נַעַר puer uniuersim audiat; siue aetate siue sensu ac intelligentia, recte DRVSIVS notat ad *Eccles. c. X. u. 16.* Idem in uernacula dicimus uerbo *kind*, consilia puerilia, *kindische an-schläge* (*). Sed GROTIUS ad *Eccles. c. 10. u. 16.* persistit in sensu proprio. *Multa inquit mala euenire solent in regnis ad puerum deuolutis. Quod raro tutores rem gerant ex fide. Exemplum IOASI 2. Reg. 11. descriptum. Et post ANCVN MARTIVM Romae; imo ARCADII & HONORII aetate in imperio Romano multae ideo calamitates.* Post idem ad *Esaiæ c. III. u. 4.* uertit *regem puerum* illum, qui nullius consilii. Vtrumque uerbuli sensum cum cura euoluit etiam FORERIVS; Esaiæ interpres insignis.

Apologia
aduersus
contem-
ptores pu-
eros re-
ges.

§. 10. Quod igitur AGATHIAS *lib. I. Goth. p. 15.* de THEOBALDO Francorum rege scriptum reliquit: quod patri Theodiberto successerit in regno, licet admodum puer & sub cura agens magistri, idque FRANCICA LEGE, quae etiam uocare soleat *reges pueros* (†): illud in Ebraeorum

(*) Steph. GVICHARTVS, en l'harmonie etymologique, des langues nescit offendere uerbum, quod in alia lingua respondeat נַעַר Ebraeo. Sed habebit illud omnino in uernacula nostra, in qua נַעַר dicimus *narr* & puerulum, iuueniculum, infantem at-

que etiam hominem bardum & stultum. Unde iterum linguarum Germanicae & Ebraicae specimen habes insignis harmoniae.

(†) Graeca uerba AGATHIAE *lib. I. bist. Goth. p. 15.* sunt fere eadem: Διαδέχεται δὲ τὴν ἀρχὴν Θεοδὶ βαλδος ὁ παῖς. ὅς

republica est repetendum: quod *lege* non liceat *pueritiam* *regis* spernere. De *Israelitici* autem *regis* *tutore* non habeo, quod dicam: unde quaestio solui nequit, quo aetatis anno auctoritas tutelararis finita. Certis tamen esse licet, quod regibus non iidem cum subditis anni definiti. Quod magis est IGNATIVS martyr in *epist. ad Magnesios*, quae habetur inter interpolatas p. 139. ea, quae facta sunt sub regibus pueris, etiam tribuit ipsis, ceu naturae portentis ac heroibus, robore spiritus instructis, non annorum numeris. Σολομῶν δὲ καὶ Ἰωσίας ὁ μὲν δωδεκαετὴς βασιλεύσας τὴν φοβεράν ἐκείνην καὶ δυσερμήνευτος ἐπὶ ταῖς γυναιξὶ κρίσιν ἕνεκα τῶν παιδίων ἐποίησατο. Ὁ δὲ ὀκταετὴς ἄρξας, τοὺς βωμὸς καὶ τὰ τεμένη κατέριπτε καὶ τὰ ἄλλα κατεπίμπρα, καὶ τὰς ψευδιερεῖς κατέσφαττεν, cetera. SALOMON quoque & IOSIAS in iuventute mirifici & sapientes in operibus suis aparuerunt. SALOMON quidem XII. anno aetatis suae regnare incipiens, arduam & interpretabilem mulierum pro paruulis quaestionem terribili iudicio dissoluit. IOSIAS uero VIII. annorum existens aras & monumenta subvertere coepit, lucos excidere & templa deiicere. Nam & falsos sacerdotes interfecit. Quod si haec narratio uera; illud clarum est omnino: uirtutem agnouisse hos reges MAIORES; quamuis longe abfuissent ab annorum inanibus numeris.

CAP. XI.

De iure CANONICO in aetate *puberum* & *minorum*.

CLaudam periodum *legum multiplicium* in *iure canonico*, quod commune est *Christianae Europae* DIFFERENTIAE *iuris*

δὴ εἰ καὶ νέος ἦν κομιδὴ, καὶ ἔτι ὑπὸ παιδοκόμῳ τιθηνούμενος, ἀλλ' ἐκάλεσε τε αὐτὸν εἰς τὴν ἡγενομίαν ὁ ΠΑΤΡΙΟΣ ΝΟΜΟΣ. Num uero ideo etiam ipsi re-

xerint pueri; an egerint aliquandiu sub tutela: illud difficile est, definire. Quoniam ab auctoritate tutelari proxime abest potestas insolentis & impetuosi rerum administrari.

CANONICI *uniuersae.* Primum de *pubertate*: deinde etiam de aetate *maiori.* In *prima* amplissima sunt pontificum decreta: in *ultima* definiunt haec parum aut nihil.

Quod pu-beres aestimat §. 2. Est uero in *pubertate* aestimanda ius *canonicum* a *ciuili* diuersum omnino. Vti enim Iustinianus, sublata corporis ac pubis *inspectione*, ob seculi sui pudorem, *pubertatem* definiuit annis XII. in puellis, in pueris XIV, quod dictum *cap. I. §. 21. 22.* ut licet pili & pubes citius erumperent, non tamen ideo attenderentur porro; neque in *nuptiis* neque in tempore finiendae *tutellae*: ita pontificum decreta *uentris inspectionem*, postliminii iure uel iniuria, requisuere. Nam principio indulgent *matrimonium* cum puella *septenni*, licet aetas repugnet, quod credendum fit, iuuenem puellam tentauisse, licet complere non potuerit coitum, ex fide Innocentii III. *cap. 3. iuuenis X. de sponsalib.*

2) idoneo ad concipiendum & generandum.

§. 3. Deinde *canones* adprobant sententiam Casianorum, *cap. I. 13.* quod *puberes*, id est, matrimonio apti sint illi, qui *concupere* & *generare* possint & in quibus erumpant lanugo & pili, licet infra definitam XII. aut XIV. annorum aetatem constituti *cap. 3. puberes X. de desponsatione impuber.* Tum enim dicunt *malitiam* supplere aetatem *cap. 9. de illis X. de desponsat. impub.* Qua in re consentiunt quodammodo etiam Ebraeis, qui ad *pubertatem* duos *pilos* minimum desiderarunt, quod *cap. X.* expositum fide *Maimonidis.* Quapropter frustra sunt, qui perhibent, fabulas nobis narrare Iustinianum, quod Romani olim requisierint ad cognoscendam pubertatem *uentris* & *lanuginis inspectionem*, quos *cap. I. §. 23. cap. II. §. 3. & cap. X. §. 4.* refutauimus.

3) prudentia praesoci.

§. 4. Praeterea, ut pontifices latibula haberent, quo se possent conferre, si forte quaestio occurreret respondenda: *num tempora nuptiarum satis matura?* illi nouam pubertatis causam adlegarunt *prudentiam*, in puel-

lis

lis utriusque sexus annos praeuertentem. Si scilicet *prudencia* suppleat aetatem; tum etiam nuptias adprobandas impuberum lege *cap. 14. tuae nobis X. de despons. impuber.* Et huc etiam respicit formula, si malitia, uersutia praecox, suppleuerit aetatem *rap. 9. de illis X. de despons. impub.*

§. 5. Imo *consilii* rationes etiam satis pontifici ad *matrimonium* adprobandum impuberum. Ita enim Nicolaus papa *cap. 2. ubi non est X. de despons. imp.* hoc definit. Districtius INHIBEMVS, ne aliqui, quorum uterque uel alter AD AETATEM legibus & canonibus determinatam non peruenerit, coniungantur. Nisi forte aliqua VRGENTISSIMA NECESSITATE interueniente. Vipote, pro BONO PACIS, talis coniunctio toleretur. Nostri certe aevi exempla illustria, ad commendandum posteris prouidentiam pontificum, in praematurorum connubiorum indultu, sub tegumento formulae: *pro pacis bono.* Nam principes iuventutis, mox reges Hispaniae & Galliae, utrique impuberes duxerunt uxores, pariter impuberes uereque infantes idque ex indulgentia pontificali. Vt enim Galliae princeps regens, tutor pueri regis, fuerat solers ac sagax: non absque consilio procurauit nuptias immaturas, utriusque regni heredibus, stupente ac titubante Europa, dubia omnino, quid quatuor principum infantum connubia infantilia protenderent huic aeuo mali uel boni, periculi aut spei? Nam rex GALLIAE LVDOVICVS XV. die 15. Febr. 1710. editus in lucem, XI. annum aetatis fuerat egressus, cum anno 1721. die 14. Aug. matrimonium contraxisset. Idque cum MARIA ANNA VICTORIA, filia Philippi V. R. Hispaniae, infantula IV. annorum, edita in lucem die 31. Martii 1718. ut ne quidem nomen ferre posset uxorculae. Eodem fere tempore exemploque LVDOVICVS I. Hispaniae infans, postea rex, natus die 25. Aug. 1707. post annum aetatis XVI. uxorculam duxit LVDO-

4) reipublicae commo-
dis.

Hinc
OSTENTA
connubio-
rum.

LVDOV.
XV. R. Gal-
liae an. XI.
aetatis
1721.

Vxorcula
IV. annor.
LVDOVICI
I. Hisp. R.
anno XV.
aetatis.

Vxorcula
XIII. anno-
rum.

VICAM ELISABETHAM, *Galliae tutoris* filiam *die 18. Aug. 1723.* quae fuerat tum XIII. annorum, nata *die 11. Dec. 1709.* Sed euentus docuit, frustra consilia quaeri, ubi fata nutant. Nam, in maximarum rerum conatu, morte praeuentus est *Philippus II. dux Aurelianensis*, *Galliae tutor regens, die 11. Dec. anno 1723.* uix quadragenarius, connubialium fabularum auctor & actor. Hunc sequutus est in obitu extremo *LYDOVICVS Hispaniae rex die 30. Aug. 1724.* uix plenae pubertatis adolescens. Neque hoc satis. Nam Galliae regi consultores sunt, qui suadent eidem immaturi & praecipitis connubii diuortium. Ne aetatem, propogandae soboli dicatam, transigat sterilem deque amores egentes fructu.

§) annis
XII. aut
XIV. coepti.

§. 6. Praeterea licet Romani in *pubertate* annos definitos completos uelint idemque requirere uideatur *cap. 14. tuae nobis X. de desp. impub.* sunt tamen in his limitibus iudulgentiores interpretes pontificii, quorum nomina dant *SANCHEZ lib. VII. de matrim. disp. 104. n. 2. 9. & GVTIERREZ de matrim. c. 2. n. 19.* Quod interest scire ideo; quoniam tum, si uel XII. uel XIV. anni inchoati, non opus est causis aliis, *pube, pilis, malitia, prudentia, bono pacis,* imo ne quidem *indulgentia* aut uenia pontificali. Quibus tamen rebus opus est alias in *nuptiis impuberum.* Vnde etiam illud patet; *canonicam pubertatem* nuptiis solis aptam, haudquaquam uero tempori finiendae *tutela.*

De septennio spon-
salibus
sufficiente,

§. 7. Tum dissident etiam canones in eo a Latii institutis, quod ex constitutione *Octauii Augusti*, ne quidem *sponsalia* indulta, nisi *decennium puellarum*, ne diutius *biennio* nuptias opus esset differre, quod *cap. I. §. 27.* est declaratum: contra pontificia decreta *sponsalia omnia* habent rata in spon-*sis septennibus*, omni sexus discrimine sublato, ut *cap. 13. X. de despons. impub.* Addita causa, quod foemina, licet concipiat maturius quam mas; tamen maturius non sapiat. *SANCHEZ lib. I. disp. 16. n. 2.* idque ex auctoritate diui Thomae.

§. 8. Sed est magni momenti problema: *an nuptiae impuberum sacramenti sustineant rationes?* Fidenter hoc adfirmant interpretes. Partim, quod *temporalis impotentia* matrimonium non dirimat; partim, quod satis sit malitia siue, ut molliori uerbo utar, ratio; partim, quod, qui nunc non sit soluendo, satis tamen, si olim futurus, cetera, in quibus argutiis sunt promptissimi doctores NAVARRVS *lib. IV. cons. 39. Bart. de LEDESMA de matrim. dub. V. fin.* ENRIQUEZ *lib. XII. de matrim. c. 7. n. 1.*

Nuptiae
impube-
rum *nun*
SACRA-
MENTVM?

§. 9. Verum, si hoc est, ne quidem pontifici hoc datum, *ut impuberum nuptias dirimat.* Cum tamen illud habeam litteris: idem biennio abhinc actum esse in curia Romana; ut dirimat *Galliae regis* connubium pontifex, adhuc ludibrio magis cultum, quam corporum & animorum nexu sincero. Consultum certe melius fuisset reipublicae & regno, si negauisset, *impuberum nuptias* indulgere suaque authoritate & CODICILLO ac BULLA corroborare. Memor bullae GREGORII XIII, qua anno 1580. clare edixit: *nefas esse NEC POSSE apostolicam sedem DISPENSARE nuptias impuberum; si DISCRETIO desit aut potentia matrimonium consummandi.* Sed, uti dixi, ambigua uerba sunt, *discretio, malitia, bonum pacis*, quae poteris trahere huc & illuc, uti aura flat.

Impube-
rum con-
nubia
nun IN-
DISSOLV-
BILIA,

§. 10. Quid autem iuris esse hic dixeris in *Euangelicorum* sacris institutis? Plerique sequuntur iter Romanum. Neque tamen, quod sibi sumpsere pontifices Romani, illud nostris negari debet principibus. Penes illos igitur non minus erit *uenia impuberum ad nuptias in-eundas.* Si quidem hoc suadeat *discretio, malitia, pili, bonum pacis*, ut calamum tingam fucis curiae Romanae. Ceterum ipsos *imperii Germanici principes Evangelicos* sibi hic sufficere, ut illis, quod lubeat, liceat, facile est ad intelligendum. Tenentur enim solius DEI & NATURAE decretis. Quod plenius in opusculo ostendi: *de praeci-*

Aetas nu-
ptiis apta
apud eu-
angelicos.

Praefer-
tim post
XVIII. ae-
tatis an-
num.

pui iure principum Evangelicorum prae Rcatholico, quod ob hanc causam scriptum ex instituto. Vrgent tamen rationes nostro tempore plures: ne quis anteuertat in connubio annos plenae pubertatis. In Germania enim noui coniuges non ad lulum; sed ad laborem uocantur, quem parua aetas fugit. Institutum GENEVENSE laudat ZEPPERVS lib. IV. LL. Mosaicar. cap. 20. p. 542. uerbis descriptum hisce; ut mas nullus ante XVIII. foemina nulla ante XIV. aetatis annos, qui quidem completi debeant intelligi, elocetur. Utque hic constitutio simul corporis & uirium attendatur. Quam etiam aetatem consiliis ac sententiis fouet firmatque CARPZOVIVS lib. II. tit. 12. n. 18. 24. Portenta in nupturientibus puellis & pueris hirquittallientibus non solum; sed etiam concipientibus & generantibus VII. aut VIII. aetatis anno produxere in scenam TIRAQVELLVS gl. VII. part. 6. LL. connubial. n. 37. COVARRVVIAS de matrim. part. 2. c. 5. CORASIVS lib. VI. miscell. c. 23. n. 4. Innoc. CIRONIUS in paratit. iur. can. III. 2. & alii plures.

Desidera-
tur in iure
canonico
MAIOR ae-
tas.

L. infula-
rium mo-
nachorum
XVIII. an-
ni.

§. II. Ceterum de MINORI aetate ac tempore, finiendo *tutelam ac curam*, parum uel nihil tam in *decretis* inuenitur; quam in *decretalibus*. Quod mirum ideo, quoniam *pupillorum ac minorum* tutelas ac curas sacrae litterae inculcant serio ac saepius, ne in republica & ecclesia negligantur. Sed intellexit forte pontifex usu, quod *tutelaria iura* multiplicia sint; ut reduci ac cogi nequeant in unius decreti harmoniam. Est tamen *canon 5. Causa XX. qu. 1.* dignus commemoratione. Nam increpat in illo pontifex *infulanos*: quod ante aetatem XVIII. annorum adolescentes faciant monachos. Inde coniecto: hanc aetatem ab illo habitam pro *maiori*. Nam in *canonibus* reliquis *quaestionis* eiusdem, XIV. aetatis annus, qui *pubertatis* est, hic sufficit ex insana Latii doctrina, quod pili arguant iudicii robur *cap. 1. §. 5.* uerum in coeno-

coenobio *insulano*, quod rerum ibi facies admodum dura, requisivit aetatem *maiores*, *cap. IV.* definitam, id est, plenam pubertatem. Exscribam litteras, a GREGORIO M. datas, ex earum *lib. I. ep. 46.* quem CODICEM *membranaceum* MSCTVM possidet musula mea, in *Gallia* redemptum aere meo, olim inter cimelia *abbatiae* MOISSIACENSIS, ut *Collatio* *canonis* *cum MSCT.* *codicibus.* *Gregorius* *Anathemio*, *subdiacono S.* Et sub finem: *Quia autem* *dura est in insulis congregatio monachorum, etiam pueros in eisdem monasteriis ante X. & VIII. annorum tempora, suscipi prohibemus.* Et breui post: *Hoc & in Palmaria aliisque insulis te per omnia volumus.* Ceterum uti *CO-* *DEX MSCT.* *membranaceus* iuris canonici, quem voluminibus *duobus*, emtionis iure, accepi ex *Suecia*, picturas habet, singulis titulis ac *causis* adpositas figillatim, quae exhibent oculis historiam argumenti: ita hic quoque duo *monachi* in porta coenobii adparent, qui duos pueros tenent manu, ad persuadendum illis uitam monachalem. Imo tertius additus, quem, paulo adultiorem, Anthemius auocare & eripere conatur ex coenobii ergastulo. Sane ne ciuilem quidem *militem* ante XVIII. aetatis annum initiarunt: multo minus igitur ad *sacram militiam* iunior annis est uocandus aut adsumendus. Hoc *fine* *DIO lib. LII. p. 479.* laudat constitutionem *Octauii Augusti* uerbis, quae sunt haec: *καταλέγεσθαι δὲ χρὴ ἐς μὲν τὴν ἑπτάδα ὀκτώκαιδεκέτεις. Ἐν γὰρ ταύτῃ ἡλικίᾳ μάλιστα ἢ τῶν σωμάτων αὐτῶν εὐεξία καὶ ἡ τῶν ψυχῶν ἐπιτηδείότης διαφαίνεται,* *in equestrem ceterum statum adlegendi OCTODECIM annos aetatis habere debent.* *Hac enim aetate potissimum & corporum firma affectio & ingenium conspicitur.* Imo addit idem in maioris aetatis definitione: *quod senatui non adscriptus nisi XXV. annos natus.* Magistratum autem, id est, *Latii harmonia cum V.T. & iure canonico.* praetoris, quaestoris, aedilis, tribuni munus nemo obit nisi XXX. aetatis anno. *Idem aetatis gradus in sacra militia co.*

militia definiti Leuitis; presbyteris; episcopis ordinibusque aliis definiti. Sed haec instituta munerum singularia sunt. Nolumus autem hic extra oleas uagari.

De AETA-
TE sacris
ordinibus
definita,
cursum.

§. 12. Addemus tamen etiam illos aetatis gradus ad *spartam sacram* capeffendam; sed tantum per epitomen. In *quatuor* ORDINIBVS MINORIBVS ostiario, exorcistae, lectori, acolutho satis esse dicunt annum aetatis XII. in prioribus quidem tribus; in ultimo XIV. Dd. ad *cap. 2. in singulis distinct. 77.* Ad munus SUBDIACONI requirit XVIII. annum, *cap. 3. generalem de aetate praeficiendor. in Clement.* ad DIACONATVS XX. ad PRESBYTERATVM XXV. Dd. ad *cap. 3. de aet. praefic. in Clem.* ad CANONICATVM XIV. licet hic alii indulgentiores, qui *canonicum* fieri posse dicunt puerum *septennem*, quod tum celebrare liceat ei sponsalia, ROSEINVS *de benefic. c. 2. n. 23.* ad EPISCOPATVM XXX. *can. 6. episcopus distinct. 77.* atque *cap. 7. X. de elect. & electi potest.* Quae aetas etiam sufficit CARDINALI, imo ipsi PAPAE, adiuncta ratione; quoniam hoc anno Christus accesserit ad supremum pontificatum, quae uerba *canonis 4. presbyter distinct. 78.* Vetusiori tempore in ABBATISSAM noluerunt eligi aut suffici, nisi LX. annos natam *can. 12. causa XX. qu. 1.* sed postea haec aetas contracta est triginta annis. Nam XXX. annorum *abbatissa* habetur in *cap. 43. indemnitatibus de elect. & et. pot. in VI.* Neque olim MONIALIS consecrata uel uelata ante XXV. annum, nisi necessitate periclitantis pudicitiae, *can. 14. 15. causa XX. q. 1.* neque SANCTIMONIALIS facta ante XL. aetatis annum *can. 13. causa XX. qu. 1.* Verum postea satis fuerat pubertas & XX. annorum aetas *cap. 43. de elect. in VI.* Mittimus dignitates alias sacras in definita aetate, quam describere interpretes uulgares.

Ubi tamen
locus VE-
NIAE.

§. 13. Vti uero pontificis Romani est, ueniam largiri in his merentibus, ob causam doctrinae & uirtutis:
sic

fic nemo dubitare potest, *Euangelici principis* etiam ^{1) pontifi-} haec iura praecipua esse, ut concedat requirentibus ean- ^{ciali} dem hanc indulgentiam. Ante plures annos causa haec ^{2) princi-} uocata in dubium. Cum *iuencula princeps Meklenbur-* ^{pali.} *gica* adspiraret ad spartam *abbatissae*, idque iure ac me-
rito, ut nos tuiti sumus in ordine iureconsultorum, ex
folius principis indulgentia.

§. 14. Num uero etiam *sacri collegii* sit; *episcopo* ^{Quoddam} *ueniam largiri aetatis*: illud quidem disquisitum fuit in ^{non debet} *MERSEBURGENSI* praesulatu. Nam in *formula*, a capitulo ^{CAPITVLIS.} praescripta nouo episcopo, sufficere ei debuerat XVIII. ^{1) euange-} aetatis annus, ad suscipiendum ac regendum episcopa- ^{licis.} tum. Verum contradixere Tutores Principales pro-
uocaruntque ad annum XXI. qui Saxoniae ducibus
omnibus esset proprius in aetate MAIORI. Repressit co-
natum quoque imperialis codicillus. Ob causam *cap.*
IX. §. 4. indicatam. Nam *capituli cathedralis* nulla hic ^{2) Rom. ca-} iura sunt. Vel enim hi sacri collegae aestimantur in- ^{tholicis.} tuitu sui *muneris*, illi agunt, antistitis sui *consilarii* &
administri, non magistri aut imperii focii: uel intuitu
fundorum & *praediorum* prouincialium, ubi prae aliis
prouinciae *ordinibus* nihil habent praecipui. Est igitur ^{Quorum} cum *augustissimi imperatoris* LEOPOLDI die II. Septembr. ^{licentiam} *MDCCXCVIII.* concepto codicillo; tum *pontificum Ro-* ^{improbant} manorum *Nicolai VI. Pii V. Gregorii X.* bullis proscri- ^{1) Caesar.} ^{2) Papae.} pta & improbata insolentia, inaudita omni aeuo, quod
sibi adrogare solent barbarum nomen *condominatus* cum
suo antistite; quasi ille in causis sacris & ciuilibus pen-
deret ab eorundem nutu consensuque. Nam *episcopis* ^{3) Ratio-} in iure canonico definita *sacra* potestas; quam *capitula* ^{nes diui-} illis nequeunt eripere aut deminuere pactis, formulis, ^{nae & hu-} *capitulationibus*, quod uerbum nouum & licentiosum, ^{mana.}
uitandum omnino in republica ecclesiastica. In *poten-*

4) Conci-
lia.

tatu autem territoriali sua iura acceperere *episcopi* ab *impe-
ratore* nexu libelloque beneficiario. Quem conuellere
nequeunt capitula sine opprobrio & crimine sacrilegii.
Addere ideo possem *conciliorum decreta*, capitulorum
formulas, episcopo obtrusas, pariter redarguentium,
praesertim nouissimi *Tridentini*. Sed tractamus hunc
locum *ὡς ἐν παρόδῳ*. Illud certum: sublata ideo iura-
mentis episcoporum uim omnem neque *capitulationem*
porro esse aliquo loco, nisi Caesaris iudicio consensu-
que confectam & adprobatam.

CAP. XII.

De doctrina ac moribus IVDAEORVM
nostri aeui ac ciuitatis in aetate
PVBERVM AC MINORVM.

Occasio
scriben-
dorum.

CUM REGALI IVSSV in causas & crimina inquiren-
dum esset excitati aduersus Iudaeos, huius ur-
bis incolas, tumultus; *templi lapidati* & expi-
lati *die 24. mensis Iunii*, qui *Ioanni* erat sacer,
anno *CIOIOCCXXIV*. nata est mihi occasio plurium etiam
cum doctioribus Iudaeis colloquiorum. Accidit ergo,
ut eosdem consulerem pariter, quae eorundem *de aeta-
te puberum & maiorum* essent doctrinae fuissentque olim.
Quorum responsa, cum singularia sint, nostris interpre-
tibus sacris fere ignorata, illa enarrabo bona fide.

IVDAICA
responsa
SINGVLA-
RIA

1) in pu-
bertate ex
pilis.

§. 2. Principio mihi dederunt cum ex MISCHNA;
tum ex THALMVDE loca insignia, unde constat, in utro-
que iam libro praeceptum haberi, de pubertate ex *pilis*
duobus intelligenda & cognoscenda. Contextus uerbo-
rum est, qui sequitur:

משנה נדה פרק חמישי דף מה

בת אחת עשרה שנה ויום אחד נדרה נבדקים בת שתיים
עשרה שנה ויום אחד קיימין ובדקין כל שתיים עשרה שנה: בן
שתיים עשרה שנה ויום אחד נדריו נבדקין בן שלש עשרה שנה
ויום אחד נדריו קיימין:

גמרא

(איש כי יפלא לנדר נדר) מה תל"א איש לרבות בן שלש עשרה
שנה ויום אחד שאף על פי שאינו יודע להפליא כיון שהביא
שתי שערות נדריו קיימין:

במדבר

וי

Sensus Thalmudici decreti est fere hic: FILIA XI. anno-
rum & diei unius: si obstrinxerit se uoto: tum inquirendum
est, an uouerit intelligens rerum? Si autem illa XII. annos
& I. diem nata, non opus est porro inquisitione. Idem in
FILIIS dicendum ac repetendum, quod si anno aetatis XII.
& I. diei uouerit; inquisitione opus: si uero annos natus XIII.
& I. diem pollicitatione se obstrinxerit, inquisitione non est
opus, nam, sine ea, tenetur. Excipe in utraque, sexus u-
triusque prole; si adparuerint in ore pubis DVO PILI. Tum
obligabuntur utrique, quod non sint INVESTES. Ideoque
etiam tum cum demortui fratris uidua coire tenentur.
Neque ob paruulam aetatulam excusantur.

§. 3. Deinde licet uoce גרול compelletur tum pu-^{2) in uoce}
erulus, quod, nostro loquendi more, sit ein gefelle, qui גרול
uxorem ducere possit; haudquaquam tamen ideo eun-
dem in sensu ciuili MAIOREM haberi aut suae tutelae re-
linqui. Hoc enim falsissimum esse improbatumque usu
quotidiano hodieque, ubi etiam maritali & uxorculae
persistant sub tutela uel, ut ipsi in uulgari sermone di-
cant, apotropo, id est, ἐπιτροπῶ. Nostros igitur inter-
pretes decepisse uerbum גרול, qui sit maior ad nuben-
dum, non ad negotia administrandum. Quod nostrae
etiam nares suboluerunt cap. X §. 3. 7.

§. 4. Porro THALMVDICA etiam instituta aetatis^{3) in edu-}
X 3 gradus catione.

gradus definiuere in discendis *sacris litteris*, ut reddimus uerba exscripta:

משנה אבות פרק חמישי

בן חמש שנים למקרא בן עשר שנים למשנה בן שלש עשרה שנה למצות בן חמש עשרה לגמרא בן שמונה עשרה לחופה:

Quorum sensus est hic: *Filius V. annorum addiscet rudimenta diuinorum praeceptorum, & tractabit CODICEM diuinum: X. anno Mischnam: XIII. anno obligabitur praeceptorum legis obseruantia: XV. anno leget GEMARAM seu Talmudum: XVIII. anno aetatis ducat VXOREM.*

4) in obli-
gatione ad
connubia
XVIII. an-
no.

§. 5. Vt uero de ultimo aliquid addam: credunt ideo *Iudaei*, se ultra XVIII. aetatis annum connubia, sine peccato non posse differre. Interim quam primum puellae annos XII. & pueri annos XIII. unumque diem nati sint, nubere ac ducere posse, imo ante hoc tempus quoque, si comparuerint *duo pili*. Falsi igitur sunt nostri interpretes; qui perhibent, Iudaeis per *Thalmudica praecepta* matrimonia anno demum aetatis XVIII. indulgeri. Quem errorem & nos praesensimus *cap. X. §. 6.* Et hoc est, quare *Iudaei* nostri ualde doluerunt de *codicillo regali*, *cap. X. §. 6.* pariter adducto: quod PECCATVM in DEVM habeatur, post XVIII. aetatis annum, *Iudaeum non sollicitum esse de connubio*. Qua causa, dicunt, constitutionem tollendam non usu.

5) in plena
pubertate
facultas
alienandi
bona mo-
bilia tan-
tum.

§. 6. Tum & illud cautum *Thalmudico praecepto*: quod si Iudaeus adolescens XVIII. annos natus, tutore etiam ante hoc tempus destitutus, careat rebus ad uitum & cultum necessariis, alienare queat res *mobiles*, necquicquam fundos ac terras. Quibus moribus etiam utuntur Hungari *cap. III. §. 16.*

6) in Iu-
daico uer-
bo

§. 7. Post cum aliud uerbum desit Iudaeis, quo tu-
torem aut curatorem exprimant, quam Graecum illud
apotropus, nam & in *a* degenerauit ore uulgi; ideo exin-
de coniectura non leuis; *Mischnam, Talmudum, Gema-
ram*

ram ceteraque omnia Iudaeorum monumenta, ne quidem uetustissimis exceptis, pro spoliis habenda alienis Graeci iuris & monarchiae. Alias enim fieri non potuisset, irrepsisse in hos libros *technica nomina* iuris Graecorum. Qua de re dictum *cap. X. §. 7.*

§. 8. Praeterea acriter inuicem digladiati sunt iam olim RABBINI: quo tempore adolescens iudaeus possit suae tutelae relinqui, in alienandis bonis? In tres itum est partes. R. NACHMAN satis esse putat annum aetatis XVIII. contradicit ei R. HVNNA, qui ideo definit annum XX. Alii sunt, qui, in alienatione mobilium, putant respiciendum esse ad uirtutem & animi robur. Idque censu iudicis cuiusque. Transcribam, nobis excerptum, contextum.

7) RABBINORVM digladiationes de aetate MAIORI

מסכת בבא בתרא דף קנ"ה

איתמר קטן מאימתי מוכר בנכסי אביו רבא אמר רב נחמן בן שמנה עשרה שנה ורב הונא בר חיננא אמר רב נחמן בן עשרים שנה:

קטן היורש נכסי אביו שמר מאימתי מוכר בנכסי אביו בקרקעותיו ותיחוי מכירתו מכירה דאילו גבי מטלטלי תנן הפעוטות מקחן מקח וממכרן במטלטלין ומפרשינן התם כר' חר' לפום חורפיה ומשום כרי חייו תקינו ליה רבנן כמטלטלין דתיחוי מכירה למוזנתיו אבל לא במקרקע:

רש"י

§. 9. Sed quicquid sit eorundem bellorum: illud tamen uno ore confirmant nostri Iudaei: quod, quaquarum terrarum illi dispersi sint, sub tutela illi ubique relinquant liberos suos ad XX. usque aetatis annum. Siquidem lege prouinciali non constringantur ad calculos & numeros annorum alios. Ex hoc enim tempore demum fieri quemque rerum suarum administratorem & arbitrum liberum. Siue autem hoc Iudaei habeant ex instituto mosis, de quo *cap. X. §. 7.* siue referas hoc quoque inter Graecae Monarchiae & iuris Graeci reliquias, de quibus *cap. II. §. 5.* nobis est perinde. Cum illud sufficiat, quod is nu-

8) in XX. anno MAIOR,

is numerus sit stabilis, necquicquam conuellendus iudicio nostrorum interpretum, rerum imperitorum.

9) nulla
IVDAEIS
inter tu-
tores &
curatores
discrimi-
na.

§. 10. Demum אפיטרופן dicunt Iudaei hodierni non solum illum, qui impuberi praeest; sed etiam, qui *curam* habet *puberis* ac *minoris*. Igitur illud est certum; nulla apud *Iudaeos* nostros *tutorum* ac *curatorum* discrimina, instar populorum aliorum, de quibus *cap. II. §. 6.* & *c. VII. §. 4.* Cum utriusque aetatis, id est, & puerorum & adolescentum praefecti eodem spatio ac passu illis ambulare uideantur.

10) Iudaeis
nulla tute-
la LEGITI-
MA.

§. 11. Tandem, ut addam hoc cursim, apud *Iudaeos* nostros nulla ratio in tutelis *agnatorum* aut *consanguineorum* ob *heredipetarum* studia. Officium enim exigit iudicis, ut pupillo nominet tutorem, non qui *sanguine* se commendat; sed uirtute, moribus, integritate nitae, rerum pupilli intelligentia ac peritia. Verba, nobis data, reddimus:

מסכת גיטין פרק חמישי דף נ"ב

אפיטרופוס שמינהו אבי יתומים או מינהו בית דין ישבע:
רש"י. ישבע בשיגרלו היתומין ישבע להן שאין לו בירו כלום
משלהן;

11) IVRA-
MENTO
purgato-
rio tutoris
sine causa
aut culpa.

§. 12. Ad extremum, illud est aequitati & rationi aduersum paulo; *rationes ab epitropis reddendas non nisi iuratas, posita tutela.* Sed quem nostra fides *bonum* habet eousque, quousque probatur fuisse *malus*; contra Iudaei, ex ingenio forte suo, aestimant sui similes, neque ante *bonos* credunt, quam purgata conscientia iureiurando.

12) pacti-
tia tutela
Iudaeis.

§. 13. Taceo, quod *Iudaeis* nouum *tutela* genus, *pactitium* scilicet, si quis uiuo patri, de tutela pupilli suscipienda, dederit fidem. Imo facta nominatione *tutoris a parente inter uiuos*, sine ullis ultimae uoluntatis solennibus declarata. Qua standum omnino idque ideo, quod *causa Dei* sit, agere tutorem & bene curare res pupilli.

§. 14.

§. 14. Ita, NVMINI gratiae sint, *unius argumenti* Epilogus. omnes rationes habitae. Confectus latissime patens ambitus rerum iuriumque omnium *naturae; Latii; Graeciae; Germaniae; Longobardiae; Ebraeorum; pontificum; gentium* Europae uniuerſae, figillatim noſtri aevi *Iudaeorum*. Ordine quidem non turbato; ſed diſtincto in claſſes: non effuſo inſtituto, inſtar cornu copiae; ſed reuocato ſub incudem & examen curatum & acre. Neque adparatus uitulo alieno con ductus: ſed conciliatus ac congeſtus proprio Marte, induſtria, operis ac uigiliis. Vnde lector proficere queat in diuina & humana ſapientia; in prudentia iuris priuati ac publici; in ueteris, medii ac nouiſſimi aevi litteris ac diſciplinis; in cauendis temporum ac hominum erroribus cernendoque ac diiudicando uero & aequo: ut ad operis abſoluti & pragmatici menſuram ac pretium parum queat deſiderari.

§. 15. Qui modus ſcribendi plus iudicii, olei, ſalis *In maledicos.* & ſcientiae habet, quam illorum, qui in his argumenti generibus commentis indulgent ſui unius cerebelli, uacui, inanis, inſtabilis & uertiginofi. Proiecti tamen ad cauillationes ac ſordes plusquam ſcurriles; ad inſidias & calumnias ſtruendas & euomendas; imo ad mala uerba dicenda deo & hominibus. Quae paruorum mentium & malorum capitum ſunt portenta ac partus, quos naſceat ſtomachus firmior & animus, ſubactus doctrina ampliori, exhibilat, deſpicit, ſpernit; ſcripta ſputo digniora, quam lectione aut oculis.

§. 16. Sed auocat nos iter, *regali iuſſu cauſaque* Itineris faciendum, cum ad docendum, tum ad res gerendas *imperati, ingreſſus.* obſtri ctos ſimul: ut porro frui non liceat his muſarum dulciſſimis otiiis. Quibus habere ſolemus alias nihil prius nihilque antiquius.

OPVSCVLI

De aetate PVBERVM & MINORVM
ADPENDIX.

Num. I.

HISTORIA FINITAE TVTELAE VINARIENSIS, anno clō lccxv. die xxx. mensis *Octobris*. Vnde CEREMONIARVM iura perspiciuntur: quibus SAXONIAE *elector*, IOH. GEORGIVS I. posita tutela, pupillum IOANNEM ERNESTVM, ducem VINARIENSEM, XXI. aetatis anno, edixit adpella-uitque solenni ritu PRINCIPEM REGENTEM & minorum fratrum TVTOREM. Idque opera *legatorum* electoralium, PHILIPPI ERNESTI *comitis de MANSFELD*; IOANNIS ERNESTI *de HAVGWIZ*, praepositi Misnensis; GOTHOFREDI *de WOLFERSDORF*, capitanei *Weissenfelsensis* atque *Ioannis TIMAEI*, cancellarii *Zizensis*, in palatio VINARIENSI. Quos actus *de-
lati* ac *suscepti regiminis* ac *tutela* fratrum & quomodo in *legatione tutelari* excepti iterumque dimissi sint, prin-
cipi ELECTORI hac illi epistola perscripserunt
die iv. Nou. clō lccxv.

Durchlauchtigster hochgeborner
CHVRFVRST, E. Churfl. *sindt unsere*
*unterthenigste, geborsame vndt vor-
pflichtte dienste, in stettem vleiß zuvor,*
gnedigster herr, E. Churfl. Gn. haben
unterm dato des 10. monatstagk *Octo-
bris* vorschienen, vnns in gnaden zu
erkennen gegeben, daß sie die bis-
hero vf sich gehabt vndt verwaltete
Weimarische vormundtschafft vndt
derselben *administration*, dem durch-
lauchtigen hochgeborenen fursten vndt
herrn, herrn IOHANN ERNSTEN dem
IVNGERN, berzogen zue Sachsen, Gu-
lich, Cleve und Bergk, landtgraffen in
Duringen, marggraffen zue *Meissen*,
graffen zue der *Marck vndt Ravens-
bergk*, herrn zue *Ravenstein &c.* vn-
serm gnedigen fursten vndt herrn, durch
vnns, vf den 30. *Octobris* hernach

RESIGNIREN vndt vbergeben zue lassen,
entschlossen. Derwegen gnedigst
vnns bevohlen, daß wir vnns dar-
nach vnfeilbar achtten soltten, da-
mitt wir vf den 27. *Octobris* zur *Naum-
burgk* zusammen kommen, volgendes
tages nach *Weimar* verrucken, vndt
dan vf den 29. vndt 30. oft gemeltes
monats *Octobris* daßjenige, was E.
Churfl. Gn. instruction, so mir dem
graffen am 22. zuvor wohl zukommen,
vndt ich, wie auch vvir andern her-
nach, mitt vnterthenigster reverenz
empfangen, in sich haltten vvrde.
vnterthenigst vorrichtten mochtten.
Solchem zu gehorsambster schuldig-
ster nachsetzung, sindt wir am 27.
Octobris zur *Naumburgk* zusammen
kommen, haben vnns alda eines
schreibens an *canzler vndt rathe* zue
Weimar

Weimar vorglichen, in welchen wir ihnen vnser ankunfft notificiret, auch wegen bestellung der *losamentter* Erinnerung gethan vndt mit solchem schreiben am 28. hernach, frue einen *reuttenden* diener abgeferttiget, wir aber findt baldt hernach gefolget, also dafs wir, gleichsam in puncto *vier* vhr gegen abendr, zu *WEIMAR* im *schloß* findt angelanget, alda der hoffmeister Caspar von *Miltiz*, wie auch *canzler* vndt *ræthe* aufgewarttet, vndt haben vnns ingesambt hienauff, vndt einen jeden in sein *losamentt*, so ihme assigniret worden, gefuhret vndt begleitet. Ob wir nuhn wohl den *abendt* mit hochgedachter ihrer furstlichen gnaden, deroselben vielgeliebten *fraw* *MUTTER*, dem *Altenburgischen FREVLEIN* vndt ihrer furstl. gn. herrn *BRVEDERN* *taffell* gehalten, vndt vom anfang bisz zue endt, so lang wir vnns allda enthalten, wegen E. Churfl. Gn. vnns *grosser respect* vndt *ehre* von den furstlichen persohnen selbst, den *ræthen* vndt denen, so zur *dienswartung* beschieden gewesen, erwiesen worden; So haben wir vnns doch diesen *abendt* bey niemandts angemeldet, sondern solches bisz vf den sonntag am 29. Octobris gespahret. Da wir vnns dann bey der *durchlauchtigen hochgeborenen furstin vndt frawen*, *frawen DOROTHEEN MARIEN*, *herzogin zue Sachsen*, *geborenen furstin zu ANHALT*, *landgræffin in Düringen*, *marggræffin zue Meissen &c.* *WITTBEN*, durch obbenannten von *Miltiz*, haben angeben lassen, umb audienz gebetten, dieselbe auch zur stunde erlanget, vndt seindt bey ihrer furstl. gnaden, in ihrem *gemach* gewesen, der von *Miltiz* vndt *D. Paulus Bruckner*, darauff wir mitt gebührlicher *reverenz* *fur* *brachtt*: Dafs E. Churfl. Gn. ihren

furstl. gn. dero freundtlichen *ehrengruß*, auch alles liebes vndt guetes vormelden lieffen, vndt hetten E. Churfl. Gn. vnns gegenwerttiges *creditif-schreiben* zu geschickt, mit gnedigsten bevehl; solches ihren furstl. gn. zu vberreichen, welchs wir dan hiermitt vntertheniger gebuhr nach gethan vndt vorrichtet haben wolten. Vndt wurden nechst diesem *ihre furstl. gn.* sich gutter massen erinnern, was, bey E. Churfl. Gn. sie kurz vorruckter zeit, wegen *RESIGNIRUNG dero bisher von E. Churfl. Gn. getragenen WEIMARISCHEN VORMVNDTSCHAFFT VNDT LANDES REGIERUNG*, freundtlichen *gesuchett vndt gebetten*, vndt welcher massen E. Churfl. Gn. kegen ihrer furstl. gn. sich darauff resolvirer, auch zur *resignation* freundtlichen anerbottigk gemacht, wofern nuhr der *QVITTUNG* halber, derer *NOTVILL* E. Churfl. Gn. ihren furstl. gn. alsbaldt zugeschickt, dergestalt erlehrung erfolgete, dafs E. Churfl. Gn. vndt dero posteritet hierunter gnugsam gesichert sein köentten. Wan dan ihre furstl. gn. solche *NOTVILL*, allermassen dieselbe von E. Churfl. Gn. verfasst worden, approbiret vndt beliebt, auch die *vertræftung* gethan; dafs E. Churfl. Gn. herr vetter vndt pflegsohn, der *durchlauchtige hochgeborene furst vndt herr*, herr *IOHANN ERNST*, der *Junger*, *berzogk zue Sachsen, Gulich, Cleve vndt Bergk*, *landgraff in Düringen*, *marggraff zue Meissen*, *graff zu der Marck vndt Ravensbergk*, herr *zue Ravensstein &c.* J. furstl. gn. geliebter herr *sohn*, vnser gnediger furst vndt herr, solche volziehen sollte. Mitt ferner freundtlicher bitte, E. Churfl. Gn. wolten nuhnmehr, wass zur *resignation* nöttigk, anordnen;

So hetten E. Churfl. Gn. ihrer furstl. gn. freundtlichen suchen vndt bitten nichtt allein stadt vndt raum gegeben, vndt den 30. dieses zu solchem werck deputiret, sondern auch vnns sambtlichen mitt gnugsamen vollmachten vndt bevehl hierzu ablegiret vndt abgeferttigett. Dieweil aber bey diesem werck dahin sonderlich zu sehen; das beedes die RESIGNATIO vndt die AVSANTWORTUNG DER QUITTUNG dagegen uno & eodem actu geschehe vndt erfolgte, zuvor auch vleissige collation derer vnns mitgegebenen notull der quittung, mit dem volnzogenen original angestellet werde, so liessen E. Churfl. Gn. ihrer furstl. gn. hiermitt freundtlich ersuchen, die vorfugung zu thun, damitt durch jemandt vortrautes, die volnzogene original-quittung vnns gezeigett, vndt darauff die collationirung vorgenommen, vndt das heubtwergk beforderet werden kœnne. Dan von E. Churfl. Gn. wir aufstrucklich im bevehl, ante collationem vndt vrgleichung der ausantwortung; zum heubtwergk nicht zu schreiten. Vndt vveil E. Churfl. Gn. ihren furstl. gn. auch wegen der BALEY DVRINGEN, eine notull des reverses zugeschickt; als hetten E. Churfl. Gn. vnns gnedigst bevohlen, bey ihren furstl. gn. vnterthenigk zu suchen, das vnns das original gleichfalls gezeigett, vndt darauff mit der verfaßten notull collationiret werden mœge. Stelleten an vnsern orth in keinem zweiffel, weil dieses alles zu befœrderung des heubttwercks gereichte, ihre furstl. gn. wurden derauff die billigkeitt vrfugen. Hierauff hat die furstl. WITTE sich ein wenig mitt dem von Miltiz vnterredet, vndt durch denselben folgendts antwortten lassen, ihre furstl.

gn. hetten angehœret, was vf gnedigsten bevehl E. Churfl. Gn. wir fur vndt anbracht, bedanckte sich des freundtlichen ebrengrusses mit allem vleiss, vndt da E. Churfl. Gn. neben dero Churfl. gemahlin, jungen herrn vndt freulein sich hey bestendiger leibes gesundtheit vndt allen Churfl. wohlergehen befunden, wehre es ihrer furstl. gn. zu vornehmen sehr erfreulich. Darbey dan die gœttliche allmacht E. Churfl. Gn. lange zu fristen vndt zu erhalten geruhen wolte. Unsere ankunfft zu erfahren, were ihrer furstl. gn. sehr lieb gewesen. Ernertte sich, das, nach todlichen abgang des durchlauchtigsten hochgebornen fursten vndt herrn, herrn CHRISTIANI des andern &c. E. Churfl. Gn. vielgeliebten herrn bruders hochlœblichster gedechtnus, E. Churfl. Gn. sich der TVTEL IHRER GELIEBTEN SÖHNE VNDT ADMINISTRATION DES WEIMARISCHEN FVRSTENTHUMBS, als nechsten MITBELEHNTEN vnterzogen. Erkennete vndt ruhmte mitt danckbarkeitt E. Churfl. Gn. grosse gehabte mubewaltung, auch ihren furstl. gn. vndt dero vielgeliebten søhnen geleisten treuen schutz. Wusste sich darneben wohl zu entsinnen, was an E. Churfl. Gn. sie vorrucker zeit geschrieben, vndt wegen resignirung derer von E. Churfl. Gn. getragenen WEIMARISCHEN VORMVNDTSCHAFFT VNDT LANDES-REGIERUNG bey derselben freundtlichen gesucht, darauff E. Churfl. Gn. eine quittungsnotull anher gesendet, mitt dieser erclehrung, vvan dieselbe durch berzogk JohannErnsten furstl. gn. volnzogen, das als dan E. Churfl. Gn. demselben die tutel vndt administration vbergeben vvolten. Weil dan mitt E. Churfl.

E. Churf. Gn. sich ihre *fürstl. gn.* der *notull* halber, inhalts ergangenen *schrifften*, vorglichen, so hetten ihre *fürstl. gn.* gerne vernommen, daß E. Churf. Gn. vnnß anhero abgeordnet, die *resignation* gebührlichen ins *vverck* zu stellen. Belangende nuhn die *QUITTUNGS-NOTVLL*, sey solche *ungeleumet*, vndt *ungeendert* *volnzogen*, sollte vnnß in *originali* *furgezeigt* *vverden*. Es wehre auch ihren *fürstl. gn.* nicht *zuvvieder*, daß die *collationirung* *furgenommen*, darzu sie dan etliche *vertrautte* *personen* *vvolte* *abordnen*. Wan nuhn die *collation* *geschehen*, *vorsehen* sich ihre *fürstl. gn.* es *vvurde* an der *resignation* *kein mangell* *erscheinen*. Anreichende den *revers* *vvegen* der *BALEY DVRINGEN*, *erinnern* sich ihre *fürstl. gn.* gleichfalls des *vberschickten* *notulls*. Dievveil aber ihre *fürstl. gn.* vor *vvenig* *tagen*, *vvegen* *vveniger* *puncten* bey E. Churf. Gn. *vmb* *erlehrung* *gebetten*, so *beten* ihre *fürstl. gn.* *gnedig*, *damitt*, *biss* *zue* E. Churf. Gn. *ankommender* *resolution*, *in* *ruhe* *zustehen*. Wir haben hier *auff* *geantvorttet*, daß E. Churf. Gn. *vvir* die *dancksagung* *vor* *daß* *zu* *entbieten*, *vwie* *auch*, daß E. Churf. Gn. die *tutel* *vndt* *administration* *hochstgedachtes* E. Churf. Gn. *in* *Gott* *ruhenden* *herrn* *bruders* *todtlichen* *hintritt* *vbernommen*, *vndt* *bis* *hier* *læblichen* *gefuhret*, so *vvohl* *daß* *ihre* *fürstl. gn.* *vnser* *ankunft* *zu* *erfahren*, *lieb* *gevvesen*, *vnter* *thenigst* *vvolten* *referiren*. Vernehmen hiernechst ganz gern, daß die *quittungs-notull* *volnzogen*, *vndt* *wolten* *nach* *mittage* *der* *exhibition* *vndt* *collationirung* *gevvartten*. Den *revers* *belangende*, hetten *vvir* *bevehl*, daß *original* *mit* *der* *vnnß* *zuge-*

schickten *notull* *auch* *zu* *collationiren*, *darbey* *liesen* *vvirs* *bevvenden*. Woltten vnnß aber des *gnedigk* *begehreten* *anstandes* *halber* *in* *vnserer* *instruction* *ferner* *ersehen*, *vndt* *nach* *mittage* *darauff* *zu* *erlehren* *vvissen*. Darauff ihre *fürstl. gn.* *ferner* *durch* *Miltizen* *geantvorttet*, die *quittung* *sey* *richtigk* *vndt* *solenniter*, *inhalts* *der* *wechselschrifften* *volnzogen* *vvorden*, *vndt* *stellten* *ihr* *fürstl. gn.* *zue* *vnnß*, *ob* *vvir* *nach* *mittage* *der* *collationirung* *vvolten* *abvvarten*, *darzu* *wir* *vns* *vnterthenigk* *erbotten*. Sindt *dorauff* *von* *ihrer* *fürstl. gn.* *vviederumb* *dimittiret*, *haben* *vnnß* *fürder* *durch* *den* *von* *Miltiz* *bey* *herzogk* *IOHANN ERNSTEN* *fürstl. gnad.* *gleichfalls* *noch* *vor* *der* *predigt* *angemeldet*, *vndt*, *als* *vvir* *audientz* *erlangt*, *nach* *gevvöhnlichen* *eingange*, E. Churf. Gn. *freundt-vetterlichen* *gruß*, *auch* *alles* *liebes* *vndt* *guthes* *Sr. fürstl. gn.* *vormelder*. Darbenchen *Sr. fürstl. gn.* *daß* *vnnß* *zugegeschickte* *CREDITIF-SCHREIBEN* *mit* *gebührlicher* *reverenz* *vberliefert*, *vvelchs* *Sr. fürstl. gn.* *mitt* *ehrerbietung* *von* *vnnß* *angenommen*, *hernach* *mitt* *mehrern* *angezeigt*, *vvelcher* *massen* *E. Churf. Gn.* *auff* *freundtliches* *ansuchen* *vndt* *bitten*, *Sr. fürstl. gn.* *vielgeliebte* *fraw* *mutter*, *vndt* *nach* *vorgehender* *vorgleichung* *der* *vormundtschafft* *quittung* *vnnß* *sambtlich* *mitt* *gnugsamer* *vollmacht* *vndt* *instruction* *anhero* *abgefertiget*, die *WEIMARISCHE* *VORMVNDTSCHAFFT* *vndt* *ADMINISTRATION*, so E. Churf. gn. *bis* *hero* *vf* *sich* *getragen*, *Sr. fürstl. gn.* *vwie* *breuchlichen* *vndt* *berkommen*, *zu* *resigniren*. Zuvor aber *mitt* *Sr. fürstl. gn.* *vnnß* *des* *orths*, *da* *solche* *resignation* *geschehen* *sollte*, *zu* *vorgleichen*. Vor der *resignation*

aber die collationirung der original
 QVITTUNG, sovvohl des REVERSES
 wegen der BALEY DVRINGEN, mitt de-
 nen vnns zugestaltten vndt Sr. furstl.
 gn. vielgeliebten fraw *mutter* zuge-
 schickten, vndt approbirten *notull*,
 zu suchen. Zugleich auch mitt E.
furstl. gn. vnterredung zu haltten, wie
 beedes die resignatio vndt dargegen
 die *ausantwortung der quittung* vndt
 revers, uno & eodem actu, eines gegen
 dem andern, zugleich geschehen mæ-
 ge. Do nuh Sr. *furstl. gn.* zu der
 collationirung angeregter *vbrkunden*,
 auch vorgleichung der vbrigen *zweyen*
puncten, jemandts vortrautes zu vnns
 gnedigk wollten abordtnen, damitt
 dieses alles seine richtige maafs er-
 langete, so vvehren vvir erbottigk,
 derselben abzuevvarthen, vndt vnser
 gedancken zue erœffnen vndt dem
 vbrigen alsdan gehorsamlich nachzu-
 kommen, vvas vvir der *resignation*
 halber gnedigst bevehlicht vveren.
 Hierauf haben ihre *furstl. gn.* in ge-
 genvvar der *rathe SELBST geantwort-*
et, Sr. *furstl. gn.* hetten den zuent-
 bottenen *freundt* vndt *vetterlichen*
gruß mitt gebührender *ehrerbietung*
 angehœrett, das CREDITIF-SCHREIBEN
 darneben mitt aller *reverenz* empfan-
 gen, vvoltte dasselbe vorlesen, erin-
 nertten sich darneben, vvas bey E.
Churf. Gn. Sr. furstl. gn. gnedige
 vielgeliebte fraw *mutter* gesucht,
 mit derselben tractirt, vndt sich vor-
 glichen, nehmen zue dienstlichen
danck von E. Churf. Gn. ahn, das E.
 Churf. Gn. vnns zur RESIGNATION der
vf sich gehabtten VORMVNDTSCHAFFT
 LAST vndt LANDES - REGIERUNG,
 mitt gevvisser volmacht vndt in-
 struction gnedigst abgefertiget, Sr.
 furstl. gn. hetten die notull der

VORMVNDTSCHAFFT QVITTUNG
 volnzogen, allermassen die fraw mut-
 ter ihren *Churf. Gn.* desvvegen vor-
 trœstung gethan, doch solchergestaltt,
 inmassen ihre GGnaden beederseits
 sich des vorglichen. Dan vveil E.
Churf. Gn. eine solche *quittung* begeh-
 rett, die den *rechten* gemess, vndt
 dardurch E. Churf. Gn. vndt dero
 nachkommende *posteritet* vor alle *an-*
spruche gnugsam möchte versichert
 sein. Als hette auch Se. furstl. gn.
 die notull der quittanz, in dem ercleh-
 reten vndt acceptirten verstande, mitt
 der SIEGELUNG vndt SVBSCRIPTION,
 volnzogen. Mitt dem fernern erbie-
 ten, vnns das original furzeigen zu
 lassen, auch mitt dero fraw *mutter*
 vvegen der collationirung sich zu vor-
 nehmen. Den REVERS vvollten Se.
furstl. gn. auch volnziehen, allein
 vveil Se. *furstl. gn. frau mutter* an E.
Churf. Gn. geschrieben, vndt vmb
enderung einer clausule gebetten, vndt,
 vvo nicht heut, doch morgen, die
 resolution verhoffentlich zuerucke
 kommen vvurde. Beten Se. *furstl. gn.*
 das vvegk bis dahin anstehen zue
 lassen, vwie dan im vbrigen, vwie es
 nemblich anzustellen, das die resi-
 gnatio vndt ausantwortung der ori-
 ginalien uno & eodem actu zu ge-
 schehen, auch des orths halber mitt
 vnns fernere vnterredung gehalten
 vwerden sollte. Wir haben vnns vn-
 terthenigk erbotten, die *dancksagung*
 vndt vvas derselben mehr anhengigk,
 vnterthenigst zu *referiren*, hetten
 darneben gern vernommen, das ihr
 furstl. gn. die *vormundtschafft quit-*
tungs notull volnzogen, vndt vvegen
 collationirung des originals, mitt der
 vnns zugeschickten notull, wie auch
 zur vorgleichung in den andern bee-
 den

den puncten, verordnung zu thun sich anbietigk gemacht, an vnserm orth *mussten* vvir bey der *instruction* bleiben, köntten *der selben fines nicht vberschreiten*, vermerckten darauß, daß E. Churfl. Gn. der fürstlichen fraw vvitben eine notull zugeschickett, vndt sich zur *resignation* freundlichen anbietigk gemacht, vvan der *quittung* halber dergestalt erclehrung erfolgte, daß E. Churfl. Gn. vndt dero nachkommende posteritett hierunter gesichertt sein köntte, vndt vveil nuhn mitt E. Churfl. Gn. die fürstliche fraw *wittbe* sich der *vormundtschafft quittung* vorglichen, vndt die notull approbiret vndt beliebt, so hetten vvir den gemessenen bevehl, daß vvir es bey der approbirten vndt vorglichenen quittung vorbleiben, vnns daruber in keine disputat einlassen, vndt es bey dieser antvort, *semel pro semper*, allezeit bevvenden lassen soltten, vveil die notull an ihr selber gebe, vver hierunter gemeinett, in massen vnns dan auch vndeihn, vvas ihre fürstl. gn. angedeutet, gar nichts bevvust vere. Wegen des REVERSES vber die BALEY DVRINGEN hette ihre fürstl. gn. fraw mütter dergleichen gesucht, darauff vvir vnns nach der malzeit zu erclehren vvisen vvolten, verstanden so viel, daß des *reverses* halber ihrer fürstl. gn. *väterliche obligation* vorhanden. Darumb hierunter kein bedencken, vveil ihre fürstl. gn. *factum defuncti dni parentis* zu prestiren, vndt der *väterlichen obligation* nachzukommen schuldik. Worauf ihre fürstl. gn. vviederum angezeigt, vwie gegen E. Churfl. gn. fraw mütter der quittungs notull halber sich freundlichen erclehret, vvelcher erclehrung E. Churfl. gn. nicht *contradiciret*.

Derovwegen vndt vveil die quittung dahin heubtsachlich gemeinett, daß E. Churfl. Gn. vndt dero posteritett gnugsam möchtten gesichertt vndt vorvahreth sein, also hetten auch Se. fürstl. gn. ganz kein bedencken gehabt, in solchem erclehren verstande die quittung zu volnziehen, vndt E. Churfl. gn. hierinnen sich dienstlich zu bequemen. Wir haben diese anzeige dahin lassen gestellet sein, vndt vnns entschuldiget, daß vvir von diesen sachen weiter nicht, als vvas die *instruction* besagte, bericht hetten, mit angeheffter erclehrung, der collation nach mittage abzuvarthen, vndt findt darauff von ihrer fürstl. gn. vndt dero herrn bruedern in die kirche zur predigt begleitet vworden. Nach der malzeit haben vvir des REVERSES halber vnns mitt einander notturfftig vnterredet, vndt dahin vorglichen, daß vvir der fürstl. gn. fraw *wittben* allerhandt vrsachen vvolten zu gemuth ziehen, vvarumb vvir zu einigen *anstandt*, vwegen des reverses nicht vorstehen köndten. Sintemahl E. Churfl. gn. den tagk zur RESIGNATION SELBST BESTIMMET vndt angesetzt, den köntten vvir vveder *anticipiren* noch *prorogiren*, ohne E. Churfl. Gn. gnedigsten vorwissen. Zu dehm vermöchte E. Churfl. Gn. vnns zugestelte *instruction*, daß die *vormundtschafft quittung* vndt *revers* nicht getrennet, sondern beyeinander bleiben, die originalia mitt denen vnns zugeschickten notuln collationiret, vndt zugleich gegen vbergebung des CANZLEY SIEGELS vndt SCHLVSSEL ZUR CANZLEY, CAMMER vndt RENTHEREY vnns ausgeantvorttet vverden soltten. Woltten nuhn ihre fürstl. gn. daß

das beubttwerck befördert wissen; So vvrden sie verfügen, das der revers von oft hochgedachtes herzogk IOHANN ERNSTEN fürstl. gn. auch voln-
 zogen möcht vverden, vvo nicht, könnte der *actus resignationis* nicht fortgengig sein, sondern E. Churfl. Gn. mußten vvir die gelegenheit vnterthenigst berichten. Als vvir nuh hierauff durch den von Miltiz bey ihrer fürstl. gn. vmb audienz anhalten lassen, vorzeucht sich bey nahe eine guette halbe stunde, ehe er vnns der audienz halber antwortt zuruck bringet. Indehm vvir nuh mitt einander von der sachen reden, sonderlich aber, wie, nach anleittung E. Churfl. Gn. in-
 ction, vnns obliegen vvolke, vf die subscription der quittung, vvan es zur collationirung kehme, ein vleis-
 figes aufmercken zu haben, ob auch dieselbe, vnter der quittung schlechts vndt vnrestringiret ohne allem anhang zu befinden. Kömpt der von Miltiz vvieder zue vnns, anzeigende, die fürstl. fravv wittbe &c. könnte leichtlich ermessen, das vvir den REVERS vber die BALEY DVRINGEN von der quittungs notull nicht vvrden se-
 pariren, vielvvener den ACTVM RESIGNATIONIS so lang bis E. Churfl. Gn. sich vf ihrer fürstl. gn. schreiben erklehreten, einen anstandt gevvinnen lassen. Dervvegen vvoltten ihre fürstl. gn. sich hierinnen bequemen vndt hetten ihre fürstl. gn. ihme Miltizen, D. Paulo Brucknern vndt dem *cammer-secretario* befehl gethann, der collationirung der vormundtschafft quittung vndt reverses beyzuvvohnen. Haben darauff die originalia zu vnns genommen, abgelehfen, mitt denen vnns gnedigst zugeschickten notuln vleisig collationiret, vndt in *materia-
 libus & formalibus* eines mit dem an-
 dern gleichlauttend vndt wohl vber-
 stimmend befunden, ohne das, ad dif-
 ferentiam, zuherzogk IOHANN ERNSTEN fürstl. gn. nahmen das vvort der Jun-
 ger, vndt an statt ihrer L. ihre Gnade, vvelchen stylum ihre fürstl. gn. für vndt für gebraucht, vndt an statt des vvorts eintrag, einhalt gelezett gevvesen, vvelches die abgeordneten damitt entschuldiget, das in dem notull, so E. Churfl. Gn. ihren fürstl. gn. zugesendet, das vvort einhalt stunde. Weil vvir nuh keine difformitet vndt discrepantz in *verbis eorumque sensu vero & genuino* gefunden, Sr. fürstl. gn. auch die quittung ohne alle hinzuge-
 setzte *restriction, modification* vndt *limitation* subscribiret, haben vvir vnns vveitters verlautten lassen, das vvir der ausantwortung bey der *resignation*, von ihren fürstl. gn. das CANZLEY SECRET vndt die SCHLVSSEL tradiret, vvoltten gevvertigk sein vndt hieltten E. Churfl. Gn. da für, das die *resignatio* am fuglichsten in der grossen hoffstuben bey dem grossen saal geschehen könnte. Worauf die abgeordneten geantvvortett, sie vvoltten es ihrer fürstl. gn. vnterthenigk referiren, vndt zveiffelten nichtt, ihre fürstl. gn. vvrden der aufsantvvortung vvegen, sich E. Churfl. Gn. *instruction* allenthalben bequemen, vndt vveil sie bevehlichett vveren, das schreiben an E. Churfl. Gn. vvegen des reverses vber die BALEY DVRINGEN abzulesen, beten sie dessen vnbeschvvertt abzuvvarten. Darauß vvir zu vornehmen, das so viel den punct, hertzogk IOHANN ERNSTEN fürstl. gn. vorbeyratung, belangte, vmb erlehrung gebetten vvorden, zumahl, vveil es an *exemplis* nichtt mangelte, das die TEVZSCHEN

MEISTER DIE VOREHLIGVNG IH
 NEN NICHTT HETTEN LASSEN
 ZVWIEDER SEIN, inmassen dan
groff Wolff Friedrich von Hollach, furst
Bernhardt zue Anbaldt &c. die BALEY
 DVRINGEN ad dies vitæ behaltten.
 Darumb E. Churfl. Gn. ihre furstl. gn.
 gebetten, bey dem teutschen meister
 zu vorfugen, das ihre furstl. gn. bey
 der Baley gelassen, oder dieselbe den
 jungen bruedern einem, vf den bey-
 ratbs fall conferiret vverden moechte.
 Darauff vvir vnns erbotten, dessen
 also mitt in vnserer vnterthenigsten
 relation zu gedencken, vndt weill ihre
 furstl. gn. durch den von Miltiz an-
 gedeuttet, das viel vom lande in der
 stadt, vndt es bequemer sein moechte,
 vvan der actus publicus vf dem *gras-
 sen saabl* vorrichtett v wurde, haben
 vvir vnns solches auch nicht lassen
 zu entgegen sein. Montag den 30.
 Octobris haben vvir canzler, rathe
 vndt renthmeister zue vnns erfordert,
 vndt angezeigt, E. Churfl. Gn. lieffen
 ihnen dero gnedigsten gruss, vndt ge-
 neigten willen vormelden, vndt het-
 ten E. Churfl. Gn. vf freuntliches er-
 innern vndt ansuchen, der durchlauch-
 tigen hochgebornen furstin vndt frawen,
 frawen DOROTHEEN MARIEN herzogin
 zue Sachsen wittben &c. vndt nach
 vorgehender vorgleichung der vor-
 mundtschafft quittungs notull, vnns
 gnedigst abgefertigt, von Sr. Churfl.
 Gn. vvegen erstlich die furstliche Sech-
 sische fraw wittbe &c. hernach her-
 zogk IOHANN ERNSTEN furstl. gn. vn-
 terthenig anzusprechen, folgendts
 die originalia der quittung vndt re-
 verses, mitt denen vnns zugestallten
 notteln zue collationiren, vndt dan
 mitt Sr. furstl. gn. vnns beedes der
 zeitt vndt des modi, vvan, vndt vwie

die ausantvorttung geschehen soltte,
 so vvohl des loci, alda die resignatio
 solle zu vverck gestellet vverden zu
 vorgleichen. Wan dan nuhnmehr
 solches alles vorhergangen, als het-
 ten von E. Churfl. Gn. vvir den gne-
 digsten bevehl, das vvir von ihm,
 dem herrn canzler, das ihm bisher
 anvertrauete canzley-siegell, neben al-
 len schlusseln zue der canzley, cammer
 vndt rentherey abfordern vndt zu
 vnns nehmen, hernach sie allesambt,
 neben allen canzley vorwantten, sie
 hetten nahmen vwie sie vvollten, an
 den orth der resignation bescheiden,
 vndt hierzu vber den ganzen hoff,
 durch dehn, so das directorium fuhrete,
 menniglichen, an solchen orth zu er-
 scheinen, ansagen lassen soltten. Weil
 vnns dan gebuhret, dehme also
 vnterthenigst nachzusezen, als ge-
 sonnen, an stadt E. Churfl. Gn. vvir
 hiermitt an sie, er der herr canzler
 vvollte vor allen dingen vnns das
 CANZLEY-SECRET vndt SCHLVSSEL
 zur canzley, cammer vndt rentherey
 zustellen, hernach neben allen canz-
 ley vndt rentherey vorvvandten, sie
 hetten nahmen vwie sie vvollten, in
 loco resignationis erscheinen, vndt
 vvas alda von vvegen E. Churfl. Gn.
 vvir fur- vndt anzubringen, in be-
 vehl, gebuhrlichen anhören, inmas-
 sen vvir dan den *directorem aulae* zu
 vnns auch erfordern vvollten, damitt
 vber den ganzen hoff durch ihn, men-
 niglichen an dem orth der resignation
 zu erscheinen, angesagett vverden moe-
 ge. Hierauff haben sie durch Doctor
 BORCHAVSEN geantvorttet, sie be-
 danckten sich des gnedigsten grusses
 zum vnterthenigsten, hetten mitt
 vnterthenigster reverenz angehoret,
 vvas E. Churfl. Gn. ihnen durch vnns

proponiren lassen, erkenneneten sich vnterthenigst schuldigk, dehme also zu gehorsamen. Woltte demnach der herr canzler vnns hiermitt das CANZLEY SECRET, so ihme bishero vvehre anvertrauet vvorden, vwie auch die SCHLVSSEL zur canzley, cammer vndt rentherey zugestellet haben, darneben vf den gtoffen saabl, alda die resignatio geschehen vvurde, sich verfügen, vndt allen canzley vndt rentherey vorwandten, sie hetten nahmen vwie sie vvoltten, desgleichen zu thun, auferlegen. Wir haben auch an den von Miltiz begehret, vber den ganzen hoff, menniglichen an mehrbesagten orth zu erscheinen, anzufagen, darzu er ganz vvilligk gvest, mitt fernerm bericht, das er den rath zu Weimar, vndt andern vf den saal zu kommen, gleichfalls andeutten vvoltte, des verhoffens, es vvurde vnns nichtt entgegen sein. Sindt darauff in puncto neun vhr vor mittage vf den saabl von den raten vndt andern vom adell dahin begleitet gangen, haben die oberstelle eingenommen, also das vvir den ganzen saabl nach der hoffstueben zue haben vbersehen können. Darauff folgendts herzogk IOHANN ERNST der junger mitt Sr. furstl. Gn. herrn bruedern kommen, vndt vnter vnns zur lincken bandt gettreden. Als nuh der saabl voll, vndt alles stille vvorden, haben vvir nachfolgende oration, nach anleitung E. Churfl. Gn. instruction gehalten.

Durchlauchtiger hochgeborner gnediger furst vndt herr. Der durchlauchtigste hochgeborne furst vndt herr, herr IOHANNES GEORGE herzogk zue Sachsen, Gulich, Cleve vndt Bergk, des heiligen Röm. Reichs Erzmarischalb vndt Churfurst, landtgraff in Durin-

gen, marggraffe zue Meissen, burggraffe zue Magdeburgk, graffe zue der Marck vndt Ravensbergk, herr zu Ravensstein &c. vnser gnedigster Churfurst vndt herr, leffet E. furstl. Gn. dero vetterlichen vndt freuntlichen grufs, viel liebes vndt gueths vermelden, vndt zweiffeln Se. Churfl. gn. nichtt, E. furstl. gn. werden bishero gnugsam vernommen haben, welchermaffen nach tödtlichen abgang Sr. Churfl. gn. freuntlichen lieben vatters, bruders vndt gevatters, des weilandt auch Durchlauchtigen hochgebornen fursten vndt herrn, herrn IOHANSEN, herzogen zue Sachsen, landtgraffen im Düringen, marggraffen zue Meissen, E. furstl. Gn. vielgeliebten herrn vatters christmilder gedechtnus, die TVTEL vndt VORMVNDTSCHAFT E. furstl. Gn. vndt dero vnmündigen herrn bruedere, so wohl die ADMINISTRATION Sr. gottsehligen furstl. Gn. hinterlassenen WEIMARISCHEN FÜRSTENTHVMBS, erstlich auff den weilandt auch durchlauchtigsten hochgebornen furst vndt herrn, herrn CHRISTIAN den andern, herzogen zue Sachsen, Gulich, Cleve vndt Bergk, des heiligen Röm. Reichs Erzmarischaln vndt Churfursten, landgraffen in Düringen, marggraffen zue Meissen, burggraffen zue Magdeburgk, graffen zue der Marck vndt Ravensburgk, herrn zue Ravensstein &c. vorhochstgedachttes vnser gnedigsten Churfursten vndt herrn vielgeliebten herrn brudern, &c. christmildester hochlöblichster gedechtnus, vndt nach ebenmesigen Sr. gottsebligsten Churfl. Gn. tödtlichen hintritt, auff herzogk IOHANNES GEORGEN zue Sachsen, Churfurstl. Gn. vnsern gnedigsten herrn, als nechste MITTBELEHNTTE kommen vndt gefallen, welche vormundtschafft auch von Sr. Churfl. Gn. dergestaltt, durch getreue

assistentz,

assistentz, huelff vndt beystandt des *Allerhochsten* verwaltett vndt regierett worden, das verhoffentlich *E. Churfl. Gn.* vndt dero *unmündige herrn bruedere Sr. Churfürstl. Gn.* gegen ihren fürstlichen personen habende, vndt gegen dero *landt vndt leuthe tragende sorgfältigkeitt vndt wohlgewogenheitt* gnugsam verspuhret, damitt allerdings content vndt zufrieden seinn, vndt mehr gegen *Sr. Churfl. Gn.* sich mitt danckbarem gemuth zu bezeigen dan zu beschweren vrsach haben werden. Nachdem aber nuhmehr durch göttliche *verleihung E. fürstl. Gn. dero* MVNDIGKEIT erlanget, vndt die *durchlauchtige hochgeborne fürstin vndt fraw, fraw DOROTHEA MARIA, herzogin zue Sachsen, geborne fürstin zue Anhalt, landgräffin in Düringen, marggräffin zue Meissen, &c. WITTE, E. fürstl. Gn. gnedige geliebte fraw mutter dasselbe Sr. Churfürstl. Gn. freuntlichen zu erkennen gegeben, darbey gesucht vndt gebetten; das Sr. Churfl. Gn. nuhmehr der bisanhero getragenen *schwehren last* sich zu entledigen, vndt *E. fürstl. Gn.* nicht allein die VORMVNDTSCHAFT DERSELBEN VNMVNDIGEN HERRN BRVEDERE aufzutragen vndt zu vbergeben, sondern auch die ADMINISTRATION DES WEIMARISCHEN FÜRSTENTHUMBS zugleich mitt anzuvertrauen freuntlichen geruhen wolten, *Se. Churfl. Gn.* auch solcher *mutterlichen sorgfältigkeitt, suchen vndt bitten, gestalten sachen vndt vmbstenden nach, dahero* deste williger sich bequemet, dieweil *Se. Churfl. Gn.* inhalts einer *verglichenen vndt nuhmehr volnzogenen notull* der begehreten ASSECVRATION halber gnugsam vortröstung geschehen, so haben *Se. Churfl. Gn.* zu ob-*

benimpter vbergebung vndt RESIGNATION *diesen tagk benennett, vndt vnsern personen sambtlich solches an Se. Churfl. Gn. stadt, IM NAHMEN DER HEILIGEN DREYFALLTIGKEITT DIE VORMVNDTSCHAFT E. FÜRSTL. GN. VNMVNDIGEN HERRN BRVEDERE, SOWOHL DIE BISHER GEFVHRTE WEIMARISCHE ADMINISTRATION VNDT LANDES-REGIERUNG EWERN FÜRSTL. GN.* (alhier ist mitt dem reden etwas inne gehalten worden, vndt habe ich der *graffe Sr. Fürstl. Gn.* das *Canzley-siegel, sowohl die schlussel vberantwortet, dargegen von Sr. fürstl. Gn. mir reciproc alsbaldt vndt zugleich VICE MVTV* die volnzogenen *original quittung vndt reverses vber die Baley Düringen wiederumb zugestellet worden*) *hiermitt vbergeben, vberreicht, aufgetragen, vndt anvertrauet, auch E. fürstl. Gn. hierdurch vndt crafft dieses vor einen KVNFTIGEN LANDES-FÜRSTEN, vndt REGIERENDEN HERZOGEN zue Sachsen des WEIMARISCHEN fürstenthums, auch VORMVNDEN dero unmundigen herrn bruedere proclamiret vndt declariret haben, vndt wunnschen Se. Churfl. Gn. E. Churfl. Gn. zu solcher angehenden regierung von GOTT dem Allmechtigen, viel gluck, segn, vndt alle gedeyliche wolfarth, insonderheitt aber ein gottfurchtiges, vorstendiges vndt weises herz, deroselben landesregierung mitt GOTT vndt vorbewußt deroselben vielgeliebten fraw mutter, vndt eltisten der Weimarischen landtschafft also anzustellen vndt zu volnführen, das es zuorderst seiner göttlichen allmacht zue lob vndt ehren, den vnterthanen zue nuz vndt frommen, vndt E. fürstl. Gn. zu immerwehrender ruhmlicher nachsage gereichen*

reichen möge. Hierauff bevehlen Se. Churfl. Gn. E. furstl. Gn. dere vnmündige herrn bruedere ganz treulich, daß E. furstl. Gn. Ihren furstl. ggggggn. allerseits furstl. education in vleisige vndt gebührende achtt nehmen, vndt mitt derselben allerdings dermassen vndt also verfahren woltren, wie darzu, Gottlob vndt danck! ein guetter anfang gemacht, vor allen dingen aber ermahnen Se. Churfl. Gn. E. furstl. Gn. vetterlichen, bey der wahren, reinen, vnverfälschten LEHR des allein seligmachenden göttlichen wortts, wie dieselbe in den prophetischen vndt apostolischen schriftten, begriffen, in der vngewendertten, keyser Carolo dem V. anno 1530. vbergebenen AVGSPVRGISCHEN Confession, den SMALCALDICIS Articulis, vndt dan dem HEILIGEN CONCORDIENBVCH repetiret, vndt wieder alle Corruptelen gewaltiglich bestettiget worden, darbey auch E. furstl. Gn. hochlöbliche vorfahren, leib, guth vndt blutt aufgesetzt, standthafftigk bis an E. furstl. Gn. lezttes ende zu verharren, vndt darwieder keine irrige, versubrische lehre vndt kezereyen, sie haben nahmen wie sie wollen, einreissen zu lassen, vndt daß E. furstl. Gn. hierinnen auf menschliche witz, verstand, kreffte vndt vermögen sich nichtt verlassen, sintemahl solches alles hierzu viel zu schwach vndt zu gering, sondern vielmehr GOTT den Allmechtigen darumb teglichen anruffen, vndt vmb beystandt des heiligen Geistes bitten woltten, nechst diesem, werden E. furstl. Gn. daß OBRISTE HEVBTT im heiligen Reich, die Romische KEYSERLICHE MAI. gebührlichen respectiren, vndt derselben allen schuldigen gehorsamb leisten, ferner daß Churfl. hochlöbliche COLLEGIVM in hoher vndt gebührender obseruantz halten, vndt

mitt andern FVRSTEN vndt stenden des Röm. Reichs dergestalt conseruiren vndt vmbgehen, daß niemandts vber E. furstl. Gn. sich mitt fugen zu beschweren vrsach haben möge, insonderheit aber ermahnen Se. Churfl. Gn. E. furstl. Gn. daß Sie die hoheit, autoritet, vndt einigkeitt des hochlöblichen Chur- vndt furstl. hauses Sachsen, in schuldige achtt nehmen, dieselbe helfen conseruiren, vndt nichtt zu geben woltten, daß einige misbelligkeit vnter denselben erwachsen möge. Was vor respect vndt gehorsamb E. furstl. Gn. derselben geliebten fraw MVITTER schuldigk, daß ist E. furstl. Gn. wissendt, denselben werden E. furstl. Gn. also continuiren, vndt des reichen seggen GOTTes erwarten. Vndt weil an bestellung des NEVEN REGIMENTS mercklich vndt gar viel gelegen, so werden E. furstl. Gn. mit vorbewußt deroselben fraw MVITTER, vndt etlicher furnehmer LANDT-STENDE, zu welchen E. furstl. Gn. ein sonderbahres vertrauen haben, dasselbe also anfahren, vndt anstellen, daß aller unnöttiger vfgang verhutett, die ausgabe die einnahme nichtt vbertreffe, vndt jährlichen iechtwas erspahrete werde, zu den vornehmsten ambtern aber solche personen annehmen, die der reinen Evangelischen lutherischen lehre zugethan, wohl qualificiret, friedfertigk, geubett, vndt erfahren, darzu dem geiz vndt alles zanckens, streitens, disputirens, rechtens vndt fechtens von herten feindt sindt, sonderlich aber daß iuramentum religionis in keinen abfall kommen lassen, sondern dasselbe, wie es von Sr. Churfl. Gn. in GOTT ruhenden herrn bruedern Churfurst CHRISTIAN dem andern hochschligsten andenkens, aus christlichen hochbeweglichen vrsachen

eingefuhrett, vndt von Sr. Churfl. Gn. bishero continuiret worden, in stetter vester *observantz* erhalten, dieweill durch das heilsame vinculum viel vngemachs von den regimentten abgewandett werden kann. Vndt obwohl Se. Churfl. Gn. die *landesregierung* E. furstl. Gn. iezo vbergeben, vndt *resignirten*, so wolten doch S. Churfl. Gn. als ein treuer VATER, auf beschehenes ansuchen E. furstl. Gn. jedesmahl mit *rath* bey-springen, auch sonst an *vetterlicher* *erinnerung* nichts erwinden lassen, wan, vndt so oft Se. Churfl. Gn. es vor nöttigk vndt nuzlich befinden, vndt weil Se. Churfl. Gn. alle *rathe*, *officirer* vndt *diener*, sie haben nahmen wie sie wollen, so wohl auch die ganze *landschafft* mit *diens*t, ERBHVL-DIGVNG vndt LEHENS-PFLICHTT *bishero* *zugethan* gewesen, vndt nach nuhn-mehr *erfolgter* *resignation* derselben billich zu erlassen, so wollen S. Churfl. Gn. hiermit Sie in *ingefambt*, die *gegenwertige* sowohl als die *abwesenden*, vndt die *abwesende* sowohl als die *gegenwertige* vndt *anwesende*, Ihrer *eydt* vndt *pflicht*, damit Sr. Churfl. Gn. Sie in *VORMVNDTSCHAFT* *zugethan* gewest, durch vnns *muadtlichen*, vndt zugleich *schriftlichen* *erlassen*, ledigk vndt loß gezeblett haben, inmassen dan die beeden vnns *zuge-schickte* *schriftliche* *loßzeblungen* of-fentlich abgelesen werden sollen (al-hier ist anderweitt mit reden inne-gehalten, bis das beide formulæ der *loßzeblung* verlesen worden) vndt bedancken Se. Churfl. Gn. gegen *ræthe*, *officirer*, vndt die *Weimarische* *landschafft* der vnterthenigst geleisten dienste vndt gehorsams ganz gne-digst, es lassen auch Se. Churfl. Gn. *Erern* furstl. Gn. beide *schriftliche*

loßzeblungen (wie dan ich der *graff* ih-ren furstlichen Gn. dieselbe vberlie-fert) sich derer innskunfftig gebuhr-lichen zugebrauchen, zuestellen, vndt wie Se. Churf. Gn. E. furstl. Gn. *angenehme freundschaft*, zue jeder furfallender gelegenheit, zu erzei-gen willigk, also bleiben S. Churfl. Gn. auch allen *rathen* *officirern*, *ambt-leuthen* vndt *dienern* &c. mit gnaden wohl zugethan vndt gewogen. Was vnser personen anlanget, erinnern wir vnns aufs *göttlicher* *Schrifft*, das die hohe, vndt alle *obrigkeit* *Gottes* *hochheilige ordnung* ist, per me Reges regnant, & iusta decernunt, soll es in regimentten vwohl zu ge-hen, so muß Gott oculum videntem, & aurem audientem, ein sehendes auge, vndt hörendes ohre geben, vveil dan nichtt in des menschen ge-vvalt vndt macht stehet, seinen gang zue richtten, darzue alle gutte vndt hohe gaben von oben herab, vom Vatter des Liechts gegeben, vndt durchs gebett erlanget vwerden müssen, so vvunsch E. furstl. Gn. wir von göttlicher Allmacht hier-mitt, neben langen leben, beharrli-cher leibes gesundheit, glücklicher *re-gierung*, vndt aller furstlichen *pro-speritet*, den Geist des raths, vweis-heitt, vndt verstandes, den *spiritum* *roboris* & *fortitudinis*, das E. furstl. Gn. das regimentt nuhnmehr also *anfa-ben*, *continuiren* vndt *volnfuhren*, auf das es *gereiche* Gott zue lob vndt ehren, zue ausbreitung seines heiligen gött-lichen *nahmens*, zu fortpflanzung ge-sunder reiner lebre, vndt vnser vvah-ren Ehrstlichen Religion, zue *handt-babung* des Religion- vndt *profan* *frie-dens*, zur *conseruation* guetter *disci-plin*, auch friedtliches ruhiges vve-sens, der heiligen iustitz zu gleich-messi-

messiger beförderung, der Rom. Keyf. Majtt. zu förderst zu allem gnedigste vvolgefallen, E. furstl. Gn. nahen an verwandten herrn vndt freunden, zu erfreuung, den vnterthanen zue nuz vndt trost, vndt E. furstl. Gn. zue vnsterblichen *nabmen vndt ruhm*, vndt seinndt derselben vnterthenige dienste zu leisten ganz vwilligk &c. Hierauf haben Ihre furstl. Gn. SELBST geantwortet, das gegen E. Churfl. Gn. Sie sich der freuntlichen *salutirung dienstlich bedancken*, hetten mitt gebührender *ehrerbietung* angehört vndt vernommen, vvelcher massen nach tödtlichen abgange Sr. furstl. Gn. geliebten herrn VATTERS Christmilder gedencknus E. Churfl. Gn. in GOTT ruhender geliebter herr bruder, Churfurst CHRISTIAN der ander, herzogk zue Sachsen, Iulich Cleve vndt Bergk &c. hochlößlichen andenckens, vndt E. Churfl. Gn. SELBST, als nechste *mittbelebnte* sich mitt der VORMVNDTSCHAFFT Sr. furstl. Gn. vndt dero geliebten BRVEDERE beladen lassen, das nuhn E. Churfl. Gn. diese LAST vff sich genommen, die VORMVNDTSCHAFFT vndt *landesregierung* bishero Sr. furstl. Gn. vndt dero geliebten *bruedere* zu gutte, auch landt vndt leuthen zue besondern *naz* geführet vndt veruvalt, vndt nuhn mehr, auf ansuchen Sr. furstl. Gn. *fraw* MUTTER, Se. furstl. Gn. beedes die VORMVNDTSCHAFFT dero *vnmündigen bruedere*, als auch die ADMINISTRATION des WEIMARISCHEN FVRSTENTHUMBS *resigniret*, *obergeben*, vndt *abgetretten*, von göttlicher allmacht darzu gluck vndt heill geuunzschett, in einem vndt dem andern an Se. furstl. Gn. *väterliche ermahnungen* thun lassen, sich auch zu furfallender

gelegenheitt zue väterlicher *treuer Assistentz* anerbotten, darauff dan endtlich die LOSZEHLVNG erfolget, dessen allen thetten gegen E. Churfl. Gn. Se. furstl. Gn. sich freunt- vndt dienstlich *bedancken*, vndt obvwohl Se. furstl. Gn. an einem theill die *schwebre last* vndt *gefahr des regiments*, am andern, dero *iunges alter* von der *vormundtschafft* vndt *landes administration* billich sollten *abschrecken* lassen, so musten doch Se. furstl. Gn. dem *beruff GOTTes* gehorsamen, vndt dero geliebten *fraw mutter mütterlichen willen erfüllen*; wolten darauff die *resignirte vormundtschafft* vndt *administration des Weimarischen Furstenthums*, im *nahmen DER HEILIGEN DREYFALTIGKEITT* hiermitt *angenommen haben*, mitt dem er bieten, E. Churfl. Gn. väterliche *erinnerungen* stetts vor augen zu haben, vndt zu halten, bey der *vvahren reinen religion*, vwie die in GOTTes *vvorth* verfasst, vndt in der vngeenderten *Augsburgischen Coufession repetiret*, durch GOTTes gnade *standthafftigk* zu verbleiben, die *vnterthanen* dabey zu schutzen, die *Keyserliche Majtt.* gebühlich zu *respectiren*, das *Churfl. Collegium* in hoher *observantz* zu halten, vndt des *Chur- vndt Furstlichen hauses Sachsen autoritet* vndt *einigkeitt*, so viel an ihrer furstl. Gn. *conserviren* zu helfen, der *fravv mutter schuldigen gehorsamb* zue leisten, vndt im vbrigen sich also zu *bequemen*, vndt zu *erzeigen*, vwie E. Churfl. Gn. *väterliches vndt vetterliches vertrauen* zue Sr. Furstl. Gn. stunde, vndt nachdem Se. Furstl. Gn. berichtet vvorden, vvas mitt E. Churfurstl. Gn. Sr. furstl. Gn. *fravv mutter tractiret*, *erlehret* vndt *geschlossen*, so vvoltten Se. Furstl. Gn.

das

das alles hiermitt *approbiret* vndt *ratificiret* haben, zum beschluß vverer E. Churfl. Gn. Se. fürstl. Gn. zue allen *begeglichen* vndt *föhnlichen* dienst erzeigungen erböttigk vndt ganz bereitvwilligk. Weil nuhn durch erfolgete *antwortt* der *actus* geendigett, haben vvir vnns nach aufsvweisung E. Churfl. Gn. vnns zugestaltter *instruction* an vnserm orth, in mein des *graffen* losamentt verfugett, darauff *Weimarische* Canzler vndt *rathe* zu vnns kommen, haben durch D. *Borchausen* anzeigen lassen, sie ernertten sich vnterthenigst, vvelchergestaltt von E. Churfl. Gn. vndt derselben im GOTT ruhenden herrn bruder, Churfürst CHRISTIAN dem andern hochlöblichster gedechtnus, sie zu *rathe* in *vormundtschafft* vvehren bestellet vworden, nuhn hetten E. Churfl. Gn. beederseits, Sie in *ehrlichen* *besoldungen* gehalten, mitt gnedigen augen Sie angesehen, gnadt vndt alles gueths ihnen vviederfahren lassen, das köntten Sie vnterthenigst nichtt gnugsam rühmen, vveill dan nuhn *herzogk* IOHANN ERNSTEN des *iüngern* fürstl. Gn. durch GOTTES gnade inns *regiment* getretten, so danckten E. Churfl. Gn. Sie vnterthenigst vor gnedigsten schutz vndt erzeugtte vvolthaten, vvunzscheten E. Churfl. Gn. langes leben, beständige gesundtheit, vndt alles Churfürstlich aufnehmen. Ob Sie nuhn vvohl in ihren gewissen des *versichert*, das Sie ihren *bestellungen* sich *gemess* *bezeigett*, vndt *jederzeit* das *gerathen*, vvas ihrer gnedigen *fürstlichen* *berrschaft* zu nuz gelangett, dargegen schaden vndt gefahr gevender, da aber je vvas *versehen* oder E. Churfl. Gn. sie anders *eingebildett*, so beten sie vnterthenigst E. Churfl. Gn. vvoltten mitt ihnen *gnedigst* *geduldt* haben, vndt Sie mitt ihrer vnterthenigsten *entschuldigung* hören. Dan so vvenig die *sonne* ohne *schatten*, vndt eine *vetung* ohne *gefahr* vndt *anlauff* sein köntte, so vvenig köntte sein eine *regierung* ohne *widerwertigkeit*, mitt *schlieslicher* *bitt*, E. Churfl. Gn. solches vnterthenigst zu referiren. Wir haben ihnen *vermeldett*, das sie mitt vnterthenigstem danckbaren herzen *erkenntten*, das E. Churfl. Gn. in GOTT ruhender *vielgeliebter* *herr* *bruder* Churfürst CHRISTIAN der *ander*, *herzogk* zu *Sachsen*. *Iulich*, *Cleve* vndt *Bergk* &c. Christmilder *gedechtnus*, vndt E. Churfl. Gn. selbst sie zu *rathe* in *vormundtschafft* gnedigst *bestellet*, ihnen *allerseits* ein *ehrliches* zur *besoldung* *verordnet*, dieselbe *iährlichen* aufs der *fürstlichen* *rentkammer* geben vndt *reichen* lassen, sie darzu in gnedigsten *schutz* vndt *ubhalt* genommen, auch *gnade* vndt *guettes* in *viel* wege vviederfahren lassen, daran thetten sie *recht* vndt *vvohl*, vndt *Evvern* Churfl. Gn. vvoltten vvir die *Danck* *sagung*, *vvunzschung* vndt *entschuldigung* *vnterthenigst* *referiren*, *zveif* *felten* nichtt E. Churfl. Gn. vvürden solches in Churfürstlichen gnaden *erkennen*, aufs vnser *instruction* *be* *funden* vvir so *viel*, das E. Churfl. Gn. mitt ihren *verrichtungen*, *gehorsamb*, vndt *geleisteten* *diensten* *gnedigst* zu *frieden*, *vvie* sie mitt *mehrern* *vf* den *grossen* *saahl* bey der *resignation* *vernommen*, da aber E. Churfl. Gnaden sie *anders* *einzubilden*, *iemandt* sich *bemuehen* sollte, hetten sie nichtt zu *zveiffeln*, das E. Churfl. Gn. als ein *gerechtister* Churfürst, *hochlöblicher* *iusticiarius*, vndt *erkandter* *liebbaber* der *warbeit* sie gnedigst *wurden*

wurden mitt ihrer verantwortung bö-
ren lassen. Nach diesem haben vñ
noch vor der malzeit bey off ge-
dachtes herzogk IOHANN ERNSTEN
fürstl. Gn. anderyveitt umb audienz
anhalten lassen, vñdt nach derer er-
langung auch gemachten gewöhn-
lichen eingange furbracht, Se. fürstl.
Gn. vvußten sich zu erinnern, vvas
bey deroselben minderjährigkeitt vor
differentzen zwischen beeden fürst-
lichen lineen, Altenburgk vñdt Wei-
mar, vvegen des primogeniturstreits,
vñdt vvas dehme anhängigk, furgan-
gen, vñdt vvelcher gestalt dieser
streitt durch Keyserlich decret erör-
thert vverden müssen, yvan dan solch
Keyserlich decret, auf Keyserlicher Ma-
jestett bevehl beeden regierungen,
durch den verstorbenen gottsehlig-
sten Churfürsten, zue Dresden were
publiciret, einer jeden regierung vi-
dimirte abschrifft desselben zugestaltt,
darbey aber vor gueth angesehen
vvorden, die originalia in E. Churfl.
Gn. Canzley verwahrlichen so lang zu
behalten, bis ein vñdt der ander
herr vñter den eltsen zue deroselben
mundigen iahren gelangt, vñdt solch
original decret als dan demselben zu-
zustellen vñdt zu insinuiren, als lie-
sen E. Churfl. Gn. Sr. fürstl. Gn. als
vvelchem nuhmehr die landesregie-
rung vbergeben, vñdt die vormundt-
schafft dero vñmundigen herrn brue-
dere aufgetragen, das original hier-
mitt vberreichen vñdt vberantworten,
vñdt E. Churfl. Gn. weren Sr. fürstl.
Gn. angenehme dienst vñdt freunt-
schafft zu erzeugen willigk. Worauf
Se. fürstl. Gn. inder PERSON folgen-
der gestalt geantvorttet; Ihrer
fürstl. Gn. hefte gebuhret, vñds
vf beschehenes ansuchen audienz zu
vorstatten, hetten das anbringen vveil
nuhn solches geschehen, so
vernommen, vñdt erinnerten sich,
so viel sie erfahrenkönnen, vvas vor
differentzen sich zwischen beeden li-
neen erhalten, vñdt vwie dieselbe
durch ein decret entschieden vver-
den vvollen, vormerckten auch, das
E. Churfl. Gn. vñds beruht decret
gnedigst zugeschickt, Sr. Fürstl. Gna-
den dasselbe zu vberantvortten,
dievveil nuhn Sr. fürstl. Gn. noch
zur zeit nichtt eigentlich bewust,
wie es ymb diese ganze sache be-
vvandt, vñdt Se. fürstl. Gn. genzli-
chen bedacht, nach erlangter infor-
mation, den von Sr. fürstl. Gn. fravv
mutter angefangenen proceß zu conti-
nuiren, so vvollen Se. fürstl. Gn. das
decret andergestaltt nichtt annehmen,
als sich darinnen zu ersehen, vñdt
nachrichtung darafs zu nehmen,
vwie es etvva ymb die sache beschaf-
fen, sonst aber, vñdt vveill es durch
gebuhliche remedia suspendirt, erleh-
reten sich Se. fürstl. Gn. hiernitt, das
sie es nichtt acceptiret haben wollten,
vñdt mitt dieser vervvahrung sollte
es von von vñs genommen vverden,
inmassen dan in der quittung diese
sach aufgeschetzt vvorden, beten dar-
neben E. Churfl. Gn. ganz dienstlich,
E. Churfl. Gn. vvollen ihr freuntli-
chen nicht lassen zue vvieder sein,
das Sr. fürstl. Gn. zu erlangung meh-
rer information vñdt nachrichtung
die ganzen acta aus dero geheimen
canzley communicirt vverden möch-
ten. Wir haben hierauff dem canz-
ler doctor Speltten, dehme es ange-
deuttet vvurde, das Keyserliche de-
cret eingehendigett, vñdt Ihrer
fürstl. Gn. vviederumb angezeigt,
vvir hetten keinen andern bevehl von
E. Churfl. Gn. als das decret Sr. fürstl.
Gn. vñterthenigk zu vberantvortten,
so
ließen

lieffen wir es darbey bewenden, vndt sie vñ die CREDITIF-SCHREIBEN zu besolte E. Churfl. Gn. ihrer furstl. Gn. antwortt vndt erclehrung vnterthenigst referiret werden. Demnach auch E. Churfl. Gn. resolution vñ der furstl. frau wittben, &c. schreiben in puncto des reverses vber die BALEY DVRINGEN vñns vnterdes zukommen, haben zu vnterthenigster volge E. Churfl. Gn. vñns gegebenen gnedigsten bevehlichs wir ihren furstl. Gn. dieselbe durch den von Miltiz gebührlichen vberantwortten lassen. Den 31. Octobris, haben nach angehörtter predigt, erstlich von der furstlichen fraw WITBEN &c. hernach von herzogk IOHANN ERNSTEN des iüngern furstl. Gn. vñr nechst gebührender dancksagung vor den erzeigten grossen respect, vndt bewiesene hohedignation vnsern abschiedt genommen, vndt vñns erbotten, weill ihre furstl. GGn. hiermitt gnugsam demonstriret, in waser veneration, observantz, vndt ehren E. Churfl. Gn. Sie haltten, solches alles E. Churfl. Gn. vnterthenigst zu referiren, inmassen dan ihren furstl. GGn. beederseits dieses von vñns billich ruhmlichen nachgeschrieben wirdt, das vmb E. Churfl. Gn. willen, vndt contemplatione derselben, sie vñns in so boher acht gehalten, auch sich in allen dermassen bequemet, das wirs nichtt besser von GÖTTE hetten wunzchen können. Worauff ihre furstl. GGn. iedes orths absonderlich gegen E. Churfl. Gn. sich der gefuhreten LAST der ADMINISTRATION, treulich verwalteten VORMVNDTSCHAFT geschehenen RESIGNATION derselben vndt andern anordnungen freundlich bedanckett, vndt E. Churfl. Gn. mit gewöhnlicher erbiethung sich zum besten zu recommendiren gebetten vndt weil E. Churfl. Gn.

sie vñ die CREDITIF-SCHREIBEN zu beantwortten angeordnet, vndt es nuhr vñ der subscription stunde, als vvolten ihre furstl. GGn. gleichsfallsgnedigk gebetten haben, E. Churfl. Gn. beede schreiben, neben vnserer relation vnterthenigst mitt zu vberschicken, darzu gegen ihren furstl. GGn. wir vñns vnterthenigk anbotten. Nach der mittages malzeit, als wir vñns wiederumb vñ den wegk machen wollen, vndt verrucken lassen, vñgeachtet ihre furstl. GGn. bey vñns beederseits gnedigk instendigk angehaltten, noch denselben tagk alda als gäste zu erwartten, haben vñns die rathe vñ bevehl herzogk IOHANN ERNSTEN furstl. Gn. noch einsten angesprochen, mitt bericht, wie gegen E. Churfl. Gn. Ihre Furstl. Gn. sich nochmalß der erzeigten vatterlichen trew, freundschaft vndt alles guetten dienst-vndt freundlichen bedanckten, vndt nachdem nuhmehr in gemeinenn sachen zwischen beeden FÜRSTLICHEN LINEN IN STYLO EINE VORENDERUNG geschehen muste, so gesönnen S. furstl. Gn. an vñns, derselben hieruber vnser gedancken zu eröffnen. Wir haben vñns vnterthenigk entschuldiget, das vñr darauff nicht instruiert, wolten es aber E. Churfl. Gn. vnterthenigst referiren, vndt mit E. Churfl. Gn. wurden sich Sr. furstl. Gn. hieruber freundlichen vñohl vernehmen vndt vñgleichen, vndt findt darauff obgemeltes 31. Octobris wiederum von Weimar abgereiset, schicken E. Churfl. Gn. die ORIGINAL VORMVNDTSCHAFT QVITTUNG vndt REVERS vber die BALEY DVRINGEN, neben den beeden notuln no. 1. & 2. vñohl vervvahrett, vñie auch der furstl. fravv WITBEN vndt herzogk

IOHANN ERNSTEN fürstl. GGn. ant-
 vvorttliche SCHREIBEN hiermitt vn-
 terthenigst zue. Vor vnsern auffsein
 haben vvir vnns bey einem vndt dem
 andern zvvartt ad partem erkundi-
 gett, vwie das *neue regimentt* ange-
 stellet vverden, vndt vver die vor-
 nembsten *Embtter* bedienen soltte,
 aber nichtts grundtliches vndt eigent-
 liches, vveill alles noch inn *geheimb*
 gehalten vvorden, erfahren können
 doch vvill fast verlautten, das Frie-
 drich von *Cospott* zum canzler, Ca-
 spar von *Miltiz* zum cammer-rath,
 vndt Caspar von *Teutleben* zum mar-
 schalch durffen bestellet vverden, es
 ist aber nichts gevvises darvon zu
 schreiben. Welches alles E. Churfl.
 Gn. zu gnedigst anbevohlenen be-
 richtt vvir vnterthenigst nichtt ver-
 halten sollen, vndt vveill vvir jeder-
 zeitt darauff *sorgfeltige achtung* ge-
 habtt, das E. Churfl. Gn. INSTRV-
 CTION PRÆCISE möchte inhæret
 vverden. Zu vvelchem ende vvir
 dan der *quittung* halber vnns in kein
 disputat eingelassen, sondern sindt
 bey der vnns furgeschriebenen ant-
 vvortt vndt instruction semel pro sem-
 per blieben, zu geschvveigen das
 vnns dieselbigen sachen ohne *daß*
frembdt vndt *unbekandt*, so bitten wir
 vnterthenigstes gehorsams, E. Churfl.
 Gn. geruhengnedigst, mitt vnser vve-
 nigen vorrichtung in *guaden* zu *frie-*
den zu sein, vndt sindt E. Churfl. Gn.
 vnterthenigste treue dienste vngespar-
 tes vleises zu leisten vorpflichtet,
 vndt ganz bereitvvilligk. DATVM *am*
 4. *Novembr. An. 1615.*

NVM. II.

Cum Iudaei lege obstringantur, inde ab anno aetatis
 XVIII. inire connubia, de qua dictum *cap. XII. §. 5*; haec
 illis praematura nimis esse, docuit experientia. Hinc
 incommoda plura. Praesertim, quod puero marito uix
 essent remedia ac uires, acquirendi ea, quae necessaria ad
 uictum & cultum. Imo ita Iudaeorum propago incre-
 menta caperet inuidenda reipublicae christianae. Qua-
 propter EDICTO cautum die XVIII. mensis *Aug.* ann.
 MDCCXXII. ne Iudaei post inirent matrimonia,
 nisi requisito ante consensu regali.

Nachdem Seine Königliche Maje-
 stat in Preussen, &c. Unser
 allergnädigster herr, von zeit zu zeit
 mehr und mehr wahrnehmen, das
 in allen dero provintzien und landen
 die iuden-familien sich über die maf-
 sen vermehren und ausbreiten, sol-
 ches aber sowohl vvider die funda-
 mentelle reichs- und landes-verfassun-
 gen, als auch vvider dero allergnæ-
 digste landes-väterliche intention für
 dero Christliche unterthanen, und
 zum mercklichen nachtheil der kauff-
 mannschaft und derer christen ande-
 rer nahrungs mittel gereicht, inson-
 derheit auch denen vielerley arten
 des vvuchers und anderer vervorthei-
 lungen derer christen dadurch thut
 und

und thor eröffnet vird, daß derer iuden-kinder sich in ihren noch gantz jungen jahren schon zusammen verheyrathen und vermehren, und denn dieselbe zu ihrer, und von gleichsam noch kindern vviederkommender kinder unterhalt fast bloß von vvucher, unumgänglich zu allerhand mitteln der vervortheilungen derer christen greiffen, und sich dadurch erhalten, und dem publico zur last leben; Als haben höchst-gedachte Seine Königliche Majestät aus eigener höchsten bevvegung und landes-väterlicher vorföge resolviret, geordnet, und vvollen auch hiemit, daß von nun an und ins künftige kein iude, es sey ein mann-oder vveibesperson, jung oder alt, von dato dieser constitution an, in dero sämtlichen provintzien und landen, copuliret oder getrauet vverden solle, er habe denn vorher bey unserer Recrüten-Casse sich gemeldet, sein alter glaubvvürdig angezeigt, und eine permission oder trau-schein erhalten: Solte aber jemand von denen juden dieser allerhöchsten und ernstlichen constitution in einigem stück, es sey directe oder indirecte, vvie auch insonderheit durch heimliches zusammenlauffen, oder durch eine copulation in anderen ländern zuvvider handeln, imgleichen auch der Rabbi, jemanden ohne producirung eines von der Recrüten-casse ertheilten original permission und trau-scheins

zu copuliren sich unterstehen, so sollen sie nicht allein gestraffet vverden, sondern auch alsofort ihres privilegii verlustig seyn, er aber der Rabbi 1000. rthlr. straffe erlegen, und über dem nachdrücklich angesehen vverden; Und vvie dann dieses Seiner Königlichen Majestät allerhöchster und ernstlicher vville ist, so vvollen sie auch, daß dieser dero constitution in allen dero provintzien und landen genau und eigentlich nachgelebet, und selbige zu dem ende zu jedermanns vvissenschaft unverzüglich befördert und überall gehörig publiciret und bekandt gemacht vverde; Befehlen also dero vvürcklich Geheimen Estats-rath, von Schlippenbach, hiermit in gnaden, die fordersamste verfügung zu thun, und diesen dero allergnädigsten vvillen und befehl, allen dero regierungen, gerichtsobrigkeiten und fiscalischen bedienten, vvie auch in specie denen rabbis und iuden-aeltesten aller orten bekandt zu machen, und ihnen dabey aufzugeben, darauff genaue acht zu haben, und die contravenienten bey dero Recrüten-casse ohne nachsehen, und bey vermeidung Seiner Königlichen Majestät höchsten ungnade und arbiträren beahndung allergehorsamst anzuzeigen. Signatum Berlin, den 18. Augusti 1722.

Fr. Wilhelm.
(L. S.)

Ludewig, Johann Peter von,

Ioan. Petri De Lvdewig, Fridericianae Cancellarii, De Aetate Legitima
Pvbervm Et Maiorvm Caesaris; Regvm; Principvm; Clientvm; Svbditorvm;
Idqve Evropae Vniversae, Praesertim Germaniae = Von Mannbarem und mündigem
Alter

Halae Venedorum 1725

4 Diss. 5239#Beibd.15

urn:nbn:de:bvb:12-bsb11049597-3

VD18 10195238-004